Източна Румелия

Исторически погледъ, устройство, законодателство и правосѫдие.

(Приноси къмъ новата история на българското право).

отъ

Стефана С. Бобчевъ.

Отдѣленъ отпечатъкъ отъ Годишника на Софийския Университетъ
Юридически факултетъ. томъ XIX. 1924 год.

София — Печатница „Художникъ" — 1924.

№ 6808

II 2151

Източна Румелия

Исторически погледъ, устройство, законодателство и правосѫдие.

(Приноси къмъ новата история на българското право).

отъ

Стефана С. Бобчевъ.

БИБЛИОТЕКА
ДЪРЖАВНО ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗА ФИНАНСОВИ И АДМИНИСТРАТИВНИ НАУКИ - СОФИЯ

София — Печатница „Художникъ“ — 1924.

Д 70 h

№ 6858

II 2151

Предговоръ.

Най-новата българска правна история чака още своя първи майсторъ. До сега никой не е посѣгалъ не само да ни я представи въ едно колко годе системно и научно изложение, но дори да ни даде за нея поне нѣкой откъслекъ, нѣкой приносъ за по-сетнешно възсъздаване. И груби материяли по предмета или липсватъ съвсемъ, или не сж достжпни за една научна работа.

Тия наши „Приноси къмъ новата история на българското право“ се отнасятъ изключително до „Източна Румелия“, живѣла като една чисто-българска автономна областъ около шесть години, направила не малко стжпки по законодателство, управление и правосждие и присъединена къмъ Българската Държава като равноправна и неотдѣлна часть. Въ всѣки случай, правната и държавно-правната история на И. Р. представлява значителенъ интересъ и тя не може да се игнорира, а, безъ съмнение, ще съставя винаги единъ отдѣлъ отъ най-новата ни правна история.

Съ тѣзи свои приноси за „Правната история на Източна Румелия“ авторътъ не си е задавалъ голѣми задачи. Той ги сматря като суровъ материялъ, като бележки, на които обаче приписва известно значение, като му се ще да вѣрва, да се надѣва, че тѣ не ще сж лишни и безполезни, както сега за една преживѣна епоха, така и по-късно, кога се пожелае отъ нѣкого систематичното възстановяване на източно-румелийската правна история.

Бележкитѣ и приноситѣ ни не сж достатъчно обработени, пълни, изчерпателни. Тѣ можаха да бждатъ приготвени въ едно по-уредено и систематическо изложение, но авторътъ

имъ счете за възможно да ги обнародва и въ тоя имъ видъ за да се явятъ по-скоро и така да се извика интересъ и направи една стжпка къмъ това, което единъ день ще стане „Най-нова история на българското право“.

Съ тъзи своя вѣра и надежда, той взема смѣлостьта да пусне на бѣлъ свѣтъ това, което се съдържа въ материалитѣ и бележкитѣ, що следватъ.

София, януарий, 1924 год.

Авторътъ.

ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ.

Източници и литература.

I.

Източници.

Санстефанскиятъ договоръ отъ 1878 г.

Берлинскиятъ трактатъ отъ 1878 г.

Протоколитѣ на Берлинския Договоръ, 1878 г.

Протоколитѣ на международната европейска комисия, натоварена съ изработването на Органическия Уставъ на Източна Румелия 1878. Напечатани сѫ въ I и II томове на Английската Синя Книга за 1879. Turkey № 9 и Turkey № 10. 1879 и № 5. 1880.

Органическый Уставъ на Източна Румелия. — Българскиятъ преводъ е издаденъ само единъ пѫть въ 1879 г. Пловдивъ. Издава книжарница Хр. Г. Дановъ. Препечатването му бѣше забранено.

Statut Organique de la Roumélie Orientale — Френскиятъ текстъ е считенъ за официаленъ и автентиченъ. Той е печатанъ въ това официално издание въ Цариградъ въ печатницата на Целихъ въ 1879 г. Има български, гръцки и турски преводи. Българскиятъ преводъ се извърши отъ Г. Груевъ и напечата, както е казано по-горе.

Областенъ Сборникъ отъ закони на Източна Румелия. — Издава канцеларията на генералъ-губернатора. Пловдивъ 1880—1885. Тоя Областенъ Сборникъ се издаваше първоначално на випуски и томове. Год. I, т. I. 1880—1881. Три випуска. Год. II, т. II. 1881—1882. Първитѣ две годишнини отъ 26 юлий 1880 до 31 дек. 1882 год. съдържатъ 144 разни областни закони, публично-административни правилници, вѫтрешни правилници и приказы на генералъ-грбернатора. Подробна и заглавна хронологическа таблица на актоветѣ,

съдържани въ първитѣ две годичнини на „Областния Сборникъ“ е печатана въ края на томъ II. 1882 г.

Отъ 1883 г. Областниятъ законъ промѣня своето издание. Той става:

Сборникъ на законитѣ въ Източна Румелия. — Таблицата на обнародванитѣ въ тоя Сборникъ правителствени актове презъ тая година се намѣрва въ края на Сборникъ № 11, — а и толкозъ сѫ издадени презъ тоя периодъ книжки отъ Сборника. Сборникъ на Законитѣ на Източна Румелия се появи и презъ 1884 и 1885 г. като прекрати изданието си съ издъхването на областьта — 6 септ. 1885.

„Общински листъ“, хвърчащи, само отъ едната страна печатани закони, правилници и прикази. — Той служеше за обрародване и широко разгласяване и чрезъ разлепване по общинитѣ на разнитѣ областни документи.

Сборникъ на дирекцията на Правосѫдието въ Източна Румелия. — Официално Издание. I. Решения на Върховното Сѫдилище. II. Окрѫжни. Пловдивъ. Бързотискна печатница на Хр. Г. Дановъ. 1885. Стр. 216 и 71.

Дневници (Протоколи) на шестьтѣ редовни сесии на Областното Събрание за годинитѣ 1880—1885. Пловдивъ. Областна печатница.

Дневници на Постоянния Комитетъ за години 1879—1884. Книги петь. — Област. печатница, Пловдивъ и книгопечатница Янко С. Ковачевъ, София. 1890.

Протоколитѣ на Цариградската Конференция съ Лондонския Протоколъ. Превелъ отъ французки Т. Икономовъ. Варна 1885. Съ единъ кратъкъ предговоръ отъ издателя, стр. 120.

Протоколитѣ на Берлинския Конгресъ. Преведени и издадени отъ Т. Икономовъ. Съ предговоръ отъ издателя. София, 1885. стр. 246. Санстефанскиятъ и Берлинскиятъ договори, изцѣло на български сѫ приложени въ края.

Матеріалы для изученія Болгаріи, напечатанные по повелѣнію Е. И. В. Главнокомандующаго Дѣйствующею Арміею, 3 части въ 5 выпуска. Букурещъ. Въ печатницата на в. „Стара-Планина“. 1877.

Летучій военный листокъ. — Терновъ—Свищовъ 10 іюля — ноября. № 1—6, 18—53. 1877.

Муратовъ. Документи за действието на руситѣ по уредбата на гражданското управление въ България отъ 1877—1879 г. Събралъ и коментиралъ бившиятъ чиновникъ въ канцеларията на императорския руски комисаръ въ България, статски съветникъ Муратовъ. Издава Министерството на народното просвещение като „Материали за историята на България". Т. I. София. Držж. п-ца. 1905.

II.

Литература.

Brunswick, Benoit, Le traité de Berlin. annoté et commenté par —. Paris 1878.

Ruggero Bongi. La crisi d'Oriente et il Congresso di Berlino di —. Seguito dal testo completo dei protocolli della Conferenza di Berlino, dei trattati di San Stefano et di Berlino e dì altri documenti, e corredato da due carte geografiche dei confini della Turchia et degli altri stati greco-slavi. Seconda Edizione. Con una nuova prefazione dell'autore. Milano 1885, стр. 518. — Този солиденъ трудъ на Бонги съдържа, освенъ поменатитѣ въ заглавието документи и източници, като Санстефанския и Берлинския договори, протоколитѣ на Берлинския конгресъ, още и вещо написани етюди за положението на Изтокъ и преговоритѣ на великитѣ сили до подписването на Лондонския Протоколъ огъ 30 мартъ 1877 г., за руско-турската война и Берлинския договоръ, още за ролята на италиянската дипломация въ кризата.

A. d'Avril. Négociations relatives au Traité de Berlin et aux arrangements qui ont suivi (1877—1885). Paris 1887. — Има и български преводъ:

Адолфъ д'Аврилъ. Преговоритѣ отнасящи се до Берлинския трактатъ (1877—1885). Превелъ В. Карамихаиловъ. Варна 1888 г. Стр. 414. — Книгата представлява известенъ интересъ, между друго, по дипломатическата история, съ която авторътъ придружава главнитѣ нови моменти на Източния въпросъ, почвайки отъ Кючюккайнарджийския трактатъ. Въ

края сѫ приложени въ български преводъ Санстефанския и Берлинския договори.

Блюнчли. Le congrés de Berlin etc. въ Revue de droit international за 1879.

Ив. Ев. Гешовъ. Източна Румелия и изборътъ на първия ѝ постояненъ комитетъ. с. ПС. LXV книга, 1905, стр. 417–427.

Данаилъ Юруковъ. Спомени изъ политическия животъ на България. София, 192? стр. 177.

Emile Queillé. En Bulgarie et Roumélie. Paris, 1885. Кьойе бѣше френецъ на служба по финансовото ведомство въ България. 1883—1884.

Louis Léger. La Bulgarie. Paris, 1886.

Gopčevic. Bulgarien und Ostrumelien. Leipzig, 1886.

Emile de Lavelaye. La Péninsule des Balcans. Paris, 1885. Въ 2 части. — Книгата на Лавеле е преведена на руски отъ Н. Е. Васильевъ, подъ надсловъ „Балканскій Полуостровъ", и снабдена съ много бележки и допълнения, които я правятъ като едно съвършенно ново издание. Между друго тукъ сѫ напечатани „Письма о Болгаріи", помѣстени въ „Правительственый Вѣстникъ" презъ 1885 и нѣколко официални съобщения на руското правителство по българския въпросъ. Издание на Н. Т. Солдатенковъ. Москва. 1889. Стр, 488.

Е. Львовъ. Румелійскій переворотъ. Брошура, 1887.

Е. Львовъ. Болгарія въ періодъ террора и анархіи. Ч. I. Между двумя переворотами. Москва 1888.

П. А. Матвѣевъ. Болгарскій переворотъ 6-го сентября. 1885. Сѣверный Вѣстникъ. Окт. 1885.

Отъ сѫщия статии въ в. Русь (на И. С. Аксакова) презъ 1884 г. №№ 17 и 20 подъ заглавие „Органическій Статутъ В. Румеліи". Исторія постановленія его и введенія въ дѣйствіе.

Charles Serkis. La Roumélie Orientale et la Bulgarie actuelle. Etude d'histoire diplomatique et de droit international. Paris. Arthur Rousseau éditeur. 1898. стр 250.

Georges Scelle. L'Indépendance bulgare par —. Extrait de la Revue Générale de droit international public. Paris, 1910, стр. 133.

П. Матвѣевъ. Болгарія послѣ Берлинскаго Конгресса. Историческій очеркъ Спб. 1887, стр. 327.

П. Матвѣевъ. Органическій Статутъ Восточной Румеліи, его основныя начала и практика. Статия нап. въ „Русскій Вѣстникъ", журн. литер. и политическій, издаваемый М. Катковымъ, т. 181, Москва' 1886.

Г. Ящеровъ. Записка о Восточной Румеліи. Москва, 1883. — Ящеровъ, руски офицеръ на румел. служба, командиръ на Харманл. 9 дружина отъ милицията, познатъ по усмиряването на кърджалийското възстание (1880 г.).

П. Матвѣевъ. Органическій Статутъ Восточной Румеліи. Историческія страници изъ дѣятельности нашей дипломатій. Русь за 1884 г. № 17, 18, 19 и 20.

М. Соловьевъ. О юридическомъ бытѣ Болгаріи. Статия въ Юр. Вѣстникъ, изданіе Московскаго Юридическаго Общества. Годъ десятый № I, Москва, 1887, стр. 137—157.

М. Соловьевъ Судебная реформа въ Болгаріи. Юр. Вѣстникъ, № 10. 1878.

С. С. Бобчевъ. Бълг. обичайно сѫдебно право. Студия въ „Сборникъ на народни умотворения и народопись". Кн. XXXIII. Изд. Академията на наукитѣ. 1917. Печ. на Д-во „Балканъ" CLXII и 147.

III.

Вестници и списания.

1. Сп. „Законовѣдецъ" повременно списание за законодателство, правосѫдие и администрация. 18 кн. подъ редакцията на Ф. Перецъ. 1880—1881 г. Пловдивъ.

2. В. „Марица„ 1879—1885.

3. В. „Народни Гласъ" 1880—1885.

4. В. „Южна България" 1883—1885.

5. В. „Независимость" 1882.

6. Сп. „Наука" 1882—1883.

7. Сп. „Право", списание издавано въ Пловдивъ.

ЧАСТЬ I.

Исторически погледъ.

Предистория: Румелия въ време на турското владичество.

Терминътъ Румелия: историческото му произхождение и значение. — Най-раннитѣ граници на Румелия. — Административни дѣления въ Турция: еялети, санджаци, ливи, кази. — Воеводства и значенията имъ. — Пространство и население. — Последното дѣление на вилаети. — Преживѣлица отъ названието „Румелия".

Преди да се появи на свѣтъ Източна Румелия, първи пѫть изтъкната на Берлинския конгресъ, като название и политическа единица, думата Румелия не бѣше непозната.

Какво означава тоя терминъ?

Когато турцитѣ разшириха своитѣ владения и въ Европа, държавата имъ състоеше отъ две главни части: европейска и извъневропейска; тѣ подириха да дадатъ по едно име на сбора отъ първитѣ и вторитѣ свои владения, съставящи цѣлата Османска държава. Това общо название имъ бѣше потребно и отъ гледище на едно географско наименование, и отъ това на политическо-административно дѣление и название.

Появяватъ се много рано двете названия: Анатоли (простотурски Анадолъ) за Мала-Азия, и Рум-или за сбора отъ европейскитѣ владения. Най-раннитѣ две първокласни служби, които бѣха установени още отъ Мухамедъ II, завоеватель на Цариградъ, съ неговото Канун-наме, по правосѫдието, поставено по-късно подъ върховното прямо управление и надзира-

вание на Шеих-юл-исляма, бѣха казаскери или каджаскери: анатоли ве румели казаскери[1]).

И дветѣ думи — анадолъ и рум-или — бѣха не турски, но тѣ влѣзоха въ такова общо употребление, че никой презъ вѣковетѣ не имъ е оспорвалъ нито правото на гражданство въобще, нито служебното прилагане.

Анатоли, Ἀνατολή, гр. д., означава Изтокъ. Анатоли обемаше всички земи на изтокъ отъ Цариградъ, областитѣ въ М.-Азия и Африка Поне анатоли каджаскери имаше въ ведомството си всички неевропейски владения на държавата, включително и Африка[2]).

Рум-или означава буквално земя на Румъ[3]). Румътъ бѣше византийскиятъ гръкъ, ромеосъ-тъ, римлянинътъ, римскиятъ гражданинъ, пренесенъ на византийска почва. Гъркътъ въ Византийската или Източна Римска Империя самъ се наричаше: ромеосъ, римлянинъ, презъ всичко време на турското владичество. Той се гордѣеше съ това име. Турцитѣ го нарекоха румъ, а земитѣ които бѣха въ неизточната, въ не анотолийската часть на Византийската империя, бѣха наречени: Рум-или (страна на ромеитѣ, на римлянитѣ).

И до сега турцитѣ нѣматъ друго название за гърцитѣ. Тѣ употребяватъ единствения терминъ румъ, простотурски урумъ, за гъркъ, урумдже за гръцки[4]).

Въ началото, когато турцитѣ бѣха повикани въ Балканитѣ отъ Византийцитѣ, тѣ имаха първитѣ си срѣщи, разправии и отношения съ ромеитѣ, румитѣ. Самитѣ византийски императори продължаваха да се титуловатъ като „ромейски или римски василевси“, а своето население. жите-

---

[1]) Великиятъ везиръ Мухамедъ-паша Караманъ бѣше главниятъ уредникъ на това Канун-наме, което поставяше Високата Порта (Баби-Девлетъ) върху 4 стълба: везиритѣ, казж-аскеритѣ, дефтердаритѣ, и нишанджиитѣ. Hammer, Hist. de l'Empire Ott., III. 299. До Мухамеда II имаше само единъ казж-аскеръ (казаскеръ).

[2]) Убичини. Etat Actuel de l'Empire Ott. II. Aperçu géographique

[3]) Убичини. Etat actuel de l'Empire Ottoman. P. 1876 стр. 17—70.

[4]) Глед. Dictionaire turc-français par N. Mallouf. I. стр., 567. Рум-или — le pays des grecs, Roumeli ou Turquie d'Europe; рум, roum vulg-ouroum, Romain, grec, roumi, — à la Grecque; — К. Иречекъ мисли погрѣшно, че Румели произлазя отъ разваления терминъ Романия, както нѣкои въ среднитѣ вѣкове наричали Византийската Империя. Історія болгаръ, од. изд. 573.

литѣ на византийската империя — ромеи, римляни, вмѣсто — гърци. Отъ тукъ и сборното, общото наименование, което турцитѣ дадоха на всички православни народи, живущи на Полуострова и находящи се въ обшение или подчинение на рум-патрика (рум-патриги). Всички бѣха рум-милети. И това име на българитѣ бѣ наложено цѣли столѣтия. Тѣхната народна индивидуалность бѣше забулена съ него. Названието рум, рум-милети обгръщаше прочее и българитѣ и българския народъ.

Колко борба, колко усилия и жертви бѣха станали необходими за да се докаже и установи, че българитѣ не само не сѫ, но и не могатъ да бѫдатъ руми, рум-милети!

При първитѣ султани още турскитѣ владения бѣха раздѣлени на малки части; подъ названието санджаци или ливи, отъ дето и названието на управителитѣ — санджакъ-бей или мири лива. Както имаше два казаскера, така имаше и два главни управители: единъ за Румелия — румели бейлеръ-бей или мири-миранъ, други за Анатолия — анадолъ бейлеръ бей или мири-миранж.

Въ разнитѣ времена разни сѫ били предѣлитѣ и обемътъ на тази турска Румелия.

Въ известно време Румелия обемаше 26 санджаци (буквално знамена) или области, както това се вижда отъ Хаджи Калфа (Румелия и Босна, трудъ издаденъ отъ Хамера[1]). Тѣзи санджаци бѣха: Виза, Кѫрк-Клисе (Лозенградъ), Силистра, Никополъ, Видинъ, София, Галиполъ, Скопье, Трикала, Негропонтъ сь Атина, Морея, Навпактъ (Лепантъ), Кѫрж или (Превеза), Янина, Делвино, Авлона, Елбасанъ, Шкодра (Скутари), Охридъ, Призренъ, Вучитрънъ, Дугакинъ, Крушевацъ, Смедерево.

Тѣзи санджаци бѣха управлявани отъ санджакъ-бейове.

По-късно, въ времето на Султанъ Селимъ III (1789—1809 г.) единъ новъ Правилникъ установи всички санджаци въ Европейска Турция на 28, но Румелия като еялетъ вече не

[1]) Hadzi Chalfa, Roumelie und Bosna, uebers. von Hammer, Wien. 1812. — Босна не влизала въ Румелия още въ най-ранно време, т. к. не я считали за прѣко свързана въ предишно време съ Ромейската или Византийската империя или подчинена на сѫщата.

обемаше нито Силистренско (особенъ еялетъ)[1]) нито Морея, нито архипелагскитѣ острови, нито Босна. Съгласно съ тоя Правилникъ Румелия обемаше 16 санджаци, а именно: Битоля (Манастиръ) седалище на управителя, Солунъ, Трикала, Шкодра (Скендерие, Скутари), Охридъ, Валона, Кюстендилъ, Елбасанъ, Призренъ, Дугакинъ, Скопие (Юскюбъ), Делвино (Делона), Вучитрънъ, Кавала, Аладжа Хисаръ и Янина.

Въ известно време на турското владичество София е била главенъ градъ, столица на Румелия, както затова свидетелствува, между други, Евлия Челеби въ неговото познато Пжтуване презъ средата на XVII вѣкъ[3]). При Султанъ Махмуда станало ново административно разпредѣление на областитѣ въ Турция. Имало три разреда административни единици: еялети, санджаци и воеводства (войводалъкъ). Двете последни били по-право части отъ еялети, откжснати за да бждатъ дадени по усмотрение на нѣкой владетель на еялетъ, или да бждатъ управлявани отъ нѣкой санджакъ-бей или воевода. Колкото за самата система въ управлението на областитѣ, тя се извършвала по два начина: първиятъ начинъ, споредъ който еялетитѣ и санджацитѣ се давали на управители или санджакъ-бейове, които държели смѣтка за доходитѣ на областитѣ си, внасяли годишно на хазната една опредѣлена и позната сума; — вториятъ начинъ на управление, споредъ който санджацитѣ се давали подъ наемъ и управительтъ билъ длъженъ да дава смѣтка за своето управление. Владетелитѣ на единъ санджакъ (окржгъ) били мютесарифи (действителни владе-

---

[1]) Силистренскиятъ новопрогласенъ еялетъ обемалъ тогазъ 8 санджаци: Силистра, Смедерево, Виза, Браила, Кърклисе (Лозенградъ), Никополъ (Нигеболи), Видинъ, Черменъ. Глед. Хамеръ, XVII. 57.

[2]) Тоя правилникъ се намѣрва въ История на империята отъ Нури, с. 48 споредъ цитата у Хамеръ. XVII. 56.

[3]) За това Пжтуване у насъ сж реферирали А. Шоповъ. сПС. LXVII, 1910 г. стр. 165—176 — и Д. Г. Гаджановъ. Пжтувание на Евлия Челеби изъ българскитѣ земи презъ средата на XVII в. сПС., LXX, 1909. Свезка 9—10, стр. 639—724. Гаджановъ е съобщилъ изцѣло „Описание на старата румелийска столица гр. София" (640—705). Всички пжтни бележки на Евлия Челеби издаде по турски редакцията на цариградския турски вестникъ Икдамъ. За българскитѣ земи се отнася томъ трети.

тели, ступани), и мютеселими (временни владетели). Ако управительтъ на една область бивалъ, по особена милость, надаряванъ и съ управлението на единъ втори санджакъ, той вземалъ по отношение на тоя последния титлата мухасжлъ (събирачъ на даждията)[1]. Въ всѣка заповедь за назначение (тевджихатъ) се срещатъ посочени санджацитѣ, които били откъснати отъ едно управление и дадени на други управители въ качество на мухасъллъци, или присъединявани къмъ хазната като мютеселлими.

Заповѣдьта или листата за назначение на управителя презъ 1249 г. отъ Хиджретъ (1833—1834), както била напечатана въ Официалния Вестникъ № 27 отъ 27 рамазанъ, съдържала 32 еялети (областни управления); но тъй като длъжноститѣ на сераскеръ-паша[2], на мюшюри-асакиръ[3], на мюшюри-топхане[4]) сжществували само по име и не управлявали никоя область, а Алжиръ е билъ въ френски ржце, то действително имало всичко само 29 еялети, между които въ Европейска Турция се посочватъ само три: Румелия, Босна, Силистра.

Освенъ тѣзи имало 31 санджака съ особно управление, отъ които пакъ въ Европейска Турция, сж посочени: Видинъ и Никополъ, Трикала, Лиино, Делвино, Авлона, Скутари, Елбасанъ, Охридъ (последнитѣ три били мухасжллъци), Смедерево, Бига, Солунъ, Скопье, Кюстендилъ, Призренъ, Изворникъ, Херцегъ, Дугакинъ.

Справедливо забелязва Хамеръ, че отъ единъ само погледъ върху тази листа на раздѣляне турскитѣ области изпъква безредието, що е цзрувало въ класификацията на санджацитѣ, както въ Евтопа, така и въ Азия[5]).

Не е безинтересно за насъ да посочимъ тукъ, че е имало и воеводства (на брой петдесеть), които сж се намирали въ европейска и азиятска Турция и на които управителитѣ сж били въ особно положение и носѣли титлата: воеводи. За

---

[1]) Подробно за това у Хамера XVII. 193. Той цитира съдържанието на турския Официаленъ Вестникъ № 86 отъ реба-юл-евелъ 1250, т. е. 23 юли 1834 г.

[2]] Воененъ министъръ.

[3]) Военень командующъ.

[4]) Артилерийски командантъ.

[5]) Хамеръ, XVII. 194.

европейка Турция ние срещаме само Базерджикъ, вѣроятно Хаджи-Олу Пазарджикъ, въ Добруджа: но у Евлия Челеби сж посочени още въ негово време — въ средата на XVII векъ — десетина подобни воеводства само въ Узу-еялети, особно име на Силистренски еялетъ [1]).

Споредъ Евлия-Челеби въ европейскитѣ владения на султана се включватъ главни еялети: Румелия и Узу (или Силистренскиятъ еялетъ). Само една Румелия може да изкара 52.000 души войска. Това като е така, всѣки ще си състави понятие, ако се събере войската отъ областитѣ Босна, Буда, Ергели (Ергелъ, Ерделъ, Седмоградско) и Темишварь. Той прибавя, че споредъ законитѣ на султанъ Сюлейманъ-Ханъ, Гърция, Силистра, Никополъ, Акерманъ, Видинъ и Узу-бендеръ, като санджаци, влазѣли въ Румелия. Обаче по-после, вследствие на честитѣ нападения на казацитѣ откъмъ Черно море, Силистра и съседнитѣ санджаци били отдѣлени и образували самостоятелна область, подъ името Узи или Узу-еялетъ. Пакъ по стратегически съображения била отдѣлена отъ Румелия и Гърция, която сжщо така образувала отдѣленъ еялетъ.

Като се изключатъ санджацитѣ Влашко и Молдова, които били дадени подъ опредѣленъ откупъ (илтизамъ, аренда) т. е. били васални, европейскитѣ владения на В. Порта образували среднитѣ еялети или области: Румелия, Узу-еялетъ (Силистренски), Босна, Буда, Ергелъ (Ерделъ или Седмоградско) и Темишваръ.

---

[1]) Като описва пжтуването си въ Силистренския край и въ гр. Силистра, Евлия Ч. казва, че „Силистра е седалищенъ градъ на Узу-еялетъ, който има осемь санджака: Никополския, Лозенградския, Видинския, Бендерския, Акерманския, Узу санджакъ, Кълбунарския и Силистренския, който е седалище на Пашата (главния управитель). Има още два санджака, които се владеятъ подъ илтизамъ; тѣ сж Влашко и Молдова. Понеже тѣ сж неверници, князетѣ на тѣзи два санджака ежегодно плащатъ на турската хазна хиляда румелийски кесии... Има дванадесеть войводалъци за Силистренскитѣ хасове (владения на които доходитѣ сж отстжпени отъ Султана въ полза на разни управници и високи сановници). Като поменава кой хасъ колко кесии дава, Евлия Ч. изброява следнитѣ десеть войводалъци: воеводитѣ Бабадагски, Черноводски, Добруджански, Ески-Джумайски, Делиормански. Добрички (Хаджиоглу Пазарджикъ), Провадийски, Айтоски, Карнобатски и Силистренски (сПС. LXX. 661).

Цѣла Турция е имала въ началото на XIX столѣтие 30 милиона жители, разпредѣлени приблизително, така; Европейска Турция или Румелия 12 мил.. Азиатска Турция — 16 мил., Африка — 2 мил., По пространство Турция е имала:

Европейска Турция	. . .	371,950 кв. к.
Азиятска „	. . .	2,075,000 кв. к.
Африканска „	. . .	925,000 кв. к.

Дѣлението на еялети, ливи, кази (кадалъци) и нахии се отмѣнило въ 1834 г. когато Султанъ Махмудъ уредилъ нова класификация на областитѣ въ империята: вилаети — 28, санджаци — 31 и независими воеводства — 54. Следъ въвеждането на Танзимата, старото дѣление на еялети се възстановило; тогазъ имало: 36 еялети, 126 ливи, 1267 кази[1]). Това териториялно разпредѣление било изново преправено съ новитѣ вилаетски наредби, отъ 1864 г., когато въ Турция се въведе една по-силна децентрализация[2]).

Географитѣ сж давали разни редакции на термина Румелия, както и сж я поставили въ нееднакви граници, независимо отъ времето, когато сж писали.

Едни я наричали и пишели по турския ѝ типъ: Рум-или (Rum-ili, Roumelie, Rumelia, Rumelien, Rumilien) и подвеждали подъ тоя изразъ и булгар-или. Други ѝ давали наименованието Румелия или Романия (Roumelie ou Romanie, Roëmerland, Romania, Romanien); най-после има такива, които сж я наричали Ромели (Romelie, Romelien[3]); нѣкои сж вадили названието отъ Римъ (Rome) и сж тълкували: земя на Римъ (Duckert, Dictionnaire de la conversation. XV. 271—572).

[1]) Подробности и цѣлата номенклатура на старитѣ еялети се съдържатъ у Убичини, Lettres de la Turquie, I. 45.

[2]) Убичини, Etat actuel, Ch. II. Administration.

[3]) Moreau и Slawaczynski сж били докладчици на една специална комисия на Дружеството за Всесвѣтска статистика въ Парижъ. 1837—1838. Глед. Journal des Travaux de la Société Française de Statistique Universelle. Paris. Vol. 3. Въ това време Румелийскиятъ еялетъ обемалъ Romelie и България и ималъ 439,061 кв. мили и 5,150,000 жители. Въ Европейска Турция имало четири еялети: Румелия, Босна. Островитѣ и Критъ, които обемали всичко 711,707 кв. м. и 7,600,000 ж. — сравни Dictionnaire Géogr. Univ. par Ch. Picquet. Paris. 1823 и 1833.

Въ 1784 г. Stoever (Historisch-statistiche Beschreibung des Osmanischen Reichs. Hamburg) обяснява, че „така наречената Европейска Турция, Rum-ili или Romanien се простира отъ 35 до 53 град. дължина и отъ 34 до 49 гр. ширина.

Поради това обстоятелство, че границитѣ на Румелия не сж съвпадали въ разно време, и народонаселението, и безъ това трудно да се преброи въ Турция, е било разно посочвано.

Шлибенъ (Schliben) въ своята Staatengeographie (Halle, 1833) посочва, че Еялетътъ Румелия съдържа 4,300 кв. к. и около 5 мил. население.

C. Ritter въ своята Europa, ein geographisch-statistisches Gemaelde (Francfurt am Main. 1804—1807) дава следнитѣ приблизителни данни за Европейска Турция въобще и за областьта Румелия споредъ сведенията на разни географи: около 12 мил. всичко жители въ Европейска Турция; на други мѣста (213 стр) той изброява цѣлото население на Румелия, Бесарабия, България, Сърбия, Босна и Херцеговина на 7,000,000

Убичини справедливо бележи, че винаги сж гледали да представятъ населението на Турция въобще голѣмо. Въ 1866 г. споредъ статистическитѣ данни на министерството на финанситѣ (Малие назарети) кржглата цифра на населението е посочена: 42 мил., а именно въ Европа — 18 мил., въ Азия — 18 мил., въ Африка — 6 мил. Убичини, като сравнява по-късното съобщение на Селяхединъ-бей, който пресмѣта това народонаселение на 40 мил., съ васалнитѣ владения, казва че то не е повече отъ 30,700,000. Убичини припомня едно преброяване отъ 1845 г., което посочва въ Румелия съ островитѣ 5,975,000 мюсюлмани и 6,355,000 християни, а всичко 12,340,000 ж.

Вилаетската реформа отъ 1864 г. преименува еялетитѣ на вилаéти и, ако и да не заличи окончателно употреблението на термина Румелия, официалното и старо значение на думата стана вече единъ исторически изразъ. Европейска Турция обемаше нѣколко вилаети: I. Дунавскиятъ (Туна вилаетж) първи учреденъ въ 1864 г., (Реджебъ, 1281) за опитъ. Той обемаше една часть отъ старото българско цар-

ство[1]) и се дѣлѣше на санджаци на: Русчукъ, Видинъ, Тулча, Търново, София и Нишъ[2]).

II. Одринскиятъ (Едирне вилаетѫ) съ санджаци: Одринъ, Пловдивъ (Филибе), Родосто (Техфуръ-дагѫ), Калиполи (Гелиболи) и Сливенъ (Ислиме).

III. Солунскиятъ обемащъ: Солунъ, Сересъ, Драма.

IV. Битолскиятъ (Монастирскиятъ) обемащъ: Битоля, Призренъ, Скопье (Ускюпъ), Дебъръ.

V. Янинскиятъ (Яни вилаетѫ) обемащъ: Янина, Трикала, Охридъ, Превеза, Бератъ.

VI. Бѣломорскиятъ (Джезаири и бахри-сефидъ).

VII. Кандийскиятъ или Критскиятъ (Гиритъ-ви лаетѫ) обемащъ: Канея (Хания), Ретимно (Ресмо), Кандидъ, Султание (Сфакия), Лашидъ (Ласидъ).

VIII. Босненскиятъ (Босна-вилаетѫ) обемащъ: Босна-Сарай, Зворникъ, Баня-Лука, Травникъ, Бехме и Иени-Базаръ. Въ извастно време сѫществуваха отдѣлно още Шкодренския и Херцеговинския вилаети, отдѣлно отъ Босненския.

Европейска Турция, приблизително старата Румелия, въ навечерието на освободителната война, имаше, прочее, десеть вилаети съ 44 ливи или мютесарифлъци, когато въ ази ятска Турция имаше 16 вилаети съ 74 ливи, а въ африканска — 1 вилаетъ — Триполи (Тарабулуси-гарбъ) съ 5 ливи.

Всички тѣзи преобразования и промѣни въ административно дѣление, терминология и класификация не премахнаха окончателно употрѣбата на названието Румелия; то остана въ географската номенклатура, употрѣбявано отъ мнозина учени географи въ смисълъ на стара Тракия, въ смисълъ на Тракия

[1]) Невѣрно е твърдението на Убичини, че Дунав. вилаетъ отговарялъ на старовремското българско царство, завоевано отъ Султанъ Баязидъ въ 1350.

[2]) Учредителниятъ законъ на Дунавския Вилаетъ е печатанъ въ Journal de Constantinople отъ 21 окт.; 16, 22 н. 1860. Най-напредъ беше учреденъ за опитъ и образецъ Дунавскиятъ Вилаетъ, управляванъ отъ прочутия Мидхадъ-паша. Отсетне се появиха последователно другитѣ вилаети (области).

и часть отъ източна Македония [1]). Тая Тракия нѣкои речници разграничаваха така: на северъ Балкана, на изтокъ Черноморе, на югъ Босфора, Мраморно море, Хелеспонтъ и Егейско (Бѣло) море, на западъ Македония [2]).

Така терминътъ, названието, Румелия бѣше, макаръ и неясно, мъгляво, достояние на географската наука, отъ тука и на всички политици и дипломати.

II.

Ражданието и кръщаването на Източна Румелия.

Сан-Стефанскиятъ договоръ и България. — Отнасянето къмъ него на великитѣ сили. — Берлинскиятъ конгресъ и грижитѣ на Англия да запази гърцитѣ отъ „славянската опасность". — Великитѣ сили до и следъ откриването на Берлинския конгресъ. — Ролята на кн. Бисмаркъ, като председатель-посредникъ. — Тритѣ велики заинтересовани държави: Англия, Австро-Унгария и Русия. — Английското предложение за Източна Румелия.

Сан-Стефанскиятъ договоръ (19 февр.—3 мартъ 1878 г.) бѣше създалъ една България въ приблизителнитѣ етнически граници на българския народъ на едно пространство отъ 163,000 кв. клм. [3]) и 4.000.000 жители. По тоя начинъ се осветяваше не само „великия принципъ на народноститѣ", който въ наше време прави чудеса, „възвръща дори словото на нѣми и повиква къмъ животъ мъртавцитѣ", както се изразяваше знаменитиятъ публицистъ Анатолъ Лероа Болйо [4]),

[1]) J. Bianconi, въ 1876 г. (въ своята книга La question d'Orient dévoilée ou la verité sur la Turquie. Paris 1876) смѣта Европейска Турция, че има 19 милиона население, което разпредѣля така: България 8 м., Румелия 4 м., Босна и Херцеговина 2·5 м., Албания 2 м., Турса Сърбия $^1/_2$ м., разни номади и мирдити 300 хиляди.

[2]) Ср. Romelie у Duckert, Dictionnaire de Conversation 1864.

[3]) На Европейска Турция оставаше едно пространство почти такова 168.000 кв. клм.

[4]) Anatole Leroy Beaulieu „La Bulgarie et les derniers événements d'Orient". Въ сп. „Revue Litteraire et Politique". № 23 отъ 1885.

на това напълно отговаряше на единството въ духовно-културно отношение, което единство бѣше припознато отъ В. Порта съ нейния ферманъ за учредяването на българския екзархатъ отъ 27 февр. 1870 г. Санъ-Стефанскиятъ договоръ възкръсяваше на дѣло почти цѣлия български народъ и начертаваше картата на почти истинска и етнографска България, както комахай бѣше тя не само бълнувана отъ българскитѣ будители и възродители, но къмъ каквато презъ всички векове отъ появяването българитѣ на Б.-Полуостровъ, се стремеха да се приближатъ.

Сан-Стефано смути и обезпокои всички неприятели на българския народъ. Заинтересовани близки и далечни народи и държави непрязнени на българския елементъ се туриха на кракъ и на работа за да осуетятъ това тържество на възкръсващия български народъ. Дипломатитѣ на Берлинския конгресъ изиграха по отношение на България роля, която напомни тѣхната работа на Виенския конгресъ отъ 1815 г. по отношение на Италия. Тогазъ, въ Виена, князь Метернихъ, който ржководеше европейския концертъ, бѣ напъналъ всички усилия на своя тънъкъ умъ и всички средства на дипломатическа борба, за да не се даде възможность на Италия да бжде друго освенъ единъ „географически изразъ". Тукъ сега на Берлинския конгресъ единъ английски дипломатъ лордъ Биконсфилдъ беше се разчекналъ да дири сѣкашъ способи, за да запази Турция отъ крайно унижение, за да огради Гърция отъ „славянската опасность" и да не даде на българския народъ да се прояви въ всичката ширь на своята родна стихия. Въ действителность аннглийскиятъ първи министъръ не бѣше човѣкъ сантименталенъ и той гледаше изключително да повреди на руската побѣда и на руския престижъ между християнскитѣ народи на Изтокъ, за цели чисто английски. Той не се стѣсни по-късно да участвува въ късането на Турция.

Виенскиятъ конгресъ отъ 1815 год. не бѣше въ състояние да задуши копнежитѣ на италиянския народъ, който следъ 1859 г. се обедини и въ 1860 г. направи отъ Римъ столица на единна Италия. Берлинскиятъ конгресъ разкъса България, обединена въ Сан-Стефано, на три къса, но той не бѣше въ състояние да угаси стремежа на българския народъ къмъ обединение. Берл. конгресъ само спрѣ временно и забави

онова развитие на силитѣ, които бликаха въ българскитѣ среди и които бързаха да осжществятъ народния блянъ.

На Берлинския конгресъ се явиха представители отъ седемьтѣ велики държави: Англия, Австро-Унгария, Германия, Италия, Франция, Турция и Русия [1]) Тѣ имаха за задача „да подложатъ делото на Сан-Стефано на свободното обсжждане отъ кабинетитѣ, подписавши трактатитѣ отъ 1856 (Парижки) и 1871 (Лондонската конференция), да осигурятъ по общо съгласие и върху основата на нови гаранции мира, отъ който Европа има толкозъ нужда", както се изрази въ встжпителната си речь избрания за председатель на Конгреса князь Ото Бисмаркъ.

Съ Сан-Стефанския договоръ Русия бѣше достигнала пъленъ триумфъ на своето освободително дѣло въ широкия смисълъ на думата. Тя бѣше добила независимостьта, разширяването четири пжти повече на Черна-Гора, на която, освенъ това осигуряваше две пристанища на Адриатическо море. Тя спечелваше независимостьта на уголѣмена съ Нишко Сърбия и на Ромжния.

[1]) Тѣзи предстлавители бѣха за Англия: лордъ Биконсфилдъ, по-преди Дизраели първи министъръ на Велико-Британия; лордъ Солсбери, министъръ на външнитѣ работи; лордъ Ото Руселъ, английски посланикъ въ Берлинъ.

Австро-Унгария имаше за свои представители: графъ Андраши, министъръ на външнитѣ работи и на императорския домъ; графъ Кароли, австро-унгарски посланикъ въ Берлинъ; баронъ Хаймерле — австро-унгарски посланикъ въ Римъ.

Германия: князъ Бисмаркъ, канцлеръ на Германската Империя; фонъ Бюловъ, министъръ на външнитѣ работи; князъ Хохенлое-Шилингфюрстъ, германски посланикъ въ Парижъ.

Италия: графъ Корти, министъръ на външнитѣ работи; графъ Лоно, италиянски посланикъ въ Берлинъ.

Русия: князъ Горчаковъ, канцлеръ на Руската Държава; графъ Шуваловъ, руски посланикъ въ Лондонъ; д'Убри, руски посланикъ въ Берлинъ.

Турция: Александъръ Каратеодори-паша (гъркъ), министъръ на общ. сгради; Мехмедъ Али-Паша, участникъ въ войната, началникъ на воененъ отрядъ, и Садулахъ-бей, турски посланикъ въ Берлинъ.

Франция: Вадингтонъ, миннстъръ на външнитѣ работи; графъ Сен-Валйе, фр. посланикъ въ Берлинъ; Детрецъ, пълномощенъ министъръ, натоваренъ съ Дирекцията на политическитѣ работи въ Външното министерство.

Най-важната нейна морална придобивка бѣше обаче възкръсяванието на едно Българско Княжество съ граници на и. Черно-море, на ю. Бѣло-море, на з. Сърбия, Даринъ и албанскитѣ планини, княжество съ около 4.000.000 население и въ едно пространство 164,000 кв. к., когато на Турция въ Европа оставаха само 168,000 кв. к, бидейки раздѣлена на 4 къса, отъ които два: Цариградъ и Галиполъ съ териториитѣ имъ отъ една страна, Солунскиятъ полуостровъ — отъ друга, не можаха да се съобщаватъ помежду си и съ останалата часть на Империята освенъ по море, а другитѣ две (отъ една страна Босна и Херцеговина, отъ друга Тесалия и Албания) се сближаваха само чрезъ една тѣсна ивица. На Босна и Херцеговина се даваха, подъ надзора на Австро-Унгария и Русия, исканитѣ за тѣхъ отъ цариградската конференция уредби. Въ Критъ — се предвиждаше автономия съ правилника отъ 1868, какъвто правилникъ се обѣщаваше и за другитѣ гръцки области. Въ Аз. Турция Армения добиваше уредби, подъ руско покровителство, годни за да осигуряватъ свободитѣ и спокойствието й. Дарданелитѣ и Босфорътъ трѣбваше да бѫдатъ открити въ всѣко време на търговскитѣ кораби. Едно важно обезщетение въ полза на Русия отъ 1,400,000 рубли бѣше договорено; сѫщо така както и отказването отъ това възнаграждение срѣщу нѣколко турски градове: 1. въ Азия — Батумъ, Ардаханъ, Карсъ, Алашкертъ и Баязидъ; 2. въ Европа — Тулчанския санджакъ, който се даваше на Ромѫния срещу повръщането й назадъ онъзи часть отъ Бесарабия, която бѣ отнета отъ Русия въ 1856 г. Най-после рускиятъ императоръ вземаше подъ свое покровителство интереситѣ на духовнитѣ лица и калугери въ Турция и на Св. Гора Атонска.

Имаше две велики държави въ Европа, които за нищо на свѣта не можеха да преглътнатъ това уреждане на работитѣ въ близкия Изтокъ. Тѣ бѣха Англия и Австро-Унгария. Почнаха се преговори. Австро-Унгарскиятъ кабинетъ не се задоволяваше само съ окупацията на Босна и Херцеговина, а искаше да ги обърне въ княжества, като България въ владѣнието й; сѫщо се домогваше тя за Албания и Македония съ Солунъ, Освенъ това, искаше да си осигури извѣстни договори съ Сърбия и Черна-Гора, които овързваха тѣзи двѣ независими страни къмъ Виена. Тѣзи домогвания на Австро-

Унгария насърдчиха Англия да се противопостави още повече противъ Русия. Новиятъ министъръ на външнитѣ работи въ Англия лордъ Солсбери, дошелъ следъ лордъ Дерби, подаде една остра нота, въ която казваше, че Русия туря Черно-море подъ свое владичество, а това накърнява жизненитѣ интереси на Велико-Британия. И английски войски получиха заповѣдь да вървятъ къмъ водитѣ на Турция.

Какво оставаше на Русия да прави? Услугитѣ на Франция въ това време бѣха спечелеия за Англия, между друго, благодарение на посланника въ Лондонъ англофила Вадингтонъ. Италия очакваше облаги откъмъ Албания и не искаше да се отдѣля много отъ Австро-Унгария. Оставаше Германия, нѣкога толкозъ много благоприятелствувана отъ Русия — и въ 1870 г. въ време въ войната съ Фраиция, и по-рано при войната съ Австрия (1866 г.).

Щѣше ли сега Германия да се отплати за доброто на Русия? Бѣше явно, че Англия се насърдчаваше отъ Австрия, но Францъ Йосифъ не би мръдналъ, ако Вилхелмъ I бѣ заговорилъ съ него язика, по който преди осемъ години му бѣше говорилъ Александръ II.

Всичко зависѣше отъ Германия. Но Берлинскиятъ кабинетъ се отърва лесно: той не можалъ да изпусне изъ предъ очи Франция, не искалъ да се скарва и съ Австро-Унгария. И князъ Бисмаркъ се втиляваше въ началото, но по́-късно откровенно призна на князь Горчакова, че не може помогна на Русия (въ началото на м. априлия 1878 г.).

Тогазъ Русия се принуди, за да избѣгне една война наймалко съ Велико-Британия и Австро-Унгария, да иде въ Берлинъ, на конгреса, свиканъ официално на 3 май отъ князь Бисмарка.

Берлинскиятъ конгресъ се състоя на 13 юни (н. с.) и, както бѣше предварително договорено, за председатель бѣше избранъ Бисмаркъ.

Англия си бѣше поставила за привидна програма да запази непокжтностьта и независимостьта на Отоманската Империя. Непокжтность и независимость — разбирано съвсемъ своеобразно. Нѣколко дена само преди откриването на Берлинския конгресъ, (13 юни н. с.) Англия чрезъ пълномощника си Лаярдъ въ Цариградъ бѣше сключила договоръ за отбранителенъ съюзъ съ Турция (4 юни 1878 год.) по силата на

който тя добиваше отъ Турция островъ Кипръ, който щѣше да заеме и управлява.

Още въ първитѣ заседания на конгреса представителитѣ на Англия показаха разположенията си. Тѣ не скриха враждебностьта си къмъ извършеното отъ Русия въ Санъ-Стефано и сложиха на разискване редица въпроси, които бѣха въ положение да извикатъ не само разисквания, но голѣми свади и дори скжсване на мирнитѣ преговори.

Ние не ще влазяме тукъ въ разглеждане на тѣзи препирни, важни отъ много страни за дипломатическата история на България: не му е тукъ мѣстото. Ще поменемъ само, че Бисмаркъ наистина се погрижи всѣкакъ да уталожи страститѣ, да предупреждава дразненията и да дава по възможность удовлетворение на представителитѣ на Русия.

За нашия предметъ тукъ е важно да посочимъ какъ се появява на срѣдата откжсването на Южна България отъ цѣлокупното ни княжество и какъ се тя покръства съ едно странно име: И з т о ч н а Р у м е л и я.

Още въ първото заседание на конгреса (13 юни) князь Бисмаркъ въ встжпителната си рѣчь, начертавайки програмата за дейностьта на конгреса, предлага да се раздѣлятъ въпроситѣ за разискване по важностьта имъ. Председательтъ знаеше, кое най-много интересуваше двѣтѣ опълчени противъ Русия държави: Велико-Британия и Австро-Унгария. Това бѣше българскиятъ въпросъ и той, князь Бисмаркъ заявяви: „Особенно задачата за разграничаването и уреждането на България е който отъ това гледище (на първостепенна важность) ще призове вниманието на конгреса“. За това кн. Бисмаркъ предлага да се почнатъ разискванията „като се занимаятъ на първо мѣсто съ онези наредби отъ Санъ-Стефанския договоръ, които засягатъ бждащето устройство на България“.

Редица заседания, почвайки отъ първото, сж посветени на българския въпросъ.

Въ второто заседание на конгреса (17 юни) председательтъ чете първата алинея на чл. VI отъ С.-Ст. договоръ: „България се установява като автономно княжество, което ще плаща данъкъ, съ християнско правителство и народна войска“.

Веднага следъ това взема думата лордъ Солсбери и развива тезата на английския кабинетъ по въпроса. Той вижда въ наредбитѣ отъ тоя родъ на С.-Ст. договоръ, между дру-

гитѣ опасности, и такива за гърцитѣ. „Гръцкото племе, казва той, което обитава много мѣста въ нова България, ще бжде подчинено на едно славянско мнозинство, съ което неговитѣ съотношения никакъ не сж приятелски, и както вече представихъ на оцѣнката на конгреса, вѣроятно е гръцкиятъ езикъ да изчезне и племето (гръцко) да бжде погълнато“.

„Освенъ това, допускането до крайбрежието на Егейско (Бѣло) море на една нова морска сила (думата е за България) не би могло да се приеме безъ живо чувство на съжаление отъ съседнитѣ на Средиземно море сили.

„Споредъ моето мнение трѣбва да се намѣри едно лекарство на тези вредителни резултати въ промѣнявзнето на границитѣ, върху които председательтъ обърна нашето внимание. Ако България, на мѣсто да се простира до Егейско море и до Охридско езеро, се ограничеше откъмъ югъ съ линията на Балканитѣ, а другата часть на областьта останѣше подъ властьта на Султана, тези опасности щѣха да се смекчатъ много, ако не изчезнѣха съвсемъ.

„Въ такъвъ случай нова морска сила не ще се простира вече до брѣговетѣ на Егейско море, една часть твърде голѣмо гръцко население, което се намѣрваше застрашено да бжде погълнато въ нова България и да се подчини на едно славянско мнозинство, ще си остане въ досегашното си политическо положение, а Портата ще има една стратегическа граница, която ще може да се брани срѣщу всѣко бждаще нападение“.

Своитѣ съображения лордъ Солсбери сключва съ следнитѣ две предложения:

1. Автономното трибутарно княжество България съ оная часть на Европейска Турция, която е разположена на с. отъ Балканитѣ.

2. Провинцията Р у м е л и я и всѣка друга територия на ю. отъ Балканитѣ да останатъ подъ прѣката политическа и военна власть на Султана, като се вематъ всички нужни мѣрки за да се запази благосъстоянието на населенията чрезъ гаранции достатъчни отъ административна автономия, или другояче“.

Рускиятъ представитель графъ Шуваловъ зема думата за да обясни гледището на Русия, което е „не да се унищожатъ резултатитѣ отъ една война, презъ която тя си бѣ наложила

толкова жертви". Русия е дошла на конгреса за да „съобрази предварителния Санъ-Стефански договоръ съ общитѣ интереси на Европа". Англия не дава съгласието си за разграничението станало въ Санъ-Стефано; но между него и това на лордъ Солсбери „има мѣсто за разискване, напр. за границитѣ, опредѣлени отъ Цариградската конференция; тѣзи граници иматъ предимството да сѫ начертани отъ представители на Европа и, отъ друга страна, тѣ сѫ съгласни съ етнографическитѣ условия на българския народъ". Шуваловъ пита подържа ли лордъ Солсбери своето разграничение и не приема ли разисквания върху основа на старитѣ граници, чертани на Цариградската конференция.

Кн. Бисмаркъ, като председатель, се съгласява съ лордъ Солсбери да се отложи това разискване за близко заседание и изказва надежда, че въ това време специално заинтересованитѣ ще могатъ да се съгласятъ върху „status causae et controversiae". Подиръ това предварително споразумение, представителитѣ на тѣзи сили ще могатъ да предложатъ на Конгреса резултата отъ размѣната на тѣхнитѣ мисли върху „Южна България" и върху институциитѣ, които трѣбва да се уредятъ въ нея. Ако ли не се споразумѣятъ напълно, Конгресътъ ще се погрижи да уреди въпроса чрезъ намѣсата на приятелскитѣ сили.

Австро-Унгария, чрезъ графъ Андраши, се туря на страната на Англия, колкото се касае до България, автономна трибутарна и съ християнско правителство; а пъкъ колкото за разграничението, което по-особно интересува Хабсбургската империя, Андраши иска единъ австро-унгарски делегатъ да участвува при особнитѣ разисквания между английскитѣ и руски пълномощници. Впрочемъ, той по принципъ споделя английското предложение и за линията на границитѣ.

Решава се, най-после да се срещнатъ представителитѣ на тритѣ особно заинтересовани държави — Англия, Австрия и Русия — върху въпроса за България и Южна България.

На заседанието на 9/22 юни лордъ Солсбери чете следния документъ, който съдържа развитие на английскитѣ предложения и който той предлага на одобрението на Конгреса:

„Да се приеме за южна граница на княжество България Балкана; на областьта на югъ отъ Балкана да се даде името Източна Румелия.

„Присъединението на Софийския санджакъ, следъ нѣкои стратегически измѣнения на границитѣ, къмъ Княжеството да се допусне или срещу задържането на Варна отъ турцитѣ или срещу изключването изъ Източна Румелия на коритата на Места-Карасу и Струма-Карасу.

„Източна Румелия да се постави подъ преката политическа и военна власть на Султана, който ще упражнява тая власть по следния начинъ:

„Той ще има право да се грижи за защитата на морскитѣ и сухопѫтни граници на областьта, да държи по тѣхъ войски и да ги укрѣпява.

„Вѫтрешниятъ редъ ще се поддържа отъ милицията, офицеритѣ на която ще се назначаватъ отъ Султана, разбира се, като се държи въ тоя случай смѣтка за вѣрата на населението.

„Генералъ-губернаторътъ (на Източна Румелия) ще има право да повиква въ областьта турски войски всѣкога, когато вѫтрешната или външната безопасность на областьта се заплашва.

„Точното опредѣление на западната граница да стане по-сетне. Отъ мѣстото, гдето западната граница пресича линията на южната граница, която бѣше поставена отъ Цариградската конференция, южната граница на Източна Румелия ще върви по чертата на Конференцията дори до планината на Крушово, после ще иде по чертата на С.-Стефанския договоръ почти до Мустафа-паша. Отъ тая точка естествената граница ще се прокара къмъ Черно море до една точка между Созополъ и Агатополъ. Обозначението на границитѣ, съ изключение на двѣтѣ точки при Черно море, които ще се опредѣлятъ по-после въ Конгреса, да се извърши отъ една европейска комисия“.

Такова бѣ предложението на Велико-Британия чрезъ устата на представителя ѝ лордъ Солсбери. Така се роди на свѣтъ и се даде за първи пѫть названието Източна Румелия на Южна България.

Характерна и достойна за подчертаване е промѣната извършена въ мирогледа на английския представитель въ Цариградската конференция отъ 1876 г. лордъ Солсбери. Тамъ сѫщиятъ тозъ лордъ се бори съ представителитѣ на В. Порта особено съ тогавашния министъръ на външнитѣ работи Сав-

фетъ паша за да му докаже колко е правомѣрно названието България за цѣлата страна отъ Дунавъ до Солунъ или до Егейско море. Види се въ онова време, ужаситѣ извършвани въ България надъ едно мирно население, разгласени въ Велико-Британия по благородната инициатива на отлични и безпристрастни английски и американски публицисти и обществнници, бѣха въздействували властно не само върху маситѣ, но и върху управляющитѣ кржгове на Англия. Види се, че великиятъ Гладстонъ бѣше успѣлъ да подчини, временно макаръ, на единъ справедливъ човѣшки възгледъ дипломацията на Сенджемъ и да направи отъ нея една обективна ценителка на положението и събитията. И наистина, Савфетъ-паша се оплаква, че „таквазъ область, която отива отъ Видинъ до вратата на Солунъ не ще обема само български елементъ, но и гърци“ (стр. 62 Пр.Ц-р.Конф.). „Сбразуването на такива области ще предизвика на много мѣста между гърци и българи ожесточени борби“ (ib.). „Отъ турскитѣ страни само Босна е запазила своето старо название, а другитѣ области на Европейска Турция всѣкога сж се раздѣляли на еялети (вилаети тоже) и България никога не е съставяла отдѣлна область. До учреждението на Екзархията названието България въ никой (?) отъ актоветѣ не е споменато“.

Съвършенно друга е била мисъльта и аргументацията на Солсбери и тя е интересна отъ много страни за да бжде по възможность текстуално предадена:

„Думата България, казва английскиятъ държавникъ предъ цѣлото събрание на европейската конф. въ Цариградъ, не означава единъ кжтъ съ опредѣлени географически граници. Като сж го изтълкували по приетия отъ тѣхъ практически начинъ, пълномощницитѣ сж били длъжни да иматъ предъ очи произхождението на това название и смисълъ, въ който е било употребено... Подъ грижитѣ на конференцията не сж подлежали мѣстата, които българското население не преобладава, както и мѣстата, които не сж били подложени на действията на лошата администрация, която бѣ причина на станалитѣ миналата г. (1876 г.) излишества и злочестини. Това название България е попрѣчило на пълномощницитѣ да прострать своитѣ препоржчвания надъ голѣма часть отъ вилаетитѣ Одрински, Солунски и Призрѣнски. Ако го бѣха напра-

вили, тѣ щѣха да заслужатъ справедливо укоритѣ на турскитѣ пълномощници, че сж се отстранили отъ английската програма и сж приложили гаранциитѣ противъ лошото управление въ България и на мѣста, които не сж български[1])".

Трансформацията на лордъ Солсбери, неговиятъ новъ езикъ и душевно настроение въ Берлинъ трѣбва да се отдава на новото вѣяне въ английската политика. Ако по-преди въ 1876 г. не само въ Велико-Британия не се плашеха отъ една голѣма България, сега, когато руситѣ я бѣха извоювали и очертали въ С.-Стефано, английската дипломация се стрѣсна предъ нея, мислейки, че задъ нея стои славянска Русия, въ това време, криво или право, уплашила Велико-Британия съ побѣдитѣ си надъ Турция и съ засилването си на близкия Изтокъ, гдето английскитѣ интереси се засѣгаха. Това кръстосване на англо-руски интереси, отбелѣзвано впрочемъ не първи пжть, — извика новитѣ английски предпазителни мѣрки и лордъ Солсбери не се стѣснява да говори въ Берлинъ, че той не може да остави гръцкия елементъ да се тъпчи и да се уврежда въ полза на славянския.

Страхуванията си отъ българитѣ, като славянски елементъ, лордъ Солсбери изказва и то въ случайно направеното отъ него предложение да присжтствуватъ на конгреса и представители на Еллада, когато се касае за интереситѣ на гръцки области. Славянитѣ (българи напр.) се защищавали на конгреса отъ единъ силенъ и войнственъ народъ, тѣхенъ братъ по кръвь и по вѣра, крѣпъкъ съ обаянието на недавнашнитѣ си побѣди. Гърцитѣ ще се предадатъ на нови движения, ако се увѣрятъ, че Европа ги е изоставила и отдала на господството на едно племе, къмъ което тѣ нѣматъ никакво съчувствие".

Естествено бѣше отъ руска страна да се направи нужната поправка и на лордъ Солсбери да се преподаде единъ

---

[1]) Проектътъ на Органически Уставъ, приготвенъ въ Цариградската конференция, притурка В. носи насловъ: За България и обема съставянето на две области, отъ които: източната область, имаше за главенъ градъ Търново и обемаше санджацитѣ: Русе, Търново, Тулча, Вврна, Сливенъ, Пловдивъ (съ Стара-Загора, Хасково, Бургасъ) и казитѣ Кжркъ-Клисе, Мустафа-паша и Казълъ-Агачъ т. е. обемаше цѣла източна и южна България; — втората западната область съ главенъ градъ София състояща отъ санджацитѣ: София, Видинъ, Нишъ, Скопие, Битоля (безъ две кази на югъ, тритѣ сев. кази на Сѣрския с-къ и казитѣ Струмица, Тиквешъ, Велесъ и Кастория).

урокъ, че рускитѣ пълномощници, не сж представители на славянски интереси, но представители на всички християнски население въ Турция. Едва ли обаче тая поправка е могла да успокои благородния лордъ, даже и тогазъ, когато князъ Горчаковъ заявилъ, че той ще поиска и за гърцитѣ въ турската империя сжщата автономия, която се дава на славянитѣ. Цельта на руското правителство е била и е да сближи тѣзи две племена. Временнитѣ недоразумения между българи и гърци се дължатъ не на нѣкакъвъ си племененъ антагонизмъ, а на частнитѣ подстрекателства, чужди за действителнитѣ интереси на племената.

III.

Източна Румелия и нейното устройство на Берлинския Конгресъ.

Какъ посрѣща руската дипломация прекръстването на Южна България въ Източна Румелия. — Рускитѣ поправки и оговорки при приемането английското предложение: препирни и заключения на тия предложения на фр. представитель Вадингтонъ. — Турскитѣ гарнизони въ И. Румелия. — Наредби за устройството на И. Румелия по Берлинския договоръ. — Характеръ, граници и отношения на Султана къмъ областьта. — Главниятъ Управитель, неговитѣ права и служба. — Международно положение на И. Румелия. — Какви кроежи създаваше дипломацията въ Берлинъ, а какви явни изгоди се очертаваха за И. Румелия?

Сждбата на Южна България бѣ решена съ първото предложение на лордъ Солсбери, предварително още възприето, макаръ по принципъ отъ Австро-Унгария. Двет͏ѣ най-заинтересовани държави, на които бѣше допустнато да се налагатъ въ въпроситѣ на разграничението на България, бѣха произнесли присждата си. Княжество България, установено въ широкитѣ Сан-Стефански граници, се разпокъсваше на три

къса, отъ което единътъ образуваше Княжество България, другиятъ — Македония си оставаше подъ прекото владичество и управление на Турция, третиятъ — южна България се преименуваше на Източна Румелия и то въ извѣстни предѣли, които не трѣбаше да се приближаватъ къмъ морето.

Разискванията за Източна Румелия, станали на Берлинския конгресъ, интересуватъ нашата теза и ние ще ги разгледаме въ кратце.

Въ сжщото заседание на конгреса на 22 юни 1878 год. представительтъ на Русия графъ Шуваловъ дава следнитѣ важни обяснения:

„Представителитѣ на Русия предлагатъ две поправки, които никакъ не развалятъ по принципъ предложенитѣ отъ Англия измѣнения на С.-Стефанския договоръ, но които при всичката умѣреность на рускитѣ поправки, английскитѣ пълномощници не рачатъ да приематъ. Като се повръща върху размѣненитѣ отъ нѣколко дни преговори, графъ Шуваловъ отбелезва, се рускитѣ пълномощници най-после приематъ както раздѣлянето на България по линията на Балкана въпреки сериознитѣ възражения, що представя това дѣление, вредително въ много отношения, приематъ сжщо и замѣната на името Южна България съ Източна Румелия“. Тая послѣдня отстжпка представителитѣ на Русия правятъ съ съжаление и като си запазватъ свободата за по-сетнешно разискване въ конгреса.

„На запазването името на „България“ е било погледнато като на знаме, като на подкрѣпа за опасни стремежи. Рускитѣ представители съ мжка отнели, така да се каже, на едно часть население да се лиши отъ едно име, що му принадлежи.

„Тѣ сжщо така се съгласили да отдалечатъ отъ Егейско море границитѣ на новата область (Източна Румелия или Ю. България). Имало страхъ да не би България да станѣла морска сила. Тѣзи страхове имъ се виждали мечтателни, но тѣ се съгласили при все това и на промѣната на границитѣ. Тѣ приели, освѣнъ това. такава поправка на западната граница на България, която за тѣхъ е явно осакатяване, понеже отцѣпяла части български населения. Всичко това се искало по нѣкакви си стратегически и търговски съображения, които никакъ нѣмали предъ видъ ползата и спокойствието на България. Тѣ се съгласили да се поправятъ и границитѣ откъмъ

Черно-море. и оставили на страна границитѣ на С.-Стефанския договоръ и тия на Цариградската конференция. Най-после, отстѫпило се на Султана и пазенето границитѣ на И. Румелия. Всичко това било сторено за да се защити силния отъ слабия, да се покровителствува Турската Империя. Рускитѣ пълномощници приели всичко това, но отъ своя страна представили тѣзи точки, които тѣ приемали:

1. „Султанътъ има право да се грижи за запазването на морскитѣ и сухопѫтни граници на областьта, да държи по тѣхъ войски и да ги укрѣпява.

2. „Вѫтрешниятъ редъ въ Източна Румелия да се подържа отъ милиция, на която офицеритѣ ще сê назначаватъ отъ Султана.

Трѣбва да се установи здраво и обезпечи принципътъ, че въ И. Румелия ще стои само мѣстна милиция. Това обаче можело да се достигне само въ случай, ако една Европейска Комисия се натоварѣла да опредѣли както точкитѣ, които турското правителство ще има право да заема по границитѣ, тъй и приблизителното количеството на войска за тѣзи завземания.

„Рускитѣ пълномощници приематъ и точката, споредъ която на Главния Управитель се дава право да повиква турски войски, когато се заплашва вѫтрешната или външна безопасность на страната.

„Но трѣба да се обсѫди добре принципа за случаитѣ и начина на влазянето на турска войска въ Румелия“.

Лордъ Солсбери възразява, че една такава комисия щѣла да урони правото на Султана, та и точкитѣ на комисията не щѣли да бѫдатъ трайни. Сѫщо не разбира и втората поправка за предварителни наредби, при които да се вика отъ Главния Управитель турска войска.

Представительтъ на Австро-Унгария графъ Андраши е съгласенъ съ лордъ Солсбери.

Въ това заседание обаче не се свършва нито въпроса за румелийската милиция, нито се приема окончателната редакция за уреждане положението на новата область.

Впрочемъ френскиятъ представитель Вадингтонъ не билъ призналъ окончателниятъ проектъ и въ заседанието на 11/22 юни, защото не можелъ да се срѣщне съ рускитѣ си събратя.

Френскиятъ представитель Вадингтонъ съобщава на 12/25 юни, въ шесто заседание, окончателно редактиранитѣ отъ него, следъ съвещание съ заинтересуванитѣ, точки по уреждане на И.-Румелия, а именно за повикването на турскитѣ войски, за румелийската милиция и жандармерия, за характера на окупирването на погранични тѣ гарнизони отъ турска войска, които, подчертава се въ обясненията, за успокоение:

1. Ще бждатъ редовни войски. Султанътъ не ще употрѣбява за тази цѣль баши-бозуци.

2. Войницитѣ не ще могатъ да обитаватъ въ кжща на кой и да било житель, а въ казарми, ханища или ще си стоятъ подъ чаджри (палатки);

3. Войскитѣ не ще могатъ да обитаватъ въ вжтрешностьта на областьта, когато ще отиватъ на границата за служба по гарнизонитѣ.

Върху въпроса за окупирване на гарнизонитѣ отъ турски войски ставатъ нови разисквания. Рускиятъ представитель Шуваловъ, най-после, приема по принципъ да се отстжпи Султану това право, но то трѣбва да се уреди, като се предостави една намѣса на Европейска комисия, която да се произнесе както за стратегическитѣ точки, така и за броя на турскитѣ войски употрѣбявани за пазене на границитѣ между Царство България и И.-Румелия. Но тъй като британскитѣ пълномощници не рачатъ да приематъ Европейската комисия, защото щѣла да бжде едно значително накърнение на суверенитета на Султана, то́ ще трѣбвало да се повърне разглеждането на въпроса въ едно близко заседание.

Австрия бѣше още по-усърдна въ залѣгания да се умалява автономията на И.-Румелия, като искаше да докара положението почти до това на единъ обикновенъ вилаетъ, както Македония, подъ прѣкото управление на Султана, освенъ реформитѣ. Но тукъ надви съглашението, така наречено, Солсбери — Шуваловъ[1]).

Спираме нашия излетъ въ разискванията на Берлинския конгресъ, за да изложимъ по-скоро облика и строя, който доби Източна Румелия въ окончателнитѣ решения, станали изриченъ текстъ на Берлинския договоръ.

[1]) Глед. La Roumélie Orientale et la Bulgarie actuelle, par Charles Serkis 1898. на 46 и 63 стр.

Наредбитѣ за автомната область се съдържатъ въ чл. чл, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 и 20 на Берлинския договоръ.

На югъ отъ Балкана се образува една областъ, която ще носи име Източна Румелия и която ще остане подъ прѣката политическа и военна власть на Султана, подъ условие на пълна административна автономия. Тя ще има единъ главенъ-управитель християнинъ (чл. 13).

Източна Румелия се ограничава на Северъ и Северо-западъ отъ България и обема земи, които влазятъ въ следното очертание:

На с., като се почне отъ Черно-море, границата възлазя отъ устието на Айваджикската рѣка, по която се намѣрватъ селата Коджа-кьой, Селямъ-кьой, Айваджикъ, Кулибе и Суджулукъ. пресича прѣко долината на Луда-Камчия и достига до гребеня на Балкана, по Карнобатския балканъ, Върбишкия, Котленския, на с. отъ Котелъ, до Демиръ-Капия. После върви по бърдото на Стара-Планина (Коджа-балканъ) до върха на Косица. Въ тъзъ точка границата на И.-Румелия оставя гребена на Стара-Планина, спуска се на югъ между Пирдопъ и Душанци, до р. Тозлу-дере, следва по течението й до вливането й въ р. Тополица, после по тъзи рѣка до съединението й съ Смолскодере при с. Петричъ. Пограничната черта пресича по права линия коритото на Ихтиманската рѣка, минава изново по чертата на водораздѣла, който дѣли коритата на Искъръ и Марица, следва презъ гребена Велина-могила, Смаилица връхъ, Шумнатица и се смѣсва съ административната граница на Софийския сандажакъ, между Сиври-ташъ и Чадъръ-тепе. Тукъ границата на И.-Румелия се отдѣля отъ границата на България по планината Чадъръ-Тепе, върви по чертата на р. Марица и Места (Карасу) и се упжтва на ю. и. и ю. презъ гребена на З. Родопа (Доспатъ-Дагъ) къмъ планината Крушево (изходна точка на С.-Стефанския договоръ). Отъ тазъ планина върви по бърдото на Кара-балканъ (Черния-балканъ) послѣ се спуска право къмъ ю.и. да стигне р. Арда, по течението на която върви до с. Ада-кале. Отъ тука по гребена на Бешъ-тепе-дагъ върви за да слезе и пресече р. Марица на 5 клм. отъ моста на Мустафа-паша, отъ дето на с. презъ водораздѣла между Демиръ ханлж-дере и малкитѣ притоци на р. Марица до Кюделеръ-баиръ отъ гдето се обръща на и. презъ Сакаръ планина, долината на Тунджа, отива къмъ Дервенскитѣ височини

(до с. Бююкъ Дервентъ) отъ гдето границата върви на и. между притоцитѣ на р. Тунджа, отъ къмъ с. и на Марица, отъ къмъ ю. до върха Кай-бялиръ, който остава въ И.-Румелия, минува на ю, отъ старо Алмалии и стига до Черно море между двете рѣки Дука и Карагачъ-су, на нѣколко километра северно отъ Василико (чл 14).

Султанътъ ще има право да брани границитѣ по сухо и по море, да въздига на тѣзи граници укрепления и да държи въ тѣхъ войска,

Вжтрешниятъ редъ на И.-Р. се подържа отъ турската жандармерия, на която ще помага мѣстната милиция.

При съставянето на тѣзи две тѣла, на които офицеритѣ ще се назначаватъ отъ Султана, ще се взема въ внимание вѣрата на мѣстното население.

Султанътъ се задължава да не употребява за гарнизони на границитѣ нередовни войски, като баши-бозуци и черкези. Редовнитѣ войски, които се назначаватъ за тази служба, не могатъ въ никой случай да се настаняватъ по домоветѣ на жителитѣ. Които преминаватъ презъ областьта не могатъ да преседяватъ въ нея (чл. 15.)

Главниятъ управитель ще има право да повиква турски войски въ случай, когато би се заплашвала вжтрешната или външна безопасность въ областьта. Въ такъвъ случай В.-Порта е длъжна да увѣдомява представителитѣ на Великитѣ сили въ Цариградъ, както за решението да прати войска, тъй и за нуждитѣ, които го оправдаватъ (16).

Веднага следъ размѣната на ратификациитѣ (утвърденията) на Берлинския договоръ, ще се състави една Европейска комисия, за да изработи въ споразумение съ В.-Порта,устава за устройството на Източна Румелия. Тая комисия ще опредѣли въ разстояние на три месеци властьта и правата на главния Управитель, както и административното, сждебното и финансовото управление на областьта, като има предвидъ различнитѣ вилаетски закони и предложенията, които сж станали въ осмото заседание на Цариградската конференция [1]).

[1]) Предъ видъ на историческия и голѣмъ интересъ, що представятъ тия предложения за реформи въ Турция, редактирани въ окончателна, форма на Цариградската конференция, заседание осмо, 5 ян. 1877 год. ние ги привеждаме изцѣло както следва:

„Главнитѣ управители презъ първитѣ петь години се назначаватъ отъ В.-Порта съ одобрението на Силитѣ.

Всички наредби ,установени за И.-Румелия, ще се прогласятъ отъ В.-Порта, съ царски ферманъ, който ще се съобщи на Силитѣ (чл. 18).

Европейската комисия ще да се натовари да управлява въ споразумение съ В.-Порта, финанситѣ на областьта до изработване на новото устройство (чл. 19).

Договоритѣ, конвенциитѣ и международнитѣ съглашения отъ всѣкъкъвъ родъ, сключени или които има да бждатъ сключени между В.-Порта и чуждитѣ държави, ще се

„Областитѣ се подраздѣлятъ на санджаци, съ мютесарифи, назначавани по предложение на главния Управитель и на кантони (околии) сж по 5—10,000 ж. съ свободно избрана околийска и общинска власти, натоварени да водятъ всички околийски дѣла.

„Областнитѣ събрания иматъ избрани отъ окол. съвети членове за 4 години. Тѣ ще установяватъ областния бюджетъ и ще назначаватъ областнитѣ админ. съвети, на които главнитѣ управители ще вematъ мнѣнието въ всички случаи и дѣла, които надминаватъ простото изпълнение на законитѣ и правилницитѣ и за които трѣбва да се искатъ наставления отъ В.-Порта.

„Подобрение въ разхвърляне на данъцитѣ"

„Областнитѣ събрания съ окол. съвети ще разпредѣлятъ и ще събиратъ даждията, освенъ доходитѣ отъ митницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ, налога върху тютюня и доходитѣ отъ режнитѣ.

„Съвършенно унищожение на даването подъ откупъ на налозитѣ.

„Прощаване на недоборитѣ. Установяване на областни бюджети за 5 години по средната сума на доходитѣ. Една часть отъ доходитѣ ще се употрѣбява срещу дълговетѣ на Империята и срещу нуждитѣ на Централното правителство, а останалитѣ за мѣстни нужди.

„Преобразование на правосждието въ смисъль на по-голѣма независимость на сждиитѣ. Назначаване на сждиитѣ отъ глав. управитель съ удобрение на адм. съветъ, а на членоветѣ на апел. сждъ отъ В.-Порта по предложение на главнитѣ управители. Публичность на заседанията. Сждебнитѣ следствия сж задължителни. Процеси отъ вѣроизповѣденъ характеръ се сждятъ отъ вѣроизповѣднитѣ (т. е, духовнитѣ) началства.

„Пълна вѣроизповѣдна свобода. Духовенството, духовнитѣ и учебни съвети си подържатъ самитѣ вѣроизповѣдни общини. Гаранция противъ насилственото обръщане въ друга вѣра.

„Употрѣбяване на мѣстния езикъ въ сждилищата и администрацията наравно съ турския.

„Абсолютно запрещение да се употрѣбяватъ нередовни войски (баши-бозуци). Съставяне народна стража и жандармерия отъ християни и турци, съразмѣрно съ количеството на двѣтѣ вѣри, съ офицери и подофицери, които ще назначава главниятъ управитель.

„Запрещаване да се заселватъ черкези.

прилагатъ въ Източна Румелия, както въ цѣлата Турска държава. Правата и привилегиитѣ на чужденцитѣ, отъ каквото звание и да сѫ тѣ, ще бѫдатъ уважавани въ тази область. В.-Порта се задължава да подържа тамъ общитѣ закони на империята върху религиозната свобода въ полза на всички вѣроизповѣдания (чл 20).

Правата и задълженията на В.-Порта относно до желѣзницитѣ на Източна Румелия си оставатъ непокѫтнати (чл. 21).

*

Тѣзи бѣха наредбитѣ на Берлинския договоръ, които създадоха Източна Румелия и начертаха основнитѣ положения и насоки на нейното устройство. При едното имъ прочитане става ясна цельта на тѣзи, които бѣха замислили и скроили тоя новъ, оригиналенъ държавенъ организъмъ, Тѣ мислѣха да направятъ отъ него ни повече ни по-малко отъ единъ обикновенъ привилигированъ вилаетъ. съ единъ валия (главенъ управитель), който се назначава отъ Султана и чрезъ когото Турското правителство да упражнява всичкитѣ си суверенни права. На второ мѣсто, искаше се не само да се отнеме възможността на българския елементъ да се развива като такъвъ, но да се задуши при културния натискъ на гърци и при надпреварванията на другитѣ народности, за които бѣха оздравени всички условия на общински и вѣрски автономенъ животъ. Мѣряше се и целяше се създаването на една „Източна Румелия“ и на едно „румелийско население“, при което въ всѣки случай предниата и доброто положение се запазваха не за българския елементъ.

Последното, впрочемъ, не се никакъ криеше отъ пълномощницитѣ на Великитѣ сили въ Берлинъ, които избабуваха

„Всеобщо опрощаване на осѫденитѣ за политически причини християни“.

„Подобрение положението на земледѣлцитѣ въ Босна и Херцеговина. Улеснение за придобиване отъ селенитѣ на държавнитѣ земи и за повръщане въ роднитѣ имъ мѣста“.

„Прилагане на тия мѣрки въ действие най-късно до три мѣсеца“.

„Комисия за надзираване (контролъ).

„Две комисии ще се назначатъ отъ силитѣ, за да надзиравать за приложението на Устава и да помагатъ на мѣстнитѣ власти въ различнитѣ мѣрки за запазване реда и общата безопасность, споредъ особнитѣ наставления, които ще имъ се дадатъ“.

тая оригинална, за да не се каже чудовищна рожба на една властна, но никакъ не просвѣтена и освѣтена дипломация. Не можеше единъ подобенъ организъмъ, едва откъсната отъ дънера си младочка, да заживѣе и вирѣе спокойно и мирно. Не можеше тоя късъ Българска земя да не почне веднага да се стреми къмъ възсъединение съ свободното Българско княжество[1]). И това съединение се извърши съ неочаквана бързина, въпреки всички усилия на дипломацията, даже въпреки сносния, въ нѣкои отношения много свободенъ и демократиченъ режимъ, който се уреди въ тая хубава българска область.

Ако въ нашата задача влазяше да изтъкнемъ много бързата, но крайно илтересна еволюция, която се почна и извърши въ петъ шесть години и която доказа, че Източна Румелия бѣще толкозъ България, колкото Сѣверна, ние щехме да видимъ въ най-ярко освѣтление безсмислието на изкуственитѣ мѣроприятия за да [изв]ратятъ и измѣнятъ вървежа на естествения пжть, по който се движи историята на народитѣ. Но нашата задача е по-специална и ние само пжтьомъ ще отбележимъ, гдето му е мѣстото, тържеството на българската национална идея, спечелено безъ никакви особни усилия, както на югъ отъ Балкана, така и на западъ отъ Родопа въ оня край, гдѣто останаха чисто български земи, като Охридско, Битолско, Велеско, Скопско, Неврокопско и Сѣрско. Източно-Румелийскиятъ край не само си остана и се разви като български, но се присъедини къмъ Българското княжество (следъ шесть години, а македонцитѣ запазиха народностния си обликъ въ всичко време на турското владичество и доказваха българскитѣ си чувства, както и стремежи чрезъ цѣла редица легитимни и размирни прояви, които не единъ пжть обезпокояваха В.-Портa и Великитѣ сили, продължаващи ужъ да се грижатъ за цѣлостьта и непокжтнатостьта й.

---

[1]) Blunchli. Le Congrès de Berlin et sa portée au point de vue du droit international. Rev. de droit int. public 1879.

IV.

Европейската комисия за устройството на Изт. Румелия.

Европейската комисия за изработване устройството на И.-Румелия въ Цариградъ и Пловдивъ. — Съставъ. — При какви условия почва своята дейность въобще? — Първото настроение на комисията, дошла въ Пловдивъ. — В. Марица и нейнитѣ предупреждения. — Англ. Посланикъ Лейардъ. — Мемоарътъ на южно-българитѣ — Отговорътъ на комисията. — Реплика отъ упълномощенитѣ представители на южно-българското население. — Промѣна въ направеното въобще. Македония и чл. 23 отъ Берл. договоръ. — Комисията се връща въ Цариградъ при добри настроения за областьта — Ханри Др. Уолфъ при Султана и знаменателнитѣ му обяснения: една негова летсща дума, зарадвала българитѣ.

Предвиденатa отъ чл. 18 на Берлинския договоръ Европейска комисия трѣбваше да се събере колкото се може по-скоро и да пристѫпи къмъ приемането на върховната ѝ задача въ предвидения срокъ—три месеци[1]). Впрочемъ не бѣше само този срокъ най-важната причина да се бърза съ съставянето на комисията и съ пристѫпването ѝ къмъ работа. Групировката държави, която гледаше съ непотулвано недоволство и безпокойство на рускитѣ окупация и управление въ страната, бързаше да види, че на това положение се туря единъ действителенъ край.

Ето защо, всички велики държави се погрижватъ своевременно да назначатъ своитѣ представители въ комисията, да имъ дадатъ потрѣбнитѣ пълномощия и наставления и да ги подканятъ къмъ по-бърза работа.

---

[1]) По изричното искание на Руския императоръ тоя срокъ трѣбваше да почва не отъ деня на ратификацията на Берлинския договоръ, а отъ деня на стигането на комисаритѣ на мѣстото си, Синя книга № 9 1879 г, I № 12

Въ предварителнитѣ преговори бѣха се изказали мнѣния, че комисията би трѣбвало да се състои отъ лица, които съ служебното си положение и авторитетъ да импониратъ. Франция изказа мисъльта, че тѣ би трѣбвало да бждатъ поне генерални консули [1])

Въ състава на тази Европейска комисия влѣзоха следнитѣ лица:

За Англия или Велика Британия:

1. Хенри Држмондъ Уолфъ, членъ на Английския парламентъ, първи комисарь, и лордъ Джнжморъ, втори комисарь ирландецъ;

За Австро-Унгария:

Баронъ Калай шамбеланъ на Н. Апостолическо Величество, членъ на маджарския парламентъ, познавачъ на балканскитѣ работи;

За Германия:

Брауншвейгъ, германски вице-консулъ;

За Италия:

Вернони, първи драгоманъ (преводачъ) на италианското посолство въ Цариградъ, познавачъ на Турция;

За Русия:

Отъ генералния щабъ полковникъ Шепелевъ, губернаторъ въ южна България, въ Пловдивъ, и Князъ Церетелевъ камерхеръ на двора на Н. В. Императора, назначенъ едновременно и за руски генераленъ консулъ въ Пловдивъ.

За Франция:

Баронъ де Рингъ, дълбокъ познавачъ на политическитѣ въпроси, пълномощенъ министъръ; Кутули, консулъ Дорсе, помощникъ на баронъ де Рингъ.

и за Турция:

Асимъ-паша, мюширъ, сенаторъ, първи комисарь.

Абро-ефенди, чиновникъ отъ първи редъ, директоръ на отдѣлението за препирни (de Contentieux) въ министерството на външнитѣ работи, втори комисарь.

Секретари на комисията бѣха опредѣлени: френ. дипл. аташе Розе, Селимъ и Куриелъ, (известно време Изволски).

---

1) Глед. Нотата на Вадингтонъ до английския посланикъ въ Парижъ лордъ Лайонсъ (Lyons) отъ 18 авг. 1778 г. Синя книга Turkey, 9 I, стр. 7.

Комисията почна и завърши главната часть отъ своята устройствена дятелность въ Цариградъ. Тя обаче, за известно време, трѣбваше да пренесе своята работа въ Пловдивъ, главния градъ на новата область.

Берлинскиятъ договоръ се подписа на 1/13 юлий 1878 г. Комисаритѣ почнаха своята работа въ началото на септ. 1878 г. и на 14/26 септ. 1879 г. тѣ бѣха вече изработили, гласували и приели въ окончателна форма органическия уставъ на Източна Румелия състояща се отъ 455 членове и отъ 13 притурки къмъ него, обемащи допълнителни подробни наредби за всички служби.

Първото си заседание комисията имà въ Цариградъ на 18/30 септ. 1878 То беше открито подъ председателството на Амисъ паша. Присжтствуваха въ началото на заседанието и великия везиръ Савфетъ-паша, на когото именно въ ялията, на Чамлжджа, се дължало това първо заседание, и той произнесълъ една приветствена къмъ комисаритѣ речь. Първитѣ петь заседания, държани въ Цариградъ, били подъ председателството на първии турски комисарь. После, отъ 21 окт. 30 2 ноемврий, комисията заседава въ Пловдивъ. Особни грижи тя посвети на предварителни отъ голѣма важность въпроси: какъ да поеме управлението на финанситѣ въ областьта, за която цель беше изработенъ и особенъ времененъ Правилникъ, и какъ да се тури пò-скоро край на руската окупация. Първиятъ въпросъ комисията разреши наистина много скоро като намѣри и лице подходно за службата — вѣщиятъ англичанинъ Шмидъ. Колкото за втория—медудържавнитѣ преговори го уредиха почти въ пълно съгласие съ доводитѣ на Русия. Срокъ за напускане областьта отъ окупационнитѣ руски войски бѣше даденъ най-нъсъ и руситѣ се отнесоха строго коректно къмъ поетото задължение. Комисаритѣ бѣха разпредѣлили помежду си разнитѣ части на Органическия Уставъ по управления и се заловиха енергически за работа.

Въ Пловдивъ комисията пристигна на 21 октом. (2 ноем.)

Тя бѣше заплашена отъ неприятелския на българитѣ печатъ, че я застрашава опасность, че българскитѣ размирници и недоволници ще я посрещнатъ не само съ враждебность, а и съ открити нападения и не ще допуснатъ нейната мирна дейность въ страната. Между това, тогавашниятъ органъ

на 800,000 население въ Южна България в. „Марица“ предупреди и успокои комисаритѣ[1]).

„Че населението, българското население, което съставлява 7/8 отъ всичкитѣ жители, ще посрѣщне комисаритѣ съ враждебность, това е и не може да бжде по-естествено, но лично противъ тѣхъ никой не може да има нищо и комисаритѣ ще се увѣрятъ много скоро следъ своето идване въ Пловдивъ. . . . Тѣ ще се убедятъ, че българитѣ водими отъ инстикта на самоупазване, следъ стрешнитѣ преследвания, следъ ужаситѣ на Сюлемановцитѣ и Ибрахимовцитѣ, следъ заплашванията даже и на днешнитѣ турски вестници, не ще се съгласятъ никога да се подчинятъ на турски гарнизони и на офицери, назначени отъ Портата. Да си въобразява човѣкъ, че следъ деветь месечна свобода, тѣ ще преклонятъ главата си подъ ярема на Шефкетовцитѣ или Тосунковцитѣ, значи да се лъже. . . Областьта., която комисаритѣ сж били повикани да уредятъ, се радва на едно устройство, което задоволява вси и следователно то нѣма нужда отъ нови преобразования. Съветитѣ и сждилищата ѝ сж устроени, полицията ѝ организирана и обществената безопасность оздравена“. Вестникътъ следъ това обяснява, че не Южна България, а Македония има нужда отъ организация, тъй като тамъ положението е тежко, турскитѣ зллодейства много, а В.-Порта по Берл. договоръ (чл. 23) е дължна да натовари комисия за ввеждане тамъ правилници, за които ще се вземе мнението на Европейската комисия по устройството на Източна Румелия.

„Колкото за областьта, която Берлинскиятъ конгресъ благоволи да нарече „Източна Румелия“, комисията трѣбва да се убѣди, че тя за Турция е загубена за всегда. Тя е изгубена чрезъ Сан-Стефанския договоръ, свободно и тържествено потвърденъ отъ Султана; тя е изгубена споредъ Берлинския конресъ, който самъ ѝ е създалъ едно невъзможно положение, изгубена е вследствие твърдото решение на българския народъ да погине нежели да приеме това положение, изгубена е и по мнѣнието на самитѣ турци, които дей-

---

[1]) Споредъ точно преброяване въ областьта имаше 806,000 ж. на 35387 кв. м.

ствително продаватъ недвижимитѣ си имоти и отиватъ въ Азия [1]).

Въ една друга статия в. „Марица“ заявява: „Тази комисия е дошла въ Пловдивъ, види се, не да устроява, но да разстроява порядъка на нашата страна и съ цель да грабне свободата на българитѣ, които въ такъвъ случай ще предпочетатъ до единъ да измратъ, нежели да се оставятъ изново на произволитѣ на турскитѣ хайдушки власти“ [2]).

Важно значение за работата на комисията въ Пловдивъ имаше протестътъ, подписанъ отъ български първенци, който своевременно се поднесе на представителитѣ на Великитѣ сили въ Цариградъ, малко преди тръгването на комисаритѣ за Пловдивъ. Делегатитѣ, които поднесоха протеста бѣха: Тодоръ Икономовъ. Димитръ Грековъ и Григоръ Начевичъ. По тоя случай било е забелязано, че Английскиятъ посланикъ Лейардъ е билъ най-зле настроенъ противъ българитѣ, вследствие невѣрни доноси на турскитѣ и английски консули, Калвертъ въ Пловдивъ и др., които съ рапортитѣ били го раздразнили лично противъ българитѣ изобщо [4]). Делегатитѣ намѣрили доста любезенъ приемъ у австрийския посланикъ Зичи, но надежда тѣ почерпали у княза Лобанова-Ростовски, който ги утѣшилъ и успокоилъ, като сжщевременно имъ препоржчалъ умѣреность.

Освенъ това, единъ „мемоаръ“ отъ населението на Южна България бѣше отправенъ до Европейската комисия и вржченъ на комисаритѣ въ Пловдивъ на 17 октомври чрезъ една 12-членна депутация отъ представители на всички окржжия на областьта. Интересенъ фактъ! Делегатитѣ сж били въ съставъ, който е далъ възможность щото на всѣки комисарь да се го-

---

[1]) Тази уводна статия е напечатана най-напредъ на френски, бр. 24 и сетне на български, бр. 25 на в. „Марица“.

[2]) В. „Марица“ 25 бр. отъ 20 окт. 1878г.

[3]) Лейардъ е, който писа официално, че българитѣ въ 4 мѣсеци сж извършили повече жестокости отколкото турцитѣ въ 4 вѣка. До Лейарда изъ Пловдивъ български делегати изпроводиха едно обяснително писмо, въ което показватъ неоснователностьта на неговитѣ твърдения В. „Марица“ бр, 26, 1878 г.

[4]) Глед. в. „Марица бр, 2 стр. 6 и 7, 1878.

вори на неговия народенъ езикъ, на руския — по руски, на английския — по английски, на френския — по френски, на германския — по нѣмски и пр.

Въ този мемоаръ южно-българското население се оплаква, преди всичко, поради скъсването на своитѣ исторически, икономически, родствени, даже и челядни връзки; оставени извжтре слаби, а извънъ изложени на неприятелски действия, турени подъ разни режими, българитѣ освенъ дето материално сж натоварени съ тежки разноски по тройно управление, но още „оставататъ подложени подъ опасность да си промѣнятъ социалнитѣ обичаи, народнитѣ нрави и историческитѣ предания, та да приематъ различни народни характери, съ една дума да престанатъ да сжществуватъ като единъ народъ".

Въ мемоара се изказватъ страхове отъ следнитѣ опасности: турскитѣ гарнизони въ Балкана, „това грозно плашило, забито всрѣдъ сърдцето на българския народъ", широкото право на Султана да назначава Главния Управитель, главнитѣ офицери, гражданскитѣ управители, превръщане автономната область на турски вилаетъ. Той завършва съ изказване мисъльта, че само „о б е д и н е н и е т о н а б ъ л г а р с к и я н а р о д ъ б и д о п ъ л н и л о д ѣ л о т о н а у м и р о т в о р е н и е т о н а И з т о к ъ", което е предприела Европа; то би послужило за изходна точка, за да се избѣгнатъ всички настоящи мжчнотии, предпазило би отъ нова криза, а при това би въдзорило и разпространило добринитѣ на цивилизацията и по тая хубава, но злочеста страна. То би било не малко отъ полза и за сама Турция, като дигне причинитѣ на смущения, които тъй страшно изцѣдиха жизненитѣ й сили.

Мемоарътъ обяснява, че, вкусили вече отъ сладоститѣ на свободата, българитѣ отъ Ю. България „немислимо е да се оставятъ като мърша на раздробение и да се подложатъ подъ режима на едно управление, което съ систематическото си гонение противъ тѣхъ е главна причина на всичкитѣ имъ бедствия и злочестини". Като настоява да се иска едно народно свободно управление, каквото предвиждаше С.-Стефанскиятъ договоръ, мемоарътъ настоятелно подига гласъ предъ Комисията „въ име на правдата, въ име на цивилизацията, въ име на человѣчеството и на християнството, южн. българи енергически протестиратъ противъ всѣко посѣгане на придобититѣ

имъ права, противъ всѣко промѣнение въ установения вече порядъкъ и най-живо ходатайствуватъ, ако Международната Комисия има на сърдце да имъ направи нѣкое добро, тя би го сторила не другояче, а само като остави непокжтната и въ пълно действие сжществуващата организация, съ която се вече сдобили общо за отечеството си и, отъ която всички сж задоволенн [1])“.

Въ Пловдивъ европейскитѣ комисари волно-неволно бѣха принудени да се намѣрятъ въ общение съ българи, съ български първенци и интелигентни.

Тѣзи срѣщи, подпомогнати отъ мемоара, отъ наблюдаванитѣ факти и изучвания, не останаха безплодни: най-малкото нѣщо, което тѣ докараха било да увѣрятъ комисаритѣ, даже най-неразположенитѣ, най-скептически настроенитѣ къмъ българското дѣло, че Източна Румелия наистина е една българска земя, съ копнежи и етнически обликъ сжщо, както е Северна България, че тукъ въ тая область има единъ единодушенъ български народъ, който енергически е решенъ да брани добитата си свобода.

Още въ първата си срѣща съ българскитѣ депутати, които му представили мемоара, австрийскиятъ комисарь фонъ Калай, който първи бѣ приелъ и доста любезно българската делегация, я уверилъ, че „Комисията не била компетентна да върши нищо извънъ Берл. Договоръ; но, въ границитѣ на тоя договоръ, тая область щѣла да получи такава политическа, административна и финансова автономия, каквато, отъ една страна, да задоволи праведнитѣ желания на болшинството безъ, отъ друга, да пренебрегне и правата на меншествата“. Той изказалъ желание щото депутатитѣ да се срѣщатъ свободно съ комисаритѣ, особно съ него, за да се уясняватъ нѣкои въпроси.

Држмжндъ-Уолфъ сжщо поменалъ, че политическото устройство на страната ще бжде свободно и по образеца на конституцията въ Англия, особено въ колониитѣ й. Той успокоилъ депутатитѣ като имъ заявилъ, че нѣма опасность отъ

---

[1]) Тоя мемоаръ е напечатанъ въ Синята Книга, 1879. № 9. I. Стр. 93—96 съ имената на депутатитѣ и кой отъ кжде е; глед. в. Марица, 1878, бр. 24, стр. 2—3.

турскитѣ войски, защото Портата не ще може да ги проводи въ областьта безъ съгласието на Европейскитѣ сили.

Сжщото увѣрение далъ и италиянскиятъ комисарь Вернони, който припомнилъ на депутатитѣ, понеже се позовавали на Италия, „да не искатъ да добиятъ въ единъ день това, що италиянцитѣ сж добили въ едно столѣтие".

Сжщата благосклонна срѣща намѣрили бълг. депутати у германския комисарь Брауншвейга, у руския — полковникъ Шепелевъ, у френския — баронъ де Рингъ, но последниятъ нарекълъ формата на мемоара — буйна, „violente".

Европейскитѣ комисари не можеха да оставятъ безъ внимание единъ мемоаръ, който излазяше изъ срѣдата на грамадното болшинство българско население, който съдържаше въ себе си неговитѣ справедливи домогвания и който бѣ подписанъ и поднесенъ отъ видни обществени дейци[1]). Комисията отговори. Тя отговори сдържано. Тя казваше въ отговора си, че „прошението" ((pétition) на подписанитѣ въ него господа не щѣла „да го вземе въ внимание", защото съдържало „нѣкои живи критикувания върху много отъ условията на Берлинския договоръ". Никой отъ комисаритѣ не можалъ да работи по свое усмотрѣние. Но Комисията отговаря само за да използува случая и да се обясни съ просителитѣ съвсемъ откровено". И въ това откровено обяснение се защищава Берлинския договоръ и неговото значение, които били невѣрно схванати въ прошението. И обяснаватъ следъ това, че на областьта се дава „една истинска административна автономия" (une véritable autonomie administrative).

Отговорътъ обяснява, че споредъ тъзи административна автономия „населението на И. Р. трѣба да има и ще има правото да участвува въ уреждането на всички вжтрѣшни работи въ тъзи область. Тя подразбира, освенъ това, твърдата воля на Европа да не търпи повръщането на едно състояние на нѣщата, на което опитътъ доказа опасноститѣ и несго-

[1]] Мемоарътъ е билъ поднесенъ отъ г. г. Якимъ Груевъ, Теодоръ Кесяковъ, Ив. Ев. Гешовъ, Д-ръ К. Стоиловъ, Димитъръ Тодоровъ, Димитъръ Наумовъ, Мих. Савовъ, М. Поповъ, Г. Ивановъ, Константинъ Величковъ, Д-ръ Г. Мирковичъ, К. Павловъ отъ името на хиляди българи, живущи въ Изт. Румелия.

дитѣ“. И, въ този редъ на мисли, комисаритѣ успокояватъ, че главниятъ управитель ще бжде християнинъ, и макаръ че ще бжде независимъ отъ Портата, но това назначение ще става само съ съгласието на великитѣ сили, които иматъ на сърдце щастието на населението. Комисията ще опредѣли строго правата и длъжноститѣ на Главния Управитель и ще запази на народа, чрезъ органа на едно областно представителство, правото на такъвъ контролъ, щото изпълнителната власть да не може да действува, освенъ въ съгласие съ народната воля. „Прочее, казва отговорътъ, вие не можете да имате никакви основания да се боите, че този область ще стане нѣкога това, що вие наричате „единъ обикновенъ вилаетъ“, тъзи възможность бидейки съвсемъ изключена съ установяването на една действителна автономия“.

Относително своята организационна работа, Комисията отговаря, че тя ще се грижи да удовлетвори легалнитѣ искания на населението, да запази интереситѣ му и да му даде сериозни гаранции, тъй като желанието на комисаритѣ е да се улесни и ускори развитието на богатствата (ресурситѣ) на тъзи хубава страна.

При изработването на наредбитѣ за И. Р. се вѣматъ въ внимание нравитѣ и обичаитѣ. Комисията не може да се откаже да приготви единъ по-пъленъ строй за И. Р. и да я остави да се управлява по введения вече редъ, но тя ще има предъ видъ и сега действующитѣ правилници. Та и Русия, на която се дължи новия редъ, сама е дала въ Берлинъ своето доброволно съгласие за реорганизирането, съ което е натоварена Комисията.

„Състоянието днесъ на работитѣ ви се чини удовлетворително, защото е повече съгласно съ вашитѣ копнежи, но незабравяйте, че за да влѣзете въ пжтя на европейската цивилиз ция, вашата страна трѣбва да се радва на сборъ отъ уредби (учреждения), ясно опредѣлени и действително оздравени“ — завършва отговорътъ, носящъ дата 6/18 ноември 1878 г. и подписанъ отъ временния председатель на Комисията Калай [1]).

---

[1]) Англ. Синя Книга, Turkey, 1879 № 9. I.

Този отговоръ е важенъ документъ за изяснение не само на настроението, при което е работила Комисията своя „Органически Уставъ“ на Източна Румелия. Той съдържа посочвания, отъ които става ясно, че Комисията е гледала всѣкакъ не само да успокои населението, но наистина и сериозно да му даде едно управление, което да го задоволи.

Скептицизмътъ на народнитѣ пълномощници на Южна България обаче не се премахна и съ този отговоръ. Тѣ написаха подробно възражение (реплика) въ която повтарятъ недовѣрието си къмъ хубави Устави, писани на книга, като посочиха на чутовнитѣ султански Хати-шерифъ и Хати-хумаюнъ отъ 1839 и 1856 г. г., съ които се откриваше нова реформаторска ера въ Османската империя; тѣ приповториха страховетѣ си отъ турскитѣ гарнизони, отъ неизпълнението на многообещаващи наредби и завършваха съ едно необходамо обяснение по натякването направено тѣмъ, че „Комисията не цѣли да издирва даннитѣ, върху които е расло настроението на българския народъ спрѣмо Берлинския договоръ“. Историята и видътъ на развалинитѣ, които покриватъ нашето отечество, болеститѣ и бедностьта, които царуватъ навсѣкжде ще ви покажатъ, че ние нѣмаме нужда отъ чужди внушения, както се вижда, че вие вѣрвате, за да знаемъ по-добре отъ всѣкиго други какво ние трѣбва да мислимъ за турското управление и какво трѣбва да очакваме отъ прямата власть на Султана“. — Съ тѣзи думи упълномошенитѣ представители на южно-българския народъ завършиха писмената си разправия съ Комисията.

Струва да се отбележи, че въ време на разискванията на репликата (отговора) въ срѣдата на Комисията руск. комисарь князь Церетелевъ е настоявалъ да се приеме едно предложение въ смисъль, че „Комисията взема актъ отъ желанията и бележкитѣ въ това прошение и друго отъ Стара-Загора и че ще се държи смѣтка за тѣхъ въ течение на работитѣ ѝ“. Той изказалъ при това нѣколко принципиални положения, споредъ които, при изработване административния режимъ на И. Р. да се гледа да се даде на народа единъ сериозенъ и действителенъ контролъ върху чиновницитѣ. При все, че другитѣ комисари не приели предложението, тъй като би се счело, че тѣ одобряватъ противния на Берл. договоръ езикъ на проситѣлитѣ, обаче нѣкои се съгласили (Калай, Рингъ, Уолфъ) съ

началата и мислитѣ на князь Цертелевъ. „Азъ, казалъ Уолфъ, ще употрѣбя всички усилия да се даде на И. Р. едно задоволително устройство“ [1]).

Ползата отъ тъзи борба, поддържана и отъ в. „Марица“, и отъ обществото въ Пловдивъ и провинцията, бѣше безъ съмнение грамадна. Въ европейския печатъ, по-напредъ недостатъчно освѣтленъ и доста неразположенъ къмъ българския елементъ, се появи една промѣна. Усилията на враждебни на българитѣ дописници отъ разни категории, усилия проявени въ всевъзможни писма, дописки, статии и брошури, печатани въ Цариградъ и всички европейски столици, особено въ вѣстницитѣ въ Лондонъ и Парижъ, всичко това не спрѣ новото течение, макаръ и слабо, въ полза на Южна България. Но все пакъ имà полза. Лордъ Биконсфилдъ поизмѣни тона си въ една речь, що държа въ Гилдхолъ, и той вече не се разпъваше толкозъ силно за отомански и гръцки интереси, които искаше да запази въ Берлинъ, откакъ ги бѣше пожертвувалъ въ цариградската конференция въ интереса на правдата, свободата и човѣщината. Самитѣ комисари са се убѣдили окончателно, че въ Берлинъ бѣше сторенъ една грѣшка, поне дѣто се откъсна Южна България отъ Сѣверна. Кореспонденти английски бѣха пропжтували въ страната (Макензи Уолесъ и др.[1]) тѣ бѣха се увѣрили, че южно-българското население не е по-малко българско отъ това, което оставаше на северъ отъ Балкана. Тъкмо за това, комисаритѣ наистина се постараха, въ границитѣ на възможното, безъ да засѣгатъ предписанията на Берлинския договоръ, да осигурятъ една „истинска автономия“ въ управлението на страната.

Комисията въ Пловдивъ можà да се увѣри и въ друга горчива истина: че оня голѣмъ кжсъ отъ земя на западъ и на югъ отъ Източна Румелия — именно Македония съ Тракия — бѣше сжщо така български. Ней й се напомни, не само съ мемоари и заявления, не само въ срѣщи и беседи, но и съ зачеккитѣ на едно движение въ Пиринъ-планина[1]), че насе-

---

[1]) Синя книга, № 9. I стр 479.

[1]) Кореспонденции въ Times отъ 14 ноември 1878 г. изъ Пловдивъ.

[1]) Глед. въ в. Марица, бр. 42 1878 г. Възвание отъ привременното Българско Управление въ Македония съ дата 10 ноември с. г. — Ср. Англ. Синя Книга, 1878. Turkey. 9. I, стр. 381. № 233.

лението на югъ отъ Шаръ, между Родопа, Бѣло-море и Охридското езеро, не трѣба да се мами съ думи, защото то е рѣшено всѣкакъ да отстоява своитѣ човѣшки права до край.

Но въ всѣки случай, не еднократно се напомни, че чл. 23 отъ Берлинския договоръ не трѣба да се забравя, а тоя чл. задължава Портата да приложи правилници, като Критския, въ останалитѣ части на Европейска Турция, като подробноститѣ на тия правилници се изработятъ отъ особена комисия, съ участието на мѣстни жители — следъ което В. Порта, като ги разгледа, да вземе мнѣнието на Комисията за И. Румелия и тогазъ да ги приложи въ действие.

Като завърши своята работа въ Пловдивъ, Комисията се върна въ Цариградъ, гдето работитѣ се развиха въ полза на Областьта. Комисаритѣ отнесоха своето добро настроение и го предадоха на посланицитѣ на великитѣ сили. Хенри Држдмондъ Уолфъ се яви и предъ Султана. Нему той обясни подробно положението и му даде да разбере, че въ Изт. Румелия трѣбва да се пипа извънредно благоразумно. Промѣната въ мнѣнията прочее бѣше грамадна. Българското дѣло бѣше почти спечелено благодарение на българското постоянство, умѣла и разумна борба за правда и свобода. Високата Порта се намѣри предъ необходимостьта да прави отстжпки. Тя взе да забравя, че е искала и настоявала да държи военни гарнизони въ Балкана (устието на Ихтиманъ напр.), да окупира нѣкои и други мѣстности и да не назначава християнинъ и българинъ за главенъ управитель. Хенри Држмондъ Уолфъ бѣше казалъ въ Цариградъ една летеща дума, която характеризуваше промѣната му за шесть месеца следъ неговото ходене въ Пловдивъ:

„Ние направихме такъвъ Органически Уставъ, щото въ Изт. Румелия Султанътъ не би билъ друго, освенъ за очи държавенъ владетель, за когото нѣма никаква работа[1]).

Трѣбва да се има предъ видъ, че не така лесно е вървѣла работата на комисията и, при все това, тя е могла да я завърши благополучно въ сравнително кратко време.

Комисаритѣ раздѣлили помежду си разнитѣ отдѣли, за да приготвятъ проекти. Рускитѣ комисари се отказали отъ тази честь.

---

[1]) Тѣзи думи възпроизведе в. Марица въ ув. статия, бр. 77/1878 г. отъ 28 априлъ.

Любопитно е, че за всѣко одобряване на една статия, даже заглавие на една глава, е било необходимо не вишегласие, а единодушие. По този начинъ е било възможно да се прави обструкция и да не се върши нищо. Не единъ пжть, прочее и Х. Држмондъ Уолфъ е обвинявалъ въ такава обструкция рускитѣ комисари, които сж се грижели да изпълнятъ задачата си добросъвѣстно и се борили енергически, за да не допуснатъ И. Р. да стане една само привилигерована областъ (вилаетъ[1]).

За да става едно споразумѣние, всѣки пжть когато една статия (наредба) не можала да добие единодушното одобрение на всички, нейното окончателно гласуване се отлагало, за да се представи, следъ споразумѣние, въ друга нова редакция.

Начинътъ на гласуването е билъ решенъ за първи пжть въ II заседание на Е. Комисия още въ Цариградъ, подъ председателството на първия турски комисарь Асимъ-паша. Тогазъ английскиятъ комисарь направилъ предложение отъ нѣколко точки, споредъ което: I. Всѣко предложение направено въ Комисията ще се подлага на едно гласуване, освенъ ако авторътъ му го оттегли. Сжщо ще бжде съ прибавкитѣ, правени въ време на разискванията; 2. Решенията ще се взематъ съ единодушие. Простото вишегласие ще е достатъчно, за да ги прави действителни, ако меншеството имъ се подчини мълчишкомъ. Ще се счита, че меншеството се е подчинило, ако то не иска да се отбележатъ неговитѣ резерви въ протокола. 3. Комисията нѣма да се повръща върху едно взето вече окончателно решение въ смисълъ на горната точка 2, освенъ ако нѣкой отъ Комисаритѣ не поиска да се тури решения въпросъ на дневенъ редъ, като се основава върху мотива, че сматря взетото решение за противно на Берлинския Договоръ.

---

[1]) Turkey, № 9, I. стр. 366. „Рускитѣ комисари, заявява Х. Држмондъ Уолфъ, настояваха въ Правилника за единодушието при гласуванията за да спъватъ нашата деятелность. Сжалявамъ, че трѣбва да констатирамъ, какво съ тоя Правилникъ се злоупотребя и че, ако ние трѣбва, за управлението на финанситѣ, да продължаваме да вземаме нашитѣ решения съ единодушие, то никаква полезна мѣрка не ще се приеме“. Думитѣ на английския комисарь посрещнали силно отблъсване отъ страна на рускитѣ представители.

Комисията единодушно възприела тоя редъ на гласувания въ своитѣ заседания и минала по-нататъкъ. Обаче, по-късно се забележило, че не всѣкога можело да се достигне единодушие, за което е трѣбвало голѣми отстжпки не само на меншеството. Английскиятъ Комисарь се принуждава самъ да иска промѣна на предложения отъ него редъ поне за финансовитѣ въпроси, които станало необходимо да се уредятъ съ бързи наредби и съ бързо назначаване на единъ Директоръ на финанситѣ на Източна Румелия. Тѣзи финанси, съгласно чл. 19 отъ Берлинския Договоръ, е трѣбвало да се управляватъ отъ Комисията до устройството на Областьта.

Въ заседанието на 19 ноемв. вториятъ френски комисарь Кутули изразява мисъльта, че абсолютно нужно е да се промѣни Вжтрешния Правилникъ на Комисията, като прави по начина на гласуването предложение въ смисъль, щото „въ всички разисквания, които не се отнасятъ до изработването на Органическия Уставъ, достатъчно е да има вишегласие". Той мотивира своето предложение съ това, че опитътъ вече е доказалъ, че началото на единодушното гласуване е изрядно въ разискванията относно О. У., но спъва твърде често свободата на комисаритѣ въ дебати по текущи въпроси. Поставено на разискване (26 н.) това предложение е било изпърво отложено предъ видъ деликатностьта му. Отъ рускитѣ комисари полковникъ Шепелевъ и кн. Цертелевъ сж посочили основанията и подбужденията, които сж накарали Комисията да си създаде тоя редъ и който едничекъ оздравява отговорностьта на всички държави въ създаваното положение въ Изт. Румелия. Единодушното приемане на наредбитѣ само ангажирва еднакво всички. Едва на 4 дек. въ видоизмѣнена редакция, следъ доста спорове и препирни между английския и руския комисари, предложението е било прието така:

„За да допълни Вжтрешния си Правилникъ Комисията опредѣля, че има винаги право да взема решенията си съ абсолютно болшинство на гласоветѣ, съ условие, че едно предварително единодушно гласуване ще установи, какво за разисквания въпросъ единодушието на членветѣ не е нужно.

„Всѣки комисарь има право да иска едно предварително гласуване въ тоя смисъль.

„Всѣки пѫть, когато Комисията ще издаде или публикува известенъ актъ вследствие на решение, взето съ абсолютно вишегласие, меншеството има право да отбележи своето гласуване въ протокола (Turkey, № 9. I. 1879. стр. 365)[1]).

Но така или инакъ, трѣбва да се признае, че Комисията е работила съ прилежание и добросъвѣстно, за да завърши, колкото се може по-скоро възложената ѝ работа. И на 14/26 априлъ 1879 година съ подписитѣ си комисаритѣ съставятъ следнята заключителна бележка подъ петнадесеть глави, и друга подобна подъ отдѣлно изработенитѣ единадесеть притурки къмъ Орг. Уставъ; „Ние, Комисаритѣ на Силитѣ, подписали трактата сключенъ въ Берлинъ на тринадесетий юлий хиляда и осемстотинъ и шейсеть и осма година, обявяваме и установяваме, че Уставътъ на който наредбитѣ предшествуватъ, бѣше изработенъ и гласуванъ отъ насъ съгласно съ чл. 18 отъ казания трактатъ. За вѣра на което ние подписалитѣ настоящия Уставъ и приложихме къмъ него печатитѣ си. Цариградъ, 14/26 априлий, 1879 (джемази-юлъевелъ, 1596“). Следватъ подписитѣ: Асимъ, Абро, В. Браунщвейгъ, Калай, Рингъ, Кутули, Х. Дрѫмондъ-Уолфъ, Вернони, Цертелевъ. Удостовѣрява се съобразностьта съ оригинала: Розе, Селимъ, Куриелъ“[2]).

---

[1]) Вижъ стр. 5.

[2]) Интересенъ е отзивътъ на К. Иречекъ за работата на тази комисия. „Международната комисия седя въ Пловдивъ около деветь месеца. Своята работа, така наречения „Органически Уставъ“, тя свърши на 14 априлъ 1879 год. То е пространенъ, досущъ методически изработенъ законникъ отъ 495 параграфа и съ 11 обширни притурки, които съдържатъ подробни правилници за различнитѣ клонове на администрацията. Споредъ последния параграфъ този уставъ не може да се промѣня, освенъ съ съгласието на великитѣ сили, които сѫ подписали Берлинския трактатъ, и на Високата Порта. Главни труженци, казватъ, били френския делегатъ де-Рингъ (по-сетне генераленъ консулъ въ Египетъ) и австрийския застѫпникъ Калай. За извори имъ служили цѣла библиотека отъ европейски законници. Ако и нѣкои подробности излишно да сѫ разточени, и колкото да се показватъ на нѣкои мѣста следи отъ бързоржка компилация, дѣлото изцѣло е съвсемъ сполучливо, най-после що се отнася до устройството на политическата администрация. Особеность на цѣлия този уставъ сѫ изнамерчивитѣ клаузи за защита на всички възможни народни меншества, и изобщо за примерно оздравле-

ЧАСТЬ II.

Устройство.

I.

Общъ погледъ върху държавното устройство на Източна Румелия.

Проектътъ на Хенри Држмондъ-Уолфъ — авторъ на проекта за публичното право и устройство на Изт. Румелия; образецъ на това устройство — английскитѣ колонии. — Наредбитѣ (15-тѣ глави) на О. У. — Публично право, главенъ Управитель и други върховни административни служби, Областно Събрание, Постояненъ Комитетъ, финансии, официяленъ езикъ. — Правата на гражданитѣ. — Военно положение и при какви условия може да се проглася то?

Обществено-държавниятъ строй, създаденъ за Изт. Румелия отъ Органическия Уставъ, бѣше едно оригинално дѣло. То бѣше замислено по образци на английската писана и неписана конституция, особено въ приспособлението ѝ въ колониитѣ. Собствено имаше се предъ видъ на първо мѣсто самоуправлението (self-governement) на английскитѣ колонии и доминиони извънъ Европа (Австралия, Канада и др.[1]).

ние на пълна народна и религиозна равноправность. Когато Уставътъ бѣше подъ работа, и когато излизаше на яве кжсъ по кжсъ, Румелийци го гледаха не твърде ласкаво ако и комисаритѣ често да утвърждаваха, че ще оставятъ въ областьта нѣща, на които ще завиждатъ и българитѣ въ свободното Княжество". Д-ръ Константинъ Иречекъ изъ „Източна Румелия". Преводъ на български въ в. „Марица", 1882 г.

[1]) Както се знае, английскитѣ колонии се дѣлятъ на собствени колонии и доминиони, имащи по-широка не само административна, но и политическа автономия. Колониитѣ сж се домогвали, борили за това и земали постепенно обликъ и съдържание на по-съвършенната форма: доминионитѣ.

В. „Таймсъ“ напжтствуваше Хенри Држмондъ-Уолфъ, английски представитель въ европейската комисия за Изт. Румелия, съ думи, отъ които се разбираше, че наистина английското настроение почва да се измѣнява. „Таймсъ“ казваше буквално: „Споредъ опредѣлението на Берлинския Договоръ, Султанътъ нѣма по-много право да се мѣси въ Ю. България, отколкото въ Българското Княжество, защото Изтокъ въ противоположность на онова, което става въ Зап. Европа, е страната, гдето всѣкога главата на държавата има властьта въ ржцетѣ си, затова и въ Изт. Румелия всичко ще зависи отъ Гл. Управитель на тази область. Той може да направи чудеса въ разстояние на петь години, ако е сериозенъ, деятеленъ и ако не се подкупва. Главното, обаче, сега е да се устрои провинцията и предложенията за това на Цариградската Конференция даватъ най-добритѣ средства. Южна България ще има сжщото положение, което имаше Сърбия по времето, когато още сжществуваха тамъ турски гарнизони. Комисаритѣ трѣба да иматъ предъ очи, че задачата, която сж повикани да решатъ, е административна, а не политическа. Конгресътъ (въ Берлинъ) осигури Султана откъмъ рускитѣ нападения; сега Комисията трѣба да се старае за благосъстоянието на Областьта“.

Хенри Држмондъ-Уолфъ е първоначалния авторъ на проекта за публичното право на Източна Румелия. Той е ималъ предъ видъ английскитѣ автономни колонии. Както се знае, въ тѣзи колонии, и споредъ увѣрението на Джонъ Стюартъ Миль, се прояви истинското начало на самоуправлението. Тѣзи колонии иматъ свободитѣ, независимостьта и учрежденията на Англия; тѣ сами изработватъ своитѣ конституции, като промѣнятъ споредъ мѣстнитѣ нужди представителнитѣ учреждения на метрополията. Всѣка колония има своитѣ законодателна, сждебна и изпълнителна власти. Ветото на английското правителство — Корона, Парламентъ — въобще не се упражнява, освенъ за случаи, които засѣгатъ Империята, а никакъ не Колонията. Характерно е, че Колонията има право да наложи каквото и колкото ще мито на стокитѣ, идещи отъ Велико-Британия. Тѣ не сж длъжни да даватъ войска на Англия, освенъ ако сами това пожелаятъ. Колониитѣ иматъ своя мѣстна милиция съ мѣстни офицери, назначавани отъ колониялното правителство. Канада — която е колония-доми-

нионъ — има почти английска конституция. Изпълнителната власть се упражнява отъ единъ Главенъ Управитель, назначаванъ отъ държавния глава на Велико-Британия и отъ единъ Таенъ Съветъ, който не е друго, освѣнъ едно министерство, състояще се отъ 13 съветници, които трѣба да сѫ членове на Законодателното събрание и сѫ отговорни предъ него. Таквизъ сѫ управленията и въ другитѣ колонии-доминионни. Всички се управляватъ отъ свои мѣстни чиновници и се сѫдятъ по свои особени закони, нагодени за нуждитѣ на мѣстото и нѣкои даже по-напредничави и демократични отъ тия на Метрополията. Английското правителство се споразумѣва съ главнитѣ управители на колониитѣ, чрезъ особено въ Лондонъ пребиваваще Министерство на Колониитѣ; но по-главнитѣ колонии си иматъ въ Лондонъ представители — агенти, които защищаватъ интереситѣ имъ, споредъ времето и нуждитѣ.

Може безъ двоумение да се каже, че съ една подобна организация английскитѣ колонии въ Австралия, Нова-Зеландия и пр. сѫ достигнали до цвѣтуще състояние и неимовѣрно благоденствие. Намѣрението да се вземе за образецъ нѣкоя отъ свободнитѣ и демократични колонии на Велико-Британия бѣше утѣшително. И наисти а, Хенри Дрѫмондъ-Уолфъ и другитѣ му събратя сѫ се проникнали, види се, отъ идеологията на конституциитѣ, съставени за казанитѣ колонии при изграждането и издигането източно-румелийската държавна структура.

За да състави наредбитѣ на публичното право на страната, Хенри Дрѫмондъ-Уолфъ, както самъ той признава (Синя книга, Turkey, 1879. 7. I. стр. 204) си послужилъ съ източници: Берлинския Договоръ и Протокола отъ X-то заседание на Цариградската конференция. Но първоначалниятъ текстъ на ачглийския представитель, бидейки не систематически изложенъ, и, тъй като въ него влазяли нѣща, на които тамъ не имъ било мѣстото, както се изразилъ баронъ Рингъ (ibid) то станало нужда, съ съгласието на самия Уолфъ, да се назначи една подкомисия отъ самия предложитель, отъ отъ германския и френския представители, която да приготви нова редакция на първа глава. Така първата глава е излѣзла подъ нова редакция съвършено преработена.

Характерно е да се изтъкнатъ нѣкои особености на Уолфовото начертание, които не сѫ били възприети. На първо мѣсто той е предлагалъ неопредѣлено, щото българскиятъ езикъ да се употребява въ сѫдилища и административни учреждения наравно съ турския, безъ да се казва кой езикъ ще се счита вѫтрешно официяленъ, какъвто се признава езикътъ на болшинството, и безъ да се опредѣля положението и съотношението на другитѣ езици — нѣщо, което е направено въ сетнешната обща редакция.

Уолфъ се грижи за „волноститѣ“ и привилегиитѣ на чужденцитѣ, които трѣбало да се зачитатъ въ областьта, каквото и да е положението имъ. Подкомисията погледва на наредбата по-широко. Тя създава цѣлъ чл. 20, който като общо положение сматря, преди всичко, че международнитѣ договори, конвенции и спогодби на Портата съ чуждитѣ сили сѫ въ сила и въ областьта, и то не само тѣзи, които сѫ вече сключени, но и които има да се сключатъ. По тоя начинъ иде естествено заключението за волноститѣ и привилегиитѣ на чужденцитѣ.

Баронъ Рингъ не е по-щастливъ съ своя проектъ, колкото се отнася поне за употреблението на разнитѣ езици (Синя книга, 9. I. стр. 202). Той предлага за официаленъ езикъ въ сѫдилища и администрация турския, а българскиятъ и гръцкиятъ — последниятъ не се поменава отъ Уолфа — сѫ факултативни, за частнитѣ лица въ отношенията имъ съ администрация и сѫдилища, които ще отговарятъ на който езикъ тѣзи лица посочатъ. Колкото за решенията, присѫдитѣ и др. актове на администрацията, тѣ трѣбало да се съставятъ едновременно и на тритѣ езика.

Органическиятъ Уставъ на Източна Румелия съдържа 15 глави и II притурки, съ които се допълня, пояснява и развива текста, по-право отдѣлнитѣ глави въ текста. Петнадесетьтѣ глави сѫ:

I. Публичното право на областитѣ.
II. Право на гражданитѣ.
III. За главния Управитель.
IV. За централното управление на областьта,
V. За областното събрание.
VI. За подраздѣленията на областьта и за управлението имъ.

VII. Финанситѣ.
VIII. Земледѣлие, търговия и общи сгради.
IX. За сѫдебнитѣ власти.
X. Вѣроизповѣдания.
XI. Народно просвѣщение.
XII. Мѣстна милиция.
XIII. Стража (жандармерия).
XIV. Устройство на земната собственость.
XV. Законни условия на държавнитѣ чиновници.

Достоинствата въ наредбитѣ на тоя уставъ сѫ повече отъ недостатъцитѣ, безъ които не е и това човѣшко дѣло. Ако той не отговаря напълно на народнитѣ идеали, причинитѣ бѣха ясни и тѣ бѣха подчертани отъ самитѣ творци на О. У. Тѣзи творци не можеха да излазятъ извънъ границитѣ на Берлинския договоръ. Справедливостьта изисква да се признае, че извънъ това условие на което тѣ се подчиниха съ пълна коректность, комисаритѣ се погрижиха да дадатъ на Областьта наредби, които тѣ мислѣха, че ще подигнатъ народното благосъстояние, ще запазятъ свободитѣ и представителнитѣ учреждения, като допускатъ и меншествата да се радватъ на автономията на страната.

Както се помена, английскиятъ представитель Х. Д. Уолфъ, изработи първата глава отъ основния законъ, която обемаше публичното право и тая за Областното представителство; френскиятъ — втората, за правата на гражданитѣ, австрийскиятъ Калай — за главния Управитель.

Административната автономия бѣше прокарана доста широко. Страната бѣше наречена „Областъ турска подъ прямата политическа и военна власть на Султана“ (чл. I), като се гледаше текста на Берлинския договоръ, който се пазѣше съ голѣми скрупули отъ Комисията; областьта имаше своя главенъ управитель — християнинъ съ широки права (чл. 7); имаше законодателно тѣло — Областно събрание (чл. 16); имаше самостоятелно правосѫдие, което, може да се каже, само за форма се раздаваше въ името на Суверена (чл. 8).

Главниятъ Управитель на Областьта, който трѣбаше да бѫде християнинъ, се назначава за петь години отъ Султана, съ съгласие на силитѣ, подписали Берлинския договоръ (чл. 7). Единъ главенъ Секретарь, като помощникъ на главния Управитель, се назначава пакъ християнинъ и имаше за обязаность

да замѣстя Главния Управитель въ случай на възпрепятствуване, а сжщо — въ случай на смърть, оставка или тежка болесть, които го поставятъ въ невъзможность да изпълнява службата си (чл. 7).

Другитѣ главни административни служби се повѣряваха на шесть Директори, имащи положението на министри (чл. 56—59). Тѣзи петь върховни служители на Областьта (чл. 7), както и окржжнитѣ управители (префектитѣ) и съветницитѣ на Върховното сждилище, се назначаваха отъ самия Главенъ Управитель съ одобрението на Султана, ако въ единъ месецъ, отъ искането на одобрение за назначението имъ, Султанътъ не се обадеше.

Султанътъ имаше право да назначава висшитѣ офицери въ мѣстната милиция и жандармерия, каквито имаше Областьта, която не бѣше длъжна да дава никакви войници на империята Всички жители на Областьта бѣха длъжни да служатъ въ милицията. Сжществующиятъ въ турско време бедели-аскерие (харачъ — откупъ отъ военна служба) бѣше отмѣненъ веднажъ за винаги (чл. 7). Турски войски не можеха да влѣзатъ въ Областьта, освенъ когато ги повикаше самиятъ Главенъ Управитель и въ условия, предвидени въ Берлинския договоръ (15—16 чл.).

Законодателната власть се изпълняваше отъ Областното Събрание, съставено предимно отъ избрани членове, отъ такива по право и назначени отъ Главния Управитель. Областното Събрание избираше изъ средата си единъ Постояненъ Комитетъ, който служеше като Административенъ Съвѣтъ на Главния Управитель и законодателствуваше съ него по бързи материи чрезъ публично-административни правилници, имащи сила на закони между сесиитѣ на О. С. (чл. 10).

Законитѣ, гласувани отъ Събранието, се утвърждаваха отъ Султана изрично или мълчаливо — ако утвърждението не се откажеше до два месеца. Тѣ не трѣбаше да противоречатъ на основния законъ на Областьта, какъвто бѣше О. У.

Финансовото управление на страната бѣ запазено за специялни чиновници, назначавани отъ Главния Управитель. Всички земни богатства, гори, рудници ставаха собственость на Областьта. Доходитѣ и разходитѣ се предвиж-

даха годишно въ особния за цельта Областенъ бюджетъ, прилагането и изпълнението на който ставаше при строга, определена предварително, контрола. Съ три десети отъ доходитѣ Областьта участвуваше въ общитѣ разходи на Империята; а доходитѣ отъ митницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ по О. Уставъ, сѫ запазени и задържани за царството (15—17 чл.).

Въ международно отношение И. Румелия остава свързана съ сключенитѣ и сключванитѣ международни договори, конвенции и спогодби. Правата и привилегиитѣ, спечелени за чужденцитѣ, сѫ задължителни за Областьта (чл. 20),

Въпросътъ за официялния езикъ бѣ разрешенъ и уреденъ въ полза на болшинството (чл. 24), безъ да се забранявать, въ известни случаи езицитѣ на меншествата — турски и гръцки. Законитѣ и други наредби, правилници и заповѣди (прикази), трѣбаше да се пишатъ и на тритѣ езика, за да могатъ да се довеждатъ така до знание на всички жители.

Туземци не отъ И. Румелия се считаха всички нечужденци, родени въ страната и заварени въ нея до първи януарий 1877 г. Една година живѣене въ Областьта даваше право на всѣки османецъ — турски поданикъ — да стане румелиецъ.

Туземцитѣ се считатъ напълно еднакви предъ закона и се радватъ на еднакви права (24) и задължения (25). Данъкъ не може да се установява безъ законъ (26). Осветени сѫ на гражданитѣ правата: да пѫтува кой кѫдето ще (чл. 27), да изповѣдва свободно своята вѣра (28), да упражнява своята лична свобода, която е оздравена по начинъ, че никой не може да бѫде преследванъ, запиранъ или ограничаванъ, освенъ въ изрично предписанитѣ въ закона случаи (чл. 30 Habeas Corpus).

Всѣки се сѫди у своя сѫдия (31); никакво наказание безъ законъ не може да се налага (32).

Жилището на всѣкиго е неприкосновено (33).

Собственостьта е неприкосновена и не може да се отнема, освенъ по причина на добре доказана обща полезность, въ случаи и по начини опредѣлени въ закона и съ едно правилно и предварително обезщетение (36).

Монополи не бива да има, освенъ когато се установятъ законодателно или въ полза на обществената безопасность (35).

Конфискация на имоти въобще и секвестирането имъ по задочно обвинение не се допуска (чл. 37).

Учението е свободно (чл. 38). Свободата на печата осветена (40). Предварителна цензура не може да се установи.

Осветени сж правата на сдружаването (41) и на подаване прошения (43).

Военно положение не може да се прогласява отъ Главния Управитель, освенъ съ съгласието на Постоянния Комитетъ на Областното Събрание и то: 1. въ случай, когато населението се противи на изпълнението на нѣкой законъ или друга наредба и, следъ поканване да се подчини, то упорствува; 2. когато стане нѣкое въоржжено движение или нѣкой воененъ смутъ, които мѣрятъ да нарушатъ публичното право на Областьта, а обикновенитѣ органи на властьта сж безсилни да възстановятъ реда. Заповѣдьта за обсадното (военно) положение трѣба да е мотивирана, да се обнародва въ всички общини, както всѣки законъ и да се съобщи незабавно на Високата Порта. Така прогласеното военно положение трѣба да се дигне веднага, щомъ липса причината за неговото прогласяване. Колкото за подробноститѣ по обсадното положение, тѣ трѣба да се предвидятъ въ особенъ областенъ законъ (50).

II.

Централно и областно устройство и управление.

Главнитѣ администратори и тѣхнитѣ шесть ведомства. — Подраздѣление Областьта на окржзи, околии и общини. — Органи: префекти, главни съвети, окржжни постоянни комисии. — Организация и ведомство. — Служби въ околиитѣ: околийски началникъ, полицейски комисарь и др. и тѣхнитѣ служби. — Градски и селски общини: градски и старейски съвети, ведомство и служби.

Централното управление на Областьта се разпредѣля между шестима главни администратори, носещи титлата директори и имащи положение и характеръ на министри. Тѣ сж:

1. Главниятъ Секретарь, директоръ на вжтрешнитѣ работи. Той е най-важния факторъ и органъ на върховната власть на страната, следъ Главния Управитель, когото замѣства колчимъ тоя е възпрепятствуванъ да служи като такъвъ. Вънъ отъ това, Главниятъ Секретарь има въ своето ведомство религиознитѣ общини въ Областьта, сношенията съ Върховното седалище за административни разпри, общата администрация и милицията въ цѣлата область.

2. Директорътъ на правосждието. Той урежда сждилищата и принадлежащитѣ къмъ него служби, прокурорства, затвори, нотарства, владалата на поземлената собственость и въобще на имотитѣ, службитѣ на списъцитѣ за градското състояние, сждебната статистика.

3. Директорътъ на финанситѣ. Той се грижи за уреждане бюджета на Областьта, доходи и разходи, управлява всички недвижими имоти на Областьта, освенъ горитѣ и рудницитѣ.

4. Директорътъ на земледѣлието, търговията и общитѣ сгради — има подъ своя надзоръ всичко, което се отнася до земледѣлие, промишленость, търговия, желѣзници, пристанища, пжтища и съобщения, пощи и телеграфи, гори и води.

5. Директорътъ на народното просвѣщение има въ своето ведомство всички учебни и възпитателни заведения, основани въ Областьта, обществени и частни.

6. Директорътъ или началникъ на милицията (народната войска) и жандармерията (областната стража) има въ своето ведомство всичко, което се отнася до набора, състава, обучението, приготвянето и дисциплината на тѣзи две народни сили, както и всички средства за тѣхното поддържане.

Идеята за една децентрализация въ областното управление е била ржководяща за нѣкои поне отъ Комисаритѣ. Тази децентрализация е била достигната въ значителни размѣри.

Областьта наистина бѣше раздѣлена на шесть окржга (департаменти) и двадесеть и осемь околии (кантони) (чл. 108 О. У.). Тѣзи окржзи бѣха: Пловдивски, Татаръ-Пазарджишки, Хасковски, Старо-Загорски, Сливенски и Бургаски (108—109). Предѣлитѣ на окржзитѣ се опредѣляха съ обла-

стенъ законъ. Въ единъ окржгъ не трѣбаше да има повече отъ 6 и по-малко отъ 4 околии.

Околиитѣ (кантони) се дѣляха на градски и селски общини, имащи всѣка своята земска околность. Градски общиии се припознаваха тѣзи, които бѣха считени за такива отъ старо време (ab antiquo). Селска община можеше да се въздигне въ градска съ законъ (III).

Окржгътъ се управлява отъ окржженъ управитель (префектъ), който имаше на помощь единъ съветъ, нареченъ Съветъ на Окржжното управление (Conseil de Prefecture) и бѣ съставенъ отъ единъ Секретарь на Окржжното управление и отъ двама съветници, назначени отъ Главния Управитель, по предложение на Главния Секретарь (113).

Окржжниятъ Управитель бѣше представитель на Главния Управитель въ окржга, издаваше постановления (arrêtés), и предписваше задължителни мѣрки, съгласно съ законитѣ и публично-административнитѣ правилници, които бѣха въ сила въ Областьта. Той бѣше глава на полицията въ окржга и можеше да повика публична сила.

Въ всѣки окржгъ имаше по едно окржжно представителство, едно окржжно сждилище, (гражданско-углавно) и по едно административно сждилище (чл. чл. 120—125).

Главниятъ Съветъ (Conseil général) избираше измежду си една окржжна комисия. Той бѣше съставенъ отъ изборни — петь пжти повече отколкото сж околиитѣ —; отъ членове по право — началницитѣ на религиознитѣ общества въ окржга; отъ членове, назначавани отъ Главния Управитель на брой колкото сж околиитѣ (чл. 125).

Главниятъ Съветъ бѣше създаденъ по типа на френскитѣ подобни учреждения. Сжщо така бѣше уредена Департаменталната или Окржжна комисия, състояща отъ трима членове и имаща за председатель по право председателя на Главния Съветъ. Органическиятъ Уставъ въ това, както и въ много други отношения, бѣще ясенъ, по-подробенъ и по изриченъ отъ Българската Конституция. Той предвиждаше децентрализацията и мѣстнитѣ представителни учреждения, като посочваше устройството, правата и обязаноститѣ имъ. Въ това отношение и до сега той може да послужи за образецъ на законодателство и реформи.

Ведомството на Главния Съветъ, свиканъ дважъ въ годината по 15 дни, състоеше въ това да разгледа и гласува бюджетитѣ на окрѫга (чл. чл. 133—136), да гласува, ако сѫ необходими, окрѫжни заеми, да се занимава и съ стопански въпроси на окрѫга, да опредѣля условията за способность, каквито трѣба да иматъ напълно кандидатитѣ за служби, които се заплащатъ отъ окрѫга и всичко, което засѣга благоустройството, благоденствието и безопасностьта на окрѫга (Прит. № 3).

Колкото за Окрѫжната Комисия, тя играеше ролята на постоянно представителство на Главния Съветъ и въ време между сесиитѣ му уреждаше всички работи, възложени ѝ отъ Главния Съветъ въ границѝ на даденото ѝ пълномощие (чл. 145). Тя разправяше и всички въпроси, които ѝ сѫ възложени отъ нѣкой законъ и даваше мнение на Окр. Управитель върху всички въпроси, които той ѝ подложи или върху всички, които тя мисли, че е длъжна да призове вниманието му въ интереса на окрѫга. Тя разгледваше и счетоводството на окрѫга и при всѣка сесия на Гл. Съветъ даваше му докладъ за всичката си деятелность и му правѣше предложения отъ стопански и благоустройственъ характеръ (147—148).

Главниятъ съветъ можеше да праща право на Главния Управитель или до Главния администраторъ, чрезъ посредство на председателя си, искания и жалби (des vœux et réclamations), които би ималъ да представя за особния интересъ на окрѫга, както и мнението си върху състоянието и потрѣбитѣ на различнитѣ общи служби и върху всички икономически въпроси, колкото се отнася до окрѫга. Забранено му бѣ, обаче да изказва каквото и да било политическо желание.

Въ всѣка околия, освенъ ония, на които главниятъ градъ е сѫщевременно и седалище на окрѫжно управление, имаше единъ околийски началникъ (Bailli), който се назначаваше отъ Главния Управитель изъ единъ списъкъ, съставенъ отъ Главния Съветъ, съгласно съ Окрѫжния Управитель. Той уздравяваше изпълнението на наставленията относително до общинското управление, както и на всички мѣрки отъ общъ интересъ, предписани било отъ Върховната власть, било отъ Окрѫжния Управитель въ предѣлитѣ на неговото вѣдомство. Той бѣше глава на полицията въ околията.

Въ всѣко мѣсто, което е седалище на околия, и въ всѣки градъ, който има повече отъ 4000 души, имаше по единъ полицейски комисарь, който бѣше помощникъ на околийския началникъ, за работи отнасящи се до общата полиция и — на кмета за работи на градската и селската полиция (чл. 157).

Въ всѣка градска община имаше по единъ кметъ (maire), който имаше на помощь единъ до три помощника, споредъ броя на населението, и единъ Градски съветъ (Conseil municipal). Въ градове, средоточия на окржгь или околия, кметътъ и помощницитѣ му се избираха отъ градскитѣ съвети, прѣко избирани отъ населението, и утвърдявани отъ Главния Управитель. Другитѣ кметове и помощници се избираха по сжщия начинъ, но бѣха утвърдявани отъ Окржжния Управитель (чл. чл. 166—167).

Градскитѣ съвети, които състояха отъ 9 най-малко и отъ 11 най-много членове, имаха за председатели по право кметоветѣ, и държаха годишно четири сесии (февр., май, авг. и окт.) по десеть дена. Тѣ имаха въ своето вѣдомство да обсжждатъ и приематъ бюджета, да уреждатъ какъ да се държатъ, употребяватъ и използватъ общинскитѣ имоти, да гласуватъ градскитѣ налози и даждия въ кржга на законитѣ, градскитѣ заеми, тарифата на разнитѣ берии, засилването доходностьта на имотитѣ. Тѣ имаха още въ своето ведомство училищата, благоустройството и полицията въ самитѣ градове (чл. 175).

Въ всѣка селска община, на която всички жители бѣха само отъ едно религиозно общество, имаше по единъ селски кметъ, имащъ помощникъ съ когото бѣше натоваренъ да се грижи за селската полиция. Тѣ бѣха задължени да пазятъ общитѣ интереси на общината, както и да съобщаватъ на Околийския началникъ, въ случай на нужда, и на Окржжния Управитель исканията и жалбитѣ (vœux et réclamations) на жителитѣ; и тѣ, както кметоветѣ и помощницитѣ на градскитѣ общини, бѣха агенти на властьта и трѣбваше да се съобразяватъ съ наставленията на околийския началникъ, като имаха правото да се обръщатъ и до Окр. Управитель (чл. 183).

Въ селскитѣ общини, на които жителитѣ бѣха отъ две или повече религиозни общества, имаше толкозъ отдѣлни секции, колкото сж религиознитѣ общини. Всѣки отъ тѣзи

отдѣли си имаше по единъ кметъ и, ако бѣ потребно, по единъ помощникъ, който се избираше отдѣлно (чл. 184). Тѣ се избираха за една година.

При селскитѣ кметове имаше старейски съвети, членоветѣ на които се избираха направо отъ населението за срокъ една година.

Сжщо така за всѣки отдѣлъ въ селската община имаше по единъ старейски съветъ, на който членоветѣ бѣха на брой най-малко четворица и най-много дванайсе, споредъ важностьта на общината. Имамитѣ и духовнитѣ началници на немюсюлманскитѣ общества бѣха по право членове на съветитѣ на своитѣ общества. Другитѣ членове, които трѣбваше да бждатъ на възрасть до 30 години най-малко, се избираха за една година отъ жителитѣ на тѣхнитѣ си общини, записани въ избирателнитѣ списъци за общитѣ избори (чл. 187).

Старейскитѣ съвети решаваха всички въпроси, отнасящи се до общинския бюджетъ, стопанскитѣ интереси на общината: пжтища и сгради, благотворителни заведения и училища, санитарни и полицейски, продажби, покупки, наеми и използуване общински имоти. Тѣ гласуваха, въ предѣлитѣ на законитѣ и правилницитѣ, и размѣтаха, подъ надзора на финансовия агентъ, бериитѣ и данъцитѣ (taxes et contributions), които имаше да се наложатъ въ интересъ на тѣхнитѣ общества, както и областнитѣ данъци, и окржжнитѣ и общински налози (чл. чл. 189, 190 и 191).

III.

Първитѣ стжпки на Източно-Румелийското Управление.

Първитѣ тежки преживѣлици и чувства въ населението. — Крайнитѣ родолюбци; тѣхнитѣ настроения и кроежи. — Руситѣ успокояватъ: благотворната намѣса на Александъръ II. — Генералъ Обручевъ въ България. — Царското възвание къмъ българитѣ въ Източна Румелия. — Пристигането на първия главенъ управитель князъ Богориди съ главния секретарь Г. Кръстевичъ. — Ролята на единъ калпакъ. — Първиятъ съставъ на централното управление. — Първитѣ окржжни управители и околийски началници. — Надпреварване за добра и плодотворна служба. — Всички на работа за побългаряване и въздигане на страната.

Извънредно тежки бѣха чувствата, съ които южно-българското население посрещна известието за своята сждба, създадена на Берлинския Конгресъ. То бѣше наистина по-честито отъ братята си въ Добруджа, които се отстжпваха на Румжния, отъ тия въ северозападния поморавски край, които се отрѣзваха къмъ Сърбия, особено пъкъ отъ Македония, която оставаше всецѣло подъ прѣкото владичество на В. Порта; обаче, Южна България най-малко подозираше участьта, що я сполетя: откжсване отъ цѣлокупното отечество, отдѣляне отъ Северна България, поставяне политическа граница между двѣтѣ еднородни по кръвь, чувства, езикъ, стремежи, култура и история земи.

Още по-тежко бѣше на южнитѣ българи, тъй като презъ време на окупацията и на управлението на руситѣ въ областьта, не само вкусиха отъ плодоветѣ на единъ свободенъ и удобенъ животъ, но привикнаха много на новия редъ, създаденъ за тѣхната Область и еднакъвъ съ тоя на Княжеството.

Отъ момента на окупацията на Южна България (януари 1878) до 15 Май 1879 г., когато окупационното управление трѣбаше да отстжпи всичко на новия румелийски режимъ, не бѣше се изминало много, едва година и половина. Обаче трескавата дейность, що проявиха както въ началото князъ Черкаски (до 19 февр. 1878), така и князъ Дондуковъ-Корсаковъ, генералъ Столипинъ и тѣхнитѣ сътрудници въ тая страна дадоха чудесни резултати. Областьта бѣше видѣла не само едно относително спокойствие, макаръ и въ военно време, но бѣше видѣла „свои“ хора въ едно вече порядъчно управление и правосждие, доста нормално действующи финансии, значително подобрение въ народното просвѣщение, приготвянето на земска войска (милиция).

Всичко това бѣше видѣно, преживѣно и осязавано отъ българското население въ страната.

И какъ бѣше горчива мисъльта, че Южна България бѣше напълно свободна вчера, а вече не е днесъ, че тя пакъ се овързва и подчинява подъ Султанското правителство! Страната естествено имаше горещи и решителни патриоти, непримирими елементи, — своя irridenta. Тѣ се готвѣха да направятъ силенъ отпоръ. Тѣ се организираха, не се бояха и да провъзгласяватъ за своята готовность и отчаяна решителность. Но трѣба да се отдаде справедливость на рускитѣ власти, отъ най-върховната до най-малката; тѣ упражниха силно успокоително и спасително действие.

Великиятъ Освободитель на България Александъръ II изпроводи едно възвание къмъ българитѣ на Източна Румелия, което негови пратеници и служители раздаваха лично и пропагандираха широко между Южно-Българскитѣ население и интелигенция. Това възвание съ дата 2 априлий 1879 год. въ С. Петербургъ, гласѣше буквално:

Българи на Източна Румелия!

Като сторйхъ твърдо намѣрение да упазя постановленията на Берлинския Договоръ, и като съзнавамъ, че само чрезъ изпълнението на тѣзи постановления, ще могатъ да бждатъ обезпечени, безъ нови жертви и потрясения, придобититѣ за Васъ права чрезъ Руското оржжие, азъ заповѣдахъ на Моитѣ войски да почнатъ да изпразднюватъ Вашата

область следъ като опредѣлениятъ срокъ въ Договора за нейното заемане се измине.

Благодаря Ви за дружелюбното и истинно братско разположение, което Вие постоянно сте показвали на моитѣ войски презъ времето на пребиваването имъ между Васъ, и за онѣзи чувства на преданность и признателность, които Вие много пжти сте изразявали на мене, и въ моето лице, на цѣлия Руски народъ за жертвитѣ, които той е принесълъ за Вашето възраждане. Азъ не се съмнявамъ, че Вие ще предадете тѣзи чувства на Вашитѣ дѣца и на вашето потомство.

У Васъ ще се въведе наскоро ново гражданско устройство, което ще се установи споредъ условията на Договора и на основание на Устава, изработенъ отъ Международната Комисия. Азъ се надѣвамъ, че Вие ще оправдаете моитѣ ожидания и че не ше дадете поводъ да Ви обвинятъ за нарушението на мира и на спокойствието, толкова необходими както за Вашето благополучие, тъй и за щастието на Вашитѣ братя Българи отъ Княжеството.

Като сравните Вашето минало съ новото положение, въ което ще постжпите, Вие съ довѣрие можете да гледате на Вашето бждаще. Отъ сега нататъкъ Вие ще бждете обезпеченн въ гражданскитѣ си права. Животътъ, честьта и имотътъ Ви ще се намиратъ подъ защитата на закони, на които Вие сами ще бждете изпълнители. Вамъ се даватъ широки права на самоуправление, и Вие ще можете да се разпореждате съ средствата на Вашата страна споредъ както мислите за най-умно. Наконецъ, на чело на Вашето управление ще стои всегда Вашъ братъ по вѣра, Християнинъ.

По този начинъ за Васъ се обезпечаватъ права, отъ които Вие до сега не сте се ползували. Отъ Васъ зависи да ги употребите за Вашето добро, за мирното и правилното развитие на гражданския Ви животъ. Вашата бждащность, Българи на Източна Румелия, се намира сега въ вашитѣ ржцѣ.

Азъ зная, че между Васъ има мнозина недоволни отъ положението, въ което Договорътъ тури Вашата страна и които желаятъ чрезъ насилственъ превратъ да постигнатъ една цѣль, несъгласна съ решенията на Държавитѣ. Азъ не мога да одобря такова намѣрение, понеже неговото изпълнение, безъ волята и съгласието на Държавитѣ е немислимо, и може да навлече на Вашата страна нови бѣдствия. Старайте се да противодѣйствувате на такива незаконни стремления, които могатъ да подкопаятъ въ самия коренъ почнатото дѣло за възраждането на Вашата народность, и като пазите тишина, бѫдете готови, безъ да се страхувате за Вашето бѫдаще, да приемете подаренитѣ Вамъ права за новъ животъ.

Богъ да Ви помогне въ пѫтя на Вашето преуспѣване.

На първообразното съ собствената рѫка на
Негово Императорско Величсство написано

Александръ

С. Петербургъ, 11 Априлий 1879 год.

Това възвание бѣше донесено въ Пловдивъ отъ едно довѣрено лице на Царя, какъвто бѣше генералъ Обручевъ. Той го прочете предъ народа въ Пловдивската Катедрална Черква, среща се съ разни видни лица, съ нѣколко отъ покрайнитѣ и на всички внуши мисъльта, че населенията нѣма вече отъ що да се страхуватъ, турски войски нѣма да се появятъ въ Ю. България, че отъ сега нататъкъ отъ самитѣ населения ще зависи да си приготвятъ цвѣтуща бѫдащность. Въ черквата генералъ-адютантъ Ник. Никол. Обричевъ произнесе речь въ тоя смисъль, която завърши съ думитѣ: „Освенъ Главниятъ Управитель, назначенъ отъ В. Порта, съ съгласието на великитѣ държави, отъ ваша народность, вие нѣма да видите въ страната си никакви турски власти. Вие нѣма да се страхувате отъ турскитѣ войски: Вашата страна е запазена отъ тѣхъ съ трактата, и В. Порта най-малко е разположена да даде какъвто и да е поводъ за нарушението на вашето спокойствие. . . Относно завземането Балкана, то ще падне отъ само себе си вѣроятно, когато се разпръснатъ неоснователнитѣ страхове, възбудени отъ последнята война. Само бѫдете мирни, не предизвиквайте сами необходимостьта да се иска

присжтствието на турска войска въ вашата страна. Отъ сега нататъкъ вашето положение е трайно, оздравено [1])

*

Първиятъ южно-български Главенъ Управитель Алеко Паша — князъ Александъръ Богориди стигна въ Пловдивъ на 15 май 1879 г.

Той бѣше посрещнатъ още на Харманлии съ предупреждението, че страната очаква въ негово лице сина и внука на български родолюбци. Той трѣбваше да захвърли още тамъ „феса" и да наложи „български калпакъ", случка, която на времето си направи голѣмъ шумъ. Калпакътъ бѣше символъ на българщината, на новото време и свободно управление; фесътъ олицетворяваше стария режимъ, турското управление, свързано съ толкозъ тежки спомени за настрадалото се население.

При всичко че Алеко-паша искаше да бжде лояленъ и коректенъ Главенъ Управитель, той бѣше длъженъ да се помири съ необходимостьта. Той влезе въ Пловдивъ съ калпака и бѣше посрещнатъ много добре.

Между посрещачитѣ бѣше и екзархътъ Йосифъ I. Крайнитѣ течения се въздържаха да го сждятъ за да го ценятъ покжсно, споредъ дѣлата му.

Направиха силно впечатление думитѣ на кн. Богориди, че „ако е приелъ назначението си за Главенъ Управитель на И. Р., той го е направилъ, защото желаелъ горещо да послужи на отечеството си и да спомогне за излечение ранитѣ на тая страна и за оздравяване благоденствието й за напредъ, като се надѣва, че всички просвѣтени родолюбци ще употребятъ всичкитѣ си усилия да се запази редъ и спокойствие" [2]).

На 18 май се прочетоха въ правителствения домъ предъ представители отъ всички общини и предъ народната стража ферманитѣ за назначаването на князь Александъръ Богориди за Главенъ Управитель на Изт. Румелия и за потвърдяването на Органическия Уставъ [3]).

---

[1]) Англ. Синя Книга, Turkey. 1879. II. Ср. в. Марица, бр. 77.

[2]) В. Марица № 83 отъ 18 май.

[3]) Д-ръ Константинъ Иречекъ въ своитѣ очерки „Изъ Източна Румелия" ни дава следнитѣ данни за Алеко Паша и неговия родъ:

„За Генераленъ Губернаторъ (по български „Главенъ Управитель") на Източна Румелия биде избранъ отъ великитѣ сили князъ Александъръ

Веднага следъ това се пристжпи къмъ съставяне на областното правителство и къмъ назначение на Върховнитѣ администратори, които поеха управлението на Областьта.

Тѣзи лица, които бѣха повикани сжщевременно да съставятъ частния съветъ на Генералъ-Губернатора кн. А. Богориди, бѣха доста познати по своята до-тогавашна деятелность:

Първо лице. главниятъ секретарь и директоръ на вжтрешнитѣ работи идѣше съ самия Алеко-паша. Той бѣше Гавраилъ Кръстевичъ отъ Котелъ, вече побѣлѣлъ въ борба и работа за народо-черковни права. прочутъ книжовникъ-историкъ, припознатъ за единъ отъ най-важнитѣ законовѣдци въ Високата Порта, докторъ на правото отъ Парижкия университетъ и участвувалъ въ много законодателни комисии при Портата.

Якимъ Груевъ отъ Копривщица прие дирекцията на просвѣщението. Той бѣше единъ отъ виднитѣ дейци въ Областьта, старъ учитель, писатель и служитель въ турската

Богориди, или както се казва официално по турски, Алеко паша. Изборътъ не можеше да бжде по-сполучливъ: високъ достойникъ на османското Царство, съ наследенъ авторитетъ у българитѣ, родомъ отъ самата имъ земя и плюсъ това, тъй да се каже Българинъ, Гъркъ и Турчинъ, въ едно лице. съ една речь unicum, което си нѣма връстника. Баща му Стефанаки Богориди бѣше родомъ отъ балканския градецъ Котелъ, на северъ отъ Сливенъ, внукъ на прочутия Стойка Владиславовъ, който подъ име Софроний бѣше епископъ въ Враца и въ края на миналото столѣтие съ перо и слово пробуждаше българския народъ.

„Стефанаки Богориди е училъ въ гръцки училища въ Букурещъ, встжпилъ е на турска служба, като дипломатически чиновникъ и отъ драгоманинъ се е въздигналъ дори до „князь“ на подвластния островъ Самосъ въ Егейско море, бидейки на голѣма почить главно у султанъ Махмудъ II. Умрѣлъ е въ 1859 год. Българското черковно движение той всевъзможно е подкрѣпялъ; въ Цариградъ е подарилъ и мѣсто за първа тамъ българска черква. По български да говори, истина, вече не умѣялъ, до колкото зная отъ очевидци; на българскитѣ депутации по време на черковната разпря приказвалъ винаги по турски или по гръцки. Билъ е въ роднински връзки съ много отъ очевиднитѣ гръцки челяди въ Цариградъ, на служба у Портата (Мусурусъ, Фотиади и т. н.). Отъ циноветѣ му по-голѣмиятъ Николаки се настанилъ въ Богданско, дето потомцитѣ му живѣли като челядь „Конаки—Богориди“.

„По-малкиятъ синъ, днешниятъ Румелийски губернаторъ Алеко, се е училъ въ Берлинъ, сетне е служилъ при турскитѣ посолства въ Лондонъ и другаде, дори най-после преди войната беше посланикъ на Висо-

администрация, въ която бѣше спечелилъ много знания и опити. Последното му занятие бѣше председатель на търговското сѫдилище въ Пловдивъ.

Тодоръ Искровъ Кесяковъ отъ Копривщица за поста управляющъ дирекцията на правосѫдието. Той бѣше единъ добъръ и здравомислящъ български общественикъ, председатель на Пловдивския апелативенъ сѫдъ презъ време на руската окупация до 15 Май.

Георги Вълковичъ отъ челядьта на Чалѫковцитѣ отъ Копривщица, опитенъ лѣкарь, свършилъ въ Цариградъ и училъ въ Парижъ, високо интелигентенъ и ловъкъ, проявенъ родолюбецъ, встѫпи въ изпълнение на тежката служба на директоръ на обществените сгради, земледѣлието и търговията.

Шмидтъ, който бѣше назначенъ за директоръ на финанситѣ още отъ Европейската комисия, задържа своя портфейлъ на тази сложна и отговорна служба.

ката Порта въ Виена. И той не знае български, нито пъкъ вече ще се научи; съ Румелийци говори френски, гръцки или турски. Като Генералъ Губернаторъ взема заплата 300,000 гроша златни (около 60,000 франка) и плюсъ него има 100,000 гроша репрезентация. Безъ позволението на Портата не смѣе никѫде да отиде, освенъ до Цариградъ, и изобщо не може да се отдалечи отъ страната за повече отъ три месеца. Бидейки вече старецъ въ години и бездетенъ, той съ госпожата си се държи настрана отъ всичкия свѣтъ, живѣе въ стария неугледенъ конакъ на пловдивскитѣ паши, по който не можешъ позна нито отвънъ, че е седалище на такава важна личность, и изобщо не развива оная величавость, която западоземцитѣ сѫ навикнали да гледатъ у високитѣ чиновници руски, немски, австрийски и толкози повече у управителитѣ на английскитѣ колонии.

„На дѣло се оказа наистина твърде скоро, че страната съ голѣмъ надвѣсъ е българска, за което европейцитѣ по време на кланетата, па още и по време на европейската комисия, много се съмняваха. Споредъ официалната статистика Източна Румелия, която има просторъ отъ 35,901 четвъртити километри, брои 815,951 жители, именно 573,560 души българи, 174,700 д. турци (къмъ тѣхъ сѫ причислени и мюсюлмански българи или помаци), 42,659 д. гърци, 19.549 д. цигани, 4,177 д. испански евреи и 1306 д. ерменци“.

Генералъ Витилигъ бѣше назначенъ за директоръ на милицията и жандармерията.

Не че населението се помири съ новосъзданото положение, но предъ видъ на действителностьта, нему не оставеше що друго да прави, освенъ да гледа своята мирна, културна и стопанска работа, като чака други благоприятни за сбждване своя идеалъ дни.

Отъ своя страна Главниятъ Управитель въ страната се залови съ ревность за организаторска работа възъ основа на изработения основенъ законъ за Областьта — Органическия Уставъ на Източна Румелия [1]).

Още въ първитѣ дни бѣха назначени окрѫжни управители (префекти) за шестьтѣ окрѫзи (департаменти) и началници за околиитѣ (кантони). Доста е да се хвърли единъ погледъ върху състава на тия управители и началници, за да се види: първо, че страната имаше вече подготвенъ мѣстенъ персоналъ за едно сносно управление; второ, че и централното правителство се погрижи да намѣри подходящи лица за важнитѣ служби.

---

[1]) За Кръстевича, както и за другитѣ първи директори на Източна Румелия, струва да се приведатъ интереснитѣ характеристики на Д-ръ К. Иречекъ. Ц. с. Изъ Източна Румелия.

„Управата на Източна Румелия, казва Иречекъ водятъ шестима директори, именно, за вѫтрешнитѣ работи, за войската, финансиитѣ, правосѫдието, просвѣщението и за общитѣ сгради (заедно съ търговията, земледелието и пощитѣ съ телеграфитѣ). Вѫтрешнитѣ работи къмъ които се отнасятъ и религиозиитѣ дѣла и сношенията съ чуждитѣ консули, управлява генералниятъ секретарь на областьта и alter ego („втори азъ") на Главния Губернаторъ, когото замѣства въ време на отсѫтствие начело съ земската управа, стариятъ български патриотъ и списатель Гавраилъ Кръстевичъ. Родомъ, бидейки отъ Котелъ, той е училъ съ разноскитѣ иа Стефанаки Богориди правото въ Парижъ и като признатъ юристъ е завзималъ презъ много години службата членъ на върховния сѫдъ въ Цариградъ. Той е една отъ немногото личности, които сѫ си придобили между българитѣ историческа неограничена важность.

„Войската управляваше най-напредъ френския полководецъ Виталисъ, родомъ отъ Цариградъ, единъ отъ онези полуиталиянски и полуфренски потомци на западноевропейски търговци, каквито населяватъ Цариградската Пера и Галата, известни махали въ Смирна и въ други пристанища и при това подобно на американскитѣ креоли, никакъ не сѫ сполучливо наподобение на своитѣ западноевропейки предци. Обикновено имъ казватъ „Пероти", „Левантинци" или присмѣшно „френци отъ сладкитѣ води" (Татлѫ-су), според една мила рѣчка, която се

За окржжни управители бѣха назначени: 1. Пловдивски — стариятъ деятель, дипломатъ и публицистъ Александръ Екзархъ, когото скоро замѣсти енергичния и достоенъ общественикъ Георги Консуловъ, първиятъ бидейки назначенъ на друга служба;

2. Татаръ-Пазарджикски — Георги Беневъ, когото смѣни по-сетне Иванъ Найденовъ, деятель по черковния въпросъ, публицистъ, народенъ учитель и редакторъ на цариградскитѣ вестници „Право" и „Напредъкъ";

3. Старозагорски — Несторъ Марковъ, учитель, голѣмъ познавачъ на френския и турски езици и отличилъ се родолюбецъ;

4. Сливенски — всеизвестния отличенъ публицистъ, писатель и общественикъ Тодоръ Икономовъ, който бѣше вземалъ участие въ редица организационни работи до и презъ време на руската окупация;

5. Бургаски — Иванчо Хаджи Петровъ, бивши председатель на Бургаския Окржженъ Съветъ, по-кжсно директоръ на финанситѣ въ Областьта;

втича въ Златния Рогъ. Този Виталисъ, споредъ приказки отъ очевидци, до нейде хумористическа личность, скоро се замѣни съ пруския офицеръ Вилхелмъ Щрекеръ, който подъ името Рашидъ-паша е служилъ като генералъ въ турската артилерия.

Финанситѣ уреждаше изначало споменатиятъ Шмидтъ, обаче поради чести коллизии бѣ принуденъ да си иде, и него наследи българския лѣкарь Д-ръ Странски.

Дирекцията на правосждието отъ край води стариятъ български патриотъ Тодоръ Искровъ Кесяковъ, сжщо както повечето сждии простъ practicus—неюристъ.

Просвѣщението се ржководѣше отъ заслужилия учитель и списатель Иоакимъ Груевъ, възпитанъ току въ самата страна.

Общитѣ сгради съ тѣхнитѣ наставки презъ първитѣ две години уреждаше Д-ръ Георги Вълковичъ, парижки възпитаникъ и по-сетне лѣкарь въ турската войска(нинѣ министъръ на външнитѣ работи въ Княжеството).

Освенъ милицията се подържа едно тѣло жандармерия, пеша и конна, която брои 1425 души. Нейнитѣ офицери сжщо сж отъ всѣкакви народности. На чело ѝ стои англичанинъ, генералъ Бортвикъ (Borthwick), изпърво въ турска служба като Махиръ-бей.

6. Хаскьойски — Теофанъ Райновъ, сѫщо познатъ общественъ деятель, бивши околийски началникъ презъ руската окупация въ Карлово.

Не по-малко лични, изпъкнали и заслужили имена се редѣха въ състава на околийскитѣ началници. Доста е да поменемъ само нѣкои отъ тѣхъ, които по-кѫсно се отличиха съ немаловажни услуги къмъ Областьта и Отечеството:

Димитъръ Т. Душановъ, — началникъ на Хаскьойската околия и секретарь при окрѫжния управитель, познатъ старъ учитель, книжовникъ и по-късно дълго време началникъ на канцеларията на Дирекцията на народното просвѣщение;

Н. Начовъ, — Ихтименски околийски началникъ, писатель, по-сетне главенъ секретарь въ време на главното управление на Гавраилъ Кръстевичъ, сега академикъ;

Петъръ Ивановъ — Казанлъшки окол. началникъ, сѫщо така писатель, поетъ и виденъ общественъ деецъ;

Кръстю Байчевъ — Котленски окол. началникъ, общественъ деецъ;

Атанасъ Илиевъ — Казълъ-Агачки окол. началникъ, познатъ като книжовникъ, фолклористъ, академикъ, по-късно окр. управитель въ Стара-Загора, дълго време началникъ на учебния отдѣлъ въ Екзархията;

Михаилъ Грековъ, — Ямболски окол. началникъ, публицистъ и голѣмъ родолюбецъ;

Я. Кочевъ, — Хаджи-елески окол. началникъ и др. и др.

За префектурни съветници бѣха назначени въ първитѣ дни още на почващето се управление такива лица, като: Цоко Д. Каблешковъ, — Пловдивъ, Мих. Ив. Маджаровъ и Д. Юруковъ — Татаръ-Пазарджикъ. Р. Марковичъ и М. Гюлмезовъ — Бургасъ и др. такива.

Съ голѣма ревность и преданность се заловиха всички главни администратори, окрѫжни управители и околийски началници за работа. Личеше, че тѣ се проникватъ отъ съзнанието, да продължатъ хубавитѣ начинания, оставени отъ временното руско окупационно управление. Главниятъ секретарь

Г. Кръстевичъ, който играеше ролята на министъръ-председатель и ржководитель на областния корабъ, съ образцовитѣ си трудолюбие, честность и вещина даваше на всички примѣръ за подражание. Работата се завъртѣ усилено въ всички ведомства, по всички стжпала на управлението. Сѣкашъ бѣше обявенъ конкурсъ за добра и похвална служба по разнитѣ клонове. Всѣки гледаше да се отличи съ полезна и плодотворна деятелность: и управникъ и сждия, и учитель и кметъ, и председатель въ Областното събрание и членъ въ Окржжния Съветъ, и финансовия началникъ и полицейския приставъ, всички въ страната, до горския падарь, съзнаваха, че въ тази Източна Румелия трѣбва да се запази Южна България, толкозъ българска, колкото бѣ и Княжеството, и главно да се издигне до една благоустроена, цвѣтуща и културна область.

Първитѣ стжпки предвѣщаваха най-хубави последици.

Тѣзи първи стжпки на И. Румелия сж описани отъ Д-ръ К. Иречека въ следнитѣ бележки отъ 1880 год.:

„Презъ пролетьта на 1879 год. въ Европа всички политици и читатели на вестницитѣ бѣха въ голѣмо нетърпение, жадни да видятъ, какъ ли ще влезе новосъздадената „Roumélie Orientale“ въ свѣта и какви ли ще бждатъ първитѣ изгледи за бждящность на това създание, което далече отъ Балкана и отъ Марица биде слепено и одушевено на Шпрее въ Берлинъ, задъ зеленъ столъ, по географически карти и което въ самата страна нѣма никакви антецеденции и никаква естествена основа. Първитѣ начала, за всеобщо очудване не бѣха много ненадеждни. Кипението на духоветѣ, що предхождаше идването на Генералния Губернаторъ, бѣше утихнало и Областното Събрание въ първия периодъ на своитѣ заседания показа неочаквана мѣра на политически тактъ и зрѣлъ разумъ. Разбира се, че съ това още не се прекратиха подозренията и осжжданията; Румелия все още не преставаше въ известни журнали да бжде най-добре и най-постоянно чернена земя. Поводъ на това бѣха дали донейде кървавитѣ сбивки на мѣстната администрация съ немирнитѣ турци на Балкана при Айтосъ и въ Кърджалийската околия (на река Арда), — нѣща сами по себе си незначителни, ала изъ Европа тутакси разглашавани съ голѣми тжпани. Известни турко-филски пжтувачи безъ това утвърждаватъ, че всичкиятъ имотъ що сега

следъ войната се види въ тази „East Roumelia“ по българскитѣ кжщи, е плячка, награбена изъ домоветѣ на горкитѣ притиснати и изтикани турци.

„Новитѣ постановления споредъ Органическия Уставъ скоро заловиха коренъ. Небивали миръ и тишина, съ обществена безопасность, каквато въ турско време бѣше нѣщо съвсемъ нечувано и неимовѣрно, следъ огромни загуби въ 1876 г. 1877 г. и следъ цѣла неволя на кланетата и на войната, подействуваха много благотворно за да се консолидува страната. Международнитѣ въпроси, що досѣгаха устройството на Румелия, се изравниха много гладко, освенъ току въпроса за границитѣ, защото и до нинѣ 18 села отъ Родопа съ мюсюлманско население стоятъ извънъ румелийскитѣ предѣли, въ които трѣбва да влѣзатъ споредъ Берлинския трактатъ. Една отъ най-тежкитѣ работи бѣше, да се изцѣрятъ ранитѣ, които земята претърпѣ въ ония бурни две години, както и да се умѣри голѣмата бѣдность въ опустошенитѣ крайни и тежкитѣ неволи на българскитѣ и турски бѣжанци. Областното Събрание гласува въ първото си заседание 400,000 турски лири за унищоженитѣ отъ войната села; въ второто заседание се отпусна за тая цель кредитъ отъ $2^1/_2$ милиона гроша, ала Портата не рачи да го потвърди, макаръ че съ това попречи наймного на своитѣ румелийски мюсюлмани.

„Българинътъ нарича областьта обикновено „Автономията“ за разлика отъ „Княжеството“. Собствено официалната „Източна Румелия“ виждатъ току речи само въ Пловдивъ и въ приморския Бургасъ — въ градове съ международенъ животъ и търговия; иначе разлика отъ свободна България не се забелѣзва, толкозъ повече, че върховенството на Високата Порта въ отдалеченитѣ краини собствено въ нищо друго не се проявява, освенъ въ произнасяне сждебнитѣ присжди въ името на Султана. За страстни разногласия между партии и открити политически ежби въ Румелия има малко мѣсто; Областното Събрание не смѣе да се занимава съ политика, чиновницитѣ не могатъ да се отстранятъ отъ службитѣ си безъ сждебна присжда, а свръхъ това висшето началство се потвърждава отъ Султана, съ което на парламентарни амбиции се отнима всѣко поприще. И покрай всичко това ти пъкъ не трудно можешъ съгледа начала отъ локаленъ румелийски патриоти-

зъмъ. Че той възникна и че трая, то е най-голѣмия триумфъ на европейската дипломация надъ народнитѣ стремления на българитѣ.

„Недоволни отъ основанието и днешното състояние на Източна Румелия сѫ гърцитѣ, които едва образуватъ двайсета часть отъ всичкото население. Живеятъ въ градоветѣ Пловдивъ и Станимака, въ пограничната околия Каваклийска на долна Тунджа, на северъ отъ Одринъ и по черноморското крайбрежие, особено въ Анхиялската околия, при политѣ на най-източнитѣ издънки на Балкана, около носа Емине (Средовѣка Етопа), който въ името си до днесъ пази спомена за античния Хемусъ. Ала и тамъ не сѫ въ болшинство: въ Каваклийската околия има 11,844 души гърци, а 15,547 българи; въ Анхиялската околия — 7,428 д. гърци, а покрай тѣхъ 8,613 българи и турци. Въ цѣлия пъкъ Пловдивски департаментъ ги има 14,625 души (4,781 въ Пловдивъ, 6,819 въ Станимака, останалитѣ въ четири станимашки села), а въ приморския Бургаски департаментъ — 11,798 души. Ако и да е статистически доказано, че на румелийска почва не живѣятъ повече отъ 42,659 души гърци, органитѣ на гръцката публицистика говорятъ за 100,000 елени въ Ἀνατολικὴ Ῥουμηλία и присвояватъ на гръцкия елементъ ужъ като на най-образования правото за власть въ тази автономна провинция.

„При всичкото това неясно положение съставянето на Румелия не е било безъ известно влияние на турскитѣ вилаети, що сѫ останали подъ непосредствената власть на Високата Порта. Примерътъ за порядъкъ, какъвто владѣе въ Румелия, действувалъ именно на съседния Одрински вилаетъ, който следъ отеглюването на рускитѣ войски, сравнително съ предишнитѣ безпорядъци, се е упражнявалъ доста добре отъ Реуфъ паше и отъ помощника му католикътъ Арнаутинъ Васса ефенди. Споредъ чл. 23 на Берлинския трактатъ събраната въ Цариградъ Международна комисия, изработила и подписала на 11/23 августъ 1880 год. единъ особенъ и подробенъ Законъ за реформното управление на всичкитѣ европейски вилаети (Loi des vilaets de la Turquie d'Europe). Въ тази си работа комисията се придържала главно о румелийския Органически Уставъ. Мислило се, преди всичко, за Македония,

която и до днесъ се намира въ най-лоша анархия, неприлична за тъй образована и напреднала земя. Но този проектъ и до днесъ остана на книга, както останаха и заповѣдванитѣ въ чл. 61 реформи за измжчваната отъ разбойнически кюрди, Армения.

Като се разхожда човѣкъ по Пловдивскитѣ улици, за всички тѣзи политически области, що висятъ по политическия кржгозоръ на Румелия, на прьвъ пжть явно не може да забележи нищо. Срамува се, че хората, задоволени отъ настаналата тишина и отпочивка следъ толкози то теглила, се ползватъ отъ небивалия миръ и порядъкъ, и спокойно си гледатъ работата, дори по-тихо отколкото въ София“.

ЧАСТЬ ТРЕТЯ.

Законодателство.

I.

Правото на законодателствуване.

Предшествующе законодателство и право. — Възгледи на Комисаритѣ отъ Европ. Комисия по правото на И. Румелия за законодателствуване. — Главниятъ Управитель и Областното Събрание като законодателна власть. — Султанътъ и неговитѣ права на санкция и на вето. — Срокъ за законодателното вето на Султана. — Окончателното уреждане на законодателната власть въ И. Румелия.

Източна Румелия бѣше, още при първитѣ стѫпки на своята гражданственость, снабдена съ наредби-закони и правилвилници, които макаръ и да не бѣха дѣло на нейно законодателство, все пакъ бѣха доста добре нагодени за нейния животъ. Такива бѣха на първо мѣсто останалитѣ отъ турското владичество материални закони, като османскитѣ Наказателенъ Законъ, Търговския Законъ, Търговско сѫдопроизводство, Закона за земитѣ и пр., а въ процесуалното право — Временнитѣ правила по сѫдебното устройство, отъ времето на окупацията, които бѣха изработени съ огледъ на българскитѣ условия и служиха дълго време, като задължителенъ законъ въ Княжеството, а като рѫководство — въ Южна България.

Първиятъ важенъ въпросъ по предмета на законодателното право въ новообразуваната автономна Область бѣше тоя, който се поставяше отъ само себе и който трѣбваше да се разреши по възможность ясно и опредѣлено още отъ

Европейската Комисия, именно: ще може ли да законодателствува за себе си Източна Румелия, въ какви размѣри и по какви материи?

Автономията на Областьта бѣше наречена административна. Отъ разсжжденията н разискванията, правени по разни случаи въ срѣдата на Комисията, изглеждаше, че не всички комисари еднакво сж разбирали характера и съдържанието на тази автономия. Турскитѣ комисари естествено сж напирали да сведатъ схващането до тамъ, че „Източна Румелия, както гласи Берлинскиятъ Договоръ, е провинция, поставена подъ прямата политическа и военна власть на Султана". (Берл. Договоръ, чл. 13). Рускитѣ представители въ Европейската Комисия, а къмъ тѣхъ много пжти се присъединяваха, споредъ момента и конкретнитѣ случаи за разискване, австроунгарскиятъ, германскиятъ даже и френскиятъ и английскиятъ, напираха повече на втората часть на чл. 13, т. е. че тази область има административна автономия.

Но, до колко тази автономна область имаше право на едно свое „туземно" (indigène) звконодателствуване?

Разрешението на този въпросъ всецѣло зависѣше отъ усмотрението на Европейскитѣ комисари. И тѣ бѣха приели, и не единъ пжть подчертаха мисъльта, че Областьта ще има свое мѣстно законодателство, че Областното събрание ще може да законодателствува при опредѣлени известни условия.

Проектътъ за едно Областно събрание, което да има и правото на законодателство, бѣше изработенъ отъ английския првъв комисарь Хенри Држмондъ Уолфъ [1]). Този проектъ на английския комисарь гласѣше първоначално така:

Чл. 10. Въ Източна Румелия се урежда едно Областно Събрание, което, съ съгласието на Главния Управитель, е въ правото да законодателствува по материи дадени на неговата компетентность.

„Областнитѣ закони се представятъ на санкцията на Султана".

„Откакъ бждатъ санкционирани, тѣ се промулгиратъ въ името на Султана отъ Главния Управитель".

[1]) Синя книга, Turkey, N. i. 387—446.

Този членъ въ проекта на Х. Д. Уолфъ далъ поводъ на обширни разисквания, въ които взели участие всички комисари.

Рускитѣ комисари поставили по случая редица питания и изразили нѣколко недоумѣния, подигани отъ естеството на най-важното национално-политическо учреждение: кой ще предлага закони и свиква събранието; каква ще бѫде компетентностьта и състава на това изборно-представително тѣло; ще ли бѫде то една сериозна институция, упражняваща дѣйствителенъ контролъ върху администрацията чрезъ Постоянния комитетъ или е назначено да стане, както казвалъ единъ английски вестникъ, по поводъ устройствения проектъ, представенъ отъ турскитѣ комисари, единъ „Mock Parliament".[1]) Първиятъ руски комисарь повдига въпроса: защо самиятъ Главенъ Управитель да не може да санкционира законитѣ отъ мѣстенъ характеръ, ако Султанътъ му делегира туй право?

Френскиятъ, германскиятъ и австрийскиятъ комисари, посочватъ неудобството на подобна делегация, която, споредъ тѣхъ, била атрибутъ на монаршата власть. Областното Събрание, бидейки властно (чл. 14 О7У.) да промѣнява въ известна мѣрка общитѣ закони на Империята, невъзможно е Главниятъ Управитель да промулгира самъ подобни закони безъ санкцията на Султана.

На заседанието председателствувалъ Х. Дрѫмондъ Уолфъ. Той взелъ думата и обширно се спрѣлъ върху съображенията на представената отъ него редакция за законодателното право на Областното Събрание. Отъ тази речь става ясно следното: въ Берлинъ е станало дума за широтата на законодателното право на О. С. въ И. Р. Прието било, че О. С. не може да измѣнява правата на традиционни капитулации, договори, сключени отъ Портата съ Великитѣ държави. Въ английскитѣ колонии Управительтъ може да промулгира единъ законъ преди санкцията му отъ Кралицата. Но английската кралица или краль има право на вето. Ако ние, англичанитѣ сме дали подобно право на главнитѣ управители въ колониитѣ, то е защото разстоянията отъ тѣхъ до Метрополията сѫ голѣми, а много пѫти се касае за много важни интереси на колониитѣ. И. Р. е въ центра на О. Империя и

---

[1]) Пародия, подигравка на парламентъ.

въ това отношение не може да се уподобява на английскитѣ колонии. Въ втория протоколъ на Берлинския Конгресъ има едно мѣсто, отъ което излазя безъ съмнѣние правото на Султана да санкционира законитѣ въ Областьта. Въ заключение, Уолфъ кани рускитѣ си колеги, следъ тѣзи обяснения, да гласуватъ чл. 10, както го е предложилъ, и повторилъ, че „това Областно Събрание ще бжде сериозно и ще има права, които ще го поставятъ наравно съ народнитѣ събрания на най-образованитѣ народи“ [1]).

Следъ нови разисквания, станало нужда да се огради областното законодателство отъ опасностьта да види деятелностьта си спъната отъ бавноститѣ на Портата. Защото, споредъ умѣстнитѣ думи на Кн. Цертелевъ, ако разстоянията на Областьта до Метрополията — Цариградъ, не сж голѣми, бавежитѣ на В. Порта сж пословични: може да се случи щото единъ бързъ въпросъ и чисто вжтрешенъ да остане висящъ съ месеци, ако и разрешенъ вече по законодателенъ редъ отъ О. С.

Предъ видъ на тѣзи и други изказани съображения, Х. Д. Уолфъ предложилъ къмъ чл. 10 следнята алинея:

„Ако въ единъ срокъ отъ месецъ, Султанътъ не откаже своята санкция, законътъ ще се счита за санкциониранъ и ще се промулгира отъ Главния Управитель въ името на Султана“.

Това предложение на английския комисарь посрѣщнало силна опозиция отъ турскитѣ представители. Вториятъ турски комисарь Абро ефенди казалъ, че това било противъ Берлинския Договоръ, че не можело да се дава право на единъ Главенъ Управитель да санкционира закони, което е монарше право, че Източна Румелия ще има само административна автономия, доколкото е въ съгласие съ Берлинския Договоръ, а „това предложение ограничава безграничнитѣ права на Негово Величество Султана“. Асимъ-паша се присъединилъ къмъ думитѣ на Абро ефенди и прибавилъ, че за убързяване на процедурата, за добиване санкцията на Султана, може да се допустне щото Главниятъ Управитель да се обърне за санкция направо до него.

---

[1]) Англ. Синя Книга, Turkey 1876, № 9. I. стр. 404—405.

Английскиятъ комисарь обяснилъ, че и въ английскитѣ колонии Гл. Управитель не е равенъ на Краля, но той има право, и преди да получи санкцията му, да издаде единъ законъ. Всички главни управители въ колониитѣ, които сж назначени отъ Кралицата, иматъ тази привилегия, която не се смѣта за ограничение на кралскитѣ права. Колониитѣ, вѣрни на Метрополията, приематъ винаги измѣненията, които кралицата намѣри за нуждно да направи въ тоя или оня промулгиранъ законъ. И той не приема, че неговото предложение стѣснява безграничнитѣ права на Султана, а то само гарантира на Областьта една стопанска административна автономия. Ако англ. правителство дава тази гаранция на своитѣ колонии, поради далечнитѣ разстояния, Портата би трѣбвало да я отстжпи на И. Румелия за да се избѣгнатъ бавежитѣ".

Въпросътъ билъ отложенъ за окончателна редакция и споразумѣние. То станало на 2 декемврий, когато било предложено и прието въ следнята окончателна редакция, освенъ отъ турскитѣ комисари, които останали на мнѣнието си, че алинеята за срочната санкция ограничава правата на Султана. На това твърдение е отговорилъ френскиятъ комисарь, че това не е законодателно нововъведение, такава наредба е сжществувала и въ други конституции: въ френската отъ 1791 г., напримеръ.

Окончателното законодателно право на Изт. Румелия било припознато въ чл. чл. 10—14. Споредъ наредбитѣ на тѣзи членове Областното Събрание на Изт. Румелия наедно съ Гл. Управитель законополага върху работи, които подлежатъ на негово ведомство.

Областнитѣ закони се представятъ на Негово Величество Султана. Откакъ се санкциониратъ, тѣ се промулгиратъ въ името на Н. В. Султана отъ Главния Управитель. Ако ли санкцията не се откаже до края на два месеца, законътъ се смѣта за санкциониранъ (чл. 10). А пъкъ за работи отъ изключително ведомство на областната законодателна власть били признати:

1. Законитѣ, които сж предназначени да уреждатъ служението на административното, сждебното и финансовото устройства, създадени отъ Орг. Уставъ;

2. Законитѣ, които сж предназначени да измѣняватъ или преобразяватъ сжществуващитѣ данъци;

3. Законитѣ, които съдържатъ положение за нови данъци;

4. Законитѣ за бюджета и законитѣ, съ които се удобряватъ смѣткитѣ на едно сключено (извършено) упражнение;

5. Законитѣ, които се отнасятъ до народното просвѣщение;

6. Законитѣ за градскитѣ данъци (octrois), за рудницитѣ, за уреда (режима) на водитѣ и на горитѣ;

7. Законитѣ за пѫтищата и законитѣ за отстѫпка, направа и работене (експлоатация) на желѣзници отъ областенъ интересъ, както и всички закони относно общи сгради, които не се правятъ съ разноски на Империята;

8. Законитѣ, засѣгащи земледѣлието, търговията и промишленостьта,

9. Закони, отнасящи се до кредитни учреждения;

10. Законитѣ, които уреждатъ управлението на областнитѣ недвижими имоти;

11. Законитѣ, засѣгащи сѫдебното устройство, углавното и гражданското сѫдопроизводство.

Нито единъ областенъ законъ не може да се измѣни или промѣни, освенъ отъ Областната законодателна власть. Законитѣ на Империята сѫ въ сила въ Областьта до колкото тѣ не сѫ противни на О. Уставъ. Областната законодателна власть може да въвежда въ законитѣ на Империята, до колкото тѣ се прилагатъ въ Областьта, всѣко измѣнение, намѣрено за съгласно съ интереситѣ и нуждитѣ (чл. 11). Областьта участвува въ представителнитѣ институти на Империята, като назначава, чрезъ своето О. Събрание, толкозъ депутати, колкото се искатъ отъ нея по законитѣ на Империята (чл. 12).

II.

Областното събрание: Съставъ.

Първитѣ настроения. — Съставъ на Областното представителство: изборни, по право и по назначение депутати. — Разисквания въ Европейската комисия по назначаване депутати отъ Гл. Управитель: двете гледища и тѣхното обосноване.

Законодателната власть въ И. Румелия се упражняваше отъ единъ специаленъ, представителенъ органъ, нареченъ Областно събрание, наедно съ Главния Управитель на областьта. Образецътъ на това Областно събрание бѣше заетъ до нѣкжде отъ подобнитѣ законодателни тѣла въ английскитѣ колонии. При уреждането му европ. комисари, автори на Орг. Уставъ, сж имали предъ видъ, между друго, и онова кроено Областно Събрание при управлението на двете български области — за което говори поправеното съкращение (le resumé mitigé) на Европейската Цариградска Конференция отъ 1876 г. Ние видѣхме въ предшествуващата глава каква борба е произлѣзла въ срѣдата на Европейската Комисия, догде се дойде на тоя южно-български Парламентъ, до облика и съдържанието, при които той встжпи въ животъ много скоро, като се състави по надлежния редъ и почна да действува така правилно и така съзнателно, достойно и полезно за Областьта, като че ли неговитѣ членове бѣха цѣли години практикували представителния режимъ въ нѣкоя парламентарна правова държава.

Главниятъ Управитель на И. Румелия, Алеко-паша князъ Богориди, пристигна въ столицата на Областьта на 15 май 1879 г. Три месеца следъ това, трѣбваше да бждатъ свикани на работа представителитѣ отъ това законодателно тѣло, на което южнитѣ българи отдаваха извънредно голѣмо значение. Обществената и политическа мисъль въ страната бѣше живо заинтересувана преди всичко съ въпроса, какъ да се действува, така че първиятъ съставъ на това Събрание да отговаря на действителния съставъ на населението и да представлява предъ свѣта по възможность най-отличного и способ-

ното на тая обидена и достойна за по-друга участь Область, прекръстена незаслужено и неумѣстно съ името И. Румелия. Съзнанието въ тая насока бѣше всеобщо. Всички бѣха проникнати отъ мисъльта, щото въ предстоящитѣ избори да се изкаратъ хора вѣщи, опитни, достойни и добри българи. Трѣбваше сдружаване на силитѣ за обща работа.

Родолюбивото настроение и общественото съзнание правѣха своето дѣло и действуваха силно. Ясно бѣше, че всѣко разкжсване на силитѣ можеше не само да лиши българския елементъ отъ неговото първенствующе положение, но можеше да компрометира онѣзи надежди, които се възлагаха на представителното тѣло за стопанското и културно повдигане на Областьта. Не само народностни, но и културни интереси подбуждаха борцитѣ за единъ добъръ съставъ на Областното представителство.

Съгласно съ наредбитѣ на О. У. (чл. чл. 18 и следв.), Областното Събрание се образуваше отъ следнитѣ категории депутати:

1. Депутати по право — 10 души;
2. Депутати избирани отъ населението — 36;
3. Депутати назначавани отъ Гл. Управитель — 10.

Всички 56 души.

Депутати по право бѣха: началницитѣ на петтѣхъ религиозни християнски общества и главния равинъ, който живѣе въ главния градъ на Областьта; председательтъ на Върховното сждилище; председательтъ на Върховното сждилище за административни разпри; главниятъ контрольоръ на финанситѣ.

Първоначалниятъ проектъ, изработенъ отъ Хенри Држмондъ Уолфъ[1]), обемалъ по-конкретно посочване на духовнитѣ началници на петтѣ християнски религиозни общества, а именно по редъ: главния владика, зависящъ отъ вселенския патриархъ, главния владика отъ българско вѣроизповѣдание (le principal prélat bulgare), арменския епископъ, католическо-латинския, началника на българската протестантска община. Освенъ тѣзи, посочени бѣха и другитѣ горепоменати петь участници по право. При махването изрич-

[1]) Англ. Синя книга. Turkey, 1870 № 29, II стр. 535—595.

ното изброязане на петтѣхъ християнски духовни началници, Уолфъ пакъ не пропустна да ги помене и тѣ сж записали въ протокола на Комисията думитѣ му, че подъ религиозни общества се разбиратъ: гръцкото, българското, католическото и протестантското.

За да може да бжде нѣкой избранъ за членъ на Областното Събрание трѣбваше преди всичко да се радва на румелийско туземство и да има мѣстожителството си въ Областьта. Изборни представители имаше 36. Тѣ се избираха отъ избирателитѣ съ тайно и прѣко гласуване за 4 години, а презъ две години се подновяваха по на половина. За избора имъ Областьта се дѣли на 36 изборни колегии, които се гледа да иматъ приблизително еднакво число жители. Окржжноститѣ на тия колегии трѣбва да се опредѣлятъ така, че въ една колегия да не влизатъ две общини, които сж отъ два окржга. Тѣзи окржжности (колегии) се опредѣлятъ въ Избирателния законъ.

Подновяването на депутатитѣ презъ две години ще стане за първитѣ избори така: преди да се свърши втората година на тѣхното служене, ще се тегли жребие вжтре въ самото Областно Събрание въ едно отъ последнитѣ заседания на втората му редовна годишна сесия, и така ще се опредѣли първиятъ купъ на окржжности, въ които депутатитѣ подлежатъ на подновяване. Въ тоя купъ ще влезе половината отъ цѣлото число окржжности. Депутатитѣ, които се избиратъ да попълнятъ опредѣленитѣ така по жребие мѣста, ще бждатъ избрани само за колкото време би имало да трае мандатътъ на предшественицитѣ имъ.

Избирателното право принадлежи на румелийски туземци, навършили 21 годишна възрасть, живущи въ областьта и които или владеятъ н ѣ к о й недвижимъ имотъ, или сж синове на баща или майка имащи такъвъ имотъ, или сж глава на нѣкое търговско или промишлено заведение. Не се гледа изпълняватъ ли тѣзи условия следнитѣ категории лица: духовенството и служителитѣ на религиозното вѣроизповѣдание, държавнитѣ професори, учители (professeurs et instituteurs publics) сждиитѣ (les magistrats), административнитѣ чиновници на Областьта и имащитѣ диплома на д о к т о р ъ или на л и с а н с и е или нѣкое равноценно свидетелство отъ универ-

ситетъ, факултетъ или отъ друго висше заведение по народното просвѣщение.

Грамотностьта е поставена като условие за избирателно право само за времето, което ще последва 15 години отъ прогласяването на О. У. Грамотностьта може да е на единъ отъ мѣстнитѣ три езика.

Лишени отъ избирателни права сж, по обществено положение, всички членове отъ милиция и жандармерия, а не могатъ да упражняватъ тия права сжденитѣ за позорни деяния, запретенитѣ, западналитѣ длъжници и постжпилитѣ на чужда служба.

Избираемъ за депутатъ въ О. С. е всѣки избиратель на възрасть 25 години завършени. Не могатъ да бждатъ избирани за депутати догде сж на служба: 1. административнитѣ чиновници на окржзитѣ и околиитѣ, които сж назначени отъ правителството; 2. лицата, принадлежащи къмъ жандармерията и полицията; 3. отговорнитѣ чиновници (отчетници) на областни пари (чл. 75).

Тия членове трѣба да се изберать колкото се може по равно отъ следнитѣ три категории туземци: 1. измежду стотѣ най-лични земледѣлци, търговци и промишленици въ Областьта; 2. измежду чиновницитѣ на гражданското управление и сждиитѣ; 3. измежду гражданитѣ, които упражняватъ нѣкое свободно занятие и иматъ на ржка било диплома на докторъ или на лисансие, издаденъ отъ нѣкой университетъ, било нѣкоя разносилна диплома, издадена отъ нѣкое висше училище, което стои на еднаква степень съ университетъ. Тѣзи назначени депутати се подновяватъ на два купа презъ две години (чл. 74).

Въпросътъ за тия категории депутати извикалъ доста оживени препирни въ срѣдата на Европ. Комисия. Рускитѣ представители застанали на гледището, че Областното Събрание трѣбва да бжде въ всѣко отношение една еманация на населението и изразитель на неговия съставъ. Излишно, даже вредително е да се дава на Гл. Управитель право да измѣнява този обликъ и да допълня по свое усмотрение това, което не е изразено въ действителностьта. Та нито теорията, нито практически съображения, казвали тѣ, доказватъ нуждата отъ подобна наредба. Тя ще бжде и противъ обичаитѣ на страната, която не знае подобенъ институтъ: назначавани отъ

властьта неизбрани отъ народа негови представители. Такова нѣщо не е съществувало нито въ вилаетскитѣ уредби, нито въ тия, изработени въ Цариградската конференция въ 1879 г. Таквозъ нѣщо нѣма и въ уставитѣ (правилницитѣ) на по-малко привилигировани турски области, като напр. Критъ, на който Уставътъ не е изработенъ отъ Европейска Комисия. Излишно е да се грижимъ за консервативенъ и успокоителенъ елементъ въ О. С. Такъвъ ще се създаде отъ само себе си въ срѣдата на депутатитѣ. Тоя елементъ може да докара вмѣсто помирение съ властьта недоволство отъ властьта.

Споредъ първоначалния проектъ били предвидени не десеть, а половината отъ броя на избранитѣ депутати, следователно — 18, на които мандатъ да даде властьта. Мислило се е че така, събрани съ депутатитѣ по право, неизбрани депутати ставатъ 28, и деветѣ тѣзи категории областни представители ще бждатъ съ властьта, еднитѣ защото дължатъ ней мандатитѣ си, другитѣ защото иматъ да защищаватъ интереси, свързани съ властьта. Ще може съ малко натискъ върху нѣкои отъ избранитѣ представители правителството да си осигури изключителното влияние надъ администрацията. Въ такъвъ случай за предпочитане е да нѣма никакво народно представителсто, отколкото да съществува единъ фалшивъ парламентъ (Mock Parliament). Каква автономия е тя, която дава възможность да се назначаватъ отъ властьта лица, които ще представляватъ общественото мнѣние? За предаване на сждъ Гл. Управитель, по оплакване на Областното Събрание, необходимо е това оплакване да се подпише отъ $^3/_4$ поне на депутатитѣ — първоначалния проектъ[1]). Дори десетьтѣ членове по право да гласуватъ, изборнитѣ депутати пакъ не ще могатъ да съставятъ болшинство за тази цель. Сжщо три четвърти отъ депутатитѣ е трѣбвало (споредъ проекта) да гласуватъ за измѣнение на единъ имперски законъ.

Противното гледище е било защитено съ съображенията: първо, че назначаванитѣ членове ще запълнятъ съ своето присжтствие мѣстата на една втора или висока камара, на която умѣрената речь е била припозната навсѣкжде за необходима.

[1]) По-после е приетъ броя $^4/_7$ (чл. 46).

Така се спомага за установяване на една хармония между народа и изпълнителната власть. Наистина Цариградската Конференция не бѣ предвидѣла такива депутати, но тѣ сж една гаранция, подразумѣвана въ преговоритѣ и предложенията на конференцията. Сжщиятъ принципъ билъ възприетъ и въ Органическия Уставъ, изработенъ за Княжество България, на княза Дондуковъ-Корсаковъ. Едно събрание, изключително народно, и което нѣма никаква връзка съ администрацията би довело до сериозни сблъсквания. По тоя начинъ Гл. Управитель ще може да назначи и нѣкои турци и гърци, което било желателно.

Най-после, и тукъ пакъ, взаимнитѣ отстжпки, вследствие на направенитѣ възражения и по съображения да се дойде до едно споразумение, сж докарали щото: първо, отъ 18, назначаванитѣ депутати (споредъ проекта) да се намалятъ на 10; второ, да се опредѣли по-ясно отъ какви категории лица ще бждатъ назначаванитѣ депутати; трето, — да се опредѣли, че измѣнението на турски имперски законъ може да стане съ петь осми болшинство (чл. 91 посл. алинеа).

Освенъ това имá случай да се изтъкне още единъ пжть, че наистина трѣба да се даде на Областьта едно истинско народно представителство, което да бжде сериозенъ контролъ надъ администрацията и вѣренъ изразитель на стремежитѣ на населението.

На възражението, че нѣма защо да се прави изключение за гласуването измѣнения на имперски законъ, че напротивъ това гласуване трѣбва да си става на общо основание, е била противопоставена мисъльта, че не трѣбва законитѣ отъ мѣстенъ характеръ да се сравняватъ по значение съ тия на Империята.

III.

Деятелность и ведомство на Областното Събрание.

Сесии на Областното Събрание: свикване, отлагане (отсрочване). — Кворумъ за законни решения и гласувания. — Свободата на речитѣ и на мнѣнията. — Кога и какъ може да бжде преследванъ единъ депутатъ за изказано отъ него мнѣние? — Условия за да бжде преследванъ единъ депутатъ въ случай на едно наказателно деяние отъ углавенъ характеръ, — Директорска отговорность. — Законодателна инициатива: — особености на Румелийското Областно Събрание. — Бюджетъ.

Така, както бѣ уредено въ основния законъ на страната Областното Събрание бѣше оздравено за една сравнително полезна и успѣшна работа. Това се доказа отъ първия неговъ прощжпалникъ, отъ първитѣ му стжпки и първитѣ резултати на законодателното му и контролно действие.

Споредъ предписанията на О. У., Областното Събрание имаше да се свиква всѣка година на редовна сесия, втория понедѣлникъ на месецъ Октомврий юлиянски календарь (с. с.). Обикновената сесия траеше два месеца. Главниятъ Управитель отваряше и затваряше всѣка сесия било лично, било чрезъ свой повѣренъ. Ако Главниятъ Управитель не упражни това свое право, тогава най-стариятъ по възрасть произнася затварянето на Събранието (чл. 86). О. С. можеше да се свиква и на извънредна сесия за единъ или повече опредѣлени предмети. Началото и края на сесията въ такъвъ случай се опредѣля въ указа за свикването, (чл. 87). Главниятъ Управитель можеше да закрие по-рано сесията, ако О. С. свършеше своята работа, той можеше и да я отложи веднъжъ презъ сесията, но въ такъвъ случай той бѣше длъженъ да посочи причинитѣ за това и да опредѣли времето (срока) за свикването, което не трѣбва да надмине два месеца. Затова той бѣше длъженъ да доложи веднага и на Високата Порта (88).

Султанътъ може, по предложение на Главния Управитель, да разтури О. Събрание. Въ такъвъ случай то се подновява изцѣло. Актътъ за разтурянето трѣбва да съдържа свикването на избирателитѣ въ десеть дни и свикването ново събрание въ два месеца. Разтуряне не може да стане, ако Областното Събрание не е свикано поне презъ една редовна сесия отъ два месеца (89).

Събранието се ржководи отъ единъ председатель, двама подпредседатели, двама секретари. Догде се изберать тѣ, ржководятъ работитѣ времененъ председатель и секретари (чл. 90).

Събранието работи законно, когато присжтствуватъ поне половината отъ членоветѣ му. Решенията се вематъ съ безусловно вишегласие на присжтствующитѣ членове (чл. 91).

Единъ законопроектъ не може да се приеме. ако не бжде гласуванъ членъ по членъ (чл. 92 О. У.).

Членоветѣ на О. С., отъ която категория и да били тѣ, иматъ сжщитѣ права, сжщитѣ преимущества и сжщитѣ длъжности. Тѣ не могатъ да бждатъ преследвани за изказанитѣ отъ тѣхъ мнѣния, думи или писмени предложения и доклади, освенъ по искане на шестима депутати. Впрочемъ за да се даде ходъ на едно подадено искане за преследване, трѣбва да се посочи какво престжпление, означено въ Закона, е направено съ слово или съ писане, и то пакъ ако О. Събрание реши, че може да стане подобно преследване (чл. 95).

Въ първоначалния текстъ е било казано, че искане за преследване противъ депутатъ се прави предъ О. С. отъ Главния Управитель. Но рускиятъ комисарь е забележилъ, че едно такова право би дало поводъ за конфликтъ между властитѣ — законодателна и изпълнителна.

Догде трае сесията никакво углавно преследване, отъ гдето и да иде то, не може да се подигне срещу депутатитѣ, освенъ ако то се позволи отъ Събранието по искане на Главния прокуроръ при Върховното сждилище (чл. 95 О. У.) Въ това отношение може да се каже, че областнитѣ депутати на Южна България сж били много повече оздравени въ своята свобода и неприкосновеность, отколкото тия въ Княжеството (споредъ конституцията чл. 96).

Главнитѣ администратори сж представителитѣ въ О. С. на Главния Управитель, когато сж бивали за това назначени отъ него. Главниятъ Управитель е можалъ да упълномощи за

тази цель и нѣкой комисарь измежду или извънъ Събранието, въ всѣки случай на всѣко заседание е трѣбвало да има поне единъ представитель на Главния Управитель. Шесттѣ главни администратори (министри) имаха свободенъ входъ въ Събранието и трѣбваше да бждатъ чути, колчимъ поискаха това. Отъ своя страна, обаче, тѣ бѣха длъжни да отговарятъ и на запитванията (interpellations), които имъ се правѣха върху дѣлата на Областното управление (чл. 98) Важностьта на това право за интерпелиране на депутатитѣ и длъжностьта на главнитѣ администратори да отговарятъ проникнаха дълбоко въ съзнанието на еднитѣ и на другитѣ. При всичко, че отъ никоя положителна наредба не изглеждаше, щото главнитѣ администратори да сж отговорни предъ Областната Камара, въ действителность животътъ и обичаятъ бѣха възвели въ строго правило тая отговорность [1]). Бихме могли да приведемъ примѣри на бламирани директори и на оттегляне отъ директорския постъ, вследствие на това [2]). Впрочемъ парламентарната практика въ Изт. Румелия имаше и единъ автентиченъ източникъ, една наредба, така да се нарече учредителна. Това бѣше невмѣстеното въ текста на Изт. Румелийския Уставъ следующе предложение на първия руски комисарь: „Върху предложението на полковникъ Шепелевъ счита се за прието, че събранието има право да покани единъ главенъ администраторъ да се яви въ неговата срѣда и да бжде интерпелиранъ върху своитѣ актове и да му изрази своето бламиране или одобрение“ [3]) Наредбата, прочее, за интерпелиране въ Изт. Румелия не бѣше по-малко обусловила

---

[1]) Въ срѣдата на Европ. комисия не се забелѣзва да е имало едно установено мнѣние по въпроса за отговорностьта на главнитѣ администратори. Въ време на разискванията по отдѣла за Постоянния Комитетъ (чл. 108 и следв.) князъ Цертелевъ казва, че тѣ бидейки натоварени предъ О. С., то трѣбвало да се постави прямъ действителенъ контролъ надъ тѣхнитѣ действия. Затова тѣ предлагали щото П. Комитетъ да може да влазя въ сношение и съ други чиновници. Турянето на директоритѣ подъ следствие не било достатъчно лекарство, защото като крайно средство то не щѣло да се твърде употрѣбява. — Абро-ефенди напротивъ нарича директоритѣ отговорни предъ О. С., както и Гл. Управитель.

[2]) Бламирани бѣха Д-ръ Г. Странски и Иванчо х. Петровъ като директори на финанситѣ и трѣбаше да дадатъ отставка.

[3]) Синя книга, 1879 № 29. II на стр. 631.

отговорностьта на Главнитѣ Управители, отколкото тая отговорность бѣше предвидена и въ конституцията на Княжество България (глед. 107 чл.).

И въпросътъ за разпредѣляне правота на законодателна инициатива бѣше разрешенъ по единъ правиленъ начинъ въ О. У. Тя принадлежеше и на Гл. Управитель и на О. С. Главниятъ Управитель внасяше законопроекти, които О. С. разгледваше (чл. 13). За тѣзи закони се говори въ предшествующата глава. Областното Събрание имаше право да приеме или да отхвърли тия законопроекти, както и да внесе въ тѣхъ каквито намѣри за добре измѣнения. То нѣмаше никакви ограничения въ тази своя законодателна дейность. Главниятъ Управитель можеше да оттегли единъ внесенъ вече законопроектъ, обаче това можеше да направи само, догдето не се е гласувало върху неговата цѣлость (О. У. 99).

Но сѫщо такова право да внасятъ законопроекти имаха и депутатитѣ. Ако споредъ Бълг. конституция единъ народенъ представитель може да внесе въ Н. С. законопроектъ или предложение, но да сѫ подписани отъ една четвъртина на присѫтствущитѣ представители, (чл. 109), то само подписитѣ на шестима депутати бѣха достатъчни да се внесе въ О. С. единъ законопроектъ (чл. 100).

Вънъ отъ това О. С. можеше чрезъ адресъ да препорѫча на Гл. Управитель изучването и изследването на всѣки въпросъ, по който му се види като че понася да се изработи и да се представи въ законопроектъ или предложение отъ обща полза. Тоя адресъ можеше при това да изтъкне началата, върху които Събранието би желало да бѫде съставенъ искания законопроектъ. И това, което е още по-важно да се забележи въ случая, то е, че Гл. Управитель не можеше да си стори углушки на едно подобно поканване. Той бѣ длъженъ, споредъ основния Законъ, да представи искания законопроектъ[1]), а веднажъ представенъ, не можеше да го оттегли, преди да се произнесе по него Събранието (О. У. чл. 100).

---

[1]) Това предложение се длъжи на френския комисарь баронъ Рингъ. То е било внесено отъ него като допълнение къмъ чл. 100. Турцитѣ се въздържали да гласуватъ за това предложение. Синя книга, № 29. II. 631.

Отъ това може да се заключи, че законодателната инициатива на О, Събрание не бѣше по-ограничена и по-малко самостойна отъ тая, напр., която има Бълг. Народно Събрание. Това положение на Румелийското Обл. Събрание имаше и практически добра страна, защото възможно бѣше румелийското правителство, а особено Гл. Управитель по особни съображения за да не извиква какви и да било разпри съ В. Порта, да се въздържи отъ внасянето на известенъ законъ или на известна категория закони. Едно грижливо, добросъвестно и напредничаво правителство нѣмаше нужда отъ подканване отъ страна на народното представителство, за да внесе нѣкой належащъ новъ законопроектъ по нѣкои изисквани отъ нуждитѣ и интереситѣ на населението промѣни въ действующитѣ закони

Имаше само едно ограничение въ законодателната инициатива на Областното Събрание: то се лишаваше отъ нея само когато се касае да се натовари съ нѣкои разноски бюджета на Областьта (пета ал. чл. 100). Онзи, който е запознатъ съ голѣмитѣ грижи на конституционалисти и публицисти да намѣрятъ гаранции противъ увеличаването и растенето на държавния бюджетъ, знае че въ всички парламентарни страни се мжчатъ да турятъ една „юзда“ (спирачка) на народното представителство въ смисъль, щото да не може то̀ да уголѣмява кое да е перо отъ бюджета, ако за това не се вземе предварителното съгласие на финансовия и само на финансовия министъръ, най-компетентния и отговорния за уравновѣсяване на държавния бюджетъ.

Въ работата на бюджета О. С. не бѣше по-малко властно отъ Народното Събрание на България и въобще отъ който и да било други най-свободолюбивъ и демократиченъ парламентъ. Никакъвъ бюджетъ и никакви разходи и приходи не можеха да се упражняватъ безъ негово съгласие. Бюджетътъ бѣ предметъ на неговитѣ занятия и деятелность. Всѣка година въ началото на обикновената сесия правителството бѣше длъжно да внесе бюджетопроекта за следующата година въ Събранието. Освенъ това, спорецъ изричнитѣ наредби на О. У., заедно съ бюджетопроекта, на О. С. се представя и поправителния бюджетъ на изтеклото сключено упражнение. Ако се случи тоя поправителенъ бюджетъ да не може да се приготви на време, той трѣба да се представи най-

късно въ следующата сесия (чл. 101 О. У.). Знае се, че тоя редъ е приетъ въ Българската и други демократически конституции, а е введенъ и въ нашето законодателство, но за жалость не се спазва.

Ако О. С. намали нѣкои кредити (вземания) или пъкъ ги заличи съвсемъ, то мотивира гласуването си, като посочва где и какъ може да стане икономия безъ повреда за изплащане и разноскитѣ, които сѫ наложени отъ закона или произлизатъ отъ вземания къмъ Областьта, на които покриването може да се подири по сѫдебенъ пѫть. Постоянствува ли О. С. да отрича исканитѣ кредити, и откакъ чуе обясненията на Гл. Управитель, или пъкъ сесията се завърши безъ да е гласуванъ бюджета, Гл. Управитель съ единъ приказъ, издаденъ съ съгласното мнѣние на частния съветъ, състоящъ отъ главнитѣ администратори, може да приложи бюджета на текущото упражнение и за следнята година (102—103).

Основниятъ Законъ на И. Р. не предвиждаше наредбитѣ на Бълг. конституция (124—126) за случаитѣ, когато О. С. не би могло да се свика и да действува, та да се допуснатъ извънредни средства по посрещането нуждитѣ на страната, нито пъкъ даваше право на върховното правителство за заемъ (чл. 125. Б. К.) или да си разреши нови разноски извънъ миналия гласуванъ бюджетъ (чл. 126. Б. Конст.).

IV.

Областното Събрание и Главниятъ Управитель.

Положението на Гл. Управитель като отгововоренъ министъръ и представитель на върховната власть. — Политическа отговорность. — Върховенъ надъ него Сѫдь. — Ставъ. — Правата за разтурянето О. Събрание и ограниченията за това.

Не може да се твърди, че румелийскиятъ парламентъ е билъ поставенъ зле даже въ отношенията му къмъ върховната власть, когато се е касаяло да се прояви неговата пълна независимость. Напротивъ, той бѣ властенъ да реагира и не само противъ главнитѣ администратори, играещи роля на ми-

нистри, но още и къмъ Главния Управитель на областьта, който бѣше третиранъ като отговоренъ министъръ въ нѣкои случаи, а въ нѣкои — и като държатель на върховна власть или пълномощникъ на такава.

Главниятъ Управитель бѣше подъ действителенъ контролъ на О. С., което можеше въ случай на необходимость да заяви противъ него оплакване (чл. 46). Наистина това оплакване на О. С. трѣбваше да е подписано отъ четири седми отъ членоветѣ му; но то бѣше едно сериозно за всѣки случай право, което не зависѣше даже отъ друга по-върховна власть—въ случая В. Порта — да го спира. Основнитъ законъ задължаваше изрично Портата да отправи едно подобно оплакване до Върховното сѫдилище ad hoc.

Това В. Сѫдилище трѣбваше да бѫде съставено отъ единъ председатель и отъ петь членове, назначени отъ Портата и петь избрани отъ О. С. То си опредѣляше самò сѫдопроизводството, по което има право да се води. То прогласяваше свалянето на Гл. У-тель така: съ 7 гласа противъ четири, независимо отъ наказанията по Н. З.

По тоя начинъ румелийското управление ставаше и юридически едно конституционно и почти парламентарно управление. A de facto то наистина заживѣ и живѣ като напълно такова въ всичко време на сѫществуването на Източна Румелия.

Въ всички конституционни страни парламентътъ може да бѫде разтурянъ. Разтурянето (dissolution, Auflösung) обаче е едно крайно изключително средство, къмъ което монархътъ въ конституционната страна прибѣгва съ голѣма предпазливость и то: 1. когато е принуденъ, когато не може иначе да уреди известни недоразумѣния, възникнали между правителството му и народното представителство; 2. когато правителството счита, че известна камара вече невѣрно представлява желанията и настроенията на страната. Може да потрѣбва разпускане на парламента, още когато болшинството на правителството се почувствува слабо и се очаква засилването му въ новитѣ избори. Тая последня практика е най-много прилагана въ Англия.

Но тъй или иначе, това право е най-важното за държавния глава и то е предвидено въ всички конституции. Юридическото му значение състои въ това, че пълномощията на де-

путатитѣ се прекращаватъ преди срока отъ властьта на монарха.

Наистина, че много пжти това право се упражнява произволно и то е само едно губене на време; но има конкретни случаи, при които се не може безъ упражнението на това право. За това, разпускането на парламента подлежи на известни ограничения. Установява се напр., срокъ подиръ който непремѣнно трѣбва да се направятъ избори и време да се свика новата камара, или нови камари, ако сж изборни повече[1]).

Основниятъ законъ на Областьта предвиждаше и тази страна — отношенията на властьта къмъ Областното Събрание. Суверенътъ е добилъ правото на разпускане, което въ Европ. комисия е било предложено да му се предостави направо, но което по предложение на князь Цертелева той можеше да упражнява само по искане на Гл. Управитель. Колко и да изгледва маловажна тая поправка, тя бѣ извикала доста препирни въ срѣдата на Европейската Комисия[2]). Съображението да става разтурянето по искането на Гл. Управитель бѣше главно да се запази административната автономия попълно. Главниятъ Управитель е едничкиятъ посрѣдникъ между Областьта и Суверена. Ако ли пъкъ Портата нѣма довѣрие у Главния Управитель, тогазъ върху него би трѣбвало да се изкаже незадоволството на Суверена. Френскиятъ представитель поддържалъ поправката още и отъ съображение, че упражнението на правото за разтуряне на О. С. мимо мнѣнието на Гл. Управитель, би насърдчило опозицията противъ него.

Колкото за другитѣ гаранции при разтурянето на О. С. тѣ сж следнитѣ:

1. Разпускането не може да стане, освенъ откакъ О. С. бжде събрано за работа презъ една поне двумесечна редовна сесия. Тази гаранция е необходима, подчертава английскиятъ представитель въ Комисията, като казва, че по тоя начинъ не ще може „да се възпрепятствува на О. С. да заседава“ т. е. да почне деятелностьта си.

---

[1]) К. Ганъ, Роспускъ парламентовъ, 1907; — Matter, La dissolution des assemblées parlementaires. 1898; — А. Градовскій, Государственное право важнѣйшихъ европ. державъ. II; — В. В. Ивановскій, Учебникъ Государствъ Права 1908.

[2]) Синя Книга, Turkey, 1879, стр. 693—695.

2. Въ самия актъ за разпускането, който се обнародва отъ Гл. Управитель въ името на Султана, трѣбва да се каже, че избирателитѣ се свикватъ вжтре въ четирисе дена, а събранието — вжтре въ два месеца.

Отъ изучванията на конституциитѣ въ другитѣ, даже парламентарни, страни не може да не се забележи, че и тукъ комисаритѣ сж предвидѣли сравнително доста толѣми гаранции, защото разпускането не е запретено въ никои конституции, напр. въ Българската, която е изработена по типа на Белгийската, а отъ друга страна въ много мѣста — практиката е осветила противоположното правило т. е. че разтуряне да може да става и безъ да сж свикани депутатитѣ.

V.

Постоянниятъ Комитетъ.

Мѣстото и значението на Постоянния Комитетъ въ устройството на И. Румелия. — Постоянниятъ Комитетъ въ срѣдата на Европ. Комисия, която изработи О. У. — Изборъ и съставъ на П. К.: — препирни по избора и състава на Европ. Комисия; двете течения въ полза и противъ създаване на силно болшинство. — Рингъ, полк. Шепелевъ и кн. Цертелевъ.

Постоянниятъ Комитетъ игра една много важна роль въ кратковременната история на Областьта. Той бѣше еманация на самото Областно Събрание; той бѣше самото О. С. въ малъкъ видъ, работящъ и замѣстящъ го въ промежутъцитѣ между сесиитѣ.

Първоначално, при разискванията въ Комисията Постоянниятъ Комитетъ бѣше нареченъ Постоянна Комисия,[1]) а, което е още по-важно, нему се е възлагала изрично задачата да законодателствува. Първата редакция на чл. 10, както я приели английскиятъ и руски представители въ Комисията, даваше право на П. К.: 1. да бжде управителенъ съветъ на Гл. Управитель; 2. да му взема мнѣнието въ случаи надмина-

[1]) Синя Книга, Turkey. 9. 1879. Commission de Permanence, s. 406—407.

БИБЛИОТЕКА
ДЪРЖАВНО ВИСШЕ УЧ... ЩЕ ЗА ФИНАН-

ващи чистото и просто изпълнение на съществуващи закони; 3. наедно съ Гл. Управитель да издава административни правилници само относително интереситѣ на Областьта, които ще иматъ силата на закони до свикване Събранието.

Той не е ималъ твърде симпатиитѣ на нѣкои отъ комисаритѣ. По принципъ противъ него е възстаналъ баронъ Калай,[1]) като заявилъ, че не вижда ползата отъ такъвъ Комитетъ, щомъ има една много широка административна автономия. Калай казва, че той не се боялъ щото Постоянната Комисия да се обърне въ „Comité de Salut public“, нито пъкъ да спечели голѣмо влияние въ работитѣ; но се боялъ, че Гл. Управитель ще може да се мѣси въ законодателствуването на Комисията тъй като на Г. У. ще бжде по-лесно да влияе върху малко души отъ колкото на цѣло О. Събрание. Трѣбвало да се поддържа силна власть, но не и власть безотговорна, която се мѣси въ чужди ведомства [2]).

Постоянниятъ Комитетъ, въ последня англо-руска редакция [3]) е окачественъ, като „Административенъ Съветъ на Гл. Управитель“ (чл. 10. О. У.). За неговъ прототипъ е послужилъ Главния Съветъ, който бѣха възприели въ Цариградската конференция отъ 1876 год. европейскитѣ представители. Въ „поправеното съкращение“ на Комисиита бѣше казано изрично, че „Областнитѣ събрания ще назначаватъ областни административни съвети, на които главнитѣ управители ще взематъ мнѣнието въ всички случаи и дѣла, които надминаватъ простото изпълнение на законитѣ и правилницитѣ и за които трѣба да се искатъ наставления отъ В. Порта“. Административнитѣ съвети траятъ четири години, колкото и самитѣ Областни Събрания. Английскичтъ комисарь, се изразява горещо въ полза на П. К. и го сравнява съ известната Постоянна Комисия на френската камара на депутатитѣ. Той заявилъ даже, че е упълномощенъ отъ своето правителство да настоява за образуването на единъ комитетъ, на който силитѣ бѣха възприели учредяването още въ Цариградъ. Той не вижда нищо опасно въ тоя комитететъ и си спомня, че когато Ионийскитѣ острови били подъ английски протекторатъ.

---

[1]) Ibid. 448.

[2]) Ibid.

[3]) Ibid. 448—450, Тъй именно „англо-руска редакция“ го нарича самиятъ баронъ Калай.

въ Корфу имало две законодателни тѣла: едно Събрание и единъ Сенатъ. Сенатътъ може да бѫде сравненъ съ П. Комисия; той състоялъ отъ 5 души и можелъ, когато Събранието не заседава, да върши atti di Governo. Тѣзи atti di Governo отсетне се подлагали на Събранието и тази система никога не причинила и най-малкото смущение [1]). Английскиятъ комисарь, обаче се заловилъ да не допусне Комисията да законодателствува, а само да урежда бързитѣ работи

За самия изборъ, както и за състава на П. Комитетъ сѫщо така е имало препирни въ срѣдата на Комисията. Проектътъ за изборъ на П. К. е билъ приготвенъ отъ Х. Д. Уолфа, но видоизмѣненъ отъ френския комисарь баронъ Рингъ, който внесълъ поправка № 2 [2]).

Рускиятъ комисарь Шепелевъ се е изказалъ противъ предложения изборъ и съставъ. Той искалъ, споредъ израза на Х. Д. Уолфъ, П. К. „да бѫде една точна фотография на Обл. Събрание", когато баронъ Ринговото предложение е далечъ отъ тая мисъль. Той настоявалъ да не се посяга върху легитимното право на грамадното болшинство на населението да бѫде съразмѣрно представено, както въ О. С., така и въ П. К.; само по тоя начинъ това болшинство ще накара да се чуе гласа му законно и само по тоя начинъ то ще има моралната тежина, до която се домогва. Инакъ това болшинство рано или късно ще бѫде принудено да подири незаконенъ пѫть за да накара да се чуятъ неговитѣ искания, и това ще има найскръбни последици за страната.

Къмъ тия доводи и заявления вториятъ руски комисарь кн. Цертелевъ е прибавилъ нѣкои допълнителни обяснения.

---

[1]) Ibid. 449—450.

[2]) Споредъ това видоизмѣнение № 2, членоветѣ на П. К. сѫ на брой 9. Тѣ се избиратъ отъ всички членове на О. С. по списъкъ. Никоя избирателна бюлетинка не може да съдържа повече отъ 5 кандидати. Членоветѣ на П. К. се назначаватъ въ края на всѣка обикновена сесия и тѣхниятъ мандатъ се завършва въ началото на следующата обикновена сесия. Ако ли въ промежутъка на една сесия до друга едно мѣсто се опразни, то ще се запълни на следующата редовна или извънредна сесия.

Въ окончателната си редакция тоя членъ е билъ значително измѣненъ, както се вижда отъ чл. 104 на О. У. съдържанието на който се привежда въ текста.

Той не е противъ присѫтствието на меншеството въ П. К., но той разбира това участие да отговаря на съразмѣрния му брой. Той е противъ избора на П. К. въ края на сесията, когато службата му трае до началото на тая сесия, защото по тоя начинъ всички текущи работи ще бѫдатъ спрѣни. Сѫщо така не трѣбва да се чака откриването на сесия за изборъ на новъ членъ на мѣсто опразнено поради болесть или смърть: защото по тоя начинъ болшинството ще бѫде промѣнено въ единъ или други смисълъ. Нуждно е, прочее, да се постанови, че ще има за такива случаи членове замѣстници.

Баронъ Рингъ се опитва да се защищава. Той пледира въ смисъль че ако болшинството отъ петь души, споредъ него, се измѣни съ смъртьта на нѣкого, то подобна опасность има и за опозицията отъ четири души, колкото той предполага, че ще има въ П. К. Въ всѣки случай, той не е противенъ да се направи една подъ-поправка съгласно съ предшествующата негова поправка[1]), която да състави една нова алинея (6).

„Областното Събрание избира, по гласоподаване съ списъкъ три членове замѣстници и за този изборъ никоя бюлетина не може да носи имена на по-много отъ двама кандидати".

Това предложение за замѣстницитѣ е било усвоено отъ Комисията. Когато е далъ гласа си за него Х. Д. Уолфъ, изказалъ съжалението си, гдето все още, въпреки неговото желание за споразумѣние и въпреки отстѫпкитѣ, що прави съ тази цель, неспоразумѣнията продължаватъ въ срѣдата на Комисията. Той не вѣрва, че ще може да се дойде до единъ компромисъ, докато рускитѣ комисари отричатъ да възприематъ принципа, че и Гл. Управитель ще може да назначава депутати. При това той поддържа, че П. К. не трѣба да заседава едновременно съ О. С.

Препирнитѣ, станали на 26. I. (7 февр.), както се вижда отъ протоколъ 36, били доста горещи. Баронъ Калай не скрилъ своето откровено мнѣние, че той не мисли да се дари И. Румелия съ едно парламентарно управление, каквото е това въ Англия, че Гл. Управитель трѣба да има своето болшинство въ П. К. и въ Областното Събрание; че той не трѣба да

[1]) Глед. Синя книга, Turkey № 2. I. 651—653.

влазя съ него въ борба; но той държи щото и меншеството да се представлява въ Комисията отъ 4 души, когато болшинството е 5 души. Но, колко той се е мамилъ се вижда отъ практиката и живота, които дойдоха да направятъ въ действителность отъ Управлението на Областьта едно истинско конституционно, напълно парламентарно управление, нѣщо, което имаше даже изгледа на Република, на която председательтъ бѣше Главниятъ Управитель.

Въ всѣки случай въпросътъ за уреждането на П. К. е билъ отложенъ, пъкъ и въ това време сѫ станали, както известява френскиятъ комисарь, баронъ Рингъ[1]) нови преговори, при които било взето въ внимание възражението на рускитѣ комисари, щото П. К. презъ време на сесията да не може да законодателствува, но неговитѣ административни атрибути да се запазватъ.

Съ тази поправка не се удовлетворили рускитѣ представители, които настоявали и не гласували за състава на П. К. отъ 9 души и за гласуване по 5, а сѫщо не приели и викането на замѣстницитѣ да става по жребие, като предложилия това викане да става по редъ на най-многото получени гласове[1]).

Баронъ Рингъ обаче, като призналъ до известна степень основателностьта на тия бележки, направилъ нова подъ-поправка, който е влѣзла въ окончателната редакция на чл. 104, като 8-а алинея, а именно: „Всѣки титуляренъ членъ има право да покаже, когато се избере, реда по който замѣстницитѣ могатъ да бѫдатъ повикани да го замѣстятъ".

Броятъ на членоветѣ да бѫде 10 души и да се гласува за 10 души въ една бюлетина било е прието по-късно.

Следъ всичкитѣ препирни по въпроса за уреждането на П. К. и придаваното му повече или по-малко административно-контролни и законодателни атрибути, той излѣзълъ изъ срѣдата на Комисията, като едно отъ висока важность представително и контролно учреждение.

Съставътъ на П. К., споредъ О. Уставъ, бѣ опредѣленъ така: „10 титулярни члена и трима замѣстници[2]) (suppléants). Тѣ се избиратъ по гласуване съ списъкъ (scrutin de liste) отъ

---

[1]) Синя кн. Turkey II. 660 протоколъ 37.

[1]) D'après le nombre des suffrages qu'ils auront obtenus. Turkey, 1879 II. 662.

[2]) Българскиятъ преводъ на Груева ги нарича „замѣняѭщи", стр.33.

всички членове на О. С. безразлично. За избора на титулярнитѣ членове на П. К. никой листецъ[3]) (bulletin) не бива да съдържа повече отъ 6 имена, за избирането на замѣстницитѣ никой листецъ не бива да съдържа повече отъ 2 имена. Постоянниятъ Комитетъ се подновява въ началото на всѣка обикновена сесия. Членоветѣ могатъ да се преизбиратъ" (чл. 100). П. К. има единъ председатель, единъ подпредседатель и единъ секретарь, избрани отъ него си. За да може да решава законно трѣбва да присжтствуватъ най-малко седемь членове (чл. 105).

Ведомството на П. К. бѣше опредѣлено съ широкъ размахъ отъ самия О. У. (чл. 107). То се разшири още повече отъ практиката, която се възприе и разви постепенно. Областьта нѣмаше причина да бжде недоволна отъ тая широка и пълна проява на права и деятелность. Напротивъ, на П. К. се дължи, до голѣма степень, това строго запазване законностьта, реда и добросъвестната служба въобще въ цѣлата Область и то особено въ чиновническата иерархия.

На първо мѣсто П. К. уреждаше всички работи, които му се препращаха отъ О. С., въ границитѣ на даденото му пълномощие.

Той решаваше сжщо така всички въпроси, които му се възлагаха отъ закона. Той даваше мнѣнието си на Гл. Управитель по всички въпроси, които той му подложи или върху които той мисли, че трѣбва да призове вниманието му въ полза на Областьта.

Като контролирующе тѣло П. К. имаше право да изисква устно или писмено всички сведения отъ всички началници по всички публични служби и тѣ бѣха длъжни да му ги дадатъ, устно или писменно. Последнитѣ бѣха длъжни да му даватъ, по писменно искане и срещу разписка, всѣкоя смѣтка, която се отнася до обл. финанси. Освенъ до Главнитѣ администратори, П. К., чрезъ тѣхъ, се отнася и до другитѣ служебни началници, за да събере нужднитѣ сведения и книжа, за която цель главнитѣ администратори сж длъжни да му помогнатъ. Тѣзи две приети наредби (4-а и 5-а ал. на чл. 107) бѣха извикали въ срѣдата на Комисията нѣколко разисквания, отъ които се вижда, че баронъ Калай е искалъ П. К. да се

[3]) Сжщиятъ преводъ превежда bulletin съ записка, стр. 33.

сношава само чрезъ глав. администратори, тъй като инакъ щѣло да излезе, че П. К. се издига като по-върховенъ административенъ органъ отъ главнитѣ администратори.

П. К. има право да предлага на О. С. да даде подъ съдъ всѣки чиновникъ отъ Източна Румелия за престѫпления противъ публичното право.

Той приема петнадесеть дена най-малко преди отварянето на обикновената годишна сесия на О. С. съобщение за бюджетопроекта, както и за смѣткитѣ на последното упражнение и разглежда всички книжа и документи за подкрѣпяне.

Той приготвя и представя на О. С. докладъ както върху бюджето-проекта и върху смѣткитѣ, така и за цѣлата си деятелность.

Той отпуска на Гл. Управитель, въ случай на бърза потрѣба[1]), допълнителни кредити, когато се докаже, че назначенитѣ за нѣкоя служба фондове, записани въ бюджета, сѫ недостатъчни.

VI.

Публично-административни правилници.

Характеристика и класификация на правилницитѣ. — Три категории правилници: — два вида публично-административни правилници; обикновени правилници или разпореждания (réglements administratifs).

Законодателната и организаторска деятелность на П. Комитетъ се прояви и въ изработването отъ него на редица правилници съгласно О. У.

I. Публично-административни правилници (Réglements d'aministration publique). Тия правилници бѣха отъ голѣмо значение. Тѣ бѣха истински законодателни актове по материи, неуредени още съ законъ (чл. 55 отъ О. У.) и имаха законодателна сила до най-ближната редовна сесия. Между това, колчимъ се издадѣше такъвъ правилникъ Гл. Управитель, който сподѣляше тази служба наедно съ П.

---

[1]) Преводачътъ е употрѣбилъ израза „усилна потрѣба". Текстътъ гласи: en cas d'urgence.

К., бѣше длъженъ да извести за това незабавно В. Порта и да приготви и представи въ предстоящата сесия на О. С. законопроектъ по предмета.

Така гласѣше действующата въ туй отношение норма на О. У. Не така бѣше, обаче, на дѣло. Имаше п. а. правилници, които преживѣха нѣколко сесии, предъ видъ на обстоятелството, че се срѣщаше известно затруднение отъ страна на Султанското правителство при утвърждаване на гласувани и приети отъ О. С. законопроекти. Подобни несанкционирани отъ Султана законопроекти оставаха като действующи въ формата на п. а. правилници. И за нѣкои материи това продължи за всичко време отъ сѫществуването на И. Румелия.

Въ самитѣ п. а. административни правилници отъ тоя характеръ Главниятъ Управитель се позоваваше на чл. 55 отъ О. У. и изрично подчертаваше, че се касае за издаване, въ разстояние на една сесия до друга и съ съдействието на П. К., публично-административни правилници, имащи законодателна сила. Тукъ ще поменемъ за два такива:

1. Публ. административенъ правилникъ за учреждение на отдѣление по бюджета (№ 15 отъ 7 Май 1880).

2. П. А. правилникъ, разрешавающъ назначението на сѫдебни комисари (пристави) при гр. отдѣление на окр. сѫдилища и при окол. сѫдии (№ 16 отъ 7 Май 1880).

Първоначалниятъ проектъ на Комисията — цѣлата глава за Гл. Управитель бѣще приготвена отъ баронъ Калай — съдържаше по предмета наредби малко по-други. Първо въ проекта се предвиждаше щото тѣзи п. а. правилници да бѫдатъ придружавани съ изложение на мотиви.

Френскиятъ комисарь като говори за п. а. правилници обяснява, че тѣ, въ противоположность на обикновенитѣ правилници, които самъ Гл. Управитель може да издава, могатъ да съдържатъ и разпореждания, които имъ осигуряватъ една наказателна санкция, прочее, тѣ ще сѫ задължителни за публиката, както и за агентитѣ на властьта.

II. Правилници въобще (règlements). Споредъ приетитѣ въ заседанието отъ 27 дек. 1878 на Комисията обяснения на баронъ Рингъ и вписани въ протоколъ № 18. трѣбва да се разбира, че I ал. на чл. 55 обхваща не само правилници за изпълнение на законитѣ, но и такива, които Гл. Управитель jure proprio, издава съ или безъ помощьта на главнитѣ ед-

министратори. Тѣзи правилници не ще задължаватъ по принципъ, освенъ служащитѣ и агентитѣ на властьта; тѣ не ще сѫ задължителни за публиката, освенъ по силата на едно нареждане, което ще бѫде вписано непремѣнно въ наказателния законникъ и което ще засегне всички нарушители на законно-издадени правилници. Това нареждане ще бѫде подобно на съдържащото се въ чл. 172 на Френския Наказателенъ кодексъ. Тѣзи правилници, издадени jure proprio, не ще могатъ да съдържатъ въ своя текстъ нѣкоя наказателна клауза, наказанието бидейки сѫщественъ елементъ въ областьта на Закона.

По тоя начинъ баронъ Рингъ е опредѣлилъ характера на втората категория правилници, както ги разбира френското административно право. Това право ги нарича още декрети или заповеди издадени въ формата на публично-административни правилници [1]).

Така и областната административна практика ценѣше втория видъ правилници, за които е думата тукъ. Така напр., Орг. Уставъ въ 463 си членъ предписва да се опредѣли, чрезъ п. а. правилникъ, броя на градскитѣ съветници въ всѣка градска община. Такъвъ п. а. правилникъ бѣше изданенъ много скоро отъ Гл. Управитель на И. Р. подъ № 9 отъ 28 мартъ 1880. Отъ сѫщата категория бѣха още:

1. П. А. правилникъ за приемане чужденци на служба въ И. Р. за изпълнение на чл. 14 отъ О. У. подъ № 12 отъ 12 априлъ 1880.

2. П. А правилникъ за стипендии по специално учение въ европейскитѣ учебни заведения (№ 37 отъ 17 апр. 1880).

И двата тия вида публично-административни правилници се обнародваха въ официалното издание подъ название „Областенъ сборникъ отъ закони въ Източна Румелия", като се имаше предъ видъ, че тѣ сѫ задължителни за всички — публика и служащи. Това обстоятелство бѣше впрочемъ изрично поменато въ ст. 11 отъ приказа на Гл. Управитель за учреждение на поменатото официално издание (№ 149 отъ 26 юли 1880), съ печатането на който приказъ се почва „Областния Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия" (1880).

[1]) M. L. Cabantous, Répétitions écrites sur le Droit administratif. Paris §§ 5 и 500.

III. Правилници отъ третя категория бѣха тия, които не само се издаваха безъ съгласието и знанието на Постоянния Комитетъ, но и по съдържание се отнасяха почти изключително до нѣкоя служба или пъкъ до изпълнението на приложението на единъ законъ, който, — споредъ обясненията на баронъ Рингъ, приети отъ Комисията, следователно имащи характеръ единъ видъ на автентично тълкуване, -- предвижда самъ въ единъ или повече свои членове нуждата да се изпълнятъ тия празднини или да се развиятъ предписанията му чрезъ единъ актъ на администативната власть. Това е френския „réglement administratif".

Нѣкои правилници отъ вѫтрешенъ служебенъ характеръ (административни разпореждания, заповеди) даже не се обнародватъ нито въ „Областния сборникъ", както за това е изрично поменато на стъ. 11 отъ приказа за официалното издание „Обл. сборникъ". напр. правилници, предвидени въ стр. 89 на 9-а притурка отъ О. У.

Въобще, вънъ отъ двѣтѣ първи категории правилници, всички други, както окрѫжнитѣ, прикази, постановления и пр. за да могатъ да бѫдатъ вмѣстени въ „О. Сборникъ" трѣбва да съдържатъ въ своя текстъ нарочно за това постановление.

Тоя родъ правилници се наричаха обикновено съ названието прикази на Генералъ-Губернатора, но много пѫти тѣ носѣха и прямо названието правилници. Такива бѣха, между други: 1. Правилникъ за изпълнение на чл. 27 отъ областния законъ за началното учение, (26 авг. 1881, въ 11 т. Областния сборникъ на закони, стр. 201). 2. Правилникъ за изпити по отпустителни свидетелства (23 мартъ, 1882, печ. въ О. сборникъ, т. II, стр. 215); 3. Правилнакъ за градски начални училища (23 мартъ, 1882, печ. въ О. сборникъ, т. II, стр. 215) и пр.

VII.

Обнародване на законитѣ и правилницитѣ.

Задоволително разрешение на въпроса за промулгиране и обнародване на законитѣ и п. а. правилници. Официалнитѣ издания за разгласяването: — Областенъ Сборникъ отъ Закони въ Източна Румелия, Общинский листъ. — Формули за промулгирането на законитѣ и правилницитѣ.

Въпросътъ за обнародване на законитѣ и правилницитѣ въ Източна Румелия бѣше уреденъ по единъ доста задоволителенъ начинъ.

Всѣки законъ трѣбваше, за да стане такъвъ, да мине презъ стадиитѣ на едно редовно законодателство. Законопроектътъ се приготвяше отъ надлежното ведомство — директора — заедно съ мотивитѣ къмъ него. Тукъ трѣбва да се помене, че на тая точка се обръщаше особно внимание не само заради това, че О. У. изрично предписваше, щото всѣки законъ да бжде придруженъ и отъ мотиви, (ал. 2, чл. 54 отъ О. У.), а главно защото се искаше да се покаже какво и законодателството е поставено въ тая страна на едно желанно високо положение. Мотивировката се изискваше и за п. а. правилници, гласувани отъ Постоянния Комитетъ, въ междусесийното на О. С. време (ал. 2 отъ чл. 55). Правниятъ историкъ у насъ ще бжде наистина приятно изненаданъ, като се порови въ архивата на румелийското законодателство и като намѣри въ него мотиви къмъ законопроекти и п. а. правилници, които биха правили честь и на най-културната и наредена държава.

Законопроектътъ се внасяше за гласуване въ Обл. Събрание, следъ което той се предлагаше за утвърждение (санкция отъ Султана). Следъ това ставаше неговото провъзгласяване (promulgatio) въ името на Н. И. В. Султана отъ Главния Управитель. Ако утвърждението не се отречеше до два месеца, законътъ се считаше като утвърденъ.

Румелийското правителство си даде особно трудъ да уреди своевременно начина за разгласяването на законитѣ

т. е. обнародването (publicatio), като се прави разлика между promulgatio и publicatio, първото бидейки нареждане за турянето закона въ изпълнение, а второто — начинъ за разгласяването му. Цельта на обнародването е да се направи възможно знанието на закона, та да не може никой да се оговарва съ незнанието му.

За обнародване на законитѣ между населението бѣха взети сериозни още въ началото мѣроприятия. Уредиха се още въ първитѣ години две официялни издания. въ които да се дава мѣсто на законитѣ и правилницитѣ и да достигатъ тѣ до най-затънтенитѣ кжтове на Областьта. Такива официални издания бѣха: „Областенъ Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия" и „Общинский листъ".

Съ единъ приказъ № 149 отъ 26 юли 1880 г. Главниятъ Управитель на областьта учреди едно официално издание подъ название: „Областенъ Сборникъ отъ Закони на Източна Румелия". Въ тоя правителственъ актъ се казва, че това става, като се взема въ внимание, че е отъ необходима нужда да сжществува въ И. Румелия, едно официално издание въ което да се събиратъ и печататъ всички закони, гласувани отъ О. С. и обнародвани, както и п. а правилници, тъй сжщо и другитѣ прикази и разпореждания, произхождащи отъ централната власть и интересуващи цѣлото население въ Областьта".

Съгласно съ т. 10 отъ този приказъ за официаленъ текстъ на законитѣ, п. а. правилници и пр. не ще се счита други, освенъ текста на Обл. Сборникъ. Текстътъ на тѣзи правилници, обнародвани въ мѣстнитѣ частни вестници, ще се счита официаленъ и точенъ само тогава, когато това обнародване става съ нарочно позволение отъ правителството. Областниятъ сборникъ се издава отъ собствената канцелария на Главния Управитель.

Нѣщо около година и половина по-късно, единъ другъ приказъ за обнародване на правителственитѣ актове отъ 29 ноемврий 1882 год. дойде да усъвършенствува и допълни по-напрешния редъ.

Въ този приказъ се казва, че е станало нужда да се преварятъ мжчнотиитѣ, произхождащи отъ начина на обнародване правителствени актове, като се опредѣля единъ общъ

срокъ, отъ който законодателнитѣ разпореждания да бждатъ задължителни.

Споредъ новитѣ наредби (чл. 1) обл. закони и разпореждания, предвидени отъ чл. 55 на О. У. ще се обнародватъ въ „Общинский листъ" и ще се помѣстватъ изпосле въ публикацията назована „Областенъ Сборникъ", която занапредъ ще носи името „Сборникъ на Закони въ Източна Румелия". Другитѣ п. а. правилници и разпореждания на Гл. Управитель, които не сж отъ общъ порядъкъ, каквото прикази, циркуляри и пр. ще се помѣстватъ, по нарочно опредѣление, въ Сборника, ако ли иматъ въ съдържанието си особно постановление — и чрезъ Общинския листъ (чл. 2).

Актоветѣ, обнародвани чрезъ Общинский листъ ставатъ задължителни по всичкото пространство на Областьта следъ двадесеть и единъ день отъ датата на листа, обаче, въ извънредни случаи Главниятъ Управитель може да скъсява тоя срокъ по свое усмотрение (3) 7 [1]).

Бѣше наредено, при това, вь сжщия приказъ (чл. чл. 4 и 5) щото 1. Сборникътъ да излазя на брошура дважъ въ месеца, като годишно струваше 25 гр. златни (5 лева); — Частни лица може да се абонирватъ и на Общинския Листъ по 15 гроша (3 лв.) годишно въ всѣко пощенско писалище.

Системата на това промулгиране[2]) бѣше пригодена отчасти по френския типъ, по който промулгирането на законитѣ става

[1]) Този промежутъченъ срокъ — tempus vacationis — между момента на обнародването на закона и встжпването му въ действие е различно уреденъ въ разнитѣ страни. Въ германската империя за встжпване въ сила новитѣ закони бѣше установенъ срокъ отъ 14 дена, броейки ги отъ деня, когато е излѣзълъ на свѣтъ този № на официалния вестникъ, въ който е отпечатанъ законътъ; за колониитѣ срокътъ бѣше — 4 месеца.

[2]) Има автори и положителни законодателства, които смѣсватъ промулгирането и публикацията. Въ действителность промулгирането(прогласяването, даването ходъ за знание на закони) и публикацията (обнародване по разни начини на закона) сж два момента. Чрезъ **промулгирането** държавниятъ глава, който има и административна власть, провъзгласява тържествено встжпването въ сила на закона и нарежда за неговото изпълнение и обнародване. — **Публикацията** е употребяването на разни средства за да стане познатъ закона по възможность на всички граждани, защото инакъ би било нелѣпо да се иска отъ всички съобразяването имъ съ даденъ законъ.

съ обнародването имъ въ Journal officiel de la République Française, замѣстилъ Bulletin des lois. Обикновено въ Франция съгласно съ специалния законъ отъ 16 юлий 1876, чл. 7, представительтъ на Републиката промулгира законитѣ презъ месеца, който следва препровождането отъ камарата до правителството на окончателно приетия ааконъ. По сѫщия редъ се предвижда, че председательтъ е длъженъ да промулгира въ 3 дни законитѣ провъзгласени отъ двета камари за бързи (urgents).

Подобна наредба, каквато впрочемъ отсѫтствува и въ законодателството на царство България, не можеше да бѫде предвидена въ И. Румелия поради другитѣ срокове, установени за да се чака отъ Цариградъ санкцията на гласувания отъ О. С. законъ.

Срокътъ, отъ който законътъ влазяше въ сила, едва ли може да се приеме за напълно правиленъ, защото той поставяше на една дъска всички закони, а, знае се, че има такива законодателни актове, на които за встѫпването въ сила се изисква много по-дълъгъ срокъ, бидейки необходимо да се уредятъ известни условия и правила за това. Румелийскиятъ редъ бѣше по-добъръ отъ френския, защото не допускаше нито опредѣленъ день за влизане въ сила на единъ законъ, следъ обнародването му въ Парижъ, нито единъ такъвъ день следъ стигането на Journal officiel въ главния градъ на окрѫжието (arrondissement), за да влезе въ сила въ пространството на всѣки окрѫгъ.

Въ всѣки случай въ И. Румелия и по тази материя се правѣха опити за едно колкото се може по-правилно разрешение на въпроса. Сегашната двояка система въ България, първо, да встѫпи закона въ сила веднага съ обнародването му въ Държавния вестникъ или пъкъ да встѫпи въ сила въ срокъ посоченъ отъ самия законъ — сѫщо така не може да се сматря за най-съвършенъ начинъ на обнародването и на влизането съ това въ сила на единъ законодателенъ актъ.

Формулата за промулгирането на законитѣ, установена напълно съгласно съ О. У., въ първо време бѣше следнята: [1])

---

[1]) Въ Франция формулата за промулгирането на законитѣ е тъзи:
„Сенатътъ и камарата на депутатитѣ приеха;
„Председательтъ на Републиката промулгира закона, на който съдържанието е: (слѣдва текста на закона).

Въ име на Негово Императорско Величество Султана. азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия, по сила на въвѣрената меня власть, и като взехъ предъ видъ чл. 10 (ал. 5) и чл. 54 отъ Органическия Уставъ, заповѣдвамъ и постановявамъ следующето:

Чл. 1. Да се положи въ действие областний законъ (еди кой си) гласуванъ (еди кога си) отъ Областното Събрание и утвърденъ отъ Негово Императорско Величество.

Чл. 2. На директора (на еди кое си ведомство) възлагамъ грижата да приведе въ изпълнение настоящия ми приказъ, издаденъ въ градъ Пловдивъ на.....

Приказътъ съ формулата се издаваше отдѣлно и следъ това следваше текста на закона. Въ самата формула на нѣкои отъ раннитѣ прикази се казваше за закона: „да влезе въ действие отъ днесъ", така че и такъвъ редъ имаше установенъ до издаването на особни наредби за обнародването на законитѣ.

Скоро отдѣлниятъ приказъ съ поменатата формула се премахна и тя се поставяше на чело въ самия законъ следъ заглавието му, а именно така:

Областенъ законъ за началното учение въ Източна Румелия.

Въ името на Негово Императорско Величество Султана, Азъ,

Настоящиятъ законъ, гласуванъ и приетъ отъ Сената и отъ Камарата на депутатитѣ, ще се изпълни като законъ на държавата."

Въ Прусия формулата на промулгирането бѣше:

„Ние, Вилхелмъ, съ Божията милость краль на Прусия, потвърждаваме и повеляваме съ съгласието на двѣтѣ камари на лантдага на райха (монархията) следующето..."

Въ Англия до XVIII столѣтие при утвърждаването на единъ законъ се употрѣбяваше старинната нормандска формула — „le roi le veut" кральтъ иска това; а при отказъ на утвърждението (вето) — „le roi s'avisera", т. е. кральтъ ще си помисли. Въ ново време английската парламентарна практика се задоволява съ известяването въ парламента, че Кральтъ е утвърдилъ даденъ законъ и отъ този моментъ или отъ посочения въ закона моментъ той се счита въ сила. Отъ особно обнародване нѣма нужда въ Англия, защото ежедневницитѣ и всевъзможни издания правятъ най-широка публикация на новитѣ закони.

Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

На основание на ввѣречата, меня, власть, по силата на Императорското утвърждение и съгласно съ чл. 10 и 54 на Органическия Уставъ, обнародвамъ и заповѣдамъ да се положи въ действие законътъ гласуванъ на 4 дек. 1880 г. отъ Областното Събрание (върху началното обучение въ Източна Румелия), съдържанието на който законъ е следующето:

Въ края на текста се поставя следнята бележка:

Издадено въ Пловдивъ на 28 день отъ месеца февр. 1881 год.

По-сетнешната формула гласѣше, както се види отъ следнето:

Областенъ законъ за сѫдебнитѣ комисари, които сѫ приставени при сѫдилищата на Областьта.

Отъ 24 февр, 1883 год.

(Обнародвано въ Общинския вестникъ подъ № 15 отъ 19 мартъ 1883 год.).

Въ името на Негово Императорско Величество Султана,

Азъ,

Генералъ-Губернаторъ на Изт. Румелия, по силата на властьта, която ми е завѣрена на основание на Императорското утвърждение и съгласно съ членоветѣ 10 и 54 на Органическия Уставъ.

Постановихъ и постановявамъ:

„Да се положи въ действие законътъ, гласуванъ на 20 ноемврий отъ Областното Събрание".

Като се направи едно сравнение ще се види, че новото измѣнение на формулата е станало подъ влиянието на дипломатиката отъ свободна България, тогазъ Княжеството. Впрочемъ, стремлението да се уеднаквяватъ по възможность за всичко кулурнитѣ условия и на двата български края се проявяваше въ всички отношения, безъ да се говори за държавноправната терминология. Не бѣше само просвѣтената и патриотическа интелигенция въ Областьта, която копнѣеше за обединението на двѣтѣ разкѫсани страни. И самото правителство, поне въ по-голѣмата си часть, се проникваше отъ националното чувство за тази естествена, наложителна и предстояща необходимость. Различия имаше само въ схващането на так-

тиката и изчакването на благоприятния моментъ. Инакъ всички сърдца туптѣха еднакво патриотически.

Формулата на п. а. правилници за изпълнение на нѣкоя наредба на Органическия Уставъ бѣше следнята:

Азъ,

Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия, като взехъ предъ видъ чл. 24 отъ О. У., последнята алинея на който предписва да се установятъ изключенията, по които ще се приематъ на служба чиновници нетуземци отъ нея,

И следъ като добихъ съобразното мнѣние на Постоянния Комитетъ прн Областното Събрание, постановихъ и постановявамъ следующето: (следва текста).

За п. а. правилници, които се издаватъ вмѣсто закони:

Азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

Като взехъ предъ видъ чл. 55 отъ О. У., който опълномощява Генералъ-Губернатора да издава, въ разстояние на една сесия до друга, и съ съдействието на Постоянния Комитетъ отъ Областното Събрание, публично-административни правилници имащи законодателна сила:

Като добихъ съгласното мнѣние на речений комитетъ, постановихъ и постановявамъ: (следва текстътъ).

Обикновенитѣ правилници отъ третя категория се предшествуваха обикновено съ следнята формула:

Азъ, Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия,

По сила на ввѣрената меня власть, като взехъ предъ видъ чл. 55 отъ Орг. Уставъ, който опълномощява Генералъ-Губернатора да издава правилници за изпълнение на законитѣ; като взехъ предъ видъ чл. 27 отъ З. за началното учение, по предложение, което ми е направилъ Директорътъ на нар. просвѣщение,

Постановихъ и постановявамъ:

(Следва текстътъ).

VIII.

Исторически погледъ върху деятелностьта на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ.

А. Изборъ и свикване на първото Областно Събрание.

Какво се ревнѣше на нѣкои комисари а какво излѣзе? — Сплетни противъ князъ Богориди и съставеното отъ него правителство. Около феса и калпака на Алеко-паша. Европейската Комисия пакъ на сцената. — Роля и значение на О. Събрание. — Първитѣ избори за О. С. и тѣхнитѣ резултати.

Историята и животътъ опровергаха страховетѣ на добритѣ български приятели и надеждитѣ на учредителитѣ на Източна Румелия, особено на Берлинскитѣ, по всички линии и въ областьта на законодателството.

Въ срѣдата на Берлинския конгресъ, както по-късно въ срѣдата на Европейската Комисия за уреждането на Източна Румелия преобладаваше английското течение: Южна България, прекръстена въ Източна Румелия, трѣбва колкото се може повече да бѫде привързана и подчинена на Султана; на „славянския“ т. е. на българския елементъ да не се дава възможность и преднина да дигне глава, да вирѣе, за която цель — отъ една страна В. Порта да има по възможность повече права за вѫтрешна намѣса, а меншенствата — гръцко, турско и други да се засилватъ и противопоставятъ на „българското болшинство“, считано даже за мнимо. Ако за да се държатъ въ страхъ и трепетъ българскитѣ меншенства въ страната, турскитѣ гарнизони висѣха надъ главитѣ имъ и на Султана бѣше запазено правото да назначава по-високитѣ офицерски чинове въ милиция и жандармерия, то за Областното Събрание и Постоянния Комитетъ бѣха наредени постановления, при които не очакваха едно засилване, и следователно, надмощие на българския елементъ.

Както се помена вече, срещата на Комисаритѣ, учредители на Източна Румелия, съ мѣстното население, до значителна степень, извади изъ главитѣ имъ това настроение;

обаче то, въ основата си поне, окончателно не изчезваше. Надеждитѣ си оставаха. Оставаха надежди, че съ самитѣ законодателно-контролни тѣла ще се явятъ избрани и назначени не български елементи, които не само ще бранятъ интереситѣ на меншенствата въ всѣко отношение, не само ще спомагатъ за засилването на гръцки и турски влияния и интереси, но и ще спъватъ сериозно развитието на българското дѣло.

Тази последня цель имаха предъ видъ наредбитѣ за състава на Областното Събрание, въ което се внасяха назначавани депутати, депутати по-право, въ които влазяха освенъ турския мюфтия и еврейския равинъ, духовнитѣ началници на разнитѣ християнски общества (гръцки, арменски, католически и протестански); сжщо тази цель гонѣха и постановленията по избора на П. Комитетъ, за който трѣбваше да се избиратъ 10 души съ по шесть души въ бюлетинка — за 6 души болшинство и 4 поне меншенство. Първоначалниятъ проектъ бѣше 9 души: петь къмъ четири.

Съ идването въ Пловдивъ на Главния Управитель князъ Александръ Богориди (Алеко-паша), който бѣше принуденъ още на границата да потули феса си, и да наложи български калпакъ[1]), съ назначаването на директори българи, съ неди-

[1]) Въпросътъ за феса бѣше сталалъ голѣмъ. Той бѣше силно експлоатиранъ отъ гърци и други български врагове не само въ печата, но още предъ В. Порта, Султана и Великитѣ сили, подписавши Берлинския Договоръ. Князъ Богориди трѣбваше да се оправдава официялно. Въ една среща съ кореспондента на английския вестникъ Спектейтъръ князъ Богориди бѣше казалъ: „когато стигнахъ на границата, азъ чухъ, че барутъ и куршуми бѣха приготвени за мене, ако дойдѣхъ съ фесъ на главата си. Мене предлежеше да реша, ако искахъ да нося фесъ, да вървя напредъ и да си туря главата въ торбата, или да се върна въ Цариградъ (както ми даде наставления Султанътъ). Но ако азъ се върнѣхъ назадъ за нищо и никаква работа, като носенето фесъ, тишината на цѣла Европа щѣше да се смути. Новъ Управитель щѣше да потрѣбва да се назначи, нови възражения щѣха да пoникнатъ отъ страна на тази или онази сила; руската окупация на И. Румелия щѣше да се продължи (а контъ Андриаши бѣше ми казалъ: „повече отъ всѣко друго нѣщо ние желаемъ руситѣ да напустнатъ И. Румелия и България и вие трѣбва да направите всичко за да ускорите отхождането имъ и така да предпазите мира"). На кратко предъ мене предстоеше да послушамъ гласа на Европа, която желаеше щото И. Румелия да се изпразни по-скоро отъ руситѣ, или наставленията на Н. В. Султана, които можеха да породятъ война... Всичко

гането на турското знаме — единъ актъ на благоразумие отъ страна на Алеко-паша — българскитѣ врагове се стреснаха. Началото не ги никакъ насърдчи, нито зарадва. Почнаха се веднага викове, критики и укори и противъ самия Алеко-паша, когото Phare du Bosphore[2]) обвини въ стремежъ „да пославянчи И. Румелия". Какво тежко престжпление, наистина! Да искашъ една страна да си запази родната, славянската физиономия. Сърдѣха се на В. Порта, че послушала Русия, която не даде съгласието си да се назначи за Гл. Управитель на Областьта Одиянъ-ефенди (ерменецъ) или Рюстемъ-паша — католикъ (левантинецъ), а настоя за Богориди... и все пакъ продължаваха да се надѣватъ, че В. Порта ще упражни правата си, ще стегне юздитѣ на Румелийското правителство не ще допусне да се разиграватъ и удовлетворяватъ българскитѣ прищѣвки, и че Обл. Събрание като знае, че неговитѣ законоположения се нуждаятъ отъ султанска санкция ще се ограничава въ деятелностьта си и ще бжде отстжпчиво къмъ меншествата.

Европейската Комисия, откакъ свърши заседанията си и откакъ дойде въ Пловдивъ князъ Богориди и встжпи въ изпълнение на върховната си служба, и се нареди правителство-директоратъ, пакъ намисли да се мѣрне въ столицата на Областьта и да приложи всички усилия за да запази интереситѣ на меншествата.

Презъ юлий и августъ Европейската Комисия заседава въ по-малъкъ съставъ (вмѣсто Х. Д. Уолфъ — участвуваше въ нея пловд. консулъ — българомразецъ — Мичель). Първата работа на комисията бѣше да се намѣси въ реда, който се установи за извършване първитѣ избори за Областното Събрание, съгласно съ предписанието на Органическия Уставъ. Комисаритѣ — безъ рускитѣ — възразиха, че колегиитѣ не

това като взехъ въ съображение азъ наложихъ калпака." Князъ Богориди разправя на сжщия кореспондентъ и за турското знаме, и за апетита на турското правителство да завземе Балкана. Неиздигането на знамето успокои развълнуваното население. Опитътъ на турци да се явятъ въ Балкана би създалъ причини за смутове и, може би, за европейска война."

[1]) Цариградски вестникъ, органъ на гръцкитѣ силогози (читалища) и други елински организации, които водѣха безкрупулна борба противъ българитѣ и българщината. За Phare du Bosphore българитѣ бѣха опасни „панслависти", готови да съсипятъ турската империя и да погълнатъ всичкия елинизъмъ.

били съставени по начинъ да се запазятъ интереситѣ на меншествата. Тѣ се смутиха дълбоко, когато видѣха, че следъ прилагането на Орг. Уставъ, следъ настаняването и първитѣ стжпки въ управлението на Гл. Управитель, въ областьта изпъква все повече и повече българскиятъ видъ, че българската народность излазя съ подавляющи качества и болшинство, че гръцкиятъ елементъ и въобще меншествата не се проявяватъ въ нищо, освенъ въ хленчове, адреси и протести за всевъзможни ужъ онеправдания.

Въ И. Румелия на О. Събрание и П. Комитетъ се отдаваше, и справедливо, голѣмо значение. Тѣзи две представителни учреждения имаше да внесатъ истинския свободенъ и прогресивенъ духъ въ живота и да направятъ отъ Областьта една уредена и правова държавица. В. Марица отъ 20 юлий 1879 г. (бр. 161) писа, между друго: „И други пжть казахме и сега повтаряме, че О. С. има голѣмо значение за страната ни; като ще олицетворява, по най-законния начинъ, народа въ Южна България. Събранието ще издава законитѣ, които ще я управляватъ, а въ сжщото време ще поставя и свои хора, които да надзиравать за точното изпълнение не само на изработенитѣ отъ него закони, но и за самия О. У., както и за вървежа въобще на администрацията въ страната. Главниятъ Управитель и директорътъ и всичкитѣ други чиновници има да преклонятъ глава предъ лоялнитѣ решения на Събранието, което за точното имъ изпълнение и за контрола на цѣлата почти администрация поставя еднъ Постояненъ Комитетъ, състоящъ отъ десеть титулярни членове и отъ 3 замѣстници. Такова е значението на О. С. въ административно отношение; а и въ политическо отношение то не ще бжде по-малко. При все, че Събранието нѣма право да се занимава съ политика, но самия фактъ, че има въ едно мѣсто събрани 30 или 40 души законни представители съ сжщитѣ мисли, чувства и стремления, е достатъчно силенъ да произведе тамъ, гдето трѣбва, онуй впечатление, което ние желаемъ да се произведе. Да почувствуватъ европейскитѣ дипломати въ града ни, че южнитѣ българи, неправедно осждени да се раздѣлятъ отъ освободената часть на отечеството си, ще бдятъ постоянно и непрестанно надъ малкитѣ оння правдини, които сж добили; да се убедятъ представителитѣ на Европа, че българитѣ, при всичко, че бѣха принудени да се подчинятъ на безосновния

Берлински трактатъ, не могатъ обаче да бѫдатъ доволни отъ настоящет○ положение на работитѣ, да разумеятъ комисаритѣ, че българското население на И. Румелия не престая да стои на щрекъ за въпроса на турския гарнизонъ, когото то е решено да не пропусне презъ отечеството си, ако ще би увѣрено, стане на прахъ и пепель; ето впечатленията, които би трѣбвало да се вълпятъ въ умоветѣ на комисаритѣ отъ представителитѣ на О. С.“

Първитѣ избори за Областното Събрание станаха на 7 октомври 1879 г. при пъленъ редъ и тишина, освенъ въ Станимака и Пловдивъ, гдето нѣкои гръцки „паликарета“ се опитаха да създадатъ причини за оплаквания.

Резултатитѣ, както се очакваше, слисаха българскитѣ противници: отъ 36 избирателни колегии излѣзоха все българи, освенъ трима гърци, избрани въ Анхиало, Каваклии и Станимака и единъ турчинъ въ Чепеларе. Спечеленото подавляюще болшинство на български депутати бѣше последица отъ реалното положение на българското население, което или изключително населяваше избирателнитѣ околии, или бѣше мнозинството. Турци имаше доста, но тѣ бѣха отъ една страна, разхвърляни и не съставляваха цѣлостни маси въ казанитѣ околии, отъ друга страна — тѣ нѣмаха съзнанието за една политическа и изборна акция, която да ги представи поне като едно значително меншество, както бѣха тѣ понѣкжде, напр. въ Кърджали. Гърцитѣ направиха всичко възможно за да спечелятъ и гдето нѣмаха болшинство, чрезъ усърдие, пропаганда и енергическо действуване въ време на изборитѣ, като тѣхнитѣ агитатори изпращаха на урнитѣ всички, що имаха право да гласуватъ.

За народни представители на областьта бѣха избрани лица, които занимаваха първитѣ редове на народната борба за свобода и единство на общото Отечество. Страната се вълнуваше даже предъ мисъльта дали това Областно Събрание не би могло да провъзгласи съединението. Тази мисъль впрочемъ бѣше стреснала сериозно и Стамбулъ и Велики сили, особенно предъ видъ на постояннитѣ слухове въ тази смисъль, съ които подплаши общественото мнѣние гръцкиятъ печатъ.

Областното Събрание излѣзе по изборния си съставъ приблизително една вѣрна фотография на действителностьта, на

съразмѣрно представителство. То бѣше истински експонентъ на населението, на което сътношенията се изразяваха въ статистиката [1]).

Б. Първи стѫпки на Областното Събрание.

Откриване на първата редовна сесия на О. С. — Първа речь, първо бюро и първи отговоръ на О. С. къмъ Гл. Управитель. — Първи закони и бюджетъ. — Закриване на първата редовна сесия и свикване на извънредната. — Упражнение правото на контролъ: запитвания и отговоритѣ на директоритѣ.

Първото Областно Събрание се откри (на 22 окт. 1879 г.) лично отъ Гл. Управитель князъ А. Богориди при една сравнително тържествена обстановка и при националния химнъ „Шуми Марица". Външни лица, освенъ депутатитѣ, въ специалната малка трибуна, бѣха се явили: Негово Блаженство Българскиятъ Екзархъ Иосифъ I, въ това време пребиваващъ въ Пловдивъ, и нѣкои чужди дописници.

„Княжеската речь"[1]) за откриване редовна сесия на Областното Събрание бѣше прочетена най-напредъ по български отъ директора на народното просвещение, стариятъ учитель и общественикъ Якимъ Груевъ, посрѣщната съ живи и шумни рѫкоплѣскания и викове ура! Следъ това сѫщиятъ

[1]) Населението, което не бѣше се окончателно установило, представляваше, споредъ статистиката отъ 1881 г., тая картина: всичко, на една територия отъ 33,500 кв. м. — 816,450 ж. отъ които българи-християни 573,450 т. е. 70%; турци и помаци 174,750 т. е. около 21%; турци 42,000 т. е 5%, и евреи — 1959; арменци — 13,000; цигани — 4170. Европейската комисия бѣше се измамила въ надеждитѣ си относително числата на разнитѣ народности. Тя бѣше заблудена отъ турскитѣ комисари и В. Порта, че половината отъ всичкото румелийско население било турско и гърцитѣ бѣха проглушили свѣта, че въ И. Румелия тѣ били 150 хил. души, но което е най-важното, че тѣ били най-образованитѣ и най-богатитѣ жители на страната и най-много компетентни да рѫководятъ управлението и прилагането на О. У.

[1]) Алеко паша князь Богориди държеше много да се казва „княжеска речь", а не речь на Главния Управитель. Впрочемъ това се харесваше и на всички българи, които искаха да подчертаятъ независимото положение на Областьта.

прочете речьта и на другитѣ два езика: турски и гръцки, които той познаваше отлично.

Следъ оттеглянето на Главния Управитель, Събранието по предложение на пловдивския български Митрополитъ Панаретъ, покани за временень председатель най-стария си членъ, българо-католишкия епископъ Франческо Рейноди, който зае председателското мѣсто и произнесе една благодарителна и напжтствена речь.

О. Събрание се конституира въ едно отъ първитѣ си заседания (2 ноемврий) откакъ изработи, преди всичко своя „Вжтрешенъ Правилникъ[1])". Съгласно съ О. У. и Правилника за председатель трѣбваше да се изб͏ератъ двама души: отъ които Гл. Управитель назначава единъ.

Бѣха избрани кандидати-представители: Ив. Ев. Гешовъ съ 46 гласа и Д-ръ Странски съ 26; представительтъ на Главния Секретарь Гавраилъ Кръстевичъ, замѣстващъ въ отсжтствието му Главния Управитель, веднага въ заседанието още утвърди лицето, което имаше повечето гласове за председатель.

Въ края на заседанието бюрото бѣше установено по надлежния редъ, както следва:

Председатель: Ив. Ев. Гешовъ;
Подпредседатели: Д-ръ Хр. Стамболски и Д-ръ Странски;
Секретари: Ив. Стеф. Гешовъ и Ив Салабашевъ;
Квестори: Д-ръ Планински и Шейхъ-ефенди.

Съгласно съ Правилника си, Обл. Събрание се раздѣли на 4 бюра, избра бюджетна комисия, комисия за отговоръ на „княжеската" речь, съ която се откри Събранието и пристжпи къмъ по-нататъшна работа.

Въ това време нѣкакво безпокойство бѣше обладало Областното правителство. Князъ Богориди бѣше заминалъ неочаквано за Цариградъ. Той уведоми за това си пжтуване Събранието съ едно писмо отъ 30 окт., въ което казваше, че билъ повиканъ отъ Султана въ Цариградъ и заминава на 1 ноемврий само за нѣколко дена, време презъ което ще го

[1]) Комисията, която изработи тоя първи Правилникъ за вжтрешния редъ на Събранието състоеше отъ следнитѣ лица: Ив. Ев. Гешовъ, Г. Груевъ, Т. Кесяковъ. Д-ръ Г. Хакановъ, Д. Наумовъ, Д-ръ Хр. Стамболски, Д-ръ Странски, Иови Воденичаровъ и Д-ръ Янколовъ.

замѣства Главниятъ Секретарь, Директоръ на Вжтрешнитѣ работи. Временниятъ председатель на О. С. бѣше отговорилъ, че „О. С. въ което се прочело писмото му, почувствувало дълбока скръбь, дето Гл. Управитель се отдалечава отъ столицата въ настояще време“. И „като вѣрва, обаче, че съображения отъ голѣма важность сж го заставили да вземе такова решение, О. С. му пожелава благополучно пжтуване и побързо завръщане сега, когато съдействието му е необходимо за разрешението на въпроси отъ първостепенна важность, които положението и интереситѣ на страната му налагатъ.“

Както се узна отпосле, това пжтуване на Гл. Управитель въ Цариградъ имало за цель да обясни на В. Порта и Султана нѣколко отъ парливитѣ въпроси на деня, които безспокояли турското правителство, каквото: за недиганeто на турското знаме, за преследването на меншествата и главно на турцитѣ, за протеститѣ противъ Виталисъ-паша, като комендантъ на милицията и принуденото му отстранение отъ службата, що заемаше въ Областьта.

Отговорътъ на речьта на Гл. Управитель, гласуванъ въ О, С., бѣше интересенъ, като първа дума, съ която народното представителство се обръщаше къмъ главата на Областьта. Въ него се избѣгва да се спомене това, което плашеше и Стамбулъ и нѣкои Велики сили: благодарность къмъ Русия, направила толкозъ много за свободата, устройството и благосъстоянието на тоя край. Тоя въпросъ, подигнатъ въ срѣдата на О. С., се уравни безъ шумъ: предостави се неофициално печатътъ да говори и изразява чувствата на българския народъ, а О. С. се задоволи съ формалната страна на своитѣ заявления. Между друго въ тоя отговоръ се казваше:

„Напълно съзнаваме трудното положение на правителството и за това спѣшимъ да увѣримъ Ваше Сиятелство[1]), че

[1]) Въпросътъ за титлата на Гл. Управитель князъ А. Богориди бѣше сжщо така една точка, около която печатъ и общество, на чужбина и у насъ, се доста занимаваха. Знаеше се, че князъ Алеко (Александръ) Богориди бѣше синъ на добрия и многозаслужилъ по народочерковната ни работа въ Цариградъ Стефанаки-бей Богоридесъ (внукъ на епископъ Софрония Врачански). Титлата князъ бѣше спечелена отъ службата, която тоя Ст. Богоридесъ, бѣше изпълнявалъ въ Молдова и въ о-въ Самосъ, — (възведенъ въ княжество — бейликъ въ 1832 г.) —

считаме за патриотическа своя длъжность да подкрепимъ усилията, които то полага въ изпълнение на посланието си, за постижение на общитѣ ожидания и за удовлетворение нуждитѣ на Отечеството". Огкакъ изказва удоволствието си за сърдечния приемъ, който князъ Богориди бѣше намѣрилъ въ страната презъ време на своето неотдавнашно пжтуване, отговорътъ продължава:

„Като сподѣляме изразената отъ Васъ скръбь за крайната бедность, която сте лично съгледали, въ обхождането си между населението на Областьта, наша длъжность ще бжде да обърнемъ внимание на взетитѣ отъ Ваше сиятелство мѣрки и да размислимъ за облекчението на бедното положение на населението, до колкото позволяватъ средствата на страната. Бюджетътъ на Областьта, щомъ като ни се представи, ще бжде сериозно обсжденъ и разискванъ. Като съзнаваме обстоятелствата, които причиняватъ неговата недостатъчность, ние ще се постараемъ, до колкото ни е възможно да се уравновѣси, повдигне и удовлетвори чрезъ начинъ безъ да се докара спънка въ правилния ходъ на работитѣ и безъ да се претовари населението при известното му бедно положение... Ние, въодушевени отъ братски чувства, ще залегнемъ, до колкото зависи отъ насъ, да изпълнимъ трудното си послание, съгласно съ ожиданията на страната, така и на вънкашния свѣтъ, който съ голѣмъ интересъ, вѣрваме, наблю-

служба на единъ управитель и замѣстникъ на Султана (Каймакамъ). Тази титла на турски е бей и равнозначуща съ князъ, не обаче владѣтеленъ; прочее титлата, бидейки едно почетно титулуване, даваше право и допускаше и децата на такъвъ бей да носятъ сжщата титла. Князъ А. Богориди, като посланникъ на В. Порта въ Виена и Парижъ носеше името Алеко-паша. Въ И. Румелия князъ Богориди се титулуваше отъ мѣстнитѣ власти официално Негово Сиятелство князъ Богориди; турското правителство му даваше титлата Негово превъзходителство Алеко паша. Превъзходителство е титлата на Главенъ Управитель. Управитель Son Excellence le Gouverneur général de la Roumelie Orientale — титулуваха и чуждитѣ представители Алеко-паша въ своитѣ до него и до канцеларията му ноти, писма, съобщения и пр. Титлата Сиятелство и князъ Богориди се харесваше на мнозина отъ южнитѣ българи и се прокарваше въ печата, но смятрѣше се, че по този начинъ се подчертава по-силно автономията на Областьта. „Сиятелство" се казваше и въ адреситѣ, съ които обикновенно Областното Събрание и Постоянниятъ Комитетъ се обръщаха къмъ Алеко-паша.

дава мѣркитѣ, които ще се вематъ за сѫщественото и нравствено развитие на злочестата наша Область".

По-умѣренъ тонъ отъ тоя на първия отзивъ на Областното Събрание на Изт. Румелия не можеше и да се употрѣби! Тоя тонъ пъленъ съ достоинство, въздържаность и тактъ, подигна високо и изведнъжъ О. С. въ очитѣ на свѣта. Опровергаха се клюкитѣ и клеветитѣ на врагове за кроени въ срѣдата на областното представителство планове: да се прогласи съединение, да се извикатъ революционни движения. Напротивъ, страната встѫпи въ периодъ на мирна, творческа, преобразователна деятелность.

Събранието работи старателно, гласува нѣколко важни закони, кредити и прие бюджета на Областьта. Споредъ бюджето-проекта, представенъ отъ директора на финанситѣ англичанина А. Шмидтъ, тоя бюджетъ се състоеше отъ следнитѣ пера:

Обикновени и извънредни разходи:

1. Централно упавление	914,167	гр.
2. Управление на вѫтр. работи	8,356,561	„
3. „ „ правосѫдието	3,796,650	„
4. „ „ финансиитѣ	12,739,900	„
5. „ „ земледѣлието и търговията	3,948,102	„
6. „ „ народното просвѣщение	1,556,996	„
7-а „ „ милицията	17,235,178	„
7-б „ „ жандармерията	6,975,895	„
8. Непредвидени разходи	500,000	„
9. Резерви	1,041,551	„
Всичко разходи	57,065,000	гр.

а. Обикновени прихои:

1. По вѫтрешнитѣ дѣла	140,000	гр.
2. „ правосѫдието	1,000,000	„
3. „ финансиитѣ	32,545,000	„
4. „ земледѣлието и пр.	260,000	„
5. „ Народното просвѣщ.	—	„
6. „ милицията и жандарм.	—	„
7. Случайни приходи	20,000	„
Всичко обикн. приходи	33,965,000	гр.

б. Извънредни приходи:

Управление на финансиитѣ. 100,000 гр.

Обща сума на приходитѣ . 34,065,000 гр.

Значи първиятъ бюджетъ на областьта представляваше разходи кръгло десеть милиона лева тогавашенъ курсъ, и доходи 6,800,000 лева.

Областното Събрание проучи, разисква и гласува грижливо всѣко перо отъ бюджето-проекта, като внесе въ него известни промѣни и подобрения. Една съществена поправка бѣ гласуването на малката сума 6,200,000 гр. (62 х. лири) за покупка на работенъ добитъкъ и сечива за бедното земледѣлческо население и 4,000,000 гр. за помощь на турскитѣ бѣжанци. То прие предложенията на бюджетната комисия да се приематъ правителственитѣ законо-проекти за поземленъ данъкъ на не земедѣлски земи по 4 на хилядото и за данъкъ върху прихода по $1^1/_2{}^0/_0$. По тоя начинъ О. С. сполучи да внесе едно уравновѣсяване на бюджета до 1 мартъ 1880 год., сключенъ безъ заемъ съ приходи и разходи на сумата — 54,011,562 гр. (за време отъ 22 май 1879 г. до края на февруарий 1880 г.).

Първата редовна сесия на О. С. се закри на 22 декемврий, следъ пълни два месеци отъ откриването й, и при обстановка все така тържествена, при звуковетѣ на националния химнъ „Шуми Марица" и горещи приветствия къмъ Главния Управитель. „Княжеското" слово при закриването благодарѣше за трудоветѣ на представителитѣ, за гласуванитѣ кредити въ помощь на бѣднитѣ земледѣлци и турски бѣжанци — „най-блистателно доказателство за братскитѣ чувства, които одушевляватъ О. С. къмъ разнитѣ народности въ Областьта; за съгласието, което не преставаше да владѣе между представителство и правителство". Словото обещаваше свикването на извънредна сесия за гласуване на бъдащия бюджетъ отъ 1 Мартъ 1880 г.

Бѣха направени първитѣ стъпки на О. С. и направени при голѣма сполука. Справедливо тая първа сесия беше наречена историческа. Тя бѣше такава отъ много гледища: и политическо, и народно, и чисто законодателно. Тя доказа, че българскиятъ елементъ, въ тая област, не само е билъ

достоенъ за дадената му свобода, но и за едно широко самоуправление: никакви увеличения, никакви шовинистични проявления не дойдоха да компрометиратъ положението. Тя доказа, че българската националность, грамадно болшинство въ Областьта, е годна за управление и за практическа работа, че тя може да даде всички чиновници и служащи, изисквани за новото управление. Тя изработи вжтрешния си Правилникъ; гласува бюджета и 12 областни закони по разни административни, сждебни и финансови предмети.

Най-подиръ О. С. издигна гласа си за правата на Областьта и препоржча на правителството да бждатъ тѣ запазени. Отъ гласуванитѣ 12 закони В. Порта не се забави да утвърди тритѣ: 1. Законътъ за учреждение втора камара при Пловд. Окр. Гражданско сждилище; 2. Законъ за сждебнитѣ мита; 3. Законъ за обезщетение членоветѣ на П. Комитетъ.

При това се забележи, че способнитѣ и тактични дейци сж, които правятъ добри учрежденията и че недостатъцитѣ на Органическия Уставъ не попречиха на трезвеностьта, здравия смисълъ и практичностьта да дадатъ единъ правиленъ тласъкъ и ходъ на областнитѣ работи.

Извънредната сесия, която се откри на 10 мартъ 1880 г., по сжщия редъ, както и обикновената, се занима предимно съ бюджето-проекта, представенъ въ разхода и прихода на сума 73,738,836 гроша. Словото за отварянето на тази сесия съобщаваше на областнитѣ представители, че В. Порта отъ 12 закони утвърдила само три. Това обстоятелство извика доста тежки чувства и критики. Самото Областно Събрание, обаче се отнесе трезвено къмъ това недоразумение и, като го констатира съ скръбь въ отговора си до Гл. Управитель, изказа надежда, че по-късно В. Порта сама ще признае неправилностьта на своето отнасяне, особено откакъ изучи обясненията, дадени ѝ по предмета отъ Областното правителство. Този езикъ държа и печатътъ, като много основателно подкрепѣше още и това, което впрочемъ скоро се установи и фактически: неутвърденитѣ отъ Султана закони да се приложатъ въ действие като п. а. правилници съгласно съ чл. 55 отъ О. У. Не можеше най-сетне да се спре законодателното движение въ И. Румелия само за това, че на В. Порта не

бѣше твърде угодно да одобрява всички законодателни актове, гласувани въ О. С.

Както и въ миналата, така и въ тая извънредна, и въ всички въобще сесии на Обл. Събрание правото на Обл. представителство за питания и запитвания бѣше упражнявано въ широки размѣри. Но това, което особно заслужва да се отбележи, бѣ, че директоритѣ, къмъ които се обръщаха питанията, сматряха за свой дългъ да се отнасятъ не само добросъвестно, но и съ известна предупредителность къмъ запитвача. Тѣ сѣкашъ съзнаваха колко е важно за доброто упжтване на Областьта въ парламентаризма, да допускатъ широкия контролъ надъ деятелностьта си и да се изпреварватъ възможнитѣ волни и неволни грѣшки.

В. Първиятъ Постояненъ Комитетъ.

Изборъ на първия Постояненъ Комитетъ. — Съставъ. — Какъ работѣше П. Комитетъ? — Какви насоки даваше за законодателството и администрацията? — Творческа работа, гласность и общественъ контролъ. — Румелийскиятъ печатъ. — Отношения къмъ П. Комитетъ и ролята му. — По-късниятъ съставъ на П. Комитетъ.

На 10 дек. 1879 г. бѣше избранъ отъ О. С. първиятъ Постояненъ Комитетъ, — единъ многоваженъ административно-контроленъ и въ сжщото време законодателенъ и представителенъ институтъ, който имаше да играе важна роля въ страната. Европейската Комисия, за да оздрави избирането въ него на нѣколко представители отъ меншествата, бѣ наредила (чл. 104 О. У.) всѣкой гласоподаватель въ О. С. да не може да записва въ гласоподавателната си записка (листецъ или бюлетинка) повече отъ шесть имена за титулярнитѣ членове и повече отъ две за замѣстницитѣ. Но едно добре и математически комбинирано пресмѣтане даде въ резултатъ пълното

възтържествуване на грамадното българско болшинство. Всички титулярни членове бѣха избрани българи. Такива бѣха:

1. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ;
2. Карапировъ;
3. Д-ръ Хр. Стамболски;
4. Д-ръ Георги Янкуловъ;
5. Д-ръ Георги Странски;
6. Свещеникъ Георги Тилевъ;
7. Константинъ Величковъ;
8. Иванъ Саллабашевъ;
9. Йови Воденичаровъ;
10. Михаилъ Ив. Маджаровъ.

Замѣстници членове бѣха избрани: Шейхъ-ефенди (турчинъ), Костаки Пѣевъ и Хинтлиянъ (арменецъ).

Още въ първото си заседание П. Комитетъ се конституира, както следва:

Председатель: Ив. Ев. Гешовъ;
Подпредседатель: Д-ръ Г. Янкуловъ;
Секретарь: К. Величковъ.

Постоянниятъ Комитетъ, въ този си съставъ, даваше голѣми надежди, че той нѣма да чака само да бжде занимаванъ съ предложение отъ Гл. Управитель или да се спира само на заявления отъ единични частни и колективни лица. Той отъ първитѣ още дни се загрижи да проучи самъ положението и деятелностьта на чиновницитѣ, да надзирава за точното и правилното прилагане на О. У. и на законитѣ, както и да препоржча на правителството строгото тачене на свободата и неприкосновенитѣ права на гражданитѣ. Стремлението на членоветѣ отъ П. К. бѣше не едно законодателско и законоизпълнителско буквоѣдство, а заставане на едно широко и напредничаво гледище за държавна и обществена строителна работа.

Постоянниятъ Комитетъ — истинска и вѣрна еманация на Областното Събрание — бѣше единъ кржгъ отъ изпитани родолюбци, вещи дейци и енергични двигатели на дѣлото на национално-културното и стопанско процъвтяване на Областьта. Въ неговата срѣда бѣха отлични публицисти, добри финансисти и икономисти, опитни и практични общественици и тър-

говци. Въ самия Комитетъ се подигаха и разискваха официално и неофициално всички въпроси, които вълнуваха и интересуваха страната, които се разгледваха въ печата и които не биваше да минатъ безъ внимание. И тъкмо въ тази важна страна на дейностьта на Комитета може да се потърси ключа на довѣрието, което имаше въ Областьта, на влиянието, което П. Комитетъ упражняваше върху правителството и на тласъка къмъ всестранно преуспѣвзне, който се даваше отъ него по всички насоки на административно-финансовия и културно-стопански животъ въ цѣлата Область.

Усетѣше ли самъ или му се подскажеше отъ нѣкѫде, че Областьта има нужда отъ тази или онази наредба, отъ нѣкое нововъведение, отъ належаще и извикано отъ нуждитѣ законоположение, П. К. бѣше готовъ веднага да се занимае съ предмета. И за да направи още по-вѣска думата си, той си служеше съ печата, въ който се изнасяха предстоящитѣ или само предполагаемитѣ мѣроприятия. Цѣлата впрочемъ деятелность на Комитета, която имаше общественъ характеръ, бѣше достѫпна, изнасяна редовно за знание на всички въ печата. Пишеха самитѣ членове на Комитета, но тѣ се вслушваха и въ отгласитѣ и мненията на външни лица, на външни наблюдатели, упѫтвачи и критици.

Вестницитѣ отъ това време „Марица“ и „Народенъ гласъ“. по-късно „Южна България“ и „Независимость“ свидочатъ за горното твърдение. Пловдивскиятъ печатъ бѣше на височината на положението си особно въ първитѣ две-три години, когато още не бѣха се появили или изострили известни партийни течения, засилени следъ появяването въ Областьта на намѣрилитѣ тукъ широко гостоприемство политически лица, дошли изъ Княжеството следъ пълномощенския превратъ.

Въ една отъ статиитѣ си по началната още деятелность на Комитета в. „Марица“ (№ 171 отъ 15 февр. 1880 г.) между друго пише: „Никой, мислимъ, не ще да е наклоненъ да осѫди било Директора на общитѣ сгради, било другитѣ директори въобще, за това, дето тѣ не сѫ изработили до сега онова, което О. У. иска отъ тѣхъ. Краткостьта на времето, което тѣ сѫ имали да турятъ въ действие онова, което уставътъ изрично постановява, да избератъ личния съставъ на своитѣ департаменти и да наредятъ въ повечето случаи почит

отъ основа общественитѣ служби, служи за най-добро тѣхно извинение въ това отношение. Но това извинение до едно време може да се допусне. Свърши ли се и извънредната сесия на О. С., която предстои да се отвори и за която ще искаме нови законопроекти, освенъ бюджета и оставенитѣ отъ миналата сесия, ще се каже да бждемъ дѣтински взискателни, — свърши ли се и тая сесия, нашитѣ директори трѣбва сериозно да заловятъ Постоянния Комитетъ съ преглежданието на ония п. а. правилници, нуждата отъ които най-живо се усѣща. При това, тѣ не ще направятъ зле, ако, съгласно съ чл. 55 отъ О. У., представятъ въ видъ на п. а. правилници и ония закони, гласуването на които е предписано отъ Устава, но за които страната не може да чака до идущата обикновена сесия на Събранието. Съ прогласяването на тия наредби, като п. а. правилници, Областьта ни печели, не само като ще има узаконени разпореждания по предмети отъ най-голѣма важность. но още защото добива необходимия опитъ за времето, когато тия сжщитѣ правилници трѣбва да станатъ закони. Ако правителството ни мисли, че за изработването на тия правилници, то нѣма достатъчно научни свѣтлини, нека поиска отъ идущата извънредна сесия на О. С. кредитъ било за библиотеки, било дори за лица, които то може да счита необходими за такива законодателни опити. Като знаемъ донейде чувствата, отъ които се въодушевлява Събранието въ тая Областъ, ние сме увѣрени, че то нѣма да откаже едни кредити, ползата отъ които населението напълно ще оцени, когато види, че тѣ сж станали причина за изработването добри правилници и народоспасителни закони".

Привеждаме тоя пасажъ, предъ видъ на това, че главната редакция на в. „Марица" бѣше въ това време въ ржцетѣ на двама видни членове отъ Постоянния Комитетъ (Ив. Ев. Гешовъ и Мих. Ив. Маджаровъ) и той служи за показалецъ: какво бѣше настроението въ П. Комитетъ и какви чувства го проникваха въ въпроса за законодателската работа на Комитета и Събранието. Тѣзи ободрителни думи, обърнати къмъ главнитѣ управници на Областьта. сведочатъ и за загриженостьта на Комитета по плодотворна работа, и за готовностьта му да поддържа за това всѣкакъ правителството. Жадуваше се за творческа, полезна, културно-стопанска работа.

И по-късниятъ съставъ на П. Комитетъ се е отличавалъ по отбора на лицата, по тѣхнитѣ дарби и качества, които придаваха надлежния авторитетъ на учреждението, откакъ го правеха до висша степень работоспособенъ. Между имената на Комитета отъ по-късно се срѣщатъ тия на народния ни поетъ Иванъ Вазовъ, въ това време въ разцвѣта на своята могжща творческа дарба, Георги Груевъ, единъ отъ самоуцитѣ юристи и образцовъ председатель на Углавното отдѣление въ Върховното Сждилище, енергичниятъ английски възпитаникъ Ив. Ст. Гешовъ, отличниятъ лѣкарь Д-ръ Г. Хакановъ, добриятъ и бележитъ математикъ, по-късно директоръ на правосждието Ив. Саллабашевъ.

Г. По-сетнешната деятелность на О. Събрание.

Народната програма въ Областьта на Обл. Представителство. Българщината трѣбваше да се запази. Редица закони. В. Порта и нейното veto за нѣкои законн и мѣрки, уредени отъ О. С. Невѣрни отзиви, криви оценки, пуснати въ ходъ противъ О. С. и въобще противъ управлението въ И. Румелия. Единъ руски отзивъ. Ако И. Румелия имаше сносенъ и правовъ редъ, защо се искаше премахването ѝ и обединението?

Може да се говори твърде много за слаби страни, за нѣкои даже прояви отъ неопитность, за известни даже подхлъзвания, лични или партийни, въ първоначалната и посетнешна дейность на народното представителство въ Изиочна Румелия. Но това, което не може да се откаже, то е голѣмото усърдие, което се полагаше въ работата въобще и въ насока да запази страната своята истинска етническа т. е. българска физиономия, да се огради отъ намѣсата на чужденци. да се избави и отъ тежката прека зависимость на В. Порта, която полагаше всички усилия да разшири тази зависимость и да я направи колкото се може по-чувствителна за българското население и за правителството на страната.

Това, което бѣше народна програма на обществено-политическа дейность, се възприе отъ всички. Дори тогазъ, когато въ Областьта се появиха нѣкои недоразумения, разни те-

чения и групировки, имащи предимно личенъ и груповенъ характеръ, а никакъ не принципни разлики и убеждения, пакъ националната и политическа подкладка оставаше въ основата на всички действия, постжпки и мѣроприятия. Критикуваха се лица и групировки, осжждаха се много пжти жестоко, отиваше се до крайность, обявяваха се за недостатъчно патриотични, затова, че едни държеха повече съ Главния Управитель или съ нѣкой дипломатически представитель, когато други се държеха по-настрана или общуваха съ други срѣди; всичко това, обаче, се изглаждаше, поне въ първитѣ години на румелийския животъ, предъ общата на всички мисъль: Южна България трѣбва да се запази чисто българска quand même. Тя трѣбваше да бжде приготвена единъ день да се обедини въ една или друга форма, по единъ или другъ начинъ съ свободното Княжество, на което сждбинитѣ се считаха общи, нераздѣлни, и интересуваха близко „румелийскитѣ“ дейци, публицисти и общественици.

Областното Събрание се издигаше постепенно до единъ въ точния смисълъ на думата парламентъ, който държеше въ ржце не само строгъ контролъ надъ областното управление и финанси, но водѣше страната по единъ пжть на постоянно развитие и благосъстояние.

Ако още въ първата си сесия (1879) О. С. гласува 12 закони, ако въ извънредната си сесия (въ 2 недѣли) презъ априлъ и май 1880 О. С. можа да прегледа и гласува други 10 закони; втората му сесия както и другитѣ по-сетнешни, бѣха изпълнени съ важна законодателна работа, полезна за страната, за нейното устройство, замогване и напредване. Презъ двата месеца, напр. отъ втората си сесия, О. С. разглежда и прие 22 закони отъ които единъ предвиденъ въ самия О. У., а други, нужни за развитието на режима, почнати и продължавани въ Областьта за нейното преуспѣване.

Считаме за нелишно да поменемъ тукъ тѣзи 22 законодателни актове, на които едното поменуване характеризира деятелностьта на народното представителство. Такива бѣха:

1. Законъ за данъка на свинетѣ;

2. Законъ за патентното право, което плащатъ тютюнопродавцитѣ;

3. З. съ който се отваря нова глава въ бюджета отъ 1,000,000 гр. за раздаване семе на нуждающитѣ се земледѣлци;

4. З. за приемане крината (double décalitre), като житна мѣрка,

5. З. за раздаване пособия, отпуснати и съобразени съ чл. 3 отъ притурка № 10 на Устава, т. е. пособие на общинитѣ и синдикати за работи отъ обществена полза, съ които тѣ сѫ натоварени;

6. З. за сѫдебнитѣ комисари;

7. З. за членове, за сѫдници при сѫдилищата;

8. З. за носене на орѫжие;

9. З. опредѣлящъ границитѣ на окрѫжията и околиитѣ;

10. З. за селската полиция;

11. З. за градската полиция.

12. З. за обща програма на началното учение;

13. З. за отчуждението за обща полезность (експроприация);

14. З. за устроиството на санитарната часть;

15. З. за държене книгитѣ на гражд. състояние;

16. З. за печата;

17. З. за приемане метрическата система на мѣркитѣ и теглилкитѣ;

18. З. за началното учение;

19. З. за владенията (тапиитѣ);

20. З. за кадастра;

21. З. за нѣкои измѣнения въ данъка върху прихода;

22. Финансиалний законъ придружающъ бюджета.

Като поздравяваше тази усърдна и плодотворна деятелность на О. С. мѣстниятъ печатъ съ чувство на опасение напомняше обстоятелството, дето Султанътъ не бѣше утвърдилъ

всички по-рано гласувани законодателни актове. Тоя печатъ много изъ-тънко настояваше на обидата, която по тоя начинъ се нанася на областното представителство и тоя пѫть изказваше надежда, че В. Порта нѣма да принуждава мѣстното правителство да прибѣгва до лесното средство да издава публично-административни правилници за сѫщитѣ материи, вече уредени законодателно.

Предупрежденията и деликатнитѣ натяквания не произведоха за жалость, очакваното вразумяване. Отоманската Порта сѣкашъ не бѣше наклонна да прави улеснения на едно добро управление и уреждане на Областьта, а правѣше постояни възражения, отстѫпваше понѣкога следъ дълги препирни и уговаряния и съ това само извикваше огорчения въ едно население, което имаше напротивъ нужда да бѫде успокоявано и уталагано за да се помири поне временно съ натрапеното му положение.

Интересни и характерни сѫ наистина възраженията, които В. Порта правѣше за неутвърдяването на нѣкои закони. Тукъ ще посочимъ нѣкои отъ тѣхъ, споредъ официалната кореспонденция, размѣнена съ Главния Управитель. Оставяме на страна бележкитѣ на турското правителство относително бюджета. Нѣма да се спирама нито върху сърденията, че се промѣнило старото име на града Филипополъ (по турски Филибе) съ името Пловдивъ, когато въ трактатитѣ, а и въ Органическия Уставъ нѣмало друго име на този градъ освенъ Филипополи, та това промѣнение привлѣкло внимание на Императорското правителство [1]).

За проводенитѣ следъ първата сесия на утвърждение 6 закони: 1. Върху сѫдебнитѣ мита; 2. Върху учреждението на една втора камара при гражданското отдѣление на Департаменталнитѣ сѫдилища; 3. Върху възнагражденията на членоветѣ на П. Комитетъ; 4. Върху престѫпленията преди и презъ последната война; 5. Законътъ за владенията и 6. Законътъ за заемътъ отъ 30 хил. лири турски, внесени въ бюджета отъ условно постѫпилитѣ суми — В. Порта съ писмо до Главния Управитель уведомява, че тритѣ първи закони били

[1]) В. Марица, 175/1880.

представени на потвърждението на Султана, а останалитѣ три се отхвърлятъ по следнитѣ съображения;

1. Законопроектътъ за престѫпленията се отнася до миналото, но както се знае, Султанътъ далъ, съгласно съ Берлинския трактатъ, всеобща амнистия, тъй щото нѣма никаква нужда отъ законъ по предмета;

2. Законътъ за владалата е нареденъ по начинъ да причини вреда на старитѣ владала. Съгласно съ статия II отъ О. У. законитѣ на Империята ще иматъ сила и въ Източна Румелия, доколкото тѣ не сѫ противни на О. У., а законодателната власть ще може да въведе въ изпълнението на тѣзи закони всѣко изяснение, което ще се счита за съобразно съ частнитѣ интереси и нужди на областьта.

Прочее, необходимо е да се поправи речения законъ, съгласно алинея 10 на чл. 13 отъ О. У. като законъ за уреждането на областнитѣ недвижими имущества (Les lois réglant la gestion du domaine provincial).

III. Законътъ за помощитѣ казва, че 30,000 лири турски ще се вематъ отъ сумитѣ произходящи отъ проданьта на мюсюлманскитѣ имущества и приходи, за да се внесатъ въ бюджета, а тѣзъ суми не принадлежатъ на областьта, следоват. не трѣбва да фигуриратъ въ бюджета.

Областното правителство отговаря по начинъ такъвъ, че става очевидна несъстоятелностьта на турскитѣ възражения. По закона за престѫпленията преди и презъ последнята война се изтъква: 1) Този законъ нѣма за предметъ причинитѣ или естеството на наказанията, та да се напомня, че не може да има обратно действие въ миналото; напротивъ миналитѣ и настоящитѣ престѫпления се наказватъ изобщо съгласно Наказателния законъ на Турция и на всички други държави, а областниятъ законъ, за който е дума, има тъкмо за цель да избави за напредъ отъ наказание нѣкои отъ тѣзи престѫпления; 2) Законътъ не е противенъ и на прогласената отъ Султана всеобща амнистия, напротивъ, той я потвърдява. Ако той изключва отъ амнистията две престѫпления: грабенето на малолетни деца и насилственото обезчестяване, то е защото тези видъ престѫпления не могатъ да се подведатъ подъ категорията на деяния извършени поради войната

и не могатъ да се покриватъ отъ амнистия, особно пъкъ отъ амнистията дадена (не съ Берлинския трактатъ, а съ Санъ-Стефанския, чл. 17) на всички компрометирани отъ последнитѣ събития отомански поданици.

По закона за владалата: наистина, този законъ промѣнява старитѣ владала, като предписва да бѫдатъ тѣ размѣнени срѣщу нови документи. но съ това по никой начинъ нѣма да се причини вреда на стопанитѣ, защото промѣната ще стане даромъ, а нѣма и да засѣгне законностьта на старитѣ владала, които служатъ, напротивъ, за основа при издавание на новитѣ. Отъ друга страна, тази промѣна не е сѫществено нѣщо, а една формалность въ интересъ на едно общо и по-добро уреждание. Такива промѣни е правило и турското правителство, та и една вѫтрешно-автономна область като Източна Румелия може да промѣнява, когато го счита за нуждно, владалата на недвижимитѣ си имущества. Освенъ това, 1) Областьта има право да законодателствува по предмети, за които не ѝ е запретено изрично отъ О. У. 2) Чл. 11 позволява изрично това; 3) Ако чл. 13 поменава за известни закони, това никакъ не е изчерпателно нареждане, както впрочемъ това е ясно и отъ много други наредби въ О. У.

Колкото за закона за заема, има една погрѣшка отъ страна на Високата Порта, която счита, че чрезъ него се изематъ и присвояватъ пари, които не принадлежатъ на Областьта, тъй като въ действителность тѣзи 30,000 лири сѫ заемъ. отъ условно-постѫпившитѣ суми, и не е могълъ той да не се запише въ областния бюджетъ и е записанъ.

Високата Порта, обаче, не даде ухо на тѣзи силни доказателства за неоснователното ѝ veto, и тѣзи, както и други закони влѣзоха въ сила и се прилагаха мимо волята ѝ въ Областьта. Тѣ бѣха напечатани по единъ и два пѫти въ Сборника на Закони на Областьта, а нѣкои и въ Общинския листъ. Тукъ считаме за неизлишно да посочимъ на нѣкои отъ по-главнитѣ закони, които бѣха гласувани отъ Областното Събрание и удобрени отъ Султана. Такива сѫ:

1. Областенъ законъ за общинскитѣ даждия (Сб. 23/III 82);

2. Областенъ законъ за помощи на престарѣли или неджгави преподаватели или учители (Сб. 23/III 82);

3. Областенъ законъ за сждопроизводството на окржжнитѣ и на Върховното Административни сждилища (Сб. 23/III 82);

4. Областенъ законъ за устройството на санитарната часть въ Източна Румелия (Сб. 13/IX 82);

5. Областенъ законъ за пжтнитѣ разноски и за дневното обезщетение по премѣщание на чиновницитѣ отъ гражданското ведомство и частни лица пратени съ нарочни послания (Сб. 3/II 83);

6. Областенъ законъ за опредѣление на случаитѣ, въ които могатъ става намаления или опрощавания на прями данъци, и на начина по който тѣ могатъ се произвожда (Сб 3/II 83);

7. Областенъ законъ за военнитѣ пенсии (Сб. 3/II 82);

8. Областенъ законъ за уредбата и управлението на земледѣлческитѣ каси (Сб. 22/II. 83).

9. Областенъ законъ за сждебнитѣ комисари, които сж приставени при сждилищата на Областьта (Сб. 24/II. 83).

10. Областенъ законъ за заплатитѣ на гражданскитѣ чиновници и служащи (Сб. 28/II. 83).

11. Областенъ законъ за адвокатитѣ (Сб. 28 II. 83).

12. Областенъ законъ за продаване на лекарствени нѣща (Сб. 1/III. 83).

13. Областенъ законъ за гражданското състояние (Сб. 24/IV. 84)[1]).

Когато се изучва законодателната деятелность на Областното Събрание и се има предъ видъ не само това, което е обчародвано като закони, но и това, което остана и биде обнародвано въ форма на публично-административни паметници,

---

[1]) Важни сж по въпроса и заслужватъ внимание сжжденията, които в. „Марица" изказва въ броя си отъ 18 февр. 1883 г.

„Не се минава година Високата Порта да не ни покаже колко зловредна е нейната власть надъ Източна Румелия и колко е трудно за нашия напредъкъ да се пробие пжть презъ преградата, която Органическиятъ Уставъ е създалъ, като е вржчилъ на единъ монархически

не може да не се признае голѣмата работоспособность на законодателитѣ въ Областьта. Такива трудни материи отъ дълбокъ интересъ и мжчни за уреждане, като преобръщането на вакуфитѣ и други несвободни земи въ пълна собственость, бѣха засегнати, нѣщо повече, окончателно уредени отъ областното законодателсто. Наистина, за сполучливото уреждане на подобни материи, твърде много помагаха специални комисии при дирекцията на правосждието и пр. Обаче, който знае, че комисии се назначаватъ много пжти за да не се направи нищо, или поне за да се отлага разрешаването на нѣкой трънливъ въпросъ, ще се зачуди, като види съ каква ревность сж работили румелийскитѣ комисии, насърдчавани отъ респективнитѣ началства.

Следъ казаното до тукъ ниа мѣсто да се намѣрва човѣкъ въ недоумѣние, когато чете нѣкои отзиви за създаването въ онова време положение законодателно и управително, като положение неблагоприятно, даже анархическо и нетърпимо. Недоумѣнието става толкозъ по-силно, като подобни отзиви, сигурно по разни съображения и по субективни мотиви се явиха за Източна Румелия следъ преврата на 6 септември 1885 год. Явно тенденциозни и безспорно невѣрни сж отзивитѣ, които се срещаха тогазъ въ руския печатъ, та и въ французкия, отзиви които намѣрваха нещастието на Източна Румелия и причината на преврата въ крайния либерализъмъ,

---

и автократически господарь да потвърдява законитѣ на една конституционна държава. Изминаха се вече 4 години отъ когато е почнала да сжществува Източна Румелия и презъ всичкото това време Портата не е изгубила нито единъ случай, въ който да не нанесе нѣкакъвъ ударъ на нашия законодателенъ успехъ. Единъ пжть отхвърля закона за училищата, защото въ него се говорѣло за гимнастически упражнения, другъ пжть закона за гражданското състояние, защото противоречелъ на нѣкакви си мохамедански понятия, трети пжть закона за гимназиитѣ, защото щѣли да се ползватъ отъ тѣхъ Българитѣ и това отхвърляне отъ година на година се продължава, додето видѣхме най-сетне да се отхвърли бюджетътъ, безъ който е немислимо сжществуването на управлението.

„Не знаемъ, какво е мислило турското правителство, когато е решило да се не потвърди областниятъ бюджетъ за 1883/4 г., но ние не виждаме другъ изходъ на работата, освенъ да се приложи тъй както го е гласувало Областното Събрание. Органическиятъ Уставъ изисква

двже радикализъмъ, отъ който били проникнати учрежденията, па били развити и въ живота [1]).

Едно такова неподкрѣпено съ никакви факти изъ живота и действителностьта обяснение на положението и на причинитѣ извикали Румелийския превратъ би било много лесно да се опровергае, ако въ задачата на този трудъ влазяше и тази тема. Не е излишно, обаче, да се помене тукъ, че Румелийскиятъ превратъ или по-право съединеннато на южна съ северна България, бѣше проникнало въ съзнанието на обществената съвесть на всички, почвайки отъ началото когато Берлинския ареопагъ разсече България на кжсове. Необходимостьта за това съединение бѣше назрѣла отдавна. Осжществлението му бѣше въпросъ на време. Истинскитѣ причини бѣха изключително политически и национални. Нѣмаше добъръ българинъ, отъ двѣтѣ страни на Балкана, който да не мислѣше, да не искаше и да не очакваше отъ днесъ за утре, сбждването на този фактъ. За никого даже това не бѣше нѣкаква мечта или идеалъ. Това бѣше една реалность на утрешния день, която всѣки гледаше, всѣки виждаше, нѣщо повече — всѣки осезаваше.

Бѣха прости и съ бѣли конци съшити предлозитѣ (претексти), обвиненията или обоснованията, че въ Източна Румелия имало тежки данъци, че бюджетътъ на страната немо-

---

действително да бжде потвърденъ отъ Н. В. Султана, но не казва какво трѣбва да стане, когато не го потвърди. Ако се приеме, че съ неутвърждаването на Султана бюджетътъ нѣма силата на законъ, тогазъ може да се прибегне до чл. 55 отъ Органическия Уставъ, който дава право на Гл. Управитель съ помощьта на Постоянния Комитетъ да издава между една сесия и друга публично-административни правилници, които иматъ законодателна сила. Това би удовлетворило и тѣзи членове отъ Органическия Уставъ, които запрещаватъ да се събира какъвто и да билъ данъкъ, ако не е установенъ съ единъ законъ, а тъй сжщо да се харчи отъ областния ковчегъ, което сжщо не е позволено отъ закона за бюджета. Нѣма съмнение, че това ще бжде една проста формалность, защото Постоянниятъ Комитетъ не ще да измѣня нищо отъ това, което е приело Областното Събрание, но ще се избѣгнатъ нѣкои непредвидени сега възражения.

[1]) Особно впечатление прави отзивътъ на П. А. Матвѣевъ въ статията му „Органическій Статутъ Восточной Румеліи, его основныя начала и практика", печатана въ „Русскій Вѣстникъ" 1876, Журналъ литературный и политическій, издаваемый М. Катковымъ. Томъ 181. Москва.

жепъ да се покрива правилно и достатъчно, че турското правителство спжвало економическото и културно развитие на страната, че имало нѣкакви си двойни управления отсамъ и оттатъкъ Балкана, което струвало много скжпо, че трѣбвало да стане съединението за да олекне данъка на населението. Едно сравнение между бюджетитѣ и между заплатитѣ на чиновници въ областитѣ отъ двѣтѣ страни на Балкана до съединението опровергава по единъ най-блѣскавъ начинъ подобнитѣ явно безосновни натяквания. Съ тѣхъ не можаха да не си послужатъ pour les besoins de la cause крайнитѣ агенти и инспираторитѣ за осжществлението на съединението, именно въ този моментъ — 6 септември 1885 г. Това не може да удиви никого, но странното е, че сериозни хора сериозно сж се позовавали на тѣзи причини и съображения за да обясняватъ: защо е рухнало източно-румелийското правителство, защо е станало така лесно и безъ да падне капка кръвь съединението на двѣтѣ Българии: Южна и Северна.

Настжпилитѣ следъ две години търкания между появилитѣ се партии — народна и казионна — последнята бѣше съ князъ Богориди, изсстрянето тѣзи партийни борби вследствие на това, че князъ Богориди, въ известно увлечение бѣше разположенъ да чака даже да стане български князъ, както му подшушваха нѣкои; борбата за съединението съ княжеството, подигната отъ народната партия, (така наречената — съединисти) насочвана и противъ Алеко-паша; тържест-

Въ Унив. Типографіи. (М. Катковъ). Сжщиятъ авторъ прокарва невѣрнитѣ си критически бележки и въ книгата си „Болгарія послѣ берлинскаго конгресса“. Ср. „Северній Вѣстникъ“ дек. книжка 1885. Письмо изъ Филиппополя отъ Д.

Подобни оцѣнки на О. У. и на създаденото положение се появиха въ „Journal des Débats“ следъ Румелийския превратъ. Обърна внимание статията, появила се презъ ноемврий (1885) подъ надсловъ „La situation en Roumélie“, върху която редакцията обръщаше особеното внимание на читателитѣ си, понеже авторътъ й билъ лице много компетентно по въпроса. Както рускиятъ публицистъ, г. Матвѣевъ, така и френскиятъ, та и Д-ръ Д. идваха до заключение, че либералниятъ режимъ докаралъ Източна Румелия до състояние на анархия и разорилъ нейното селско трудящо се население. Подобни дивотии, въ умѣрена или остра форма, се появиха и въ други обществени органи, вестници и списания.

вото на казионнитѣ съ добиването имъ болшинство въ Постоянния Комитетъ и опитването да се преследатъ нѣкои неприятни тѣмъ противници, не измѣни изъ основа полезната законодателна дейность. Наистина, ставаха нѣкои „неправомѣрни“ премѣствания на сѫдии и административни чиновници, но тѣ бѣха сматряни като анормални епизоди.

Новитѣ и малко измѣнени състави на О. Събрание и Постоянния Комитетъ продължиха все така да работятъ въ полето на едно здраво законодателство. Председательтъ на углавното отдѣление на Върховното Сѫдилилище. Г. Груевъ, който биваше по право депутатъ и който попадна като председатель на Постоянния Комитетъ, служеше за мощенъ и властенъ регулаторъ въ законодателството и за запазване на необходимата връзка между миналото и настоящето. Той не принадлежеше активно на нѣкоя партия или групировка; той вземаше участие въ всички законодателни трудове, особено въ предварителното изготвяне на законопроектитѣ.

9. Списъкъ по хронологически редъ

на законитѣ, правилницитѣ и по-важнитѣ приказни, приети, обнародвани и действуващи въ Източна Румелия (1880—1885 г.).

1. Приказъ за учреждението на Областния Сборникъ 1880 г. 26 юли. I. 3[1]).

2. Публично-Административенъ Правилникъ, опредѣляющъ числото на градскитѣ съвети въ всѣкоя градска община. 1880 г. 28 мартъ. I. 7.

3. Публ.-Администр. Прав. за приемането на чужденци на служба въ Източна Румелия. 1880 г. 18 априлъ I. 9.

4. Публ.-Адм. Прав. за патентно право. 1880 г. 18 априлъ I. 2.

5. Публ.-Адм. Прав. за учреждение на Отдѣление за владала. 1880 г. 7 май I. 13.

6. Публ.-Адм. Прав. разрешающъ назначението на сѫдебни комисари при гражданскитѣ сѫдилища и при околийскитѣ сѫдници. 1880 г. 7. май I. 15.

7. Публ.-Адм. Прав. върху риболовството. 1880 г. 15 май I. 17.

8. Публ.-Адм. Прав. за устройството на санитарната часть. 1880 г. 2 юни I. 19.

9. Публ.-Адм. Прав. за съхранение на полскитѣ имущества 1880 г. 19 юни. I. 29.

10. Публ.-Адм. Прав. за стипендии на ученици при учебнитѣ заведения на Източна Румелия. 1880 г. 19 юни I. 35

11. Публ.-Адм. Прав. за раздаване на пособия по градение и поддържание училища. 1880 г. 30 юни. I. 39.

12. Публ.-Адм. Прав. за отмѣнение военната повинность на учители и ученици. 1880 г. 12 юли. 17-43.

13. Публ.-Адм. Прав. за стипендии по специялно учение въ европейскитѣ учебни заведения. 1880 г. 17 юли. I. 45.

14. Публ.-Адм. Прав. за раздаването на пособията предвидени въ стр. 3 отъ притурката № 10 на Органическия Уставъ. 1880 г. 17 юли. I. 49.

15. Публ.-Адм. Прав. за устройството на селската полиция. 1880 г. 19 юли. I. 53.

16. Публ.-Адм. Прав. за употреблението на житната мѣрка въ Областьта. 1880 г. 19 юли I. 61.

[1]) Латинската нумерация посочва тома, а арабската — страницата на Областния Сборникъ.

17. Областенъ Законъ налагающъ поземленъ данъкъ върху подвижнитѣ имущества, които не служатъ на земледѣлието. 1880 г. 24 мартъ I. 65.

18. Областенъ Законъ учреждающъ данъка върху прихода. 1880 г. 27 мартъ I. 69.

19. Областенъ Законъ за обезщетение членоветѣ отъ Постоянния Комитетъ. 1880 г. 24 мартъ I. 75.

20. Областенъ Законъ за съставлението на Втора Камара при Окржжнитѣ Граждански Сждилища. 1880 г. 24 мартъ I. 79.

21. Областенъ Законъ за сждебнитѣ права и мита. 1880 г. 24 мартъ I. 83.

22. Областенъ Наказателенъ Законъ за престжпления и простжпки по изборитѣ. 1880 г. 2 априлъ I. 97.

23. Областенъ Законъ за прехраната на войницитѣ и подофицеритѣ отъ милицията. 1880 г. 2 априлъ I. 105.

24. Публ.-Адм. Правилникъ за околийскитѣ инспектори. 1880 г. 23 юли I. 107.

25. Публ.-Адм. Прав. за устройството на градската полиция. 1880 г. 5 авг. I. 111.

26. Публ.-Адм. Прав. за ловътъ. 1880 г. 9 авг. I. 115.

27. Публ.-Адм. Правилникъ за разпредѣление на количеството отъ 2,500,000 гроша, записано въ гл. 164 на бюджета на финансовата 1880—1881 година, като разноски за построяване на казарми и складове. 1880 г. 9 авг. I. 117,

28. Публ.-Адм. Прав. опредѣляющъ замѣнници на околийскитѣ сждници и членове-замѣнници на окржжнитѣ сждилища. 1880 год. 18 авг. I. 119.

29. Публ.-Адм. Прав. за разрешение на единъ добавъченъ кредитъ отъ гроша 1,402,281 и 30 пари, като разноски по монополната служба. 1880 г. 25 авг. I. 123.

30. Публ.-Адм. Прав. за опрощение на тазгодишния бегликъ и десятъкъ на 20 бедни семейства, бежанци отъ Македония и заселени, по настоящемъ, около с. Баня (Ихтиманско). 1880 г. 8 септ. I. 125.

31. Публ.-Адм. Прав за избирането на Градския Съветъ въ Пловдивъ. 1880 г. 9 септ. I. 127.

32. Публ.-Адм. Прав. относително до кандидатитѣ за стипендии по военна наука. 1880 г. 18 септ. I. 135.

33. Публ.-Адм. Прав. за носене на оржжие. 1880 г. 20 септ. I. 137.

34. Публ.-Адм. Прав. за продаване на лѣкарски нѣща. 1880 г. 22 септ. I. 139.

35. Допълнение на Публ.-Адм. Прав. за раздаване пособия по градене и поддържане на училища. 1880 г. 8 окт. I. 143.

36. Публ.-Адм. Прав. за пристанищнитѣ права на голѣмитѣ и малкитѣ ладии, които работятъ въ Бургаското пристанище. 1880 г. 9 окт. I. 145.

37. Публ.-Адм. Прав. за правата и длъжноститѣ на полицейскитѣ комисари. 1880 г. 10 окт. I. 147.

38. Публ.-Адм. Прав. за уставъ по военната дисциплина. 1880 г. 30 окт. I. 153.

39. Приказъ за спадание на рублевия курсъ. 1881 година. 15 януари I. 185.

40. Публ.-Адм. Прав. за събиране на добавъчнитѣ департаментални пари. 1881 г. 30 януари. I. 191.

41. Приказъ за опредѣление на военнитѣ окржжия въ Областьта. 1881 г. 12 февр. I. 201.

42. Областенъ Законъ за данъкъ на свинетѣ. 1881 година. 31 януари. I. 203.

43. Обл. Законъ за патентно право. 1881 г. 31 януари I. 205.

44. Публ.-Адм. Прав. за разрешение на добавъченъ кредитъ отъ 500,000 гроша. 1881 г. 14 февр. I. 207.

45. Публ.-Адм. Прав. противъ разпространението на епизоотиитѣ. 1881 г. 16 февр. I. 209.

46. Публ.-Адм. Прав. за храната на затворницитѣ. 1881 г. 19 февруари I. 213.

47. Публ.-Адм. Прав. за съставление на Копрившкия сждебенъ участъкъ. 1881 г. 20 февр. I. 215.

48. Публ.-Адм. Прав. за присажданието на сипаницата. 1881 г. 23 февр. I. 217.

49. Областенъ Законъ за членове-замѣнници при окржжнитѣ сждилища и за замѣнници при околийскитѣ сждници. 1881 г. 28 февруари I. 223.

50. Областенъ Законъ за раздаване пособията предписани въ чл. 3 отъ десетата притурка на Органическия Уставъ. 1881 год. 28 февруари I. 223.

51. Областенъ Законъ за носене на оржжие. 1881 г. 28 февруари I. 223.

52. Обл. Законъ за отчуждение по причина на обща полезность. 1881 г. 28 февр. I. 229.

53. Обл. Законъ за устройството на селската полиция. 1881 г. 28 февр. I. 249.

54. Обл. Законъ за устройството на градската полиция. 1881 г. 28 февр. I. 259.

55. Обл. Законъ за съставление на кадастъръ. 1881 г. 28 февруари. I. 263.

56. Областенъ Законъ за мѣркитѣ и теглилкитѣ. 1881 год. 28 февруари I. 279.

57. Областенъ Законъ, съ който се правятъ измѣнения въ закона отъ 22 декември 1879 г., учреждающъ данъка върху прихода. 1881 г. 28 февр. I. 285.

58. Обл. Законъ за началното учение. 1881 г. 28 февр. I. 287.

59. Публ.-Адм. Прав. за полагание въ действие на първата часть отъ Обл. Законъ за кадастъръ. 1881 г. 28 февр. I. 323.

60. Публ.-Адм. Прав. за кръвопускателитѣ. 1881 г. 3 мартъ I. 325.

61. Публ.-Адм. Прав. за управлението на солния монополъ. 1881 г. 14 мартъ I. 327.

62. Публ.-Адм. Прав. за общинскитѣ даждия. 1881 година. 2 априлъ II. 3.

63. Публ.-Адм. Прав. за учреждение на практическото земледѣлско училище въ Източна Румелия. 1881 18 апр. II. 7.

64. Публ. Адм. Прав. съ който се опредѣлятъ ценитѣ на вината и ракиитѣ отъ произведенията на 1880—81 г., споредъ които ще се взима даждие 10% отъ оценителната имъ стойность. 1881 12 май II. 11.

65. Публ.-Адм. Прав. за окръженъ приходъ отъ сваляне на дърва по рекитѣ. 1881 г. 22 май II. 15.

66. Публ.-Адм. Прав. върху градскитѣ даждия. 1881 28 май II. 17.

67. Публ.-Адм. Прав. за правенето, преправянето и поддържането на областнитѣ шосета въ Източна Румелия. 1881 г. 4 юни II. 27.

68. Публ.-Адм. Прав. за помощи на престарѣли или болни преподаватели или учители. 1881 г. 18 юни II. 37.

69. Публ.-Адм. Прав. за полицията на пжтищата въ Източна Румелия, 1881 г. 30 юни II. 41.

70. Публ.-Адм. Прав. за пжтеустройството (voirie) на градоветѣ и селата на Източна Румелия. 1881 г. 18 юли II. 47.

71. Публ.-Адм. Прав. за стипендии по университетско и специално образование. 1881 г. 28 юли II. 50.

72. Публ.-Адм. Прав. за стипендии на ученици при областнитѣ гимназии. 1881 г. 28 юли II. 63.

73. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се измѣня чл. 5 отъ публ.-адм. правилникъ за управлението на солния монополъ. 1881 г. 3 юли II. 67

74. Публ.-Адм. Прав. за горитѣ въ Източна Румелия. 1881 г. 31. юли II. 69.

75. Публ.-Адм. Прав. върху риболовството. 1881 г. 18 авг. II. 85.

76. Публ.-Адм. Прав. върху тарифата на права, които събира Канцеларията на Вжтрешнитѣ Дела и канцелариитѣ префектурни и околийски. 1881 г. 20 авг. II. 89

77. Публ.-Адм. Прав. за присъединението на градецътъ Копривщица, заедно съ селата Горне-Османово, Долне-Османово, Крастово и Айваджикъ. които влизаха въ Т.-Пазарджишкия окржгъ, къмъ Карловската избирателна Колегия на Пловдивския окржгъ. 1881 год. 20 августъ II. 91:

78. Публ.-Адм. Прав. за допълнение на публ.-адм. прав. за пристанищнитѣ права на голѣмитѣ и малкитѣ ладии, които работятъ въ Бургаското пристанище. 1881 г. 27 авг. II. 93.

79. Публ.-Адм. Прав. за допълнение на публ.-адм. прав. по присаждане на сипаницата. 1881 г. 21 авг. II. 95.

80. Публ.-Адм. Прав. за общитѣ програми на началнитѣ училища въ Изт. Румелия. 1881 г. 27 авг. II. 97.

81. Публ.-Адм. Прав. за сждопроизводството на Окржжнитѣ и Върховното сждилище за административни разпри. 1881 год. 31 августъ II 99.

82. Публ.-Адм. Прав. за опредѣлението на подробноститѣ върху военнитѣ упражнения въ общинитѣ, предвидени въ чл. 409, 410, 411 и 393 на Орг. Уставъ. 1881 г. 5 септ. II 107.

83 Публ.-Адм. Прав за събирането на данъцитѣ и преследването на податницитѣ. 1881 г, 22 септ. II. 111.

84. Публ.-Адм. Прав. за гробищата и погребението на умрѣлитѣ. 1881 г. 22 септ. II. 117.

85. Публ.-Адм. Прав. съ който се измѣняватъ чл. чл. 14 и 15 на отоманския законъ за тютюнитѣ отъ 30 авг. 1873 г. и членове 2 и 92 отъ отоманския законъ по сѫщия предметъ отъ 15 май 1874 г, 1881 г. 26 септ. II. 119.

86. Публ.-Адм. Прав. за областни реални гимназии. 1881 год. 26 септ. II. 123.

87. Публ.-Адм. Прав. за пощитѣ и телеграфитѣ. 1882 г. 30 септ. II. 131.

88. Приказъ на Генералъ-Губернатора, чрезъ който се изменява публ.-адм. прав. отъ 5 септ. 1881 г. за подробноститѣ върху военнитѣ упражнения въ общинитѣ. 1882 г. 2 февр. II. 163.

89. Приказъ на Генералъ-Губернатора за прибавление два члена на публ.-адм. прав. подъ № 58 отъ 30 окт. 1880 г. за устава по военната дисциплина. 1882 г. 11 февр. II. 165.

90. Публ.-Адм. Прав. съ който се определятъ ценитѣ на вината и ракиитѣ отъ произведенията на 1881—82 год., споредъ които ще се взима даждие 10% отъ оценителната имъ стойность. 1882 год. 22 януари II. 167.

91. Приказъ на Генералъ-Губернатора за гаранциитѣ, които трѣбва да даватъ чиновницитѣ, означени въ чл. 121 отъ притурката № 9 на Орг. Уставъ. 1881 г. 29 окт. II. 171.

92. Областенъ законъ за бюджета на финансовото упражнение презъ 1882—83 г. 1882 г. 23 февр. II. 175.

93. Областенъ законъ за общинскитѣ даждия. 1882 г. 23 мартъ II. 179.

94. Обл. законъ за сѫдопроизводството на окрѫжнитѣ и административни сѫдилища. 1882 г. 23 мартъ II. 183.

95. Обл. законъ за помощи на престарѣли или недѫгави преподаватели или учители. 1882 г. 23 мартъ II. 191.

96. Публ.-Адм. Прав. за устройството и управлението на Областната печатница, 1882 г. 16 мартъ II. 195.

97. Публ.-Адм. Прав. за пѫтни разноски и за дневни обещетения по премѣстване на чиновницитѣ отъ гражданското ведомство и на частни лица пратени съ нарочни послания. 1882 г. 5 апр. II. 197.

98. Правилникъ за изпълнение на чл. 27 отъ Обл. законъ за началното училище. 1881 г. 26 авг. II. 201.

99. Правилникъ за изпити по отпуснителни свидетелства. 1882 г. 22 мартъ II. 215.

100. Правилникъ за изпити по свидетелства за учителска способность. 1882 г. 23 мартъ II. 219.

101. Правилникъ за градене на начални училища. 1882 г. 5 апр. II. 225,

102. Приказъ на Генералъ-Губернатора за устройството на междуселската поща. 1881 г. 23 дек. II. 233.

103. Публ.-Адм. Прав. за създаване на службата Съветникъ въ Дирекцията на Финанситѣ. 1882 г. 22 апр. II. 239.

104. Публ.-Адм. Прав за налагающъ налогъ на кочующитѣ племена въ Изт. Румелия. 1882 г. 1 май II. 241.

105. Публ.-Адм. Прав. за устройството въ управлението на Областнитѣ библиотека и музей. 1882 г. 1 май II. 243.

106. Приказъ на Генералъ-Губернатора за измѣнение на чл. I отъ приказътъ подъ № 164 отъ 29 окт., относително за гаранциитѣ на чиновницитѣ предвидени отъ чл 121. 1881 г. 25 ноем. II. 245.

107. Публ.-Адм. Прав. за окржжнитѣ пжтища на Пловдивския окржгъ. 1882 г. 10 май II. 247.

108. Публ.-Адм. Прав. за да се прилагатъ и за събирането на досегашнитѣ недсбори по непрямитѣ данъци и на аванситѣ, постановленията на публ.-адм. прав. отъ 22 сепг. 1881 г. 1882 г. 18 май II. 251.

109, Публ.-Адм. Прав. за опредѣление на срока, въ който могатъ да се предявяватъ тжжбитѣ предвидени отъ чл. 2 на Обл. Законъ за кадастра. 1882 г. 27. май II. 253.

110. Публ.-Адм. Прав. за правото отъ продажбата на добитъка (интизапъ). 1882 г. 27 май II. 255.

111. Публ.-Адм. Прав. за устройството на Областнитѣ Девически Гимназии. 1882 г. 3 юни II. 259.

112. Публ.-Адм. Прав. за раздѣлението на Анхиалската околия на два сждебни участъка. 1882 г. 7 юни II. 263.

113. Публ.-Адм. Прав. за временнитѣ педагогически училища. 1882 г. 7 юни 265.

114. Публ.-Адм. Прав. опредѣлящъ срока за оплакване и въззивъ по двата данъка върху сградитѣ и върху прихода. 1882 г. 10 юни II. 269.

115. Публ.-Адм. Прав. за измѣнение на чл. 29 отъ публ.-адм. прав.: за пжтеустройството на градоветѣ и селата въ Областьта. 1882 г. 17 юни II. 271.

116. Публ-Адм. Прав. за сждебнитѣ комисари, които сж приставени за сждилищата въ Областьта. 1882 г. 21 юни II. 273.

117. Публ.-Адм. Прав. съ който се разрешава да се създадатъ три нови военни стипендии. 1882 г. 26 юни II. 277.

118. Публ-Адм. Прав. опредѣлящъ случаитѣ и начинътъ за намаление или опрощаване на прямитѣ данъци. 1882 г. 6 юли II. 283.

119. Приказъ на Генералъ-Губернатора съ който се опредѣля една еднообразна униформа за полицейскитѣ комисари. 1882 г. 10 юли II. 287.

120. Приказъ на Генералъ-Губернатора за учреждението на едно официално издание подъ название „Общински листъ“. 1882 г. 26 юли II. 291.

121. Правилникъ за програма на вѣроучението по училищата на българското православно общество. 1882 г. 18 авг. II. 293.

122. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се опредѣля какви ще бждатъ и колко ще траятъ маневритѣ на първото опълчение на милицията презъ 1882 г. 1882 г. 20 авг. II. 297.

123. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се връзватъ смѣткитѣ на бюджета на Сливенския окржгъ за финансовитѣ 1880—81 и 1881—82 година. 1882 г. 25 авг. II. 299.

124. Публ.-Адм. Прав. за отварянето на практичеси курсове по вапцарство, тъкарство, предарство и луксарство въ правителствената сукнена фабрика въ Сливенъ. 1882 г. 4 септ. II. 301.

125. Публ.-Адм. Прав. за устройството на аптекитѣ въ Изт. Румелия. 1882 г. 4 септ. II. 303

126. Публ.-Адм. Прав за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ Отоманския правилникъ за правата върху тютюна отъ 15 май 1874 год. 1882 г. 9 септ. II. 309.

127. Приказъ на Генералъ-Губернатора, съ който се викатъ на действителна служба въ постояннитѣ кадри на милицията до 1900 души новобранци отъ разряда на 1861 година. 1882 г. 10 септ. II. 315.

128. Областенъ Законъ за устройството на Санитарната часть въ Източна Румелия. 1882 год. 13 септ. II. 317.

129. Приказъ на Генералъ-Губернатора за измѣнение на ал. 2 отъ чл. 11 на публ. адм. правилникъ отъ 5 септ. 1881 год. 1882 г. 13 септ. II. 327.

130. Публично Административенъ Правилникъ за премѣстването на 10 степендии отъ Пловдивската Девическа Гимназия въ Старо-Загорската. 1882 г. 27 септ. II. 329.

131. Публично Административенъ Правилникъ за Върховно-Военно Сждилище 1882 г. 30 септ. II. 331.

132. Приказъ на Генералъ-Губернатора за униформата на нѣкои службаши отъ пощитѣ и телеграфитѣ. 1882 г. 2 октомври II. 339.

133. Приказъ на Генералъ-Губернатора за поправление на една погрѣшка въ приказа отъ 25 августъ 1882 г. за бюджетитѣ на Сливенския окржгъ. 1882 год. 6 октом. II. 343.

134. Публично Административенъ Правилникъ за привилегията запазена на областното съкровище при събирането на прекитѣ данъци и на всѣка сума дължима нему отъ чиновницитѣ споменати въ чл. 120 отъ притурката № 9 на Органическия Уставъ. 1882 г. 9 октомври, II. 345.

135. Приказъ на Генералъ-Губернатора за утвърждение на бюджета на Татаръ-Пазарджикския окржгъ за финансовата 1883—84 год. 1882 г. 14 октомврий. II. 349.

136. Вжтрешенъ Правилникъ на Областнитѣ Реални Гимназии. 1882 г. 18 октомврий. II. 351.

137. Приказъ за обнародването на правителственитѣ актове. 1882 год. 29 ноември I — I.

138. Приказъ за подновяването на всичкитѣ градски съвети по Областьта. 1883 г. 13 януари. I. 3.

139. Областенъ Законъ върху правата и длъжноститѣ на полицейскитѣ комисари. 1883 г. 26 януари I. 11.

140. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се отстжпва, даромъ по двадесеть и петь уврата правителствена земя за обработване отъ всѣко семейство отъ бѣжанцитѣ заселени въ Бургаския окржгъ. 1883 год. 23 януари I. 10.

141. Областенъ Законъ за пѫтнитѣ разноски и за дневното обезщетение по премѣстване на чиновницитѣ отъ гражданско ведомство и на частни чиновници пратени съ нарочни послания. 1883 г. 3 февр. I. 25.

142. Обл. З. за опредѣление на случаитѣ, въ които могатъ да ставатъ намаления или опрощения на прями данъци и за начина, по който могать да се произвеждатъ. 1883 г. 3 февруари, II. 28.

143. Обл. Законъ за военнитѣ пенсии. 1883 г. 3 февр. II. 31.

144. Публ.-Адм. Прав. предвиденъ отъ чл. 5 на публ.-адм. правилникъ учреждающъ практическото земледѣлско училище въ с. Садово. 1883 г. 19 февр. II. 39.

145. Публ.-Адм. Прав за отговорностьта, която лежи върху административнитѣ съвети на дружинитѣ и на учебния батальонъ, спрямо областния ковчегъ по управлението на правителственитѣ пари и материали въ частитѣ на милицията. 1883 г. 22 февр. II. 45.

146. Областенъ Законъ за употрѣбата и упавлението на Земледѣлскитѣ каси. 1883 г II. 46.

147. Обл. Законъ за сѫдебнитѣ комисари, които сѫ приставени при сѫдилищата въ Областьта. 1883 г. 24 февр. II. 55.

148. Обл. Законъ за адвокатитѣ 1883 г. 25 февруари, II. 62.

149. Обл. Законъ за продаване на лѣкарствени нѣща. 1883 г. 1 мартъ III. 66.

150. Приказъ чрезъ който избирателитѣ на избирателнитѣ колегии: Айтоска, Бургаска, Драмска, Евджилерска, Изворска, Ихтиманска, Карловска, Котленска, Кѫзѫлъ-агачска, Кѫрджалийска, Ново-Загорска, Селджиковска, Станимашка, Старо-Загорска, Хаджи-Ейленска, Хасковска, Хисаръ-Кюселерска и Чирпанска, се призоваватъ да подновятъ депутатитѣ си за Областното Събрание. 1883 г. 5 мартъ III. 81.

151. Публ. Адм. Прав. за тѫжби по прями данъци. 1883 г. 9 мартъ III. 83.

152. Приказъ, чрезъ който се дава на българо-католическото, еврейското и арменското религиозни общества въ Пловдивъ, привилегията да съставятъ по една особена избирателна колегия, за да си изберать по единъ градски съветникъ въ предстоящитѣ градски избори. 1883 г. 14 мартъ III. 88.

153. Публ.-Адм. Прав. за начина по който ще се отпущатъ и оправдаватъ бюджетарнитѣ кредити. 1883 г. 2 априлъ IV. 97.

154. Правилникъ за държането на общинскитѣ кочани и данъчнитѣ книги. 1883 г. 11 апр. IV. 101.

155. Публ.-Адм. Прав. за пристанищнитѣ власти. 1883 г. 2 май V. 120.

156. Обл. Законъ за общинскитѣ пѫтища. 1883 21 апр. IV. 113.

157. Приказъ за вечерни и празнични училища. 1883 14 май V. 142.

158. Приказъ за разтурването на Пещерския Градски Съветъ. 1883 г. 18 май V 148.

159. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се намаляватъ и опрощаватъ на разни общини прями данъци за финансовата 1882 — 83 год. 1883 г. 24 май V. 150.

160. Публ.-Адм. Прав., съ който се допълня чл. 1 отъ Отоманския правилникъ за тютюнитѣ. 1883 г. 18 май V. 149.

161. Публ.-Адм. Прав, чрезъ който се намаляватъ и опрощаватъ на разни общини прями данъци за финансовата 1882—83 год. 1883 г. 24 май V. 150.

162. Публ.-Адм. Прав, чрезъ който кредитътъ отворенъ въ глава 23 на отд. 3 отъ разходната часть на бюджета аа финансовата 1883—84 год. (напечатване на протоколитѣ на Областното Събрание) се увеличава съ едно количество отъ 11,770 гроша, което ще се вдигне по унищожение (suppression) изъ кредита на глава 3 сжщиятъ отдѣлъ (наемъ). 1883 г. 31 май VI. 155.

163. Публ.-Адм. Прав за разпредѣлението на количествата записани въ бюджета на финансовата 1883—84 година, за градене и поддържане на начални училища. 1883 г. 30 юни VI. 60.

164. Приказъ, чрезъ който се разрешава да се отчужди отъ Областното владение една арса отъ 164 четвъртити метри находяща се въ Пловдивъ, между Сиропиталището, Конакътъ и улицата Енизъ Ефенди Джамиси. 1883 г. 2 юли VI. 164.

165. Приказъ, чрезъ който се удобрява уставътъ на анонимното Д-во „Пчела". 1883 г. 6 юли VI. 165.

166. Приказъ, чрезъ който се опредѣлятъ какви да бждатъ и колко ще траятъ маневритѣ на първото опълчение отъ Милицията, презъ 1883 год. както и числото на людитѣ, които ще вуематъ участие въ нея. 1883 г. 10 авг. VII. 185.

167. Публ.-Адм. Прав. за окрлжно счетоводство. 1883 г. 22 авг. VII. 201

168. Приказъ за разпредѣление Жандармерията на секции и по бригади въ окрлзитѣ и околиитѣ. 1883 г. 24 авг. VII. 204

169. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се учредява въ Казанлъкъ елно Областно Нормално Училище за начални учители. 1883 г. 31 авг. VII. 220.

170. Приказъ, чрезъ който се викатъ на действителна военна служба въ постояннитѣ кадри до 1,900 души новобранци. 1883 г. 1 септ. VII. 227.

171. Публ.-Адм. Прав., чрезъ който се отварятъ стипендии при Областното — въ Казанлъкъ—Нормално Училище. 1883 г. VIII. 236.

172. Публ.-Адм. Прав. чрезъ който се опредѣлятъ съответнитѣ болести, споменати въ означенитѣ, съ чл. 7 отъ закона за военнитѣ пенсии отъ 3 февр. 1883 год., три категории. 1883 г. 21 септ. VIII. 237.

173. Публ.-Адм. Прав. за предвардване отъ филоксерета 1883 г. 5 окт. IX. 255

174. Публ.-Адм. Прав, за впадалата. 1883 г. 7 окт. IX. 263.

175. Приказъ, чрезъ който се одобрява уставътъ на Печатарското Работническо Дружество „Единство" въ Пловдивъ. 1883 г. 23 ноем. X 311.

176. Приказъ за унищожението на решението вземено отъ Главния Съветъ на Хасковския окрлгъ, презъ последната му септемврийска ред. сесия, съ цель да опредѣли максимума на прибавъчнитѣ пари по 10% върху всичкитѣ областни данъци, за селскитѣ общини и по 10% върху кадастра и беглика на градскитѣ общини. 1883 г. 13 дек. XI. 326.

177. Публ.-Адм. Прав. за унищожението на нѣколо данъци дължими отъ несъстоятелни податни презъ 1882 — 83 година. 1883 г. 13 дек. XI. 328.

178. Законъ за гражданското състояние (обнародванъ въ „Общинский листь" подъ № 41 отъ 1 май 1884 г. Отъ 24 априлъ 1884 (1884 Св № 4 133—143.

179. П. А. правилникъ за правата на околийскитѣ лѣкари въ лѣчебно отношение къмъ заможни лица. предвидено отъ чл. 14 на Областния законъ за устройството на санитарната часть (обнародванъ въ „Общинския листь" подъ № 42 отъ 8 май 1884). Отъ 30 апр. 1884 г. (1884. Св. № 4. 155—156.

180. П. А. правилникъ за търговетѣ № 125. (Обнародванъ въ „Общинския листъ" подъ № 57 отъ 25 окт. 1884 г.) отъ 25 септ. 1884 г. (Св. № 10 стр. 313—319).

181. Приказъ за пенсии и възнаграждение за опълченцитѣ. № 127. (Обнародванъ въ „Общинския листь" подъ № 56 отъ 12 окт. 1884 г.). Отъ 6 окт. 1884 г. (Св. № 10 стр. 321—323.

182. П. А. правилникъ за наказателното сѫдопроизводство отъ 30 мартъ 1885 г. (Обнародванъ въ Сборникъ на законитѣ въ Източна Румелия № 3 стр. 1—114).

ЧАСТЬ IV.

Правосждието въ Източна Румелия.

Общи бележки.

Време на турското владичество. — Преходно време на руската окупация. — Какви грижи и наредби предвидѣ окупационната власть? — Търговскитѣ сѫдилища. — Временнитѣ правила за устройството на сѫдебната часть въ България. — Значение и роля на „Временнитѣ сѫдебни правила“. — Основнитѣ начала на „Врем. сѫдебни правила“.

Руско-турската освободителна война завари въ Европейска Турция, както и въ Южна България, прекръстена въ Берлинъ — Източна Румелия, едно устройство на правосѫдие, при което имаше два вида сѫдебни учреждения: 1. сѫдилища шерийски — предимно за мюсюлманитѣ — сѫдилища, които бѣха почти единствени за всички населения преди Танзимата и вилаетското устройство; 2. сѫдилища низамие, т. е. по законъ за всички жители на държавата.

Шерийскитѣ сѫдилища, които прилагаха религиознитѣ и граждански закони, имаха за свои органи така нареченитѣ кадии и наиби, каквито имаше въ всѣки градъ. Тѣ решаваха окончателно и решенията имъ се изпълняваха като се потвърдѣха отъ Шейхъ-юлъ-Исляма, който се счита за върховенъ началникъ на всички шерийски сѫдилища.

Общитѣ сѫдилища или мехкемеи-низамие бѣха поставени въ прякото ведомство на министра на правосѫдието; тѣ сѫдѣха граждански и углавни дѣла и състояха отъ три сѫдебни инстанции: 1) даави меджлислери — сѫдилиша отъ първа инстанция, съ седалище главния градъ на всѣка каза; 2) темизи

хукукъ меджлислери, — сѫдилища отъ втора инстанция въ главния градъ на всѣки санджакъ. Тѣ сѫдѣха апелационно дѣлата постѫпили отъ първостепеннитѣ сѫдилища, а сѫщо като първа инстанция — нѣкои углавни дѣла, неподсѫдими поради важностьта си въ първата инстанция, а именно когато наказанието е повече отъ тримесеченъ затворъ и повече отъ 500 гроша глоба; 3) диван-и-темизъ — върховенъ апелативенъ сѫдъ, състоящъ отъ две отдѣления: углавно и гражданско. Тѣ решаваха апелативно жалби противъ решенията на по-долнитѣ сѫдилища. Тѣ биваха председателствувани отъ наибина (кадията) на вилаета.

На върха на сѫдебната иерархия имаше въ Цариградъ Върховенъ касационенъ сѫдъ, нареченъ д и в а н и - и - а х к я м - и - а д л и е, който състоеше отъ две отдѣления: първото наречено касационно сѫдилище — м е х к е м е - и - т е м и з ъ, сѫщо така раздѣлено на граждански и углавенъ отдѣли, а второто отдѣление — м е х к е м е - и - н и з а м и е, което разгледваше като последня инстанция по сѫщество спорнитѣ граждански и углавни въпроси, разрешавани окончателно съ опредѣление. Това мехкеме-и-низамие състоеше отъ 3 отдѣла: углавенъ, граждански и търговски.

Освенъ това въ Европейска Турция имаше така наречени мехкеме-и-тиджаретъ, т. е. търговски сѫдилища, уредени въ 1847 г., но почнали да действуватъ отъ 1867 година. Когато се почна освободителната война въ Европ. Турция имаше около 50 такива търговски сѫдилища.

Когато европейската комисия, имаща за задача да уреди Органическия Уставъ на Източна Румелия, пристѫпи къмъ своята работа, областьта вече имаше едно повече или помалко уредено правосѫдие. Руската окупационна власть бѣше си поставила за задача своевременно да внесе възможно пъленъ и добъръ редъ въ всички отдѣли на управлението. Още князь Черкаски, началникъ на гражданското управление въ цѣла България, бѣше своевременно приготвилъ не само „Материяли за изучването на България“, но и разни временни правила за едно редовно действие по всички части на управлението. Относително директивата, дадена на княза Дондуковъ-Корсаковъ въ качеството му на росийски императорски

комисарь въ България, ето що гласяха думитѣ на общата инструкция до него:

„Общитѣ начала на правителството на Негово Величество, които трѣбва да ръководятъ васъ — сж неизмѣнни: задачата на Русия, както вече се помена въ прокламацията къмъ българитѣ, при встжпването на нашата армия въ тѣхната земя, не е да разрушава, а да създава, не да се пораждатъ разногласия въ населението, а да се сближаватъ и примиряватъ всичкитѣ му елементи, като се простира върху всички еднакво покровителството на закона, като се иска отъ всички еднакво подчинение на реда и като се обезпечаватъ на всички еднакво благата на неприкосновеностьта лична, религиозна и имотна безъ разлика на народность. Вамъ предстои на почвата, посѣта, и пропита отъ жертви на мюсюлманския фанатизъмъ, самоуправство и вѣковни притѣснения, да насадите семена отъ нова гражданственость, основана на духа на християнското учение за любовь къмъ ближния и върху уважение къмъ человѣческитѣ права. Въ практическото прилагане на тѣзи начала, Ваше Сиятелство ще бждете само продължатель на тази административна система, на която въвеждането получи начало при вашия предмѣстникъ по гражданското управление на България — князь Черкаский. Тя се основава на възможно пълно развитие общинското и окржжно самоуправление при участието на изборни членове съ безпристрастното участие въ тѣхъ както на християнски, така и нехристиянски елементи. Чрезъ тази система преди всичко могатъ и трѣбва да бждатъ оздравени мѣстнитѣ нужди на населението, правилностьта на разпредѣлянето на лежащитѣ върху него обязаности и нелицеприятностьта на правосждието въ първитѣ сждебни инстанции“.

Въ втора една инструкция къмъ княза Дондуковъ-Корсаковъ, следъ горепоменатата № 30 отъ 10 априлий 1878 г., напомня му се да уреди съвета на управлението, който състои отъ 7 отдѣла: 1) вжтрешни работи; 2) финанси и контролъ; 3) сждебенъ; 4) духовенъ и учебенъ; 5) воененъ; 6) пощенски, телеграфенъ, съобщения и обществени работи и 7) канцелария за общи дѣла и дипломатически сношения. Сждебниятъ отдѣлъ имаше за задача да се погрижи да възстанови сждебнитѣ съвети въ окржзитѣ и санджацитѣ, като

се съобразява съ основанията на готвилитѣ се за издание „Положения за сѫдебното устройство въ страната". Такива временни положения по сѫдебната часть бѣха съставени много рано следнитѣ:

1) Положение за устройството и за предметитѣ на ведомството на селскитѣ сѫдилища;

2) Положение за устройството на сѫдилищата окрѫжни и областни (губернски);

3) Положение за гражданското и углавното сѫдопроизводство въ тѣзи сѫдилища и

4) Правила за надзоръ по настойничеството, за реда на извършвани писменни актове и договори, за съставлението на инвентарнитѣ описи и запазване на наследствата.

Сѫщо така бѣха приготвени проекти за уреждане административни сѫдилища, за разграничаване ведомството между гражданскитѣ общи и духовни сѫдилища отъ православно и други вѣроизповѣдания и, най-после, положение за кадийския сѫдъ по граждански дѣла изключително между мюсюлманитѣ. Рѫководяща мисъль при уреждането на тѣзи проекти и положения бѣше да не се отстраняватъ отъ формитѣ на сѫдилища, вече сѫществуващи въ Турско и отъ закони, още неотмѣнени, поне до толкозъ, до колкото тѣ не противорѣчеха на новия държавенъ порядъкъ и безъ да лишаватъ въ сѫщото време мюсюлманското население отъ онова високо покровителство, което му бѣше дадено въ прокламацията за война отъ руския царь. Относно вѫтрешния редъ на сѫдоустройството главната задача се заключаваше въ това, щото въ състава на сѫдилищата да влѣзатъ лица отъ българско произхождение, получили средно, а по възможность и висше образование; да се опредѣли съ точность ведомството на всѣки сѫдъ, да се установи твърдъ, но простъ и несложенъ редъ за гледането на граждански и углавни дѣла и да се оздрави на сѫдебнитѣ решения възможность да бѫдатъ тѣ изпълнени, — нѣща които въ предишното турско време се добиваха съ голѣми мѫчнотии.

Селскитѣ сѫдилища, които сѫ сѫществували у насъ българитѣ, по обичаенъ редъ въ старо време

не бѣха отмѣнени отъ турската власть, напротивъ, съ закона за вилаетитѣ отъ 1867 година, бѣха утвърдени и обобщени за всички вѣроизповѣдания. Тѣ бѣха изборни и въ окупационото положение тѣ се уредиха съ малки видоизмѣнения. Тоя сѫдъ се избираше за една година отъ мѣстнитѣ жители. Ако мюсюлманското население пожелаеше, и то можеше да си избере особенъ съветъ на старейшини за упражнение на тоя сѫдъ. Дѣла между мюсюлмани и други жители се решаваха отъ смѣсенъ съветъ. Съветътъ на старейшинитѣ, по взаимно съгласие на странитѣ, гледаше дѣла граждански и за простѫпки, които споредъ закона можеха да се свършатъ чрезъ примирение. Изключени бѣха изъ ведомството имъ всички препирни за недвижими имоти и дѣла, въ които е замѣсена държавата, както и всички искове на малолѣтни противъ трети лица.

Руската окупационна власть обръщаше особено внимание на това, щото населението да има колкото се може понепосрѣденъ, близъкъ сѫдъ. И въ случая тя използваше една стара българска традиция, търпѣна отъ турската власть презъ време на цѣлото турско владичество, при което въ време на вилаетскитѣ реформи отъ съвета на старейшинитѣ бѣше уреденъ така нареченията мухтаръ-меджлиси въ селата и нахиитѣ. Общитѣ т. сѫдилища въ това врѣме бѣха: 1) сѫдебниятъ съветъ на казата (каза-деави-меджлиси); 2) сѫдебниятъ съветъ на Санджака (меджлиси-темизи-хукукъ) и апелативенъ сѫдъ на вилаета (дивани-темизъ).

Сѫдебнитѣ съвети разгледваха дѣла граждански и углавни. Апелативниятъ сѫдъ въ центра на вилаета се състоеше отъ два отдѣла: гражданскъ и углавенъ.

За всички сѫдебни съвети отъ казитѣ (околии) въ санджака (окрѫгъ) имаше втора инстанция — поменатиятъ сѫдебенъ съветъ на санджака. Този сѫдъ, обаче, въ сѫщото време бѣше първа инстанция за тази каза, въ която се намѣрваше главниятъ градъ на санджака.

Висшата вилаетска инстанция бѣше апелативниятъ сѫдъ на вилаета, който решаваше апелативни гр. дѣла и сѫдѣше престѫпления, наказвани съ смъртно наказание и „кюрекъ“ (въ окови), тъмниченъ затворъ и вѣчно заточение.

Споредъ Устава на вилаетитѣ отъ 1867 година, личниятъ съставъ на сѫдилищата и отъ тритѣ инстанции бѣше едно-

образенъ. Всички сѫдилища състояха отъ председатель и отъ 6 членове или сѫдии. Сѫдиитѣ бѣха изборни: трима мюсюлмани и трима християни. По кѫсно, въ 1872 год. по предписание на великия везиръ, членоветѣ въ сѫд. съвети бѣха до три за казитѣ, до четири за санджацитѣ, а шесть останаха само за вилаетския апелативенъ сѫдъ.

Изборитѣ ставаха така:

За сѫдебния съветъ на казата каймакаминътъ наедно съ членоветѣ отъ управителния съветъ, назначенъ отъ правителството и отъ духовни представители на общинитѣ, назначава кандидати въ троенъ брой. Този списъкъ отъ кандидати се праща по всички села на окрѫга и тамъ всѣка община чрезъ своитѣ стареи избира отъ този списъкъ два пѫти повече членове, отъ тѣзи които има да се замѣстятъ. Съкратенъ така, списъкътъ се представя на мютесарифина (управителя) на санджака, който избира окончателно кандидатитѣ за съвета.

По сѫщия начинъ ставаше избора и за членове въ съвета на санджака, който изборъ се утвърдяваше отъ валията (главния управитель) и въ апелат. сѫдъ, на който пакъ членоветѣ се утвърдяваха отъ централното цариградско правителство.

Изборнитѣ членове въ горепоменатитѣ съвети се избираха за две години и всѣка година половината имъ се преизбираше и смѣняваше. Немюсюлманскитѣ членове на тѣзи сѫдилища трѣбваше да принадлежатъ къмъ разнитѣ вѣроизповѣдания и народности, ако въ окрѫга сѫществуватъ разни по вѣроизповѣдание общини.

Изброенитѣ по-горе сѫдилища бѣха отъ категорията на така нареченитѣ мехкемеи-низамие и тѣ разгледваха дѣлата по законъ (низамъ) т. е. по новитѣ закони: търговски, наказателенъ и други, заети повечето отъ французкото Наполеоново законодателство. Вънъ отъ тѣхъ имаше друга категория сѫдилища, наречени мехкемеи шерие, които състояха отъ кадии, наиби и други улеми, сѫдящи по шерията т. е. по турския свещенъ законъ. Трѣбва да се помене тукъ, че председатели и на сѫд. съвети бѣха сѫщитѣ кадии или наиби, които рѫководѣха въ казата, санджака или вилаетския градъ така нареченитѣ турски свещенни сѫдилища.

* * *

Руската окупационна власть използува този редъ на турска сжд. организация и по сжщия типъ настани на първо мѣсто окржжни, на второ мѣсто областни сждилища. Окржжнитѣ сждилища бѣха първостепенни и на тѣхъ бѣха подсждни всички дѣла граждански, търговски и углавни, съ изключения, изрично посочени въ закона. Тѣзи сждилища състояха отъ председатель, трима постоянни членове и 12 членове избрани, които заседаваха по редъ. Двойственостьта на състава въ сждилищата бѣше допусната, защото България нѣмаше едно пълно писано законодателство и продължаваха да действуватъ отчасть неотмѣненитѣ турски закони, а въ сжщото време и мѣстнитѣ обичаи, приети отъ народния кодексъ. Членоветѣ, назначавани отъ правителството, бѣха българи отъ най-образованитѣ, които можеха да прилагатъ както турскитѣ закони, така и да ги сравняватъ и тълкуватъ споредъ французкото законодателство отъ гдето тѣ бѣха заети. Изборнитѣ членове бѣха представители на народното обичайно право. Върху назначенитѣ членове се възлагаха и нѣкои особени длъжности, като нотариялната и производство на предварителни следствия. Тѣзи сждилища решаваха и окончателно искове за не повече отъ 1000 гроша. По углавни дѣлатѣ решаваха окончателно само когато простжпката не превишава тримѣсечно запиране, или затворъ, или пъкъ 500 гроша глоба.

Търговски сждилища. Такива временната окупационна власть уреди въ нѣкои главни търговски центрове, по Закона отъ 30 априлъ 1860 год., т. е. така, както бѣше наредено въ време на турското владичество. Тѣзи сждилиша решаваха окончателно по дѣла, на които цената не бѣше за повече отъ 5000 гроша. Въ тѣхъ се прилагаше турскиятъ Търговски Законъ отъ 1850 год., имащъ 315 членове.

Въ Пловдивъ първиятъ търговски сждъ е билъ откритъ на 16 августъ и, по единъ тържественъ начинъ, за първи председатель на тоя сждъ е билъ нзначенъ стариятъ общественикъ, учитель, турски чинозникъ (моавинъ) при мѣстния мютесарифинъ Иоакимъ Груевъ. За членове сж били назначени между други единъ гръкъ и единъ българо-католикъ.

Въ записката за деятелностьта на Руското Временно Управление въ княжество България между другото се говори следующето:

„Като имаше предъ видъ безправието и безгласностьта предъ предишния турски сждъ на християнското население, тозъ часъ, следъ минаването на нашитѣ войски презъ Дунава, бившето наше гражданско управление обърна внимание на най-бързото уреждане правилна сждебна власть въ заетитѣ отъ насъ мѣста. Съ тази цель още тогава бѣха възстановени сждебнитѣ учреждения отъ първа инстанция, а по-нататъшното разработване на това важно дѣло бѣше възложено на особена юридическа комисия.

„Събранитѣ къмъ май месецъ миналата година материали на тази комисия послужиха за основание да се преобразува и устрои сждебното дѣло въ България.

„При съставянето временни правила по сждебната часть, имаше се предъ видъ главно, като се избѣгвать коренни нововъведения, да се предостави на цѣлото население бързъ, близъкъ и равноправенъ сждъ, който трѣбваше да се ржководи при решаване на дѣлата или отъ обичайното право или отъ сжществуващитѣ закони, доколкото тѣ не противоречатъ на новитѣ държавни и християнски порядки въ България.

„Споредъ сега издаденитѣ и действующи както въ княжеството така и въ Румелия, временни правила за устройството на сждебната часть, мѣстнитѣ сждилища се дѣлятъ на селски, общи (а тѣзи последнитѣ на окржжни и губернски) и висша инстанция. Освенъ това откриха се сждилища: 1) търговски въ главнитѣ търговски центрове; 2) административни — две инстанции: въ губернскитѣ и окржжни градове. Следъ това предполага се да се откриятъ: 1) духовни сждилища за православното и други изповедания и 2) сждилища на кадии за разглеждане гражданскитѣ дѣла между мюсюлманитѣ.

„Гражданското сждопроизводство е основано върху начала на състезателнссть, публичность и гласность. Углавното сждопроизводство, макаръ и да е сжщо така основано върху сжщитѣ начала, обаче за сега строгото прокарване на обвинителното начало се представи невъзможно по липса на хора, способни да заематъ длъжностьта на прокурора, а сжщо и поради нѣмане особно съсловие на защитници. При все това

правилато на углавното съдопроизводство сѫ напълно приспособени къмъ това, щото следъ махването на сега действующитѣ въ България военни сѫдилища, общитѣ мѣстни сѫдилища да могатъ да отговарятъ на своето назначение въ това време, когато на тѣхната компетентность ще подлежатъ безъ изключение всички углавни дѣла".

Съ чувство на особено задоволство общественото мнѣние въ Южна България посрещна наредбитѣ по сѫдебната часть, които бѣха подготвени и въведени въ живота... Вестникъ „Марица" печата постановлението на императорския руски комисарь за въвеждание въ действие Временнитѣ Правила за устройството на сѫдебната часть въ България, като посвети нѣколко уводни и упѫтвателни статии, достойни за забелѣзване. Самото постановление носи дата 20 септември 1878 година. Въ него се казва, че императорскиятъ руски комисарь припозна за неотложно въ реда на другитѣ отрасли на управлението да обърне внимание и върху подобрението на сѫдебната часть. Затова той наредилъ да се приготвятъ по-скоро правила за сѫдоустройството и сѫдопроизводството и да се въведатъ незабавно часть по часть. Сега, казва се въ постановлението, като се напечатаха по български Временнитѣ правила за устройството на сѫдебната часть въ България, представени мене отъ сѫдебния отдѣлъ и утвърдени отъ мене на 24 августъ отъ тая година, които съдържатъ законоположения: 1) за старейскитѣ съвети въ селата, въ качество на полюбовни сѫдове; 2) за окрѫжнитѣ сѫдове въ всѣки окрѫгъ, въ качество на общи сѫдове отъ първа инстанция; 3) за областнитѣ (губернскитѣ) сѫдове въ качеството на въззивни (апелационни) сѫдове въ всѣка область (губерния); 4) за административнитѣ окрѫжни и областни (губернски) сѫдове; 5) за духовнитѣ сѫдове на православното и на другитѣ изповѣдания; 6) за кадийскитѣ сѫдове по гражданскитѣ дѣла между мюсюлманитѣ; 7) за гражданското и углавно сѫдопроизводство; 8) за учреждението на настойничества (опеки) и за съставянето описъ на наследството; 9) за извършването и засвидетелствуването на актове и договори; 10) Правила преходни отъ напрешния къмъ новия редъ; 11) Правила за сѫдебнитѣ лица и гербови берии: — постановявамъ: да се введатъ въ действие означенитѣ Вре-

менни Правила въ пълния имъ обемъ въ Пловдивската и Сливненската области, а сжщо и въ Българското Княжество.

Както се знае, тѣзи „Временни сждебни правила“ извършиха една грамадна услуга на възникналото ново българско сждебно дѣло. Въ Княжество България тѣ останаха въ сила въ продължение на много години и бѣха отмѣнени постепенно съ нови сждоустройствени и сждопроизводствени закони, които въ всѣки случай не се отдалечиха много отъ основнитѣ начала, внесени въ поменатитѣ Временни Сждебни Правила. Тѣ бѣха въ сила и въ Източна Румелия, която обгжрна пловдивската и сливенската области, до влизането въ сила на новия редъ, изработенъ отъ Европейсата комисия и внесенъ въ Органическия Уставъ на Областьта. Въ брой 12 отъ 5 септември 1878 година, както и въ броеве 22 и 23 вест. „Марица“ посветява статии върху съдържанието и значението на поменатитѣ „Временни Сждебни Правила“. Като отбелѣзва за извънредно голѣмата задача, която се възлага на сждилищата и за цельта имъ, вестникътъ казва буквално: „Една отъ най-голѣмата потрѣби на всѣка държава, единъ отъ най-здравитѣ стълбове на бждещето ѝ е: доброто устройсто на сждилищата. Сждилищата сж храмоветѣ на правдата; тѣ развиватъ и укрѣпяватъ чувството на правда... Най-важното мѣсто въ стария и републикански Римъ бѣше форумътъ; той служеше и за сждилище и бѣше достжпенъ за всѣкиго... Затова и римскиятъ форумъ олицетворява римската история въ найблѣскавия ѝ периодъ; затова и науката на правото — тази безценна гаранция на правосждието и на свободата, достига тамъ до едно съвършенство, непознато въ историята на други нѣкой народъ. Съ форума се гордѣеха вси свободни римски граждани, защото предъ защитницитѣ му бѣше колосалната статуя на богинята съ вързанитѣ очи и съ теглилката и меча въ ржцетѣ“.

„Както въ всички, тъй и въ това отношение и ние българитѣ сме останали много назадъ. Най-голѣмото разстройство сжществуваше и въ турското правосждие. Най-важното лице въ първостепенитѣ сждилища бѣше кадията, който имаше за законъ коранътъ; а понеже никой не можеше или не смѣеше да знае съдържанието на тази света книга, то въ действителность владѣеше произволътъ. Около кадията, за украше-

ние на сждилищната стая, заседаваха лица, избрани отъ различнитѣ вѣроизповѣдания, които не представляваха никаква здравина за правосждието. Силата, която решаваше всичко, бѣха паритѣ — подкупътъ бѣше законъ. Всѣкой отбѣгваше отъ сждилищата като отъ една болесть, защото гледаше, че въ ржцетѣ на тѣзи паразитни правдоубийци, които за срамъ на човѣчеството, носяха името сждии, за него нѣмаше спасение въ бедностьта. Следствие на това бѣ една голѣма деморализация на народа...

„За да може народътъ ни да напредва подъ новитѣ политически условия, най-напредъ и най-много трѣбва да се работи за да се възбуди изново и да се усили у него чувството на правдата и вѣрата въ нравственитѣ начала; да се изгладятъ изъ характера му чертитѣ на безнравственото турско иго и да се възбуди у него желанието къмъ възвишени идеали. Въ това отношение именно тежка длъжность лежи на нашитѣ сждилища и на нашитѣ сждии... Тѣ могатъ само да съживятъ вѣрата на народа въ правдата, истината и въ сждилищата. Затова Сждебниятъ отдѣлъ при централното ни управление е положилъ голѣми старания за да изработи правила за нашето сждоустройство и сждопроизводство, съответствени на настоящитѣ нужди на народа".

Обнародването на „Временнитѣ Сждебни Правила" извиква въсторгъ въ средата на българското просвѣтено общество и въ българския печатъ въобще. Въ Южна България вестникъ „Марица" посветява на този процесуаленъ кодексъ нѣколко статии, въ които разглежда голѣмото значение, като при това упжтва гражданитѣ какъ да използуватъ драгоценнитѣ наредби на Правилата. Това, което особено радва обществото и печата, това е отдѣлянето на сждебната власть отъ законодателната и управителната. Въ турско време това е било слабата страна на правосждието. Въ нераздѣлянето на властитѣ, напротивъ въ допускането административния чиновникъ да упражнява сждебна власть, се е криелъ коренътъ на маса злоупотрѣбления. Тѣзи злоупотрѣбления бѣха направили, че населението пищеше кански отъ турското правосждие. „Само сждилищата иматъ право да сждятъ т. е. да издаватъ решения върху спорни, правни състезания и да ги изпълняватъ съ сила, се провиква в. „Марица" отъ 15 октомврий 1878 година. Другитѣ правителствени органи могатъ

да издаватъ разпореждания, заповеди, сѫденето е неотчуждима привилегия на сѫдилищата. Всѣкой гражданинъ има право да изисква, щото само едно редовно сѫдилище да го сѫди. Това сѫ важни права, скѫпоценни гаранции на правосѫдието. Тъй, нашето сѫдебно устройство, въ широката основа на окрѫжнитѣ сѫдилища, съ апелативнитѣ сѫдове за всѣка область, и съ висшето сѫдовище, което има да се нареди за цѣла България, и което като венецъ ще кичи цѣлото и ще му дава единство — представляватъ една изящна организация, независима и суверенна въ своя крѫгъ".

Временнитѣ сѫдебни правила предвиждаха наредби, които отговаряха на потрѣбитѣ на българския народъ. Редомъ съ старейскитѣ съвети въ селата, които решаваха дѣла като помирителни или полюбовни сѫдилища, вървѣха общитѣ сѫдилища или така нареченитѣ правителствени инстанции, които състояха отъ окрѫжни или първостепенни и апелативни инстанции. Окрѫжнитѣ сѫдилища имаха правителствени или назначавани и избирани членове, както за това се каза по-горе. Въ центра на всѣка область бѣше уреденъ губернски сѫдъ.

Върховенъ сѫдъ, който да гледа дѣла окончателно и по редъ касационенъ, бѣше учреденъ само въ София. Той състоеше отъ председатель и 3 членове, назначавани изключително отъ правителството. Съставътъ и предметитѣ на неговото ведомство се опредѣляха отъ особенъ уставъ.

Административнитѣ сѫдилища имаха 2 инстанции и състояха отъ членове на сѫдилищата и отъ членоветѣ на управителнитѣ съвети въ окрѫга или областьта (губернията). Председателството принадлежеше на губернатора или на окрѫжния началникъ. Ведомството на административнитѣ сѫдилища обемаше: 1) въпроси по пререкания за подсѫдимость; 2) сѫдъ на длъжностни лица по престѫпления на длъжностьта имъ; 3) Жалби на частни лица за повреди и загуби, причинени тѣмъ отъ действията на чиновници при изпълнението на служебнитѣ имъ обязаности; 4) Искове на хазната противъ частни лица и на частни лица противъ хазната за всѣкакви граждански правоотношения, засѣгащи казионенъ интересъ и 5) Препирни по отчуждение на имоти за обществена и държавна полза.

* * *

Съдопроизводството на граждански дѣла бѣше основано върху началата на публичность, гласность и състезателность. Излишно е тукъ да се влазя въ подробности на това съдопроизводство, което отпосле легна и въ основата на Органическия Уставъ въ Източна Румелия. Добре е да се каже само, че законосъставительтъ бѣше предвиделъ за неграмотнитѣ лица и устни молби.

Една особеность на Временнитѣ съдебни правила бѣше непредвиждането на държавни обвинители или прокурори, както и на адвокатската защита като професия. Също така не бѣше предвиденъ и институтътъ на съдебни следователи, а тѣхната служба се възлагаше на членове на окръжния съдъ. Това непредвиждане бѣше извикано отъ липсата на юристи въ страната. Въ всѣки случай В. С. Правила предвиждаха качествата, които се изискватъ отъ пълномощници на чужди лица: такива можеха да бъдатъ всички пълнолѣтни, неопорочени по съдъ като се изключвътъ лицата отъ съдебното ведомство.

Изпълнителниятъ процесъ бѣше уреденъ доста сносно. Неговитѣ наредби, впрочемъ, послужиха за основа на понататъшнитѣ законоположения по тази часть.

Углавниятъ процесъ бѣше заетъ, както впрочемъ и другитѣ наредби по гражданското съдопроизводство, отъ рускитѣ устави. Врем. Съд. Правила не предвиждаха обаче института на жюри и присяжнитѣ съдебни заседатели.

Единъ отъ виднитѣ руски юристи, М. Сольовевъ, въ заключителната часть на единъ рефератъ, който той чете въ Московското юридическо дружество, се изразява за руската съдебна реформа въ България така: „Като изкупи съ кръвьта на своитѣ синове родното племе отъ тежкото робство, турскиятъ народъ имъ дава и първата основа за мирното развитие на многострадалния народъ. Това, което е извършено въ последното отношение, при неизбѣжнитѣ недостатъци на всѣко человѣшко дѣло, нерѣдко независещи отъ намѣрението на дейцитѣ, съставя грамадна стъпка напредъ сравнително съ това, което е било до войната, до реформата. Честьта за това дѣло всецѣло принадлежи на рускитѣ деятели, на чело на които стои юристъ (Лукияновъ), образованъ въ тѣзи (москов-

ски) свещенни за насъ всички стѣни. Нека имъ въздадемъ длъжната честь и да изразимъ заслужена признателность за вършеното велико дѣло, почетно за Русия, благодѣтелно за българитѣ". (Судебная реформа въ Болгаріи. Ю. В. 1878 октябрь с. 378).

2.

Правосѫдието на Източна Румелия въ Европейската Комисия.

Баронъ Калай и проектътъ му. — Раздаване на правосѫдието отъ името на Султана: разисквания и заключения въ Комисията. — Милость и амнистия. — Изборность или назначаемость на магистратитѣ. — Лордъ Солсбери противъ Шепелевъ и Цертелевъ за изборностьта. — Съображенията на едина и другия.

Проектътъ на глава IX, която обема наредбитѣ за Сѫдебнитѣ власти и на 11 притурка въ Органическия Уставъ на Източна Румелия за ведомството на сѫдебнитѣ власти, този проектъ бѣше изработенъ отъ австрийския комисарь баронъ Калай. Трѣбва да се отдаде нуждната справедливость на тоя представитель на Австрия, той се залови за своето дѣло съ особена ревность, внесе въ него не само трудъ, но и голѣма вещина и се постара до толкозъ, до колкото това бѣше възможно за онова време да приготви единъ проектъ, който бѣше приетъ единодушно отъ всички други комисари, а което е още по-важно, който наистина отговаряше на нуждитѣ на населението и до голѣма степень на неговитѣ обичаи.

Първиятъ въпросъ по правосѫдието, подигнатъ въ срѣдата на Комисията, е билъ по чл. 8 на О. У. Този членъ гласи: „Правосѫдието въ Източна Румелия се раздава въ името на Н. В. Султана".

По тоя членъ сѫ станали нѣколко разисквания, въ които сѫ взели участие рускиятъ представитель Шепелевъ и князь Цертелевъ, турскиятъ представитель Абро ефенди, италиянскиятъ — Кавалеръ Вернони, английскиятъ — Хенри Дрѫмондъ

Уолфъ, Асимъ паша и австрийскиятъ — баронъ Калай. Полковникъ Шепелевъ желае да знае дали въ Турция решенията и присждитѣ на разнитѣ сждилища се издаватъ въ името на Султана. Той мисли, че решенията не се предшествуватъ съ каквато и да било формула, съдържаща името на Суверена.

Абро ефенди отговаря, че всички сждии или магистрати на Османската Империя държатъ своитѣ пълномощия отъ Султана, и раздаватъ следователно правосждието въ негово име, безъ обаче да предшествуватъ тѣхнитѣ решения съ специялна формула по този предметъ.

Кавалеръ Вернони казва, че въ официялнитѣ актове на Турция не се поменава името на Султана". „Но, прибавя той, понеже сждилищата на Източна Румелия ще бждатъ вѣроятно уредени по европейски, азъ смѣтамъ, че 8 членъ трѣбва да се приеме въ предлаганата редакция; наистина на всѣкжде въ образованитѣ страни правосждието се дава въ името на държавния глава, а азъ не виждамъ никаква причина да не бжде сжщо така въ новата область".

Князъ Цертелевъ мисли, че въобще може да се каже какво въ Турция правосждието се раздава въ името на Султана; но Отоманскиятъ Кодексъ, като не казва нищо по този предметъ, нѣма никаква причина да се въвежда една изпълнителна формула за Източна Румелия. И той предлага една прибавка, която споредъ него би могла да помири всичко. Съ неговата прибавка редакцията на чл. 8 би взела следующето съдържание: Правосждието се раздава въ Източна Румелия въ името на Султана, както въ другитѣ области на Империята.

Британскиятъ комисарь Сжръ Држмондъ Уолфъ намѣрва бѣлѣжкитѣ на Вернони за крайно основателни, но той не намѣрва и нѣкакво неудобство да се приеме прибавката на неговия руски събратъ.

Асимъ паша забелѣзва, че нѣма нищо да възрази противъ тази прибавка, ако тя не мѣри да направи едно ограничение въ правата на Султана. Но въ сжщото врѣме той трѣбва да предупреди конференцията, че ако правосждието се раздава въ Източна Румелия, както въ другитѣ области на империята, всички сждии безъ изключение ще трѣбва, за да могатъ да сждятъ, да приематъ своитѣ пълномощия отъ Султана.

Баронъ Калай мисли, че чл. 8 трѣбва да се гласува, както си е предложенъ: 1) защото, както казва Вернони, сѫдебната система на областьта ще бѫде вероятно преуредена по образецъ на това, което е сега въ сила въ главнитѣ европейски държави, 2) защото Източна Румелия, бидейки надарена съ една особена уредба за своитѣ сѫдилища, ще може безъ несгода да се избере въ последствие изпълнителна формула за употрѣбяване въ решенията.

„Трѣбва най-после, продължава австро-унгарскиятъ комисарь, да се приеме поменатия членъ за да не се посѣга на никое отъ правата на Султана въ И. Румелия. Ако правосѫдието въ Турция се раздава безъ изпълнителна формула, то е защото то изтича така да се каже отъ лицето на самия Султанъ, сматрянъ като халифъ и вѣрски началникъ. Новата область която въ действителность не трѣбва да съдържа нито християни, нито мюсюлмани, но само граждани, трѣбва да подържа въ управлението на правосѫдието всички прерогативи на държавния глава."

Слѣдъ това полковникъ Шепелевъ казва, че той подигналъ това разискване по чл. 8 за да се обясни значението, което комисията отдава на изпълнителната формула, която има да се внесе въ И. Румелия; отъ друга страна, той не придава голѣма важность на въпроса и приема да се гласува чл. 8, както е предложенъ. Така и става.

Следъ това поставя се на гласуване чл. 9, който гласи; Султанътъ има право за помилване и за амнистия въ Източна Румелия.

Комисията приема този членъ, като се съгласява по искането на рускитѣ комисари да се разбира, че думитѣ „право за помилване" не съдържатъ въ себе си нуждата щото решенията да се потвърдяватъ отъ Султана.

Доста обстойни разисквания сѫ станали въ комисията по въпроса за изборностьта или назначаемостьта на магистратитѣ. Тѣзи разисквания сѫ станали по чл. 7 отъ О. У., който се отнася до лицата, които трѣбва да назначава Султанътъ въ областьта: Главния Управитель, главния секретарь, директоритѣ въ разнитѣ ведомства и магистратитѣ отъ върховното сѫдилище. Въ първоначалния проектъ се казва, че за всѣко назначение Главниятъ Управитель предлага на Високата Порта една листа отъ трима кандидати, отъ която Султанътъ прави

своя изборъ въ единъ месецъ, следъ който срокъ Гл. Управитель има право самъ да пристжпи къмъ назначението.

По този поводъ князъ Цертелевъ въ обширни обяснения разправя, че на първо мѣсто този членъ не отговаря напълно на автономията, която Берлинскиятъ договоръ дава на областьта. Още европейската комисия въ Цариградъ на 1876 год. бѣше се произнесла, че „административната автономия на България ще бжде основана върху децентрализацията". Тази децентрализация не трѣбва да се изпуска изъ предъ видъ и сега, когато се прави административната, сждебна и финансова уредба на И. Румелия. Наистина въ Берлинския договоръ изрично се казва, че Султанътъ назначава Главния Управитель, когато нито въ текста на договора, нито въ протоколитѣ на заседанията на конгреса не се говори за други чиновници, които да назначава Султанътъ. Азъ диря аналогии въ уредбитѣ на колониитѣ на разнитѣ европейски държави и тамъ не намѣрвамъ дума за прѣко назначаване освенъ за Гл. Управитель. Ето защо не би трѣбвало нито Главния секретарь, нито другитѣ магистрати да се назначаватъ отъ Султана, а по-добре е да бждатъ назначавани по указание отъ народа, на който трѣбва да се допусне единъ действителенъ контролъ върху управлението. Желателно е да има около Гл. Управитель една постоянна административна комисия[1]), която да му служи като съветъ и която да бжде назначавана за 4 години отъ Областното Събрание. Подобно учреждение се предвиждаше и отъ Цариградската Европейска Комисия. Рускиятъ представитель наблѣга да се допусне изборътъ, който ще бжде много полезенъ въ страната. Наистина на Цариградската Конференция Лордъ Солсбери е билъ голѣмъ противникъ на подобни избори и изборното начало е било отстранено, въ всѣки случай изборната система има симпатиитѣ на руския представитель.

На князъ Цертелевъ възразяватъ английския, французкия баронъ Рингъ и австрийския комисарь. Тѣхнитѣ възражения се свеждатъ къмъ това, че чл. 7 изказва вѣрно мисъльта на държавницитѣ, заседаващи въ Берлинъ, че изходната точка

[1]) Такъвъ бѣше приетия въ О. С. — Постояненъ Комитетъ, който се избираше отъ Обл. Събрание.

на комисионнитѣ занятия трѣбва да бѫдатъ решенията на Цариградската Конференция, че изборътъ на сѫдии ще бѫде едно посѣгане върху правата на Султана, (Баронъ Рингъ) и че намѣсата на народа въ управлението води навсѣкѫде къмъ анархия, защото изборнитѣ чиновници зависятъ много отъ избирателитѣ си; че не интереситѣ на страната ги занимаватъ, но интереса на тѣзи, които ги избиратъ; че сѫдиитѣ иматъ за длъжность да се произнасятъ върху препирни между граждани, върху интереситѣ на гражданитѣ; че ясно е ако тѣ зависятъ отъ тѫжащитѣ се, то правосѫдието ще пострада отъ това. (Баронъ Калай).

При все това и полковникъ Шепелевъ и князь Цертелевъ оставатъ на своето мнѣние какво единъ контролъ отъ страна на населението може да бѫде само отъ полза, че народътъ познавв хората си и ще посочи на достойнитѣ за тия или ония управителски или сѫдийски служби, че централизацията въ Отоманската империя е имала пагубни резултати, че изборътъ на сѫдии въ сегашнитѣ условия ще даде най-популярнитѣ магистрати. Въ следствие на затегналитѣ се разисквания и препирни членъ 7 не е билъ приетъ, а отложенъ за неопредѣлено време. По кѫсно тоя членъ е билъ приетъ, като отъ него е било извършено да се предлага на Султана за всѣка служба, на която той има да назначава едно лице, листа отъ трима души, а напротивъ „Главниятъ Управитель назначава, съ одобрението на Султана, директоритѣ на административнитѣ служби, сѫдиитѣ на върховното сѫдилище, както и окрѫжнитѣ управители. Това одобрение се дава съ Султански указъ. То се счита като дадено, ако въ единъ месецъ, отъ направеното отъ Главния управитель назначение бѫде подложено на одобрение отъ Султана, а Негово Величество не обади своето решение. Догде стои праздно нѣкое мѣсто на Директоръ, на Сѫдия отъ върховното сѫдилище или на окрѫженъ управитель, Главниятъ Управитель настанява временно нѣкого на опразненото мѣсто“.

3.

Дирекция на правосѫдието.

Устройство и ведомство на Дирекцията на правосѫдието. — Подчинени служби.

Правосѫдието имаше свой особенъ Директоръ (министъръ). Той бѣше главниятъ рѫководитель въ своето ведомство, както другитѣ 5 главни администратори, съ които заедно той участвуваше и въ тайния или частния съветъ на Главния Управитель.

Директорътъ на Правосѫдието имаше право (чл. 59 отъ О. У.) да оздравява изпълнението на законитѣ, на публично-административнитѣ правилници, на правилницитѣ и приказитѣ (заповедитѣ) на Гл. Управитель въ областьта на правосѫдието. Той имаше право да урежда съ заповеди и съ окрѫжни наставления правата и длъжноститѣ на чиновницитѣ и други служащи въ своето ведомство. Той редѣше бюджета по сѫдебното управление и бдѣше надъ неговото правилно изпълнение.

По-особено въ неговото ведомство влизаха следнитѣ точки: 1) да нареди личния съставъ на върховното сѫдилище и изобщо сѫдилищата; 2) да действувэ публично въ наказателни работи, като прави да се върши това чрезъ прэкурори; 3) да оправя затворницитѣ и да изпълнява наказанията; 4) да разгледва жалби, съ които се иска помилване и да приготвя проекти за прошка (амнистия); 5) да нагледва помощницитѣ по сѫдилищата и чиновницитѣ на прокурорствата; 6) да надзирава държането на гражданскитѣ списъци. За да се улесни тоя надзоръ, лицата, които сѫ турени да държатъ казанитѣ списъци, длъжни сѫ, подъ наказания, които ще се опредѣлятъ отъ единъ областенъ законъ, да предаватъ всѣки 3 месеца, потвърденъ преписъ отъ тия списъци на писалището на окрѫжното сѫдилище; 7) да урежда сѫдебната статистика; 8) да приготвя закони и правилници, които се отнасятъ до сѫдебното устройство, углавното издирване, порядъка на затворитѣ и гражданското и търговско сѫдопроизводство.

Така бѣше предвидена уредбата на централното управление по правосѫдието въ текста на О. У. на Източна Румелия споредъ окончателната му редакция. Въ действителность тази Дирекция бѣше постепенно уредена по единъ начинъ. споредъ който би могло да се каже, че напълно отговаряше на сѫщественитѣ поне задачи за едно правилно раздаване на правосѫдие, а сѫщо така и на нуждитѣ на населението. Както ще се види по-нататъкъ сѫдебното устройство бѣше приспособено така, че въ раздаване на правосѫдието участвуваха както правителствени, така сѫщо и народни сѫдии: имаше селски сѫдилища, имаше заседници отъ народа, както при мировитѣ, така сѫщо и при търговскитѣ състави на окрѫжнитѣ сѫдилища. Едно централно управление на поземленитѣ книги (владала) бѣше обставено много редовно и обслужваше въ това отношение на нуждитѣ на цѣлата область. Сѫдебната статистика въ непродължително време можа да се уреди по начинъ, който наистина не бѣше още усъвършенствуванъ, но въ всѣки случай бѣше сносенъ и удовлетворителенъ за една служба, току-що зародена. Нотарското дѣло, поставено при окрѫжнитѣ сѫдилища и упражнявано отъ мировитѣ или околийски сѫдии, сѫщо така бѣше поставено на едно подобаваще положение. Изпълнителното дѣло се извършваше чрезъ специални сѫдебни комисари. Най-сетне публичното Минстерство (прокурорскиятъ надзоръ) и адвокатската организация бѣха все така внимателно уредени, както за това ще се говори по-долу, когато доде редътъ му. Тъмничното дѣло бѣше поставено подъ ведомството на сѫщата дирекция на правосѫдието и подъ прекия надзоръ на Директора.

4.

Проектътъ на Калая и единодушното му приемане.

Обяснението на баронъ Калай. — Турскиятъ представитель. — Цертелевъ, Кутули и другитѣ комисари.

Както се каза, Калай е авторътъ на проекта за сѫдоустройството и сѫдопроизводството на Източна Румелия, така както е възприето и вписано въ Орг. Уставъ. Следъ прочитането на своя проектъ, станало въ заседанието на 24 февруари (8 мартъ), въ Пловдивъ, подъ негово председателство, самъ той взелъ думата и казалъ така: „Знамъ, господа, че 9-а глава е едно непълно дѣло. Ние не правимъ закони, но единъ Уставъ, който не може да бѫде твърде кратъкъ; отъ друга страна, истина е, че една само глава, колкото дълга и да бѣше, не може да стигне за развитието на сѫдебната система въ една цѣла областъ. Въ моя трудъ азъ се вдъхновявахъ отъ две основни начала. Азъ се стараехъ, колкото бѣ възможно да турна въ съгласие съ обичаитѣ и преданията на тази областъ началата на правосѫдието, припознати въ всички просвѣтени страни. За да се оздрави едно бързо правосѫдие, азъ предвидѣхъ само две инстанции. За да бѫде то безпристрастно, азъ се помѫчихъ да обиколя съ гаранции назначаването на сѫдиитѣ, и, като установяваме тѣхната несмѣняемость, азъ предвидѣхъ потрѣбата да се дава най-напредъ на мѣстното правителство една известна широта, която да му позволява да въвежда малко по малко въ правосѫдието на тѣзи мѣста промѣнитѣ, изисквани отъ развитието на сѫдебнитѣ знания, които тукъ почти липсватъ. Споредъ мене най-добрата система би била изключителното назначение на сѫдиитѣ отъ изпълнителната власть, обаче азъ счетохъ за потрѣбно да държа смѣтка колкото е възможно отъ обичайнитѣ предания, да дамъ на населението известно влияние, въ посочване магистратитѣ, които има да бѫдатъ назначавани. Колкото за сѫдебнитѣ окрѫжия на околиитѣ, тѣ ще бѫдатъ, за сега, установени временно отъ Главния Управитель, и, по-късно чрезъ

единъ областенъ законъ. Освенъ това, счетохъ за полезно да запазя въпроситѣ по наслѣдство между мюсюлмани и мюсюлманскитѣ вѣрски сѫдилища. Една такава наредба ми се виждаше справедлива, предъ видъ на съвсемъ особения характеръ на мюсюлманското законодателство. Надѣвамъ се, че рано или късно Гражданскиятъ Отомански Кодексъ ще бѫде реформиранъ по начинъ, щото тази наредба да може да изчезне, безъ да засѣга чувствата на мюсюлманското население".

Слѣдъ това турскиятъ представитель заявява, че предъ видъ желателностьта да се ускорятъ работитѣ на комисията и да даде едно доказателство на помирителность, той обявява, че ще приеме изцѣло цѣлата 9 глава.

Князъ Цертелевъ вѣрва, че е тълкуватель на всичкитѣ свои събратя, като благодари господинъ фонъ Калай за неговата добросъвестна работа, която само скромностьта кара австро-унгарския комисарь да окачествява за непълна. „Колкото за комиситѣ на Русия, продължава князъ Цертелевъ, тѣ отбелѣзватъ, съ особено задоволство, че авторътъ на проекта, предложенъ на комисията, се е рѫководилъ отъ желанието да направи едно практическо дѣло, приспособено къмъ нуждитѣ на страната и на сѫществуващитѣ въ него положения, безъ да иска да прилага на Източна Румелия нѣкоя отвлечена система. Да се каже правото, началата на сѫдебното устройство, стъкмено отъ Господинъ Калай, не сѫ навсѣкжде таквизъ, каквито ние бихме желали да видимъ да се прилагатъ въ Областьта. Така ние мислимъ, че изборностьта на сѫдиитѣ, осѫдена отъ австро-унгарския комисарь, би представила реални ползи въ една страна, гдето има малко приготвени люде да изпълняватъ задачата на магистрати и гдето чародното довѣрие само може да замѣсти гаранциитѣ на способность, изисквани другаде.

„Колегиалното устройство на инстанциитѣ, което е сѫществувало винаги въ областьта и което е сега още въ сила, би могло, споредъ нашето мнѣние да се задържи съ полза. Ние не си скриваме отъ друга страна, че въвеждането на едно публично министерство (прокурорски надзоръ), проектирано отъ Г-нъ Калай, ще представи твърде сериозни мѫчнотии. Най-после отмѣната отъ общото правило, установена въ проекта въ полза на мюсюлманитѣ, ми се вижда оспорима. При все това, тъй като ние желаемъ да помогнемъ, колкото е възможно за

бързото завършване на дѣлото на Комисията, което се изисква отъ политическитѣ нужди на момента, ние се решаваме да пожертваме нашитѣ убѣждения по точкитѣ, които току-що посочихъ, въ надежда, че практиката ще доде да зачертае действието на тѣзи отъ наредбитѣ, вмѣстени въ проекта на г-нъ Калая, които не отговарятъ съвсемъ на изключителнитѣ условия, въ които се намѣрва тази страна. Следователно, ако всичкитѣ наши събратя сж съгласни да приематъ въпросния проектъ въ настоящата му форма, ние обявяваме, че и ние сме готови да го гласуваме изцѣло.

Французкиятъ комисарь г-нъ Кутули казва, че той нѣма да прави никакви принципиялни възражения противъ цѣлостьта на проекта на г-нъ Калай: „Ако 9 глава бѣше предметъ на едно разисване, продължава г-нъ Кутули, тогазъ баронъ Рингъ щѣше да представи поправки на много членове. Но предъ видъ на ненадейното съгласие, и сега тъй щастливо установено между най-заинтересованитѣ сили, по въпроса, французкиятъ комисарь не може нито минута да подига мжчнотии, даже за въпроси отъ подробности. Следователно, обявявамъ отъ негово име, че азъ гласувамъ за цѣлата 9 глава“.

Германскиятъ комисарь констатирва съ живо задоволство помирителния духъ, който прониква всичкитѣ му събратя и обявява, че приема безъ промѣна проекта на г-нъ Калай.

Английскиятъ и италиянскиятъ комисари се произнасятъ въ сжщия смисъль.

Председательтъ отбелѣзва, че проектътъ на 9 глава „за сждебнитѣ власти“ се приема съ единодушие отъ цѣлата Комисия въ този видъ, въ който е предственъ.

5.

Основни начала на Румелийското правосждие.

Несмѣняемость; — назначаване и избиране сждии: народното участие въ правдораздаването. Прокурорскиятъ надзоръ.

Като се хвърли единъ бѣгълъ погледъ върху така единодушно приетия проектъ на глава 9, а сщо и на 11 притурка на Орг. Уставъ въ която се урежда все така ведомството на сждебнитѣ власти, може да се дойде до заключение за следнитѣ основни начала начертани въ основния законъ на Източна Румелия за нейното правосждно дѣло: а) възприема се несмѣняемостьта; б) възприема се двоякото поставяне на сждии правителствени и изборни или народни т. е. допуска се отчасти участието на народа при раздаване на правосждието; в) приематъ се само две инстанции на сждене — първостепенна и апелативна; г) установява се прокурорски надзоръ.

Несмѣняемостьта или пожизненостьта на сждиитѣ е единъ институтъ, който най-после, следъ много теоретични препирни, е намѣренъ за най-годенъ да огради сждията въ неговата независимость. Наистина, такива учени като Бентамъ и други негови съчувственици сж развивали идеята, че избираемостьта и периодичностьта на назначението на сждиитѣ е много по-предпочтителна отъ пожизненостьта. Наистина въ С. Америка и въ Швейцария сжществува избираемость на сждиитѣ и не може да се каже, че тая избираемость вреди нѣщо особено при правдораздаването. Обаче, както това е доказано въ живота, несмѣняемостьта или пожизненостьта на сждията е дала навсѣкжде много повече голѣма сигурность и е послужила за най-голѣма гаранция за независимость, безпристрастие и нелицеприятие на сждията. То се знае, че само пожизненостьта, безъ една колкото се може по-голѣма материална осигуреность на сждията, още не е достатъчна да даде исканитѣ резултати. Сждията преди всичко е човѣкъ, и той като такъвъ е подложенъ на слабости и изкушения. Доблестнитѣ и неизкусимитѣ характери сж рѣдкость въ об-

ществата. Ето защо на слабия човѣкъ, та билъ той и найопитния и добъръ сѫдия, добре е да му се даде една броня, съ която да се огражда отъ онѣзи, които биха се опитали да го поставятъ на изпитня. Когато сѫдията знае, че той като решава едно дѣло споредъ съвесть и законъ, никой не може да го кѫтне, да го премѣсти, да го уволни, — той съ смѣлость и доблесть изпълнява своя священъ дългъ на сѫдия. И обратно, виси ли надъ главата му страхътъ, че, ако той реши едно дѣло противъ интереса на нѣкой властникъ, може да пострада, защото може да бѫде и премѣстенъ, а даже и уволненъ, тогазъ неговото решение може да бѫде запетнено съ характеръ на компромисъ и даже на нарушение закона. Като се почне отъ Англия, гдѣто сѫдията е извънредно богато платенъ и гдѣто той е пожизненъ, навсѣкжде е възприета пожизненостьта и несмѣняемостьта като такава гаранция за независимия сѫдия. Източна Румелия нѣмаше още достатъчно хора, способни и подготвени за да заематъ службата на пожизнени сѫдии; юристи нѣмаше никакви. При все това несмѣняемостьта бѣше възприета и много основателно, като начало, отмѣнено само временно за ония сѫдии, които нѣматъ юридически познания и които се назначаваха само на първо време, за четири години. Следъ тоя срокъ тѣзи неюристи сѫдии можаха да станатъ несмѣняеми съ приказъ отъ Главния Управитель, издаденъ съ съгласното мнѣние на Постоянния Комитетъ на Областното Събрание и на Частния Съветъ. Колкото за свършилитѣ юридическо образование, тѣ веднага съ назначението си се считаха че сж вече несмѣняеми. (Чл. 255 отъ Орг. Уставъ и чл. 1 отъ 11 Притурка къмъ сѫщия Орг. Уставъ).

Трѣбва да се признае, че на практика несмѣняемостьта на сѫдиитѣ на Източна Румелия даде превъзходни резултати. Наистина имаше нѣкои доста неопитни и несрѫчни сѫдии, обаче, благодарение на общия тонъ, който бѣше даденъ на вървежа на работитѣ: благодарение на печата, който държеше на щрекъ и общество и магистрати; благодарение на истинския парламентаренъ режимъ, съ който се отличаваше Областната камара и въ която, както впрочемъ и въ Постоян ия Комитетъ, действията на магистрати и на всички чиновници бѣха предметъ на явно обсѫждане и надзираване, благодарение още и на обществото и неговото зорко око, —

въ областьта правосѫдното дѣло вървѣше сравнително гладко и даже много добре.

Отъ голѣма полза за правосѫдието бѣше допускането на народния елементъ да участвува въ правдораздаването. Кметскитѣ или общински сѫдилища съ двама заседници (асесори) упражняваха раздаване на правосѫдие както по граждански тъй и углавни дѣла. По този начинъ за дребнитѣ препирни и свади селянинътъ и гражданинътъ, тамъ гдето въ града нѣмаше околийски сѫдии, нѣмаше нужда да се мѣсти и да отива да дири въ далеченъ градъ правосѫдие. А това бѣше едно голѣмо улеснение за народната маса изобщо. Въ туй отношение Орг. Уставъ бѣше не само отговорилъ на едно предание и на единъ народенъ обичай, но въ сѫщото време той бѣше удовлетворилъ една насѫща обществена потреба.

Не бѣше безполезно и участието на търговски заседници при окрѫжното сѫдилище, когато то сѫдѣше търговски препирни.

Приетитѣ две инстанции за сѫдене и отсѫтствието на третя инстанция, като върховна и касационна, бѣха опростотворили правосѫдното дѣло. Безъ да бѫдемъ противъ касационната инстанция въ една държава, гдето е необходимо да се урежда еднакво раздаване — може смѣло да се твърди, че въ областьта двете инстанции бѣха достатъчни за да се извършва една редовна правосѫдна служба. Върховното сѫдилище на Източна Румелия, което бѣше едно за цѣлата областъ, служеше и за апелационна, а въ сѫщото време и за ревизионна инстанция, тъй като то приемаше на разгледвне и дѣла по така наречената рекетъ сивилъ.

Колкото се касае до въпроса за прокурорския надзоръ или общественото министерство, което бѣ уредено веднага въ Източна Румелия и което не бѣше предвидено въ раннитѣ наредби — Временни сѫдебни правила — въ княжеството, трѣбва да се признае, че като институтъ той не само че не бѣше излишенъ, а бѣше и полезенъ. Сѫщото това може да се каже и за установяването на отдѣленъ предварителенъ следователски институтъ. Страхътъ, който е билъ изказванъ отъ нѣкои за усложняването на дѣлата чрезъ участието на тѣзи институти, излѣзе напразенъ. И малко странно е като чете човѣкъ мнението на единъ добъръ познавачъ на Източно-Румелийската сѫдебна работа, какъвто бѣше покой-

ниятъ Павелъ Матвѣевичъ Матвѣевъ, който види се, покрай умразата си, която не скриваше къмъ нѣкои представители на румелийския главенъ прокурорски паркетъ, не можа да се отърве отъ субективностьта при оценката, която прави на мѣстнитѣ прокурорски деятели. (вж. неговата статия Органическій Статутъ Восточной Румеліи, Р. В. 1886 г.).

Добре е тукъ да се прибави, че чиновницитѣ сѫдии въ Областьта, както бѣха оградени чрезъ несмѣняемость, сносна заплата, пенсия, сѫщо така бѣха обаче и законно отговорни за всички опущения и незаконни деяния, съ които биха увредили кой и да било гражданинъ въ областьта. Собствено за такива увреждания отъ страна на кой и да било чиновникъ отговаряше областното правителство, т. е. държавата, която отъ своя страна за платеното обезщетение, на което виновникътъ е билъ нѣкой чиновникъ, обръщаше се по-сетне къмъ този чиновникъ и го сѫдѣше по надлежния редъ за да получи отъ него платеното (членове 489 и др. отъ Орг. Уставъ).

ЧАСТЬ V.

Сѫдебно право.

А. Сѫдоустройство

1. Общи наредби.

Степени и категории сѫдии. — Инстанции. — Сѫдебното изпълнение надъ недвижими имоти. — За поземлената собственость.

Правосѫдието въ областьта, съгласно съ наредбитѣ на Орг. Уставъ, членове 248 и сл., се раздаваше отъ: 1) кметоветѣ на общинитѣ, гдето нѣма околийски сѫдия; 2) околийскитѣ сѫдии; 3) окрѫжнитѣ сѫдилища; 4) върховното сѫдилище. Като първа сѫдебна инстанция редовни сѫдилища сѫдяха 6-тѣ окрѫжни или департаментални сѫдилища, които заседаваха въ 6-тѣ главни градове на окрѫзитѣ — а такива имаше 6 въ цѣлата область: Пловдивъ, Т. Пазарджикъ, Хасково, Ст.-Загора, Сливенъ, Бургасъ. Окрѫжнитѣ сѫдилища имаха по две отдѣления — гражданско и углавно. Пловдивското окр. сѫдилище имаше две граждански отдѣления.

Околийскитѣ сѫдии сѫдѣха въ околийскитѣ градове и за своята работа тѣ бѣха спомагани отъ заседници или асесори.

Кметоветѣ, като сѫдници, бѣха спомагани отъ съзаседници въ всички селски общини, гдѣто нѣмаше околийски сѫдия.

Въззивно сѫдѣха окрѫжнитѣ сѫдилища по дѣла, които идваха у тѣхъ отъ околийскитѣ сѫдилища, и Върховното сѫдилище, едно за цѣлата область, което заседаваше въ Пловдивъ.

Сѫдиитѣ бѣха отъ две категории: постоянни сѫдии и временни. Постоянни бѣха: околийскитѣ сѫдии; председате-

литѣ и членоветѣ на окрѫжнитѣ сѫдилища; председателитѣ и съветницитѣ на Върховното сѫдилище. Временни сѫдници бѣха: кметоветѣ, които имаха сѫдебна служба; сѫдебнитѣ съзаседници на тия кметове; съзаседницитѣ на околийскитѣ съдии; и търговскитѣ съзаседници при окрѫжнитѣ граждански сѫдилища. Временнитѣ сѫдници бѣха избирани отъ населението и имаха право да бѫдатъ винаги преизбирани. Сѫдиитѣ, които се назначаваха отъ Главния Управитель, получаваха опредѣлена заплата, а временнитѣ сѫдии вземаха възнаграждение на заседание. Това възнаграждение се опредѣляше отъ главнитѣ съвети въ окрѫга. Не можеха да бѫдатъ избирани за временни сюдии: 1) лицата, които не знаятъ да четатъ и да пишатъ; 2) слугитѣ подъ заплата; 3) лишенитѣ споредъ наказателния законъ отъ граждански, политически и сѫдебни права; 4) невъзстановенитѣ изпаднали въ несъстоятелность; 5) обвиненитѣ или задочно осѫденитѣ; 6) осѫденитѣ на углавни или опозорителни наказания или най-малко на 1 година затворъ. Не можеха да бѫдатъ избирани сѫщо така и чиновницитѣ на областьта и военнитѣ — на действителна служба.

При всѣко окрѫжно сѫдилище имаше прокуроръ, натоваренъ съ обвинителната служба. Допуснато бѣше на всѣкого да си довѣрява гражданското или углавно дѣло на единъ адвокатъ — защитникъ, това обстоятелство обаче не освобождаваше обвиняемия да отговаря въ случай на нужда, когато бива разпитанъ.

Заседанията на сѫдилищата бѣха явни и открити и присѫдитѣ и решенията се произнасяха въ явно заседание. Въ интереса на нравственостьта заседанието можеше да стане и при затворени врата.

Опасенията, останали отъ предишно време, заставиха уредницитѣ на Орг. Уставъ да внесатъ особена наредба, че свидетелството, когато се допуска отъ закона, може да бѫде давано отъ всѣко лице безъ разлика на вѣра, а клетвата си това лице дава споредъ формитѣ на обичая.

Интересно бѣше разрешенъ въпроса за присѫдата, съ която нѣкой се осѫжда на смърть. Такава присѫда не можеше да се изпълни, ако не се потвърди предварително отъ Султана. Това обстоятелство стана поводъ, че въ Източна Ру-

мелия практиката узакони почти единодушно неприсъждане смъртно наказание.

Колкото за изпълнението на углавна присъда, то се спираше щомъ се подаде въззивъ предъ по-горното съдилище, безъ да става нужда да се дава каквото и да било поръчителство, освенъ вземането охранителни мѣрки, както въ граждански, така и въ наказателни работи.

Единъ общъ въпросъ бѣше занималъ още европейската комисия относително начина на изпълнението надъ недвижими имоти. Чл. 263 отъ Орг. У., чл. 16 отъ Проекта въ втората си алинея гласѣше така, както впрочемъ остана и въ окончателна редакция: недвижимото изпълнение ще може да се простира върху всѣкакъвъ недвижимъ имотъ, защото занапредъ никой имотъ не може да бъде неотчуждаемъ. Впрочемъ веднага следъ това стана нужда да се допълни тази наредба съ едно изключение: „Освенъ въ случая, предвиденъ въ глава 14 членъ 486 § 6". По този въпросъ италиянскиятъ комисаръ г-нъ Верноии направилъ следнята бележка: „Азъ приемамъ безъ двоумение това начало и желая горещо отъ новото управление да бъде приложено изцѣло, Но за да може това да стане, належащо е едно радикало измѣнение на законитѣ, които сега уреждатъ тукъ недвижимата собственость. Случва се често въ Турция, че дѣлото на правосъдието се парализува при изпълнение на решенията, когато се отнася за продажбата на нѣкои недвижимости съ вакуфски характеръ; многобройни съ тогазъ мъчнотиитѣ, що има да се надвиватъ, и най-често, при всичката добра воля на административната власть, това не се сполучва. Въпросътъ, който подигамъ, не е новъ: лични държавни мъже, като Али паша, Фуадъ паша и Ружди паша, съ изучили различни системи за прилагане съ цель да откупятъ недвижимоститѣ, уреждани отъ вакуфъ, и да направятъ така свободна недвижимата собственость въ Турция. Но тѣхнитѣ усилия се спрѣха предъ мъчнотитѣ, що представлява изпълнението на тази спасителна реформа. Прочее, ще бъде много полезно щото новото управление на тази область да се занимае сериозно съ този въпросъ и да се доде до решение колкото се може по-скоро; то ще направи безмѣрна услуга и на Областьта и на цѣлата Империя". „Английскиятъ представитель Сѫръ Др. Уолфъ раздѣля мнѣнието на италиянския си събратъ: „Икономическото бѫдно развитие на

страната, казва той, изисква щото законитѣ, които уреждатъ сега недвижимата собственость да се промѣнятъ. Таквозъ е мнѣнието и на много видни държавни мжже на Турция, съ които азъ съмъ се разговарялъ. Отъ друга страна въпросътъ е крайно заплетенъ, и комисията не може да го разреши сега по удовлетворителенъ начинъ. Споредъ моето мнѣние, стига да се посочатъ началата, отъ които трѣбва да се прониква бждещето областно законодателство върху собственостьта, като се предостави на Събранието грижата да се занимае съ неговитѣ подробности".

Всичкитѣ комисари се съгласяватъ върху този въпросъ и решаватъ: „да се избере една подкомисия, която да изработи единъ проектъ на глава 14 върху поземелната собственость". Както се вижда отъ дневника на комисията отъ 14 мартъ 1879 година, този проектъ е билъ представенъ и той съставлява наистина 14 глава отъ Орг. Уставъ: „Устройство на поземелната собственость" и състои отъ членове 484 — 488, въ които се предвиждатъ 4 законопроекта за поземелната собственость и началата, върху които тѣ трѣбва да почиватъ, като при това се задължава Гл. Управитель да ги представи най-късно въ втората Обикновена Сесия на О. С. Първиятъ отъ тѣзи законопроекти засѣга кадастра на поземелнитѣ имоти. Вториятъ — трѣбва да нареди да се обърнатъ въ свободна поземелна собственость посветенитѣ (вакуфски) и разни други господарски (феодални имоти). Третиятъ законопроектъ трѣбва да уреди какъ да ставатъ ипотекитѣ и вписването на привилегиитѣ. Най-после, четвъртиятъ — ще нареди системата, по която ще се взема и откупува чуждата собственость за обществена полза.

Проектътъ на 14 глава е билъ приготвенъ отъ Баронъ Рингъ съ помощьта на Господинъ Брауншвайгъ. Редакцията е била взета следъ уведомяване турскитѣ комисари, които, както казва баронъ Рингъ, не сж се произнесли върху въпроса какъ и подъ каква форма вакуфскитѣ учреждения трѣбва да получатъ своето обезщетение. Следъ кратки разисквания въпросътъ е билъ отложенъ, защото отоманскитѣ делегати нѣмали точни наставления отъ своето правителство; въ всѣки случай обаче, останалитѣ 6 комисари гласували проекта въ този видъ въ който той, макаръ по-късно, е получилъ одобрението и на турскитѣ представители.

2. Граждански съдебни власти.

Гражданското правосъдие има като органи: 1) общинскитѣ кметове; 2) околийскитѣ съдии; 3) гражданскитѣ отдѣления на окръжнитѣ съдилища и 4) гражданското отдѣление на върховното съдилище.

а. Кметски съдилища.

Кметътъ, който е председатель на общинския съветъ, като съдия има при себе си двама съзаседници, които иматъ съвещателенъ гласъ; обаче мнѣнието имъ трѣбва да се вписва въ протокола на съдебното заседание, който протоколъ съдържа решението на кмета. Съзаседницитѣ се избиратъ отъ общинскитѣ съвети всѣка година на брой 4 и служатъ два по два и по шесть мѣсеца. Когато се случи нѣкой или да умре или да се лиши отъ службата, общинскитѣ съвети назначаватъ неговъ заместникъ. Оплаквания противъ съзаседницитѣ по изпълнение на службата имъ се предявяватъ предъ общинския съветъ, който може да ги глобява и даже сваля отъ служба.

б. Околийски съдии

(чл. 275—283 отъ О. У.. чл. 16 и 17 отъ Притурка № 11).

Околийскитѣ съдии иматъ своя съдебна окръжность, а такива окръжности може да има една или повече въ всѣка околия. Броятъ на тѣзи окръжности се опредѣля съ областенъ законъ. Окол. съдия трѣбва да бъде спомаганъ отъ двама съзаседника, които иматъ съвещателенъ гласъ. Съзаседницитѣ се избиратъ отъ общинскитѣ съвети на всички общини, които се намѣрватъ въ съдебната окръжность на околийския съдия. Такива сѫ на брой четворица и двама замѣстника. Оплаквания противъ тѣхъ ставатъ предъ окръжната комисия. Всѣки околийски съдия има по единъ заклетъ писарь и други помощници писари, както и разсилни.

Самиятъ околийски съдия се назначава отъ Гл. Управитель, който обаче е длъженъ да вземе назначеното лице изъ списъка на кандидатитѣ за околийски съдии, предложени отъ

главнитѣ окржжни съвети въ двойно чило отъ колкото сждии трѣбватъ. Гл. Управитель прави назначението си по предложение на директора на правосждието, като е свободенъ да назначи и кандидати отъ предложенитѣ въ списъка на други окрѫзи. Гл. Управитель има право самъ да опредѣля околийскитѣ сждебни окржжности, докато тѣ още не сж опредѣлени съ законъ.

в. Окржжни сждилища.

(Чл. чл. 284—6. О. У. 22-23 отъ 11 притурка).

Гражданското отдѣление на всѣка окржжность или департаментално сждилище е съставено отъ трима постоянни членове, отъ които единътъ е председатель, а двама сждии — членове. Когато се разгледватъ търговски работи при окржжното сждилище викатъ се да заседаватъ и по двама съзаседници, каквито се избиратъ въ началото на всѣка година отъ Главния съветъ по четворица и двама замѣстници — измежду търговцитѣ, които иматъ мѣстожителството си въ седалището на сжда.

Въ началото окржжнитѣ сждилища могатъ да бждатъ само съ по едно отдѣление което да сжди и граждански и углавни дѣла. Двѣтѣ отдѣления се съставятъ, когато се усети нужда отъ тѣхъ.

Съгласно съ членъ 23 отъ 11 притурка на О. У., докато се издаде новъ Граждански Законникъ единъ отъ сждиитѣ на гражданското отдѣление на всѣко окржжно сждилище, както и единъ отъ съветницитѣ при гражданското отдѣление на Върховното сждилище, натоварено да разгледва препирни за недвижими имоти. трѣбва да е членъ отъ османското мюсюлманско духовенство (наибъ), добре признатъ въ това си качество и който, освенъ сждийската си служба ще има и специялна длъжность да освѣтлява сждилището върху предписанията на Шерията всѣкога, колчимъ сждилището има да разгледва и решава дѣла за недвижими имоти, уреждани по казания шериятъ. Какъвто и да е резултатътъ на решението, което духовниятъ сждия (наибинътъ) дадѐ, трѣбва да се записва въ протокола на заседанието.

Окржжнитѣ сждилища заседаватъ всѣки день, освенъ въ петъкъ и недѣля. Поне единъ день презъ недѣлята се опредѣля за търговски работи.

3. Углавни и поправителни сѫдебни власти.

(членове 292, 313 отъ О. У.).

Сѫщитѣ сѫдебни органи, за които се говори по-горе — кметове, околийски сѫдии, окрѫжно сѫдилище и върховното сѫдилище — разгледватъ углавни и поправителни дѣла.

Углавниятъ отдѣлъ на всѣко окрѫжно сѫдилище е съставенъ така: 1) отъ 3-ма постоянни сѫдии, отъ които единиятъ изпълнява служба на председатель; 2) отъ единъ или ако е потрѣбно отъ повече сѫдебни изследователи. Всѣки углавенъ отдѣлъ на окрѫжно сѫдилище има и по единъ заклетъ писарь и единъ или повече помощници писари — все заклети

Сѫдебниятъ следователь е подъ прѣмото началство на прокурора. Той не може да действува безъ неговото предварително поискване, освенъ въ случай на заварено престѫпление.

Освенъ въ случай на заварено престѫпление, никой гражданинъ не може да се запира или лишава отъ свободата си, ако за това нѣма особена заповедь, издадена отъ прокурора или отъ единъ изследователь, действуващъ по поискване на прокурора.

4. Върховно сѫдилище.

(членове 314, 322 отъ Орг. У. и чл. 28. 29 отъ 11 притурка къмъ О. У.).

Върховното сѫдилище на И. Румелия състоеше отъ две отделения: гражданско и углавно. То имаше да бѫде подраздѣлено и развито по-нататъкъ така, че първото отдѣление — гражданско да обема три камари: 1) по дѣла за недвижими имоти; 2) по дѣла за движими; и 3) по дѣла търговски. Второто углавно отдѣление трѣбваше да се раздѣли на две камари: 1) углавна и 2) поправителна. Обаче въ всичко време на сѫществуването на И. Румелия върховното сѫдилище остана съ двѣтѣ си отдѣления като съ голѣми усилия и постояненъ трудъ смогваше да удовлетвори областнитѣ нужди по раздаване на правосѫдието, което му бѣше възложено отъ Органическия Уставъ и отъ други закони на страната.

Първото отдѣление състоеше отъ председатель, 4-ворица пожизнени сѫдии, наричани съветници, отъ двама замѣстници и достатъченъ персоналъ писари и други служащи Сѫщо така бѣше съставено и второто отдѣление, на което председатель се считаше като втори по титла, първиятъ председатель, бидейки тоя на първото отдѣление.

Всичкитѣ чиновници на Върховното сѫдилище включително и писаритѣ -- бѣха заклети.

Отъ всички членове иа едното и другото отдѣления се съставяше така нареченото Събрание на съединени секции или отдѣления, които се председателствуваха отъ първия председатель и които имаха за задача да се произнасятъ върху измѣнения и преобразувания въ вѫтрешната служба на Върховното сѫдилище и на другитѣ сѫдилища, а сѫщо така и да разглеждатъ оплаквания противъ областни сѫдии отъ характеръ неуглавенъ.

5. Прокурорство.

(Членове 326, 334 О. У.).

На чело на прокурорската служба при Върховното сѫдилище стоеше единъ главенъ прокуроръ. Той се спомагаше въ службата си отъ двама замѣстника при паркета си, както и отъ двама приставени за служба въ отдѣленията на върховното сѫдилище. Тѣзи последнитѣ замѣстници носѣха титла главни адвокати.

Главниятъ прокуроръ бѣше публичния обвинитель по углавни работи за цѣлата область; той имаше подъ свой надзоръ всички сѫдилища и всички чиновници отъ сѫдебната полиция. Той поддържаше предъ Върховното сѫдилище въззивни оплаквания въ полза на обществения редъ противъ решения издадени отъ окрѫжнитѣ сѫдилища и даваше заключения по въззиви, давани отъ частни лица, въ углавнитѣ работи.

Въ граждански работи главниятъ прокуроръ действуваше служебно, колчимъ се отнасяше до интереса на закона. Той присѫтствуваше на всички заседания и даваше заключение по всѣко дѣло, дошло предъ Върховното сѫдилище чрезъ въззивъ. Той бѣше блюститель за изпълнение на законитѣ, решенията, присѫдитѣ.

При всѣко окрѫжно сѫдилище имаше по единъ прокуроръ и по единъ или повече негови помощници — замѣстници. Той бѣше поставенъ подъ заповедитѣ на главния прокуроръ, на когото се считаше за замѣстникъ.

Окрѫжниятъ прокуроръ си служеше съ сѫдебния следователь за да извърши предварителнитѣ издирвания по дѣла отъ негова компетентность. Той съставяше обвинителния актъ и го поддържаше предъ сѫдилището. По граждански работи той даваше задължително заключение по работи на недееспособни и когато законътъ изискваше това, или той намѣрваше това за потрѣбно. Въ своя окрѫгъ той бѣше блюститель на законитѣ и другитѣ наредби, както главниятъ прокуроръ бѣше такъвъ за цѣлата область.

Б. Сѫдопроизводство.

1. Гражданско сѫдопроизводство.

Предъ кметскитѣ сѫдилища.

(членове 265 и 274 О. У. Р.).

Кметоветѣ имаха право да сѫдятъ по граждански дѣла искове за движими имоти, на които предметътъ не надминава 300 гроша златни. Той раздаваше правосѫдието безплатно.

По углавни дѣла кметътъ имаше право да разгледва полицейски простѫпки, извършени въ неговата административна окрѫжность, които простѫпки се осѫждаха на затворъ до 24 часа или на глоба до 50 гроша златни. Той имаше право когато се научи, че е сторена нѣкоя простѫпка въ общината му, незабавно да я разгледа. Тамъ, гдето нѣмаше околийски сѫдия, кметоветѣ, както и офицеритѣ и подофицеритѣ на жандармерията, можеха да арестуватъ всѣки престѫпникъ при заварено престѫпление, обаче тѣ бѣха длъжни да известятъ за това въ 24 часа на окрѫжнитѣ прокурори или направо на началството си.

Въ разпри, въ които се намѣрватъ като ответници единъ или повече членове на общината, кметътъ може да упражни направо своята сѫдебна служба; но тамъ гдето има повече кметове, всѣки кметъ може да сѫди само за отдѣла, който е поставенъ подъ негова власть.

Присѫдитѣ, които издаватъ кметоветѣ, не подлежатъ на въззивъ.

Производството предъ кмета става по искане на заинтересованата страна. Кметътъ вика предъ себе си странитѣ за спогаждане и, ако тѣ не се явятъ или не щатъ да се спогодятъ, тогава той опредѣля новъ день за сѫдене дѣлото, като призовава изново странитѣ. Той е длъженъ да държи по едно недѣлно заседание. Странитѣ сѫ длъжни да изложатъ въ първото заседание всичко що иматъ да кажатъ. Отлагане може да става само по много уважителии причини, като се опредѣли веднага и деня на следующето заседание.

Кметътъ може да решава дѣлото задочно, когато едната страна не се представи на уречения день, а другата поиска да се гледа дѣлото. Ако не се представятъ и двѣтѣ страни, тогава дѣлото се заличава отъ списъка. Обаче, ищецътъ може съ ново прошение да иска изново да се състави ново дѣло противъ ответника т. е. да възобнови дѣлото. Когато сѫ на лице и двѣтѣ страни, следъ прочитане на книжата, дава имъ се думата. Кметътъ може да ги разпитва, да ги упѫти, като имъ посочи правата, които тѣ иматъ споредъ Орг. Уставъ и Правилника за сѫдене. Когато види, че дѣлото е вече уяснено, кметътъ се опитва изново съ помощьта на съзаседницитѣ си (фр. асесори) да спогоди двѣтѣ страни. Ако ли се види, че не може да стане спогодба, кметътъ, откакъ изслуша мнѣнието на съзаседницитѣ, издава решението си и го обявява още въ сѫщото заседание. Решението се вписва въ нарочна за това книга, въ която за всѣко дѣло се вмѣстятъ подробно имената на странитѣ, предмета на разпрята, деня на заседанието, въ кратко обстоятелствата и доказателствата и какво е станало по туй дѣло. Всѣка страница отъ книгата трѣбва да носи подписа или печата на кмета, на съзаседницитѣ и на писаря. Решението се съобщава на всѣка страна срещу разписка въ единъ срокъ отъ 8 дни следъ издаването му.

Предъ Околийскитѣ сѫдии.

(чл. 282, 283 отъ Орг. Уставъ, 18—31 отъ 11 Притурка на О. У.).

Околийскитѣ сѫдии (juges de canton) играяха ролята на мирови сѫдии и гледаха всички дѣла чисто лични или дви-

жими, окончателно до стойность 1000 гроша златни, а съ право на въззивъ до стойность 10,000 гроша златни. Освенъ това тѣ сѫдятъ и следнитѣ: 1) всички искове между стопани и наематели или закупници; 2) искове за повреди, направени на ниви, плодове и беридби, дървета, плетове, окопи, води, кѫщи и други притежания, когато за правото на собственость нѣма препирня; 3) тѫжби относително сгради и градежи, които има да се правятъ върху зидъ, за общностьта на който нѣма препирня; 4) всѣкаква тѫжби за владѣния; 5) искове за обезщетения по причина на злословие (дифамация) или на самоуправия.

Сѫдопроизводството предъ околийския сѫдия става както и това предъ кмета съ тази разлика, че околийскиятъ сѫдия се опитва само единъ пѫть въ началото на заседанието да помири странитѣ. Както кметътъ, така и околийскиятъ сѫдия прилагатъ наредбитѣ на Османското търговско сѫдопроизводство относно решенията, издадени задочно и отзива противъ тѣхъ.

Противъ решенията на околийския сѫдия се подава въззивъ въ 15 дни, считанъ отъ деня. Въззивътъ се представя въ писмена форма на самия околийски сѫдия, който е длъженъ да я препроводи въ 8 дни съ всичкитѣ книжа по дѣлото въ окрѫжното сѫдилище, действуваще като въззивно.

Предъ Окрѫжнитѣ сѫдилища.

(Чл. чл. 287—292 и 26—27 отъ Орг. Уст. и отъ 11 Притурка).

Окрѫжнитѣ сѫдилища се рѫководѣха въ своето сѫдопроизводство по правилата предвидени въ Орг. Уставъ и притурката му № 11, а сѫщо и по Османското търговско сѫдопроизводство, до толкозъ, до колкото то не бѣше отмѣнено съ правилата на Устава.

На гражданското отдѣление на окрѫжнитѣ сѫдилища бѣха подсѫдни всички въпроси за движими, недвижими и търговски препирни, освенъ ония които бѣха запазени на околийския сѫдия, на шерийското сѫдилище и на черковнитѣ власти. За вѫтрешния редъ тѣзи сѫдилища се рѫководѣха отъ глава 4 на Притурката на турския търговски законъ, пакъ до колкото тѣ не бѣха отмѣнени съ наредбитѣ на ус-

тава. Въззивътъ противъ присѫди, издадени отъ гражданския отдѣлъ на окрѫжнитѣ сѫдилища, ставаше предъ Върховното сѫдилище.

Една особеность на производството предъ окрѫжнитѣ сѫдилища бѣше следнята: Когато е работа за въпроси, уреждани отъ шерията и които особено се отнасятъ до законностьта на представени документи за недвижими имоти засѣгащи вакуфи, сѫдилището може, споредъ членове 39 и 40 отъ Туркото търговско сѫдопроизводство, да опредѣля комисия, която да прегледа книжата, да чуе странитѣ и, следъ това, да даде мнѣнието си въ единъ мотивиранъ докладъ до сѫдилището. Това последното е свободно да приеме, измѣни, отхвърли заключенията на комисията или да препрати изново дѣлото до сѫщата за по-подробни обяснения. Комисиитѣ се съставятъ всѣкога отъ по петь лица, избрани така: 3 отъ сѫдилището, 2 отъ странитѣ. Наибътъ, членъ на сѫдилището, гдето става това производство, е председатель по право на тая комисия.

2. Углавно сѫдопроизводство.

Предъ кметоветѣ.

(Чл. 293—297 отъ О. У 45—54 отъ 11 Притурка).

Кметоветѣ имаха право да разгледватъ полицейски простѫпки, наказвани съ затворъ до 24 часа и съ глоба до 50 гроша. Кметската присѫда не подлежи на въззивъ. Той може да запира не само за 24 часа лица, които сѫ хванати върху заварено престѫпление, като сѫщевременно уведомява за това окрѫжнитѣ прокурори и по-виситѣ граждански власти. Углавнитѣ дѣла кметътъ сѫди като повика обвиняемия и тѫжителя въ седалището си. За сѫдебното предъ него дирене кметътъ съставя протоколъ, въ който се вписва и присѫдата, която се издава незабавно следъ изслушване на странитѣ. Когато не може да се докаже работата въ първото заседание, кметътъ отлага дѣлото за други день. Отлагане може да бѫде само два пѫти. Ако дѣлото не може да се докаже въ 30 дена, откато е почнато, нито се издаде по него присѫда, лицето, което е било набедено, не бива вече да се

преследва. Гражданската страна, обаче, и следъ това, не се лишава отъ правото да дири обезщетение. Подлежи на глоба отъ 500 — 1000 лева, освенъ на наказание по наказателенъ законъ, всѣки кметъ, който присѫжда и изпълнява противъ кого и да било наказание по-голѣмо отъ максимума, опредѣленъ отъ закона. Такъвъ кметъ освенъ това трѣбва да се прогласи за уволненъ отъ служба като направи такава погрѣшка втори пѫть.

Тази глоба се налага на кметоветѣ дисциплинарно отъ окрѫжния прокуроръ.

Предъ Околийскитѣ сѫдии.

(Чл. 298 – 302 отъ О. У. 55—74 отъ Притурка 11 на О. У.).

Околийскиятъ сѫдия разгледва закононарушения, които се наказватъ съ затворъ до 1 месецъ и съ глоба до 1000 гроша златни. Присѫдитѣ на околийския сѫдия въ предѣлитѣ на тази подсѫдность подлежатъ на въззивъ предъ окрѫжното сѫдилище. Околийскиятъ сѫдия действува въ тоя случай служебно и щомъ се научи за нѣкое престѫпно деяние може да пристѫпи къмъ разузнаването и сѫденето безъ да съобщава за това на прокурора. Той приема донесения за закононарушения, които надминаватъ неговата подсѫдность и които сѫ извършени въ неговата окрѫжность. Въ такива случаи и когато има заварено престѫпление той прави следствие и протоколъ по него, които препраща безъ забава на окрѫжния прокуроръ. Околийскиятъ сѫдия може да бѫде опълномощенъ отъ окр. прокуроръ или отъ сѫдебния следователь въ определеннтѣ отъ закона случаи за да извърши нѣкои издирвания, което не може да извърши нѣкой отъ поменатитѣ магистрати.

По дѣла отъ подсѫдностьта на околийския сѫдия набедениятъ не бива нито да се принуждава тѣлесно да се представи, нито предварително да се запира. По всички дѣла, които разглежда окол. сѫдия по углавенъ редъ, той се произнася сѫщо и по искането на гражданската страна за обезщетения, които не трѣбва да надминаватъ размѣра, до който е ограничена неговата подсѫдность по граждански дѣла. Странитѣ по углавни дѣла, както и свидетелитѣ, се

викатъ съ проста заповедь. Ако набедениятъ не се яви, поканата се повтаря. и ако и следъ това той пакъ не се яви, дѣлото се гледа задочно, и сѫдията издава присѫда откакъ изслуша и събере нуждннитѣ доказателства. Ако набедениятъ се яви, а тѫжительтъ не доде, дѣлото пакъ се гледа задочно. За всѣка задочна присѫда всѣка страна има право на отзивъ. Отзивътъ се подава най-късно следъ 15 дни отъ съобщение на присѫдата и въ такъвъ случай сѫщиятъ сѫдия призовава двѣтѣ страни да се явятъ за ново разглеждане на дѣлото въ реченъ день. Страната, която прави отзивъ, трѣбва да оправдае предъ заседанието съ уважителни причини своята неявка. Отзивътъ се отхвърля, когато тѣзи причини не сѫ уважителни и първата присѫда се потвърдява. Ако отзивътъ се уважи, сѫдията прогласява унищожена първата присѫда и почва да разгледва наново дѣлото.

Обвинението се подържа или отъ тѫжителя, който е направилъ потѫжването или пъкъ отъ агента на властьта, която е направила донесение за случая. Присѫдата се издава въ сѫщото заседание. Срокътъ за въззивъ е 15 дена отъ деня на съобщение присѫдата. Този срокъ се пази точно. Сѫдията е длъженъ всички дѣла, по които е подаденъ въззивъ, даже и тия на които въззивътъ е просроченъ, да ги препроводи до по-горното въззивно сѫдилище.

Когато издадената присѫда е добила законна сила, сѫдията известява надлежната власть за да пристѫпи къмъ изпълнението. Гражданската страна е длъжна сама да иска изпълнението, колкото се касае за нейнитѣ обезщетения. Околийскиятъ сѫдия държи особенъ списъкъ за всички присѫди по углавни дѣла. Преписъ за всѣки месецъ отъ тоя списъкъ се изпроважда до окрѫжния прокуроръ.

Осѫденитѣ се затварятъ въ общинската тъмница (затворъ) на мѣстото, (чл. 14 отъ 11 Притурка на О. У.) гдето живѣе сѫдията, който е длъженъ да я посещава поне веднажъ на месецъ и да надзирава списъцитѣ на влазянето и излазянето на затворницитѣ. Пазенето на тъмницата е повѣрено на жандармерията.

Пазѣше се въ И. Румелия наредбата на членове 305—308 отъ О. У., споредъ които за да бѫде оправдано арестуването на кого и да било, трѣбваше то да е обосновано и

извършено: или при заварено престжпление (305) или съ заповѣдь отъ сждебния следователь или отъ прокурора. Заповѣдь за довеждане или арестуване не можаха да издаватъ полицейско-административнитѣ органи. По този начинъ се гледаше да не се наруши свободата на гражданина и неприкосновенностьта на личностьта. Намъ сж познати рапорти до Гл. Прокуроръ по ревизии, въ които се съобщава, че на чл. 307 отъ О. У. се обръщало особно и надлежно внимание. Въ единъ такъвъ рапортъ отъ 15 I. 1884 г. № 3498 се четатъ тѣзи редове: „поучихъ г-нъ сждника (околийския) върху значението на чл. 307 О. У. и му се заржча, че освенъ въ случай на заварено престжпление, всѣкое докарано подозрѣно лице, трѣбва да се изпита незабавно и следъ изпитването му, да се постанови да ли то ще се пусне или да ли трѣба да се държи и мотивитѣ трѣба да се запишатъ въ края на протокола, а постановлението трѣба да се съобщи на това лице съ бележка и за това трѣбва да се помене въ протокола".

Тоя обширенъ рапортъ, носи подписа на Сочински, полякъ, дългогодишенъ прокуроръ при Пловдивското Департаментално (Окржжно) Сждилище, единъ отъ ревностнитѣ и многополезни служители въ сждебното дѣло на Областьта.

Рапортътъ на г. Сочински, който се отнася само до нѣкои окол. сждилища, състои отъ 60 голѣми хартийни листове (240 страници) и засѣга всестранната, главно углавна деятелность на окол. сждници, румелийскитѣ мирови сждии. Прокуроритѣ при окржжнитѣ сждилища, които бѣха предимно чужденци — славяни: чехи и поляци — обръщаха голѣмо внимание върху престжпницитѣ въ околноститѣ и въ рапортитѣ по ревизиитѣ си обръщаха вниманието на дирекцията на правосждието по забелѣзани недостатъци и пропуски, за поправянето на които се вземаха надлежни мѣрки. Характерно е и струва да се помене тука, че тѣзи ревизии бѣха грижливо извършвани, на окол. сждници бѣха давани надлежни упжтвания по всички въпроси отъ материаленъ и процесуаленъ характеръ, както това се вижда отъ самитѣ рапорти по поменатитѣ ревизии.

Предъ окржжнитѣ сждилища.

(Чл. чл. 309—313 отъ О. У. 75—92 отъ Притурката).

Углавниятъ отдѣлъ на всѣко окржжно сждилище гледа всички углавни дѣла, които сж неподсждни на околийския сждия. Всички оплаквания на частни лица или донесения за престжпления, извършени въ единъ окржгъ, се приематъ отъ прокурора при окржжнитѣ сждилища. Подобнитѣ оплаквания или донесения прокурорътъ препраща, ако има мѣсто да съдействува на сждебния следователь, съ искане да доведе или да запре набедения, да посети мѣстата на престжплението или да направи нуждното за издирването. Въ важни случаи прокурорътъ отива лично на мѣстото или изпраща затова замѣстника си. Той се придружава още и отъ сждебния следователь.

Сждебниятъ следователь е свободенъ да изследва работата, както той намѣрва за най-изгодно. Той може да даде заповѣдь за запиране, за довеждане противъ всѣко лице, което мисли, че е нужно да се яви предъ него по този начинъ. Откакъ свърши изследването си сждебниятъ следователь изпраща докладъ съ всичкитѣ книжа и протоколи отъ изследването си до прокурора който, възъ основа на добититѣ данни, съставя своя обвинителенъ актъ. Прокурорътъ има грижата да му се подложи своевременно докладътъ и книжата по следствието. Щомъ постжпи обвинителниятъ актъ въ сждилището, той опредѣля день за викане странитѣ и свидетелитѣ, ако има и вѣщи лица. Въ заседанието прокурорътъ прочита обвинителния актъ. Четатъ се сжщо доклада на сждебния следователь и прибавенитѣ къмъ него книжа. Най-напредъ председателствующиятъ разпитва обвиняемия, а после свидетелитѣ и вѣщитѣ людие (експертитѣ). Въобще производството се води по приетия въ гласния процесъ редъ. Присждата се издава по вишегласие и резолюцията се обявява въ сжщото заседание.

Въззивно производство предъ върховното сждилище.

(Къмъ чл. 93—95 отъ Притурката на Орг. Уставъ).

Сждопроизводството предъ върховното сждилище по углавни дѣла е сжщото онова, което следватъ окржжнитѣ

сѫдилища. Постѫпилитѣ по възвивъ дѣла се изучватъ най-напредъ отъ Главния прокуроръ, който ги внася въ Върховното сѫдилище съ свои заключения. Сѫдилището опредѣля день за заседанието и призовава или нарежда да се доведатъ, ако намѣри за нужно, нѣкои или всички лица, които сѫ присѫтствали въ заседанията на сѫдилището отъ първа инстанция. Върховното сѫдилище, по предложение отъ главния прокуроръ или отъ защитницитѣ може и да повърне работата на окрѫжното сѫдилище за да бѫде дѣлото попълнено съ допълнително издирване.

ЧАСТЬ VI

Други правосѫдни служби и помощни къмъ тѣхъ институти.

1. Административно правосѫдие.

(Чл. чл. 66—67 и 120—124 О. У.)

Административното правосѫдие бѣше предвидено въ Орг. Уставъ на Източна Румелия. То бѣше уредено приблизително по образеца на французкия сѫдъ за административни разпри. Имаше два степена административно правосѫдие: 1) въ всѣки окрѫгъ имаше по едно първостепенно сѫдилище за административни работи. Прочее, такива бѣха 6; и 2) за цѣлата область въ Пловдивъ заседаваше Върховно сѫдилище за административни разпри.

Окрѫжното административно сѫдилище бѣше съставено: 1) отъ трима членове — гласувачи: единъ сѫдия отъ окрѫжното гражданско сѫдилище, опредѣленъ въ началото на всѣка година съ жребие за една година, единъ депутатъ отъ Областното събрание, избранъ отъ това събрание за две години и най-стария по служба отъ съветницитѣ на окрѫжното управление; 2) отъ трима помощници: единъ замѣнникъ — сѫдия отъ окрѫжното гражданско сѫдилище, както и единъ депутатъ отъ Областното Събрание, назначени като гласувачитѣ отъ тѣхната си категория и най-младия по служба отъ съветницитѣ на окрѫжното управление. Председатель на сѫдилището бѣше гласувача-сѫдия, а въ отсѫтствието му — замѣнникътъ — сѫдия Другитѣ двама помощници замѣняваха гласувачитѣ отъ категорията, отъ която бѣха тѣ. Помощникътъ съветникъ на окрѫжното управление бѣше натоваренъ съ службата да прави доклади на сѫдилището върху дѣлата, съ които бѣше заловенъ. Той имаше за тази служба и единъ помощникъ отъ окрѫжното управление.

Ведомството на административното сѫдилище състоеше въ следующето: жалби на задружности или частни лица, които се мислятъ увредени отъ нѣкой особенъ административенъ актъ, или отъ нѣкое частно дѣло на администрацията, и които се обнѣгатъ на нѣкое придобито право, относящe се до интересъ отъ административенъ редъ. То решаваше още препрепирни между администрацията и частни лица по контракти или съглашения, сключени съ публичната власть на окрѫга.

Заседачията на административното сѫдилище сѫ явни. Всички решения, издадени отъ администр. сѫдилище, освенъ когато то би сѫдило като въззивно по силата на нѣкой законъ, подлежаха на въззивъ предъ Върховното сѫдилище за административни разпри.

Подробности за сѫдопроизводството предъ административното сѫдилище бѣха предвидени въ публично-административния правилникъ отъ 31 августъ 1881 г., станалъ после законъ на 23 мартъ 1882 год. Въ този законъ бѣха предвидени формитѣ и сроковетѣ на производството, действуващe предъ окрѫжнитѣ административни сѫдилища, както и сроковетѣ за потѫжвания предъ по-горното Върховно административно сѫдилище.

Върховното сѫдилище за административни разпри бѣше съставено отъ единъ председатель, отъ двама съветника и отъ двама слушатели. Председательтъ се вземаше изъ срѣдата на съветницитѣ на Върховното сѫдилище и се назначаваше въ началото на всѣка година отъ тоя сѫдъ. Двамата съветника се назначаваха сѫщо така въ началото на всѣка година, единиятъ отъ Главния Управитель, а другия — отъ Постоянния Комитетъ на Областното събрание. Тѣзи съветници не можеха да бѫдатъ нито членове на частния съветъ при Главния Управитель, нито пъкъ членове на Постоянния Комитетъ. Двамата слушатели се назначаваха, както и двамата съветника.

Работата на слушателитѣ бѣше да правятъ доклади по дѣлата, които имаше да бѫдатъ сѫдени въ Върховното сѫдилище. Тѣ нѣмаха решителенъ гласъ, освенъ когато замѣняваха съветницитѣ, въ случай на тѣхно възпрепятствуване да взематъ участие въ сѫденето.

Службата на прокуроръ или представитель на общественото министерство при Върх. административно сѫдилище из-

пълняваха двама повѣреници на главния секретарь, директоръ на вжтрешнитѣ работи, назначени отъ него въ началото на всѣка година и взети изъ личния съставъ на неговата канцелария. При Върховното адм. сждилище имаше единъ постояненъ секретарь-дѣловодитель.

На Върховното сждилище за административни разпри бѣха подсждни първостепенно и окончателно следнитѣ дѣла: 1) решенията на главнитѣ администратори или директоритѣ, обтжжени предъ него отъ частни лица, които се мислятъ онеправдани съ тѣзи решения и се основаватъ на нѣкое придобито право отъ административенъ редъ; 2) разпри между администрацията и частни лица по контрактъ или по обществени търгове, извършвани отъ главнитѣ администратори.

Това сждилище сжди още като въззивно всички жалби противъ решения, издадени първостепенно отъ главнитѣ администратори и отъ окржжнитѣ съвети по административни тжжби.

Европейската комисия не можеше да не предвиди въ Органическия Уставъ на Източна Румелия едно учреждение като това за административното правосждие, знаейки, че административно правосждие вече сжществуваше въ време на руската окупация. „За работи, въ които интереситѣ на хазната се пресрещатъ и се сблъскватъ съ интереси на длъжностни или частни лица — наредени сж административни сждилища — окржжни и губернски — казва Маринъ Дриновъ въ своята записка по народното просвещение. Срещу решенията имъ може да се подаватъ жалби до Върховното административно сждилище".

Както се знае, въ проекта на Българската конституция, т. е. въ Органическия Уставъ на българското княжество, имаше предвиденъ Държавенъ Съветъ (чл. 148), който, освенъ законодателната задача, имаше и тая на единъ административенъ сждъ. По п. 3 той щѣше да разгледва въ последня инстанция решенията на губернскитѣ управителни сждилища, по дѣла отъ частни лица срещу хазната или отъ хазната срещу частни лица; по п. 4 ще разрешава въ последня инстанция препирнитѣ за подсждимость между всички правителствени мѣста и длъжностни лица; по п. 5 ще тегли на сждъ лица отъ сждебното ведомство; по п. 6 ще разглежда въ по-

БИБЛИОТЕКА
ДЪРЖАВНО ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ЗА ФИНАНСОВИ И АДМИНИСТРАТИВНИ НАУКИ-СОФИЯ

следня инстанция работи и тжжби по отчуждаване частенъ имотъ за държавна и обществена потрѣба.

Учредителното събрание отъ 1879 година се произнесе противъ Държавния сждъ, поне съ своето мнозинство, и по този начинъ княжеството остана безъ административно правосждие въ продължение на 40 години.

Трѣбваше опитътъ на живота и сждебната ни юриспруденция да изтъкнатъ необходимостьта отъ административното правосждие, законъ за което се гласува, и то се учреди едвамъ въ 1911 година.

Въ време на руската окупация административнитѣ сждилища имаха две инстанции, състояха отъ членове на сждилищата и отъ членове на управителнитѣ съвети на окржга или губернията. Председателството принадлежеше на губернатора или на окржжния началникъ. Къмъ предметитѣ въ ведомството на административнитѣ сждилища спадаха: 1) пререкание (конфликтъ) за подсждимость; 2) сждене на длъжностни лица по престжпление на службата имъ; 3) жалби на частни лица за вреди и загуби, причинени отъ действия на длъжностни лица при изпълнение на службата имъ; 4) искове отъ хазната противъ частни лица и отъ частни лица противъ хазната по всѣкакъвъ родъ граждански правоотношения, отнасящи се до интересъ казйоненъ, т. е. на съкровището и 5) препирни по отчуждаване на имоти за обществена и държавна полза. — Вж. Записка за деятелностьта на руското временно управление. Материали за историята на България. Документи за дейностьта на руситѣ по уредбата на гражданското управление въ България отъ 1877—1879 години отъ Муратовъ, стр. 211.

2. Духовни сждилища.

(Чл. чл. 257. 335. 346 отъ О. У.; чл 23 отъ 11 притурка).

Още въ време на турското владичество, духовнитѣ съвети по предание и повече практически, както старейшинскитѣ съвети въ селата, вършаха сждъ и уреждаха нѣкои дѣла на християнитѣ, които се обръщаха затова къмъ духовното началство, като по тоя начинъ гледаха да избѣгнатъ турския сждъ. Трѣбва да се каже, че тѣзи духовни общини или сждилища нѣмаха една строго опредѣлена подсждность и много

пжти гледаха дѣла, които бѣха явно отъ подсждностьта на държавното гражданско и углавно правосждие.

Следъ издаването Султанския ферманъ за българския екзархатъ и уреждането на Екзархийския уставъ у насъ, епархиалнитѣ съвети и св. Синодъ имаха сравнително една по-уредена компетентность: при все това и тѣ фактически продължаваха поне въ турско време да гледатъ много дѣла за имотни отношения, дѣла за повреди и загуби вследствие унищожаване на годежъ или разторгване на обручение; най-после тѣ гледаха още дѣла по прикя, дарения и завещания (чл. 68 отъ Екз. уставъ). Въ протоколитѣ на епархиалнитѣ съвети се срещатъ решения за препирни по наследство безъ завещание, макаръ че подобно право споредъ Екзархийския уставъ тѣзи съвети не сж имали.

Въ време на руската окупация се направи опитъ за едно постепенно изземване на чисто граждански дѣла изъ ведението на духовнитѣ съвети. Въ всѣки случай, обаче, единъ постояненъ редъ не можеше да бжде нито на дѣло, нито на писмо уреденъ. Сжщо така не бѣха уредени и кадийскитѣ сждилища, на които бѣше предоставено, въ всѣки случай, да си сждятъ всички дѣла отъ семеенъ и наследственъ характеръ; нѣщо повече, съгласно съ Временнитѣ сждебни правила, когато двете мюсюлмански страни поискаха, тѣ можеха и други граждански дѣла да представятъ за разрешение отъ кадийския сждъ. Такива кадийски сждилища се предвиждаха за всѣки окржгъ.

Органическиятъ Уставъ на Източна Румелия запази на всички припознати религиозни общини и мюсюлмански сждилища да сждятъ само брачни, родствени и настойнически дѣла. Изъ ведомството на тѣзи духовни сждилища се отнеха изрично (чл. 257 О. У.) всички дѣла за недвижимость, наследство или други, които до тогава бѣха отъ тѣхна компетентность и които се предоставиха отъ тогава на сетне въ ведомството на гражданскитѣ сждилища.

Духовнитѣ сждилища на православнитѣ българи бѣха уредени напълно съответно съ наредбитѣ на Екзархийския уставъ, който се приложи въ Източна Румелия въ текста, както бѣше редактиранъ и приетъ отъ Народно-черковния съборъ въ Цариградъ на 1871 година. Тѣзи духовни сждилища — как-

вито бѣха смѣсенитѣ епархиални съвети и св. Синодъ — неможеха обаче да се занимаватъ освенъ съ поменатитѣ погоре брачни, родствени и настойнически дѣла. Само на турскитѣ шерийски сѫдилища Орг. Уставъ допусна едно известно разширение на подсѫдностьта, както за това се помена погоре. Наибитѣ или мюфтиитѣ, изпълняващи длъжностьта на кадии, имаха своята по традиция предвидена и упражнявана подсѫдность, съ които, нека тука се каже, тѣ не единъ пѫть злоупотрѣбяваха — причина на известни стълкновения между гражданската и духовната мюсюлманска власть.

Впрочемъ тоя въпросъ на кадийския сѫдъ и въ Източна Румелия и въ Българското княжество и до сега остава едно отъ болнитѣ мѣста въ българското правосѫдие и една причина за недоразумение и спречквания между българскитѣ власти и турското шерийско правосѫдие, или по право и онѣзи, които го представляватъ. Споредъ шерията решенията на кадиитѣ за да иматъ сила на окончателно изпълняеми такива, трѣбва непременно да бѫдатъ утвърдени по надлежния начинъ отъ отдѣлението на фетфахането въ Цариградъ, съ други думи отъ турския Шеихъ-юлъ Ислямъ. Само онѣзи илями на турскитѣ кадии, които съдържатъ известна формула отъ тоя най-върховенъ турски шерийски сѫдия, могатъ да се изпълняватъ. Касиранитѣ отъ Шеихъ-юлъ-Исляма дела подлежатъ на повръщане при сѫщия или други кадия за ново разглеждане. Това обстоятелство прави кадийското правосѫдие въ нашата държава зависимо отъ една сѫдебна власть, която е извънъ предѣлитѣ на държавата. А това явно е една аномалия, едно противоречие на суверенното право на една страна. Наистина, колкото се отнася до Източна Румелия това положение бѣше малко по-друго, областьта бидейки сматряна и считана, та и съгласно Берлинския договоръ и Органическия Уставъ бѣше поставена, подъ прѣмата политическа и военна власть на Султана при условия на административна автономия. При все това, обаче, въпросътъ на сношенията и отношенията на шерийския сѫдъ въ Източна Румелия оставаше все пакъ една неясна и много пѫти неприятна точка за мѣстното правосѫдие, както и до днесъ, за жалость, той служи за пререкания и недоразумения въ царство България.

3. Сѫдебно-изпълнителниятъ процесъ и неговитѣ оргави.

По-горе ние видѣхме, че въпросътъ за изпълнението на решенията надъ разни имоти е билъ разискванъ и разрешенъ въ единъ удовлетворителенъ смисълъ отъ европейската комисия. Това разрешение е вписано въ наредбитѣ на О. У. (чл. чл. 262 и 263). Областното законодателство своевременно се погрижи да уреди особенни органи до изпълнението на гражданскитѣ решения, издавани въ страната и подлежащи на законно изпълнение. Такъвъ бѣше публично-административниятъ правилникъ за сѫдебнитѣ комисари (пристави), които сѫ приставени при сѫдилищата въ областьта отъ 21 юлий 1882 г., напечатанъ въ Областния сборникъ отъ закони въ И. Румелия, година 2, страници 273—276. Сѫдебни комисари имаше при всѣко окрѫжно сѫдилище на областьта. Тѣ се назначаваха отъ Директора на правосѫдието по предложение и съ съгласие на сѫдилищнитѣ председатели. Образователниятъ цензъ бѣше — три класа редовно училище и практика поне една година въ сѫдилищна канцелария. Комисарьтъ, освенъ това, трѣбваше да даде здрава гаранция срещу загубитѣ, които биха произлѣзли отъ неправилното изпълнение на длъжноститѣ му. Сѫдебнитѣ комисари действуваха въ окрѫжностьта на околията на сѫдилището, при което тѣ бѣха приставени. За извънъ околията тѣ опълномощаваха или препращаха изпълнителното дѣло до други тамошни комисари.

Сѫдебниятъ комисарь вършеше следующитѣ по-важни работи: 1) всички изпълнения на възложенитѣ нему решения и други изпълнителни заповеди; 2) изпълняваше всички сѫдилищни продажби, протести, секвестри, запечатвания, отпечатвания, въвождане въ владение, споредъ установения редъ; 3) правѣше съобщения на странитѣ за всички призовки, решения, постановления, други сѫдебни актове, които изискватъ съобщение. Тази служба сѫдебниятъ комисарь извършваше или лично или чрезъ приставенитѣ при него помощници и разсилни.

Той носѣше униформа, и държеше следнитѣ книги: 1) книга за входящи и изходящи книжа; 2) парична книга; 3) разсилна книга и 4) общъ регистъръ на дѣлата. Подиръ всѣко извършване на известно действие той бѣше длъженъ да го

впише въ съответната рубрика на входящата книга и то веднага следъ извършването. Всички съобщения, освенъ призовкитѣ, се даваха подъ разписка на получателя въ разносната книга или особено, комисарътъ бѣше длъженъ да се ржководи отъ действующето въ областьта сждопроизводство. Тѣ бѣха плащани съ заплата на месецъ отъ 700—1000 гроша, споредъ степеньта имъ. Помощницитѣ на комисаритѣ получаваха 400 гроша[1])

Сждебниятъ комисарь бѣше длъженъ да дава на председателя на окржжното сждилище или на сждника, при когото той е билъ приставенъ, тримесеченъ отчетъ за своята служба като при това обясняваше причинитѣ, поради които извѣстни дѣла не сж изпълнени. Сждилищниятъ председатель или околийскиятъ сждникъ бѣше длъженъ, съгласно съ особения правилникъ, поне веднажъ въ три месеца лично или чрезъ други сждия да ревизира сждебното комисарство. Оплаквания противъ личнитѣ действия на сждебния комисарь се подаваха на името на председателя или на сждията.

4. Адвокатската професия.

Единъ областенъ законъ отъ 28 февруарий 1883 г. обнародванъ въ Общинския листъ съ № 16 отъ 24 мартъ сжщата година и появилъ се въ Сборника на законитѣ въ И. Румелия отъ с. г. подъ № 26, уреждаше адвокатското тѣло по следния начинъ:

Адвокатитѣ трѣбваше да отговарятъ на известни предписания отъ закона. Вънъ отъ адвокатитѣ странитѣ можеха да се представляватъ предъ сждилищата само: 1) отъ роднини до 4 степень включително; 2) отъ другаритѣ въ процеса (lites consortes).

За да може нѣкой да упражнява адвокатската професия, изисква се: 1) да е навършилъ 21 год. възрасть и да се ползува отъ гражданскитѣ си права; 2) да не е билъ осжжданъ за престжпление, направено отъ користолюбие или противъ нравственостьта; 3) да не е подъ сждебно запрещение; 4) да не е областенъ чиновникъ; 5) да има позволително за упражнение на адвокатската професия. Позволително се дава

[1]) Петь гроша бѣха равни на единъ левъ.

на оногозъ, който издържи изпитъ предъ особна комисия за адвокатъ. Не подлежатъ на изпитъ онези лица, които сж свършили юридически факултетъ и притежаватъ диплома за докторъ на правото, за лисансие, или свидетелство, равносилно на такава диплома, също и — лицата, които, бидейки сждии и членове на общественото министерство, сж упражнявали поне две и половина години своето звание и не сж били уволнени по неспособность.

Една изпитателна комисия три пжти въ годината презъ месецитѣ януарий, май и септемврий държи изпитни сесии на кандидатитѣ за адвокати, които сж длъжни да издържатъ писменно и словесно изпитание по материялното право и процеса на областьта, споредъ нарочно затова съставената програма. Издържалитѣ изпитъ се вписватъ въ списъка за адвокатитѣ, който се държи въ Дирекцията на правосждието; тя отъ своя страна съобщава имената на приетитѣ и вписани въ списъка адвокати на всички сждилища въ Областьта.

Поменатиятъ законъ предвиждаше доста подробни наредби за правата и длъжноститѣ на адвокатитѣ, както и за тѣхната дисциплнарна отговорность. Споредъ тѣзи наредби адвокатитѣ бѣха длъжни да водятъ дѣлата на своитѣ довѣрители добросъвестно и справедливо, като не пропущатъ нищо, което може да служи въ полза на тѣзи довѣрители, стига то да не е противно на закона и на даденото имъ пълномощно. Тѣ не могатъ да вѣматъ дѣла и да даватъ съвети по дѣла, по които сж били представители на противната страна. Тѣ отговарятъ за бездѣйствие и могатъ да се откажатъ отъ водене на нѣкое дѣло вече поето отъ тѣхъ само съ съгласието на страната. Следъ свършване на пълномощието му, адвокатътъ повръща всички книжа по процеса на довѣрителя, който може въ всѣко врѣме да го освободи отъ едно пълномощие. Той не може да вземе процесъ за да го води за своя смѣтка изцѣло или отчасти. Адвокатско възнаграждение той получава или съгласно съ особената за това тарифа, предвидена въ форма на публично-административенъ правилникъ или по особено съглашение. Той е длъженъ да защищава безъ извинение дѣлата, които единъ углавенъ сждъ би му възложилъ служебно (d'office). Адвокатитѣ не могатъ да изпълняватъ занятия, които докачатъ достоинството на адвокатското звание. Който адвокатъ наруши обязаноститѣ на

званието си, или чрезъ своето поведение нащърбява достолѣпието на званието си подлежи на дисциплинарно наказание, което се налага отъ окрѫжното сѫдилище въ окрѫга, на който той действува. Дисциплинарни наказания сѫ: 1) смъмрюване; 2) глоба до 5000 златни гроша, която се предава на нѣкое благодетелно заведение на областьта, опредѣлено отъ сѫдилището; 3) запрещение да упражнява адвокатството за не повече отъ една година; 4) заличаване отъ списъка на адвокатитѣ. Когато започне углавно дѣло противъ единъ адвокатъ, дисциплинарното производство се спира до свършване на углавното.

Всѣко дисциплинарно наказание, влѣзло въ законна сила, се вписва въ особенъ регистръ (книга), който сѫдилищата държатъ и се известява на дирекцията на правосѫдието. Следъ тригодишно честно служене, адвокатътъ има право да иска заличаването отъ регистра на полученитѣ смъмрювания. Ако единъ адвокатъ бѫде наказанъ дисциплинарно съ заличаване отъ списъка, той има право пакъ да иска изново вписването си, ако следъ изтичането на три години той представи удостовѣрение за това, че може да бѫде приетъ и е приетъ вече изново за адвокатъ. съгласно съ чл. 3 отъ Областния законъ за адвокатитѣ.

5. Сѫдебна статистика.

Споредъ чл. 61 алинея 7 на Органически Уставъ въ ведомството на директора на правосѫдието влазя уреждането на сѫдебната статистика. Върху тази служба, навсѣкжде една отъ труднитѣ работи вь правосѫдното ведомство, въ Източна Румелия бѣше обърнато на време надлежното внимание. Първоначално при главния паркетъ постѫпваха всички статистически данни отъ сѫдебнитѣ мѣста и учреждения, и отъ тия данни въ края на годината се съставяше една статистична диаграма по разнитѣ сѫдебни точки. Това не можеше да се счете за удовлетворение на изискванията за една редовна сѫдебна статистика. Ето защо съ особено окрѫжно отъ 2 януарий 1885 година Дирекцията на правосѫдието се залови да уреди тоя въпросъ, като издаде окрѫжно, споредъ което: 1) върховнитѣ и окрѫжнитѣ сѫдилища трѣбваше да изпровaж-

датъ своитѣ отчети въ уредени тримесечни срокове направо до Дирекцията, а не до Главния прокуроръ; 2) Околийскитѣ сѫдилища — изпровождаха своитѣ отчети до окрѫжнитѣ прокурори, които откакъ ги провѣряха, съставяха обща статистическа диаграма за околийскитѣ сѫдилища въ окрѫга и съ забележкитѣ си ги препровараждаха до Дирекцията своевременно; 3) подобни отчети изпроваждаха до Дирекцията чрезъ главния прокуроръ и сѫдебнитѣ изследователи и окрѫжнитѣ прокурори; 4) сѫдебнитѣ комисари трѣбваше да изпровождатъ своитѣ отчети въ Дирекцията чрезъ председателя на окрѫжното сѫдилище; 5) най-после, Дирекцията отъ своя страна трѣбваше да приготвя въ единъ 6-месеченъ или годишенъ срокъ сравнителенъ отчетъ за всички дѣла на сѫдебнитѣ учреждения. Този отчетъ трѣбваше да се представя на г-на Главния Управитель.

За държането на една подобна статистика, Дирекцията бѣ разпоредила да се напечататъ форми и книги за статистическитѣ отчети, изпълняването на които трѣбваше да става съ голѣма точность. Обръщаше се внимание на респективнитѣ началници на сѫдебнитѣ мѣста и паркети при всѣки случай на препровараждане или съставяне статистически отчети отъ тѣхнитѣ служащи да правятъ и тѣ своитѣ бележки.

При това изискваше се голѣма точность за присѫтствията и заседанията, както и за продължителностьта на сѫдебнитѣ заседания и въобще за сѫдийската деятелность. Въ Дирекцията се контролираха присѫтствията и заседанията по преписитѣ отъ надлежнитѣ затова книги. Вънъ отъ това окрѫжнитѣ прокурори въ своитѣ периодически посещения на окрѫжнитѣ и околийски сѫдилища съставяха протоколи по преглеждането на книгитѣ за присѫтствията и заседанията и бележеха редовно дали дѣлата сѫ гледани и вървели правилно, нѣма ли сѫдници, които да сѫ отсѫтствували неоправдано или пъкъ, които въобще не сѫ работили редовно въ опредѣленото отъ закона време. По тоя начинъ, върху сѫдебнитѣ мѣста се извършваше единъ постояненъ и крайно полезенъ надзоръ, едното сѫществуване на който се усѣщаше

отъ самитѣ служащи, впрочемъ и безъ това вече доста будни и съзнателни работници въ областьта на правосѫдието на Източна Румелия.

6. Деятелитѣ по правосѫдното дѣло въ Източна Румелия.

По-особно въ дѣлото на правосѫдието И. Румелия отъ първитѣ моменти на своето сѫществуване бѣше поставена въ условия доста добри за полезна работа. Първиятъ директоръ на правосѫдието Тодоръ Кесяковъ не бѣше юристъ и не се отличаваше даже съ нѣкои по-обширни знания по правосѫдието. Обаче той бѣше човѣкъ съ извънредно голѣмо желание да направи нѣшо добро въ ведомството, на чело на което бѣше повиканъ. Той се окрѫжи още въ самото начало съ вещи лица, юристи и практици, повика изъ Чехия специалисти, каквито бѣха князъ Рудолфъ Турнъ - Таксисъ[1])

[1]) Рудолфъ Турнъ Таксисъ обърна върху си вниманието не само поради своята високопоставеность, като чехски първенецъ, но и главно поради благородството на своя характеръ и голѣмото си славянофилство и българофилство.

Князъ Рудолфъ Таксисъ се е родилъ на 25 ноемврий 1883 г. Гимназията той е следвалъ 8 години въ Прага (Мала Страна). Вече въ 1848 година, когато въ Чехия настава живо движение за свобода, младиятъ князь още 15 годишенъ е билъ члеиъ на студентската легия и взелъ живо участие въ народното движение. Следъ свършването на гимназиалнитѣ си студии, той е следвалъ 3 години правото въ Пражкия университетъ и въ Хайделбергъ. Следъ полагането на четири строги изпита (ригороза). Таксисъ получилъ на 26 (н. с.) ноември 1867 год. степеньта докторъ на всичкитѣ права на Пражкия Университетъ. Въ своитѣ съчинения той е защищавалъ така наречената поправителна теория, теорията на пе ресcetur и бѣ енергически противникъ нв смъртното наказание. Той продължавалъ да се занимава съ своята наука и освенъ това прилежателно изучавалъ исторически-политическия животъ на своето отечество, Чехия. Това изучване е привело Таксиса къмъ добри резултати и зрѣли държавно-правнически убеждения. Две години следъ това той е основалъ и издавалъ юридическо периодическо списание подъ название „Правникъ", което списание сѫществува и до днесъ и заедно съ покойния сега чехски литераторъ Карелъ Яромиръ Ерборъ и Д-ръ Дрябекъ е билъ сътрудникъ на колосалното дѣло „Научний Словникъ", което захвана да се издава въ Чехия подъ редакцията на Д-ръ Ф. Л. Ригра. Научниятъ Словникъ е вече цѣлъ излѣзълъ и обема 12 тома, всѣкой томъ по 1300 страници.

и Д-ръ Ф. Хитель, главни адвокати при Върховното сѫдилище. Сѫщо така покани и за департаменталнитѣ сѫдилища чехи прокурори, които се запознаха доста скоро съ езика и почнаха да даватъ заключенията и упѫтванията си по български[2]).

Явиха се още поляци[3]) и руси, последнитѣ обаче не се задържаха за дълго.

Нѣкои отъ тѣзи юристи влазяха въ всички комисии по изготвяне на законопроекти и правилници. На други бѣше възложено да съставятъ сами проектитѣ съ обширнитѣ имъ мотивировки.

Този редъ, приетъ и прилаганъ отъ Т. Кесяковъ, се продължи и при неговитѣ приемници Ив. Саллабашевъ и Стефанъ С. Бобчевъ.

Въ началото на румелийското устройство българи юристи нѣмаше, освенъ Ненчо Кръстевъ, свършилъ въ Парижъ, който бѣше назначенъ за председатель на гражд. отдѣление на Върховното Сѫдилище. За председатель на углавното отдѣление бѣше назначенъ Георги Груевъ, който съ здравия си смисъль и неуморното си трудолюбие, съ грижливото си отнасяне и вдълбочаване по правни, сѫдебни и законодателни въпроси си бѣше спечелилъ всеобща почить. Нѣмаше комисия за важенъ законодателенъ проектъ, въ която да не се считаше Груевото присѫтствие за необходимо. Известно време той бѣше председатель на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ — служби, въ които той се отличи не по-малко отколкото и въ своята висока магистратура.

И Кесяковъ и приемницитѣ му, директори на правосѫдието, се отнасяха къмъ младитѣ току-що свършили и появили

[2]) Такива чехи прокурори бѣха: г. г. Хинекъ Майеръ (Т. Пазарджикъ), който остана въ България, натурализира се и сега е избранъ за народенъ представитель въ XXI О. Н. С.: А. Бернкопфъ (въ Пловдивъ и Стара Загора), Инокенти Мрачекъ (Хасково), Д-ръ Карелъ Свобода (Стара Загора), Свобода (Хасково).

[3]) Поляци имаше двама: Фелисиенъ Пжевлоцки (главенъ прокуроръ) и Романъ Сочински (прокуроръ при Пловдивското департаментално сѫдилище), който и до сега е полезенъ членъ отъ паркета — прокуроръ въ Върховния Административенъ Сѫдъ.

Руси въ време на Кесякова се мѣрнаха за кѫсо време: Павелъ Александровичъ Матвѣевъ, вещъ въ обичайното право, и Александръ Александровичъ Башмаковъ, по-късно участникъ въ уреждането на Областната Библиотека, бележитъ руски публицистъ и славянофилъ.

се въ Областьта, юристи съ голѣма предупредителность. Тѣ биваха подирвани, поканвани да заематъ видни мѣста и не се оставяха да чакатъ. Процедурата на назначението имъ чрезъ Постоянния комитетъ се ускоряваше. Така бѣха задържани и назначени въ Върх. Сѫдилище Д. П. Минковъ, Д-ръ Петъръ Данчевъ, П. Хитовъ, П. Анастасовъ, Добри Русковъ, а други — на разни мѣста при Окрѫжнитѣ сѫдилища: Антонъ Каблешковъ, Д-ръ Г. Каракулаковъ, които, впрочемъ, скоро минаха въ Върх. Сѫдилище. Практицитѣ неюристи, които бѣха канени да заематъ сѫдебни мѣста, принадлежаха къмъ отбора на отличилата се въ това време интелигенция, хора съ висока култура, познаващи нѣкой чуждъ езикъ. Много лесно тѣ можиха да усвоятъ основнитѣ начала на правото и да раздаватъ достойно правосѫдието. Такива бѣха Иванъ П. Герджиковъ, който въ продължение на нѣколко години изпълнява длъжностьта председатель на гражданското отдѣление въ Върховното Сѫдилище. следъ смъртьта на първия председатель (Ненчо Кръстевъ, родомъ отъ Панагюрище, скроменъ и вещъ работникъ), Михаилъ Ив. Маджаровъ, по-късно директоръ (министъръ) на финанситѣ, Георги Беневъ, по-късно контрольоръ по финанситѣ и пр. Известно време публицистътъ и писатель Стоянъ Н. Михайловски бѣше субститутъ на Главния прокуроръ, а Ив. Ст. Гешовъ, по-късно пълномощенъ министъръ на България, бѣше назначенъ за членъ на Върх. Сѫдилище, но отказа, бидейки решенъ да не става въ това време чиновникъ и да служи на страната въ качеството си на народенъ представитель и публицистъ.

Трѣбва да се подчертае, че практицитѣ сѫдии, на чело на които стоеше отличниятъ председатель въ углавното отдѣление на Върховното Сѫдилище Георги Груевъ, бѣха се предали съ извънредно голѣма ревность на своето дѣло. Това бѣха хора интелигентни, нѣкои познаващи, много пѫти, не само единъ чуждъ езикъ, внимателни и копнеящи да възприематъ колкото се може повече практически и теоретически знания, каквито имъ се преподаваха отъ по-вещитѣ имъ другари или отъ прокурорритѣ специалисти. Достатъчно е да напомнимъ имената на тѣзи практици, отъ които нѣкои заеха председателски и подпредседателски мѣста, за да се види, какви сѫ били тѣ и каква е могла да бѫде тѣхната деятелность.

Въ Пловдивъ ще посочимъ Т. Власаковъ, Михалаки Иличь, П. Увалиевъ, Петъръ Поповъ, Янко Армодиусъ (гръкъ), отъ Окржжното (департаментално) Сждилище.

Само онѣзи, които познаватъ прилежанието, точностьта и коректностьта на тѣзи сждии, могатъ да засвидетелствуватъ че, ако и неюристи, казанитѣ, даже неопитнитѣ отъ тѣхъ, заслужваха довѣрието, което имъ се бѣше дало за да бждатъ поставени въ реда на магистратитѣ. Петъръ Поповъ отъ тогазъ и до сега непрекжснато заема магистратска служба (сега е подпредс. въ Соф. Окр. Сждъ). Другитѣ сж починали. П. Поповъ заедно съ Янко С. Армодиусъ преведоха на български Ключь на действующитѣ отомански закони отъ М. Г. Т. Каравокиросъ, докторъ на правото и адвокатинъ въ Цариградъ. Пловдивъ, Областна Печатница 1884. Тъзи книга стана единъ много полезенъ наржчникъ за сждиитѣ въ Областьта. Доколкото ни е познато тя служй не по-малко и на боравещитѣ съ правото въ Княжеството, гдето известни турски закони продължаваха да бждатъ въ сила.

Въ Татаръ-Пазарджикъ такива практици сждии бѣха Данаилъ Юруковъ, Яковъ Г. Матакиевъ, Хр. Богоевъ, които и следъ Съединението продължаваха, по силата на практическитѣ си знания по правото, добити въ сждилищата, да бждатъ адвокати, и то между виднитѣ такива, бѣха между отличилитѣ се народни представители и общественици.

Въ Стара-Загора такива бѣха изпжкналия по патриотическа деятелность Димитъръ Наумовъ, поменатия въ реда на Пловдивскитѣ сждии Василъ Морфовъ и П. Увалиевъ, х. Господинъ Славовъ. Наумовъ бѣше една отъ най-изпжкналитѣ фигури въ Обл. Събрание на Източна Румелия.

Въ Хасково се отличиха Хр. Златаровъ, Сава Становъ (после въ Стара-Загора).

Въ Бургазъ Иови Воденичаровъ и Г. Каназирски, които сжщо така, както и тѣхнитѣ другари отъ другитѣ окржжни сждилища, и следъ Съединението и следъ появяването на млади и добри юристи, продължаваха да бждатъ лични общественици, адвокати и пр.

Въ Сливенъ — Панайотъ Минковъ, пренесенъ отпосле за председатель въ углавното отдѣление на Департаментал-

ното сждилище въ Хасково, Михаилъ Гюлмезовъ, председатель на сжда, Г. Милковски.

Между сждебнитѣ следователи трѣбва да поменемъ Димитъръ Стамболовъ, областенъ представитель и членъ на Постоянния Комитетъ, А. Франгя, отпосле депутатъ, публицистъ, адвокатъ и министъръ, Ив. Н. Минтовъ — въ Бургазъ, редакторъ на Сждебна библиотека, издавана въ края на 80-тѣ години въ Ямболъ (1888—1894), Иванъ Чавдаровъ — Хасково и др.

Между околийскитѣ сждии струва да се поменатъ имената на Сава Казмуковъ, отпосле дълги години кметъ въ Ст.-Загора, Хр. А. Геровъ въ Пловдивъ, С. Шивачевъ — Нова-Загора, М. Поповъ — Чепеларе, преводачъ на I часть отъ Меджелето съ тълкуванията му, Искро Мачевъ — Пещера, С. Длъгмановъ въ Станимака и другадѣ. и още мнозина, които отпосле или минаха въ окржжнитѣ сждилища или станаха адвокати и упражняваха професията съ достоинство.

Тукъ е мѣстото му да поправимъ една невѣрность и да отхвърлимъ една съвсемъ неправилна оцѣнка, дадена отъ П. А. Матвѣевъ за сждебнитѣ деятели — чехски юристи. Въ неговата статия „Органическій Статутъ Восточной Румеліи, его основныя начала и практика"[1], бившиятъ две години съветникъ при Дирекцията на правосждието Матвѣевъ, като гледа субективно лицата, съ които повече или по-малко се е запозналъ, не се стѣснява да каже и такива невѣрности, като напр. тѣзи: „въ врѣме на управлението на Алеко-паша всички

[1]) Русскій Вѣстникъ, журналъ литературный и политическій, издаваемый М. Катковимъ, 1886, т. 181. Москва. — П. А. Матвѣевъ бѣше единъ полезенъ работникъ като съветникъ при дирекцията на правосждието въ И. Р., постъ, който той занимава само 2 години въ време на директоруването на Т. Искровъ-Кесяковъ, Матвѣевъ не бѣше разположенъ къмъ другитѣ чужденци, които бѣха повикани и заеха служби въ паркетитѣ. Това свое неразположение той не скриваше и когато бѣше още въ Пловдивъ. То се е отразило въ усилени размѣри въ тукъ поменатата негова статия, която изцѣло е проникната отъ отрицателни сжждения за всичко, което чужденци сж работили било при съставянето на Органическия Уставъ, било отсетне въ тѣхната деятелность на каквато и да било служба въ областьтв. П. А. Матвѣевъ напусна Пловдивъ, понеже не можеше да се свикне съ своята работа и имаше чести недоразумѣния съ съслуживцитѣ си.

длъжности въ областния прокурорски надзоръ бѣха заети или отъ поляци или отъ бивши австрийски чиновници. Даже българитѣ, които се бѣха учили въ Русия, съ изключение на г. Минкова не можеха да добиятъ прокурорски длъжности, при всичко, че прокуроритѣ, които се наричаха само за приличие чехи (ще посоча за примѣръ Д-ръ Хитель кореспондентъ на Neue Freie Presse), вследствие лошото знание на българския езикъ, бѣха много малко годни за изпълнение на прокурорскитѣ обязаности (стр. 330)".

Преди всичко, невѣрно е, че е имало българи юристи, които да сж останали безъ длъжности, макаръ и не прокурорски, а прокурорскитѣ мѣста се заемаха и отъ българи юристи и отъ практици такива — българи: Ив. Хр. Гешовъ, замѣстникъ на главния прокуроръ, Д. Мишковъ замѣстникъ прокуроръ при окржжното сждилище, Хр. М. Леграмаджиевъ замѣстникъ при прокурора въ Бургазъ, Пановъ, сжщо въ паркета при окржжното сждилище и др. Напразно Матвѣевъ хвърля камъкъ срѣщу Франсоа Хитель, който, длъгъ ни е да засвидетелствуваме, не само бѣше отличенъ юристъ, не само научи скоро български езикъ и извършваше отлично службата си като главенъ адвокатъ, но въ сжщото време той бѣше цѣненъ наставникъ за всички около него практици магистрати, а при ревизиитѣ си на окржжнитѣ (департаментални) сждилища той преподаваше упжтвания, за които всички му бѣха искренно признателни. И другитѣ чехи — прокурори, взети въобще, стояха на висотата на положението си.

Неоснователно е обвинението на сжщия Матвѣевъ (сжщо мѣсто), че „извънмѣрното преобладаване на прокурорския надзоръ открило на практика широко поприще за личенъ произволъ и злоупотрѣбления и се превърнало въ орждие на политическа борба", като прибавя, че въ време управлението на Алеко-паша, като че ли за тъзи цель, паркетни длъжности се давали и заемали отъ поляци и чехи. Историческата истина ни налага длъжностьта и тукъ да засвидетелствуваме, че всички чужденци членове на публичното министерство — прокурорския надзоръ — изпълняваха строго и точно своитѣ длъжности и избѣгваха всѣкаква намѣса въ политическата борба. И въ доказателство на това може да се посочи обстоятелството, че Матвѣевъ не може да намѣри и

да каже нито едно лице отъ прокурорския надзоръ, което да се е проявило като оржд·е на политическа борба.

Може да се съжелява, че Матвѣевъ поради субективни оценки и отношения къмъ неприятни нему лица е отишълъ до тамъ, щото да отрича явнитѣ добри качества и заслуги на сждебни деятели, посветили всичката си енергия, прилежание и трудъ за да дигнатъ колкото се може повече магистратурата въ една току-що възродила се страна, която въ кратко време успѣ да спечели съчувствието и довѣрието на културна чужбина и на всички, безъ предвзети идеи идващи въ Областьта за да се запознаятъ съ нея[1]).

[1]) Въ своя субективизимъ Матвѣевъ отива до тамъ щото да намѣрва голѣмъ броя на окржжнитѣ сждилища, който брой „неотговарялъ на действителната потрѣбность". Броятъ на окржжнитѣ (департаментални) сждилища бѣше опредѣленъ въ самия О. У. на Областьта. Тѣ бѣха 6 за цѣла Южна България и отговаряха на окржзитѣ: Пловдивски, Татаръ-Пазарджикски, Старо-Загорски, Сливенски, Бургазки и Хасковски. Този брой се оправдаваше не само отъ действителната потрѣбность, защото статистиката ясно потвърдяваше това, но още и защото тѣзи сждилища бѣха и въззивни инстанции и натоварени съ удовлетворение на разни други не чисто сждебни функции и работитѣ за владала, издавания на нови такива и правяха съставъ за сждене търговски дѣла и пр. Но това, което е най-важно, то е че никога, и следъ Съединението не се намѣри възможность да се съкратятъ Окржжнитѣ Сждилища даже и тогазъ, когато се направи опитъ да се намалятъ окржзитѣ, напр. Татаръ-Пазарджикския, Хасковския. Напротивъ, стана необходимо да се развиятъ съставитѣ на окр. сждилища и да се отворятъ нѣкжде (на Ямболъ) отдѣления на окр. сждилища. Впрочемъ ето статистиката на тѣзи сждилища за презъ 1881 г. (вж. „Марица" 22 окт. 1881 г.): Пловдивско гражд. сждилище I-ва камара имала 384 дѣла, решила 296; II камара — имала 596, решила 416; Бургазко окр. сжд. гражд. отдѣление — отъ 296 решило 193; Т.-Пазарджикското окр. гражд. сжд. отъ 899 решило 667; Хасковското град. сжд. отъ 471 решило 375; Сливенското — отъ 475 решило 357; С.-Загорското — отъ 591 решило 502; Върховното сждилище — гражд. отд. отъ 345 решило 150.—Криминалната статистика гласи: Върх. крим. сждилище — отъ 155 решило 97; Пловд. крим. сжд. — отъ 308 решило 214; Бургазкото — отъ 222 решило 125; Т.-Пазарджикското — отъ 121 решило 130; Хасковското — отъ 144 реш. 117; Сливенското — отъ 100 реш. 90; С.-Загорското — отъ 177 реш. 169; Всички криминални дѣла въ Областьта били 1007, решени 885, обвинени 1732 лица, осждени 1151.

За обяснение трѣба да се каже, че нѣкои окр. сждилища имаха два състава: граждански (и търговски) и углавенъ (криминаленъ), а нѣкои само единъ съ четирма членове, та образуваха, при нужда, и углавенъ съставъ освенъ гражданския.

Административното правосждие сжщо така имаше въ срѣдата си лица, които заслужваха високото мѣсто на което се поставяха. Нека поменемъ и тукъ на първи редъ Георги Груевъ, Ив. П. Герджиковъ, Д. К. Поповъ (отсетне министъръ въ България), познавачътъ на шерийското право Шеихъ-Мевлеви-Али-Хами ефенди. Тѣ бѣха членове или докладчици въ така нареченото върховно сждилище за административни разпри, което сждѣше известни дѣла първостепенно и окончателно, а само като втора и окончателна инстанция дѣла, постжпили отъ окржжнитѣ сждилища за административни разпри (contentieux-administratif).

* * *

Ако несмѣняемостьта така рано бѣше дадена на румелийскитѣ сждии — макаръ и за практицитѣ условно,—тѣ доказаха, че я заслужватъ и въ своята работа на правораздаване и по отношение къмъ чужденцитѣ, особно въ отношенията си къмъ консулски и драгомански домогвания. Съгласно съ капитулациитѣ въ дѣла на чужденци съ мѣстни жители, на консулскитѣ драгомани е дадено право да присжтствуватъ, подъ наказание на нищожество, при всѣки процесъ на зависящия отъ консулството му. Изключение се правѣше въ дѣла които се отнасятъ до недвижими искове.

Този въпросъ за участие на драгоманитѣ въ сждебнитѣ заседания бѣше въ началото единъ отъ болнитѣ и пълни съ неприятни свади въпроси и въ княжество България, и въ Източна Румелия. Консулитѣ на чуждитѣ сили не искаха да знаятъ за циркуляритѣ и за законнитѣ наредби, по силата на които чуждитѣ поданици въ всички тжжби, засѣгащи собственостьта, се сматрятъ като мѣстни поданници (Зак. за земитѣ, ал. 1, чл. 2 и Циркул. отъ М-вото на Правосждието отъ 8-й Джамазиюлъ-ахъръ, 1296).

Чуждитѣ консули се опитаха да внесатъ и въ И. Румелия спечеленото фактически право да се мѣсятъ и въ тѣзи разпри, но тѣ намѣриха силна съпротива отъ страна на независимитѣ и самостоятелни български сждилища. Какви не усилия правѣше Австро-унгарското консулство въ Пловдивъ за да може тжжбата на Бѣловчани противъ Баронъ Хиршъ въ Т. Пазарджишкото сждилище да бжде сждена при участието на драгоманинъ, а призовкитѣ да бждатъ непремѣнно съобща-

вани чрезъ посредството на това консулство, за да ги препраща пъкъ то до Баронъ Хиршъ, поставенъ на чело на Източнитѣ железници. Т.-Пазарджишкото департаментално (окрюжно) сѫдилище, обаче, продължи презъ всички фази на процеса да третира Баронъ Хиршъ по дѣло за Бѣловската гора, като всички туземци. Ние имаме на рѫка две ноти по този въпросъ: едната е отъ Каратеодори-Паша, министъръ на външнитѣ работи, до Асимъ-Паша и Абро ефенди, турски комисарь въ Пловдивъ, (23. III. 1879) и въ нея се настоява, споредъ искането на австро-унгарското посолство въ Цариградъ, за съобщаване на книжата чрезъ консулството, бидейки въ сила и въ Румелия капитулациитѣ (чл. 20 отъ Берл. Договоръ). Другата е отъ Австро-унгарския консулъ въ Пловдивъ, Мюллеръ, отъ 4 авг. 1885 г. до тогавашния директоръ на правосѫдието, въ която той настоятелно иска „призовкитѣ за Баронъ Хиршъ да се съобщаватъ отъ Т.-Пазарджишкия сѫдъ чрезъ неговото посрѣдничество". Т. П. сѫдъ, обаче, та и управлението на правосѫдието не се поддадоха на тѣзи силни натискания отвънъ за противозаконни отстѫпки на чужденци и чужди властници.

Румелийскитѣ сѫдилища се бориха съ смѣлость и противъ домогванията на гръцки и персийски поданници, да се ползуватъ отъ капитулациитѣ, нѣщо за което тѣ имаха едно много съмнително право споредъ едни, а никакво право споредъ нашето разбиране.

7. Заключение.

На страницитѣ, които предшествуватъ, ние се постарахме да дадемъ единъ, макаръ и откѫслеченъ, исторически очеркъ за устройството, законодателството и правосѫдието въ Източна Румелия.

Историята на тъзи автономна българска область въ политическо-правно отношение не може да не представлява интересъ въобще за нашата културна история и, въ частность, за държавно-правната.

Въ първата часть сѫ изложени предисторията на земитѣ и на самото наименование Източна Румелия, за да се види нагледно колко неосновател но бѣше прекръщаването на една чисто българска область съ това име. Въ тази сѫщата часть сѫ представени вкратце чертанията на Берлинския Конгресъ и неговитѣ съкровенни желания да изродятъ Областьта и да я направятъ не българска, та да се запазѣли по този начинъ интереситѣ на неславянскитѣ елементи. Европейската комисия, обаче, предвидена и уредена споредъ предписанията на Берлинския Договоръ, макаръ първоначално въ голѣмата си часть да бѣше проникната отъ сѫщото желание—да се обезнароди българската область, като се даде широкъ просторъ за проявление и даже за надмощие на меншествата, взети съвокупно, — тази европейска комисия трѣбваше да отстѫпи предъ очебийната действителность за българщината на страната. Отъ тукъ онѣзи благоприятни за автономията на Източна Румелия наредби и уредби, които създаде и вписа въ О. У. казаната Европейска Комисия.

Въ часть II — Устройство — сѫ изложени вкратце основитѣ, върху които бѣше поставена системата на държавно-правния строй въ Източна Румелия. Засегнати сѫ предметитѣ както на централното, така и на областното устройство и функциитѣ на разнитѣ органи — еднолични или колегиални, назначавани или изборни, които бѣха предвидени въ О. У. и

които много скоро добиха плъть и кръвь въ живота на Румелийската Область, проявена постепенно въ истинска Южна България. Тукъ се говори за правата и длъжноститѣ не само на управляющи, но и на гражданитѣ, права оздравени чрезъ основния законъ — О. У. на Източна Румелия. Часть II се завършва съ единъ очеркъ на първитѣ стжпки на Източно-Румелийското Управление.

Доста подробно е изложено законодателството на Източна Румелия въ часть III. Съставътъ и ведомството на Областното събрание, отношенията му къмъ Главния Управитель и обратно, и ролята на Постоянния Комитетъ сж разгледани въ особни отдѣли. Изтъкната е важната роля, която Областното Събрание и Постоянниятъ Комитетъ играха презъ кратковременния животъ на автономната область. Благодарение на тъзи мждра, свободолюбива и независима дейность на Областното Събрание и на Постоянния Комитетъ, автономната область зае не само на гледъ, а и на дѣло положението на една малка република, имаща за председатель Главния Управитель. Борбата на тѣзи два института, които се допълняха, за свободитѣ на страната, за правото й на самоопредѣляне и законодателствуване поличаха много ясно още въ първитѣ стжпки на първитѣ Областно Събрание и Постояненъ Комитетъ.

Историко-правникътъ, който би се заловилъ да изучва подробно устройството, функциитѣ на О. С. и на неговата еманация — П. К. — ще намѣри редица отъ източници и паметници, въ които се виждатъ духътъ, настроенията, копнежитѣ и разумнитѣ схващания на тѣзи деятели, повикани да изграждатъ законодателството на областьта. Всѣки кжтъ отъ народния, стопански, промишленъ и културенъ животъ бѣше привлѣкълъ вниманието на областния законодатель. Въ това ще се убеди всѣки, като погледне списъка по хронологически редъ на законитѣ, правилницитѣ и заповедитѣ, приети и действуващи въ И. Румелия презъ петьтѣ години отъ сжществуването й.

Четвърта часть е посветена на правосждието въобще. Интересни сж даннитѣ, които се изтъкватъ за проекта на Калая по устройството на сждебната часть и за единодушното му приемане. Ние сме подчертали, че въ основнитѣ начала на румелийското правосждие, тъй както тѣ сж изложени въ

глава IX на О. У. и въ 11 притурка на сжщия уставъ, сж сложени въ една стройна система наредбитѣ, отнасящи се до сждоустройството и сждопроизводството, поне въ тѣхнитѣ основни начала. На тѣзи сждоустройствени и сждопроизводствени начала е посветена V часть.

Най-после, часть VI обхваща едно бѣгло изложение на нѣкои други правосждни служби и помощни къмъ тѣхъ институти. Въ тази часть ние искахме да запознаемъ четеца съ административното правосждие, духовнитѣ сждилища, сждебноизпълнителния процесъ и адвокатската професия. Трудътъ се завършва съ една характеристика на деятелитѣ по правосждното дѣло въ страната.

Отъ последния погледъ става явно обстоятелството, че и тукъ предпоставенитѣ на правосждието лица сж били загрижени да донесатъ всичко, зависящо отъ тѣхнитѣ разбирания и сили, за да издигнатъ на надлежната висота дѣлото по правораздаването, съ което смѣло може да бжде похвалена цѣлата магистратура на страната. Деятелностьта на сждиитѣ въ И. Р. при всичко, че не бѣха подготвени съ надлежнитѣ юридически познания, освенъ малцина отъ тѣхъ, доказа по единъ блѣскавъ начинъ, че несмѣняемостьта на сждиитѣ и при такива условия е една здрава гаранция за едно независимо правосждие.

Съдържание

Източна Румелия

Исторически погледъ. — Устройство, законодателство и правосѫдие.

Предговоръ 1

Източници и литература
- I. Източници . . . 5
- II. Литература . . . 7
- III. Вестн. и списания 9

ЧАСТЬ I.

1. Исторически погледъ. Предистория: Румелия въ време на турското владичество 10
2. Раждането и кръщаването на Източна Румелия . . . 19
3. Източна Румелия и нейното устройство на Берлинския Конгресъ 30
4. Европейската Комисия за устройството на Източна Румелия 39

ЧАСТЬ II.

Устройство.

1. Общъ погледъ върхъ държавното устройство 54
2. Централно и областно устройство и управление . . . 61
3. Първитѣ стѫпки на Източно-Румелийското Управление 67

ЧАСТЬ III.

Законодателство.

1. Правото на законодателствуване 81
2. Областното Събрание: съставъ 87
3. Деятелность и ведомство на Областното Събрание . . 93
4. Областното Събрание и Главниятъ Управитель . . . 98

5. Постоянниятъ Комитетъ 101
6. Публично-административни правилници 107
7. Обнародване на законитѣ и правилницитѣ 111
8. Исторически погледъ върху деятелностьта на Областното Събрание и Постоянния Комитетъ 113
   а) Изборъ и свикване на първото Обл. Събрание . 113
   б) Първи стѫпки на Областното Събрание 123
   в) Първиятъ Постояненъ Комитетъ 130
   г) По-сетнешна дейность на Областното Събрание . 134
9. Списъкъ по хронологически редъ на законитѣ, правилницитѣ и по-важнитѣ прикази, приети и действуващи въ Източна Румелия презъ петь години (1880—1885 г.) 145

ЧАСТЬ IV.

Правосѫдието въ Източна Румелия.

1. Общи бележки 155
2. Правосѫдието на Източна Румелия въ Европ. комисия 168
3. Дирекция на Правосѫдието 173
4. Проектъ на Калая и единодушното му приемане . . . 175
5. Основни начала на румелийското правосѫдие 178

ЧАСТЬ V.

Сѫдебно право.

А. Сѫдоустройство.

1. Общи наредби 182
2. Граждански сѫдебни власти 187
   а. Кметски сѫдилища
   б. Околийски сѫдии
   в. Окрѫжни сѫдилища
3. Углавни и поправителни сѫдебни власти 188
4. Върховно сѫдилище 188
5. Прокурорство 189

Б. Сѫдопроизводство.

1. Гражданско сѫдопроизводство 190
   предъ кметскитѣ сѫдилища
   предъ околийскитѣ сѫдии
   предъ окрѫжнитѣ сѫдилища

2. Углавно Сѫдопроизводство 193
предъ кметоветѣ
предъ окол. сѫдии
предъ окр. сѫдилища
3. Въззивно производство предъ В. Сѫдилище 196

ЧАСТЬ VI.

Други правосѫдни служби и помощни къмъ тѣхъ институти.

1. Административно правосѫдие 199
2. Духовни сѫдилища 202
3. Сѫдебно-изпълнителниятъ процесъ и неговитѣ органи 204
4. Адвокатската професия 206
5. Сѫдебна статистика 208
6. Деятелитѣ по правосѫдното дѣло въ Източна Румелия 210
7. Заключение. 219
8. Съдържание 222